

SF. IOAN DAMASCHIN

DOGMATICA

Traducere
de Pr. D. FECIORU

APOLOGETICUM
2004

Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin a fost tradusă după ediția din Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Series graeca*, Parisii, 1864, volumul XCIV, prin colacionarea textului cu ediția de la Verona, 1531.

Ediția de față reproduce textul ediției a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1943, cu modificările cerute de regulile ortografice actuale.

Ediția a III-a a apărut la EDITURA SCRIPTA, 1993, București,

ISBN 973-95696-9-2

INTRODUCERE

VIAȚA ȘI OPERA SFANTULUI IOAN DAMASCHIN

Sf. Ioan Damaschin¹ ultimul părinte bisericesc, s-a născut în Damasc² - de aici și numele de Damaschin - la începutul celei de a doua jumătăți a secolului VII³ dintr-o familie nobilă și bogată, care se găsea în fruntea administrației fiscale a Siriei încă de la începutul secolului VII⁴. Cu toate că Siria a avut nefericirea să treacă sub diferite stăpâniri, totuși membrii familiei lui Damaschin, care ocupau succesiv această înaltă dregătorie, n-au fost înlăturați din funcția lor⁵.

Cel care face celebră familia lui Damaschin, dar de o celebritate cu nume rău printre ortodocși, a fost bunicul teologului nostru, numit Mansur⁶; acesta a avut nefericitul rol de a trata capitularea Damascului la 4 septembrie 635 în mâinile arabilor⁷. Eutihie (876-940), patriarhul Alexandriei, îl acuză formal de trădare⁸; Teofan (sec. VIII- IX)⁹ însă și Elmakinus¹⁰ (+ 1247), apără suficient memoria străbunului lui Damaschin.

Lui Mansur a succedat fiul său Sergie sau, cu numele arab, Sargun ben-Man-sur¹¹, tatăl Sfântului Ioan Damaschin. După mărturisirea cronografilor arabi și creștini, Sergie a fost consilierul intim al califilor Mo

¹ Bibliografie despre viața și opera Sfântului Ioan Damaschin să se vadă în: D. Fecioru, *Viața Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creștină*, București, 1935, p. 193-203. În românește: Pr. Cicerone Iordăchescu, *Sfântul Ioan Damaschin. Studiu patristic*, Iași, 1912; C. Sandovici, *Sf. Ioan Damaschin, Biografia, scrierile și doctrina sa*, București, 1902; Despre opera antiiconoclastă: D. Fecioru în: Sf. Ioan Damaschin, *Cultul sfințelor icoane*. București, 1935. p. XV-XXVIII.

² Teofan, *Cronografia*, MG, CVIII, col. 824C; Nichifor al Constantinoplei, *Istorie pe scurt*, MG, C, col. 976A; H. Delehaye, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles 1902, col. 278; *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, atribuită patriarhului Ioan al Ierusalimului, MG, XCIV, col. 432 B-436 A; M. Gordillo, *Vita Marciana*, Roma, 1926, p. 63. nr. 1.

³ D. Fecioru, *Viața Sfântului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creștină*, București, 1935. p. 128-129.

⁴ Eutihie, *Analele*, MG. CXI, col. 1089 A.

⁵ H. Lammens, *Etudes sur le regne du colife omayyade Mo âwiya I-er, XIX Jean Damascene et Akhtal, commençaux de Yazîd. La dynastie financière des Sargounides. Sargoun au siege de Damas. La situation des Maulas. Jeunesse de Jean Damascene. Akhtal et les Taglibites sous les Sofîânides*, în *Melanges de la Faculte orientale de l'Universite Saint Joseph de Beyrouth (Syrie)*, T., III., fasc., I, 1908, p. 251.

⁶ Teofan, *op. cit.*, col. 841 AB.

⁷ Louis Halphen, *Les barbares des grandes invasions aux conquêtes turques du XI-e siècle. (Peuples et civilisations. Hist. Generale, V)* Paris, 1926, p. 135; Gaudefroy-Demombynes et Platonov, *Le monde musulman et byzantin jusqu'aux croisades (Histoire du monde, VII, 1)*, Paris, 1931, p. 163.

⁸ Eutihie, *op. cit.*, col 1096B -1098D.

⁹ *Op. cit.*, col 692 BC.

¹⁰ După M. Lequien, MG. XCIV, col. 436 C. În sensul lui Teofan și al lui Elmakinus sunt concluziile lui H. Lammens (*art. cit.*, p. 251-256) cu privire la rolul pe care Mansur l-a jucat la căderea Damascului.

¹¹ L. Caetani, *Cronografia islamică. Periodo primo*, Roma-Paris, 1912, fasc. II. p. 465.

âwiya (660-680) și Abd-el Metîk (685-705)¹², nu numai în afacerile de stat, dar chiar și la petrecerile lor, care depășeau după mărturisirea lui Abulfaraj (+ 1286), limitele prescrise și de morala islamică și de cea creștină¹³. Totuși a știut să folosească influența pe care o avea la curtea califilor în favoarea creștinilor. Un caz ni-l dă însuși Teofan, care ne povestește că Sergie a împiedicat pe Abd-el Melîk să distrugă în folosul mahomedanismului frumoasele coloane ale bisericii din Ghetsimani¹⁴.

Sergie, cu situația socială pe care o avea, a dat fiului său, Ioan, o educație aleasă¹⁵, angajând ca preceptor al lui și al fiului său adoptiv Cosma¹⁶, pe un călugăr cu numele Cosma, originar din Italia, răscumpărat din robie¹⁷.

După moartea tatălui său, adică cam după 690¹⁸, Ioan ocupă aceeași dregălorie¹⁹ pînă în anul 718, când califul Omar II (717-720) pornește o politică sângeroasă contra creștinilor. Acest calif înțelege ca în statul său să nu rămână decât mahomedani; pentru aceea interzice consumația vinului în orașe, silește pe creștini să se facă mahomedani, omorând pe cei care se opuneau²⁰ și decretează că un creștin nu poate ocupa o funcție înaltă în stat²¹. Probabil că Omar II a cerut lui Ioan să-și mențină postul în schimbul credinței. Ioan, însă, refuză, sacrificând rangul și situația socială pentru Mântuitorul Hristos²².

După ce și-a împărțit, după porunca Domnului, averea la săraci și la biserici și a dat libertate robilor săi²³, s-a retras împreună cu fratele său adoptiv, Cosma, în celebra mînăstire palestiniană a Sfântului Sava²⁴. Aici n-a venit ca un necunoscut: a adus în primul rând poziția sa socială și numele familiei pe care, prin activitatea sa, l-a immortalizat. Patriarhul Ioan V al Ierusalimului (706-735 sau 745) pentru a-l avea mai aproape îl hirotonisește preot²⁵ și-l însărcinează să predice în Biserica Învierii din

¹² Teofan, *op. cit.*, col. 741 C; Cl. Huart, *Histoire des Arabes*, Paris, 1912, t. 1, p. 261.

¹³ Agani, XVI, 70 jos, cf. H. Lammens, *art. cit.*, p. 258.

¹⁴ *Op. cit.*, col. 741 BC.

¹⁵ H. Delehaie, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles, 1902, col. 278, r. 34-36; *Viața Sf. Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 445 B - 448 A.

¹⁶ M. Jugie (*La vie de saint Jean Damascene*, în *Echos d'Orient*, XXIII, 1924, p. 141) tăgăduiește orice legătură premonastică între Ioan și Cosma. Contra afirmației lui Jugie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.* p. 132-134.

¹⁷ *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 441 A - 448 B. M. Jugie (*art. cit.*, p. 140) tăgăduiește și istoricitatea acestui preceptor al lui Ioan și Cosma. Contra argumentelor lui Jugie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, p. 135 -139.

¹⁸ Teofan, *op. cit.*, col. 741 C.

¹⁹ Caetani, *op. cit.*, p. 465.

²⁰ Teofan, *op. cit.*, col. 805 C - 808 A.

²¹ M. Jugie, *art. cit.*, p. 149.

²² Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris-Leipzig, 1902, XIII, col. 375 B.

²³ *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, MG, XCIV, col. 461 AB.

²⁴ *Ibidem*, col. 461 BC.

²⁵ Că Damaschin a fost preot o mărturisesc unanim toți cronografii: Teofan, *op. cit.*, col. 824 C; Ștefan Diaconul Sfintei Sofii din Constantinople, *Viața Sfântului Ștefan noul mucenic*, MG, C, col. 1120 A: G

Ierusalim²⁶.

Faima lui de adânc cunoscător al problemelor teologice se răspîndește, iar când Leon Isaurul (717-740) publică edictul contra icoanelor (726) patriarhul Ioan V al Ierusalimului se adresează lui Ioan. Acesta ia condeiul și scrie, după cum însuși ne spune, pentru a nu ascunde în pământ, ca sluga cea nevrednică, talantul care i s-a dat de Dumnezeu²⁷. De la apariția iconoclasmului este neobosit: imediat ce află de edictul împăratului Leon Isaurul, scrie primul tratat contra ereziei; scrie apoi al doilea tratat pentru credincioșii care nu înțeleseseră primul tratat²⁸, iar puțin mai târziu scrie al treilea tratat, sistematizând ideile despre cultul icoanelor cuprinse în primul și al doilea tratat. Nu se mulțumește numai cu scrisul, ci luptă fără preget. Ia parte activă la sinodul antiiconoclast al episcopilor orientali. Rolul său în dezbaterile acestui sinod este atât de mare, încât posteritatea a atribuit lui Damaschin anatemizarea împăratului Leon²⁹. Lupta sa contra iconoclasmului se poate asemăna cu lupta lui Atanasie contra arianismului. Ca și acesta, Damaschin nu-și găsește rost existenței sale decât invingând noua nălucire diavolească. El este crainicul adevărului, apărătorul neînduplecat al tradiției, strigând continuu: „să nu depășim hotarele veșnice pe care le-au pus părinții noștri, ci să ținem predaniile așa cum le-am primit”³⁰, el este vrășmașul înverșunat al iconoclasmului. Ce a însemnat Damaschin pentru erezia iconomahă poate cunoaște cineva din ploaia de anateme cu care sinodul iconoclast de la 754 acoperă memoria teologului nostru: „Voi (împăraților) ați distrus ideile eretice ale lui Gherman, ale lui Gheorghe și ale lui Mansur. Anatema lui Gherman, cel nehotărât, adorator al lemnului. Anatema lui Gheorghe, cel de același gând cu el, care a falsificat învățăturile părinților. Anatema lui Mansur, cel cu nume rău și cu gând saracinesc. Anatema lui Mansur, închinătorul icoanelor și scriitorul de lucruri false. Anatema lui Mansur, insultătorul lui Hristos și dușmanul imperiului. Anatema lui Mansur, didascalul nelegiuirii și falsul tălmăcitor al Sfintelor Scripturi³¹. Anatemele acestui sinod sunt apologia cea mai strălucită a luptei pe care Sf. Ioan Damaschin a dus-o contra iconoclasmului. Gherman al Constantinoplei (715-730) și Gheorghe din Cipru³² abia sunt pomeniți. Lui Ioan Damaschin

Chedrinus, *Sinopsa istorică de la zidirea lumii până la domnia lui Isaac Comninos*, MG, CXXI. col. 877 A. Titlurile manuscriselor operelor sale și notițele din sinaxare ne mărturisesc de asemeni că Damaschin a fost preot.

²⁶ Pe unele manuscrise se găsește următoarea notiță: „Preot al Sfintei învieri a lui Hristos, Dumnezeuul nostru”; cf. MG, XCIV, col. 482 C.

²⁷ *Tratatul al doilea contra celor care atacă sfintele icoane*, MG, XCIV, col. 1284 BC.

²⁸ *Ibidem*, col. 1284 C.

²⁹ Teofan, *op. cit.*, col. 824 C.

³⁰ MG, XCIV, 1256 A; 1927 B. 1301 A.

³¹ Mansi, *op. cit.* col. 356CD; Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles*, Paris, t. III, partea II, p. 703-704.

³² Despre Gheorghe din Cipru să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, nota I, p. 162; despre Gherman, patriarhul

însă i se rezervă o împătrită anatemă, onorându-l și cu titlul de didascal al nelegiurii. Monahul de la sf. Sava și consilierul intim al patriarhului Ioan V al Ierusalimului nu era deci pentru episcopii adunați de Constantin Copronim (740-775) la Ieria un simplu combatant al ereziei ca Gherman sau Gheorghe, ci un teolog, un sistematizator al teologiei venerării icoanelor, pentru aceea și anatemele sunt mai multe, pentru că era mai de temut.

Ioan Damaschin, însă, nu-i numai îndreptarul credinței pentru cei de departe, ci și oracolul teologic al celor de aproape din cuprinsul patriarhatului Ierusalimului sau Antiohiei³³. Lui se adresează Petru³⁴, episcopul Damascului, pentru a combate pe episcopul iacobit al Dareii³⁵, și tot lui își exprimă nedumeririle sale asupra duratei postului mare călugărul Comitas³⁶. Mai mult, alții îl roagă să le scrie mărturisirile de credință, cum face Ilie, episcopul monotelit maronii al Iabrudului³⁷, mărturisire pe care trebuia să o citească în fața mitropolitului Petru al Damascului.

Unele expresii ale lucrărilor sale³⁸ și unele titluri ale manuscriselor³⁹ ne permit să presupunem că a fost și profesor în adevăratul înțeles al cuvântului. Ioan posedă calitățile unui profesor: „claritatea, preciziunea termenilor, dragostea de distincții și argumentare, obiceiul de a recurge la comparațiile cele mai simple pentru a face să se înțeleagă doctrinele cele mai înalte”⁴⁰.

Dar lucru curios, în timp ce scriitorii bizantini din secolele VIII-IX cunosc pe Damaschin numai în ipostaza de luptător contra iconoclaștilor, sau de „διδασκαλος αριστος” cum ni-l prezintă Teofan, cei din secolul XI cunosc pe Damaschin mai mult ca melod și innograf decât ca teolog. Imnele și cântările sale se răspândiseră în toată lumea creștină și cuceriseră toate inimile în dauna teologului. Atât de mult plăceau cântările sale, încât

Constantinoplei, să se vadă D. Fecioru, în *Sf. Ioan Damaschin, Cultul Sfintelor icoane*. București. 1937, nota 4 și 5, p. XIX.

³³ M. Jugie, *art. cit.*, p. 153.

³⁴ Pe acest Petru la cunoscut Damaschin probabil de pe când era în Damasc; de aici legăturile strânse pe care le are cu monarhul de la Sf. Sava. Asupra sfârșitului lui suntem informați de Teofan (*op. cit.*, col. 840 B- 841 A) că a murit de moarte martirică și că Ioan Damaschin a ținut să onoreze mucenicia sa prin cuvântări de laudă; acestea nu ni s-au păstrat. Asupra lui Petru vezi și MG, XCIV. col. 1421-1422; Atanasie Dabbas, *Istoria Patriarhilor de Antionia*, traducere de Pr. V. Radu și C. Caralevskij, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, XLVIII, 1930, p. 1150.

³⁵ *Tom, ca din panta lui Petru preasfințitul episcop al Damascului către așa-zisul episcop iacobit al Dareii*, MG, XCIV, col. 1435-1501.

³⁶ *Despre sfintele posturi*, MG, XCV, col. 64-72.

³⁷ *Libel despre dreapta credință*, MG, XCIV, col. 1421-1432. M. Jugie (S. Jean Damascene, în *Dictionnaire de theologie catholique*. VIII, p. 1, col. 698) spune că acest Ilie, potrivit unei însemnări de pe un manuscris din Biblioteca Vaticanului, a fost episcop al Iabrudului, unul din scaunele sufragane ale mitropoliei Damascului.

³⁸ MG, XCV, col. 100 A.

³⁹ MG, XCIV. col. 1596; XCV, col. 100.

⁴⁰ M. Jugie, *La vie de saint Jean Damascene*, în *Echos d'Orient*, XXIII, 1924, p. 152-153.

Suidas (secolul XI) spune că imnele sale n-au fost egalate și nici nu vor fi egalate, cât va fi lumea și pământul⁴¹.

Sfântul Ioan Damaschin a activat în mănăstirea Sf. Sava și în Ierusalim, de unde și numele său de Aghiopolit. De la 734, însă, pînă la sfârșitul vieții sale stă “în mănăstirea sf. Sava împreună cu nepotul său Ștefan⁴².

Spre sfârșitul vieții, Sf. Ioan Damaschin, după cum ne relatează viața atribuită patriarhului Ioan al Ierusalimului, a făcut o revizuire a operelor sale în ce privește fondul și forma⁴³. Știrea nu pare eronată, căci se observă considerabile deosebiri pentru aceeași lucrare în diferite manuscrise⁴⁴.

Ceea ce n-a lipsit adâncului teolog și filosof, nici grăitorului de cuvinte de aur și nici vestitului și neîntrecutului innograf, a fost creștineasca lui smerenie. Pe cât de mult se suise pe treptele înțelepciunii omenești, pe atât de mult se coborâse pe treptele umilinței creștine. Și mărturie stă întreaga sa operă, care convinge și de înălțimea de gândire a teologului, dar și de smerenia creștinului.

Această smerenie eminent creștină trebuie să fi impresionat pe contemporanii săi și negreșit, după moartea sa, faima smereniei lui a întovărășit faima înțelepciunii sale. Cu tot caracterul legendar al vinderii coșurilor la Damasc⁴⁵ și al curățirii murdărilor ignobile ale lavrei Sf. Sava⁴⁶, aceste date ale vieții sale aghiografe păstrază în ele valoare de simbol.

Sf. Ioan Damaschin moare în mănăstirea Sfântului Sava în anul 749⁴⁷. Despre mormântul și chilia lui vorbesc toți pelerinii care au vizitat vestita mănăstire palestiniană⁴⁸.

Opera Sfântului Ioan Damaschin este foarte variată și bogată. Ea îmbrățișează: dogma, polemica, exegeza, morala, ascetica, omiletica și innologia.

În această introducere mă voi mărgini să dau numai titlurile

⁴¹ *Lexicon graece et latine ad fidem optimorum exactum post Thomam Gaisfordum recensuit et annotatione critica instruxit Godofredus Bernhardy*, Halle-Braunschweig, 1853, t. I, p. II. col. 1029. r. 4-5.

⁴² *Acta Sanctorum*, Iulie, III, p. 580 C.

⁴³ MG, XCIV, col. 484 B.

⁴⁴ M. Jugie, *art. cit.*, p. 158.

⁴⁵ MG, XCIV, col. 465-468 B.

⁴⁶ *Ibidem*, col. 469 A - 472 A.

⁴⁷ Această dată a fost stabilită de S. Vailhe, *Date de la morte de saint Jean Damascene*, în *Echos d'Orient*, IX, 1906. p. 28-30. Să se vadă și D. Fecioru, *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, București, 1935, p. 166-169.

⁴⁸ Ioan Foca, *Descriere pe scurt a castrelor de la Antiohia pînă la Ierusalim, a țărilor Siriei și Feniciei și a locurilor sfinte din Palestina*, MG, CXXXIII, col. 948 C. Povestire foarte folositoare și frumoasă despre Sfântul Mormânt, editată de A. Papadopoulos-Keramevs în *Opt descrieri în grecește ale locurilor sfinte din secolele 14, 15 și 16*, Petrograd, 1903, p. 34; să se vadă și p. 85 din aceeași ediție unde sunt date aceleași indicații într-un prochinatar anonim.

lucrărilor sale⁴⁹, deoarece, pe de o parte, nu intră în cadrul introducerii să vorbesc pe larg de fiecare din lucrările teologului icoanelor și al hristologiei, iar pe de altă parte, pregătesc un studiu de mari proporții asupra operei și doctrinei Sfântului Ioan Damaschin.

I. Opere dogmatice:

1. *Izvorul cunoștinței*, compus din trei părți:
 - a) *Capitole filosofice (Logica)*, MG, XCIV, col. 525-676.
 - b) *Despre erezii*, MG, XCIV, col. 677-680.
 - c) *Expunerea exactă a credinței ortodoxe (Dogmatica)*, MG, XCIV, col. 789-1228.
2. *Libel despre dreapta credință*, MG, XCIV, col. 1421-1432.
3. *Despre Sfânta Treime*, MG, XCV, col. 9-18.
4. *Epistolă către arhimandritul Iordan, despre imnul Trisaghion*, MG, XCV, col. 21-62.
5. *Introducere elementară în dogme*, MG, XCV, col. 99-112.
6. *Despre cei în credință adormiți*, MG, XCV, col. 247-278.
7. *Expunerea credinței*, MG, XCV, col. 417-438.

II. Opere polemice:

1. *Trei tratate contra celor care atacă sfintele icoane*, MG, XCIV, col. 1232-1420⁵⁰.
2. *Tom ca din partea prea sfințitului Petru episcopul Damascului către așazisul episcop iacobit al Dareii*, MG, XCIV, col. 1435-1502.
3. *Despre firea compusă contra acefalilor*, MG, XCV, col. 111-126.
4. *Despre cele două voințe și activități și despre celelalte însușiri naturale ale lui Hristos și pe scurt și despre cele două firi și o singură ipostasă*, MG, XCV, col. 127-186⁵¹.
5. *Contra ereziei nestoriene*, MG, XCV, col. 187-224.
6. *Dialog contra maniheilor*, MG, XCIV, col. 1505-1584.
7. *Discuția dintre un saracin și un creștin, în două recenzii*, MG, XCIV, col. 1585-1598 și MG, XCVI, col. 1335-1348.
8. *Discuția lui Ioan ortodoxul cu un maniheu*, MG, XCVI, col. 1319-1336.
9. *Despre balauri*, MG, XCIV, col. 1599-1604.

III. Opere exegetice:

1. *Comentariu la epistolele sfântului apostol Pavel, după Sf. Ioan*

⁴⁹ Voi trece numai lucrările autentice.

⁵⁰ Traduse în românește de D. Fecioru, București, 1935.

⁵¹ Tradusă în românește, precedată de un bogat și documentat studiu asupra psihologiei și hristologiei Sfântului Ioan Damaschin. de Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, București, 1938.

Hrisostom, MG, XCV, col. 441-1034.

IV. Opere morale și ascetice:

1. *Sfintele paralele*, MG, XCV, col. 1041-1588; XCVI, col. 9-442.
2. *Despre sfintele posturi*, MG, XCV, col. 63-78.
3. *Despre cele opt duhuri ale răutății*, MG, XCV, col. 79-84.
4. *Despre virtuțile și viciile sufletești și trupești*, MG, XCV, col. 85-98.

V. Opere omiletice:

1. *Cuvânt la Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos*, MG, XCVI, col. 545-576.
2. *Cuvânt la smochinul uscat și la parabola viei*, MG, XCVI, col. 575-588.
3. *Cuvânt la Marea Sâmbătă*, MG, XCVI, col. 601-644.
4. *Cuvânt la Nașterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria*, MG, XCVI, col. 661-680.
- 5-6. *Trei cuvântări la Adormirea Maicii Domnului*, MG, XCVI, col. 699-762.

VI. Opere poetice:

În MG avem publicate foarte puține din producțiile poetice ale Sfântului Ioan Damaschin (XCVI, col. 817-856; 1364-1369). Tradiția atribuie Sfântului Ioan Damaschin și compunerea Octoihului.

În volumul de față prezentăm în traducere românească *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin. Ea face parte din trilogia amintită mai sus: *Izvorul cunoștinței*.

Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin a mai fost tradusă în românește de cei de veșnică pomenire Grigorie și Gherontie⁵² în limba germană a fost tradusă de Dr. Dionys Stiefenhofer⁵³, iar fragmentar în limba franceză de V. Ermoni⁵⁴.

⁵² A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Damanhin Descoperire cu amănuntul a pravoslavnicii credințe, tălmăcită din limba elinească acum întru a doao domnie aicea a prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Alexandru Constantin Moruzi Voevod, din porunca preaosfințitului arhiepiscop și mitropolii a toată Moldavia Chiriu Chir Veniamin, cu a căruia blagoslovenie și cheltuială s-au dat și în tipariu spre folosul de obște, adăogându-se la sfârșit și oarecare însemnări, în tipografia sfintei Mitropolii, în Iași, la anul 1806, luna lui iunie.

⁵³ Des heiligen Johannes von Damaskus. Genaue Derlegung des orthodoxen Glaubens, aus dem griechischen übersetzt und mit Einleitung und Erläuterungen versehen, Munchen, 1923 (Bibliothek der Kirchenvater. Bd. 44).

⁵⁴ Saint Jean Damascene, Paris, 1904.

DOGMATICA

CARTEA INTAI

CAPITOLUL I

Dumnezeirea este necuprinsă de minte.

Nu trebuie să căutăm și să ne interesăm de cele ce nu ni s-au predat de sfinții profeți, apostoli și evanghelisti

„Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul, Unul-Născut, care este în sânurile Tatălui, acela L-a făcut cunoscut”⁵⁵. Prin urmare, Dumnezeirea este inefabilă și incomprehensibilă, „căci nimeni nu cunoaște pe Tatăl afară de Fiul și nici pe Fiul afară de Tatăl”⁵⁶. Sfântul Duh, însă, cunoaște cele ale lui Dumnezeu, în chipul în care duhul omului cunoaște cele ce sunt în el⁵⁷. În afară de prima și fericita fire⁵⁸, nimeni n-a cunoscut vreodată pe Dumnezeu, decât numai acela căruia ea i s-a descoperit. Nimeni, nu numai dintre oameni, dar nici dintre puterile suprapământeste, adică chiar dintre Heruvimi și Serafimi.

Dumnezeu, însă, nu ne-a lăsat în completă neștiință, deoarece cunoștința existenței lui Dumnezeu este însământată de El în chip firesc în toți oamenii. Pe lângă aceasta, însăși creația, conservarea și guvernarea acesteia vestesc măreția firii dumnezeiești⁵⁹.

Dumnezeu s-a făcut apoi cunoscut, atât cât ne este cu putință să-l înțelegem, mai întâi prin lege și prin profeți, iar în urmă prin Fiul Lui, Unul-Născut, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Pentru aceea primim, cunoștem și cinstim toate cele predate nouă prin lege, prin profeți, prin apostoli și prin evangheliști și nu cercetăm nimic mai mult decât acestea. Dumnezeu, fiind bun, este cauza atot binele și nu este supus nici invidiei, nici patimii. Invidia este departe de firea dumnezeiască,

⁵⁵ Ioan I, 18.

⁵⁶ Matei XI, 27.

⁵⁷ I Corinteni II, 11.

⁵⁸ Adică: firea dumnezeiască.

⁵⁹ Romani I, 20.

singura bună și în afară de orice patimă.

Prin urmare, Dumnezeu, cunoscând toate și îngrijindu-se dinainte de folosul fiecăruia, ne-a descoperit să cunoaștem numai ceea ce este de folos și a trecut sub tăcere ceea ce n-am putut să purtăm. Pe acestea deci să le iubim și în acestea să rămânem, nemutând hotarele veșnice⁶⁰ și nedepășind dumnezeiasca predanie.

CAPITOLUL II

Despre cele exprimabile și cele inexprimabile. Despre cele cognoscibile și cele incognoscibile

Cel care vrea să vorbească sau să audă despre Dumnezeu trebuie să știe în chip clar că atât cele cu privire la doctrina despre Dumnezeu, cât și cele cu privire la doctrina întrupării, nu sunt toate inexprimabile și nici toate exprimabile, nici toate incognoscibile și nici toate cognoscibile. Altceva este cognoscibilul și altceva exprimabilul, după cum altceva este vorbirea și altceva cunoașterea. Pentru aceasta nu pot fi exprimate cu claritate multe din acelea care se înțeleg în chip obscur despre Dumnezeu, ci suntem siliți să exprimăm lucrurile, care sunt mai presus de noi, în felul nostru omenesc de a vorbi, după cum spunem că Dumnezeu doarme, că se mânie, că nu ne poartă de grijă, că are mâini, picioare și cele asemenea.

Noi cunoaștem și mărturisim că Dumnezeu este fără de început, fără de sfârșit, veșnic, pururea dăinuitor, nezidit, neschimbat, neprefăcut, simplu, ne-compus, necorporal, nevăzut, impalpabil, necircumscriș, infinit, incomprehensibil, indefinit, insesizabil, bun, drept, creatorul tuturor fapturilor, atotputernic, atotstăpânitor, atoatevăzător, atoatepurtător de grijă, stăpânitor și judecător. Cunoaștem și mărturisim că este un singur Dumnezeu, adică o singură ființă; că este cunoscut și este în trei ipostase, adică Tatăl și Fiul și Sfântul Duh; că Tatăl și Fiul și Sfântul Duh sunt unul în toate, afară de ne-naștere, naștere și purcedere; că Fiul, Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu și Dumnezeu, din pricina îndurării milei Sale pentru mântuirea noastră, a fost zămislit, fără de sământă, prin bunăvoința Tatălui și prin conlucrarea prea Sfântului Duh, și s-a născut prin Sfântul Duh, fără stricăciune, din Sfânta Fecioară și Născătoarea de Dumnezeu Maria și s-a făcut din ea om desăvârșit; că același este, în același timp, și Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, din două firi, din Dumnezeire și omenire, și în două firi, care au facultatea de a înțelege, de a voi, de a lucra și de a acționa liber, și ca să spunem într-un cuvânt, fiind desăvârșite,

⁶⁰ Pilde XXII, 28.

potrivit definiției și rațiunii fiecareia din firi, adică a Dumnezeirii și a omenirii, dar într-o singură ipostasă compusă; că a flămânzit, a însetat, a obosit, a fost răstignit, a primit încercarea morții și a îngropării de trei zile, s-a înălțat la ceruri, de unde a și venit la noi, și iarăși va veni în vremea de apoi. Și martoră a acestora este dumnezeiasca Scriptură și toată ceata sfinților.

Ce este însă ființa lui Dumnezeu, sau cum este întru toate, sau cum Fiul, Unul-Născut și Dumnezeu, golindu-se pe El însuși, s-a făcut om din sânziuri feciorelnice, fiind plăsmuit după o altă lege decât cea firească, sau cum a umblat pe ape, fără să-și ude picioarele, nu cunoaștem și nici nu putem spune.

Așadar, nu este cu putință să spunem ceva despre Dumnezeu și, în general, să înțelegem altceva decât cele care, în chip dumnezeiesc, ni s-au vestit sau ni s-au spus și revelat prin cuvintele dumnezeiești ale Vechiului și Noului Testament.

CAPITOLUL III

Dovedirea existenței lui Dumnezeu

Existența lui Dumnezeu nu este pusă la îndoială de cei care primesc Sfintele Scripturi, adică Vechiul și Noul Testament și nici de mulțimea păgânilor, deoarece, după cum am spus⁶¹, cunoștința existenței lui Dumnezeu este sădită în chip natural în noi. Dar răutatea celui viclean contra firii omenești a avut atâta putere încât a tras pe unii în cea mai absurdă și cea mai rea decât toate răutățile, prăpastie a pierzării, anume de a spune că nu există Dumnezeu. Nebunia acestora, arătând-o tâlcuitorul lucrurilor dumnezeiești, David, a spus: „Zis-a cel nebun întru inima sa: Nu este Dumnezeu”⁶². Pentru acest motiv, ucenicii și apostolii Domnului, înțelepți fiind de Prea Sfântul Duh, făcând semnele dumnezeiești prin puterea și harul Lui, au fost înălțați din abisul necunoștinței către lumina cunoștinței de Dumnezeu, prinși de vie fiind cu mreaja minunilor. Tot astfel și urmașii harului și dregătoriei acestora, păstorii și învățătorii, primind harul luminător al Duhului, luminau, prin puterea minunilor și prin cuvântul harului, pe cei întunecau și întorceau pe cei rătăciți. Noi, însă, care n-am primit nici darul minunilor, nici al învățaturii, deoarece nevrednici ne-am făcut prin înclinarea către plăceri, ei bine, noi vom vorbi puțin despre acestea din cele ce ni s-au predat de tâlcuitorii harului, invocând pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh.

Toate cele care există sunt sau create sau necreate; iar dacă sunt

⁶¹ În capitolul I.

⁶² Psalmi XIII, 1.

create, sunt negreșit și schimbătoare, căci existența acelora care a început prin schimbare va fi supusă cu siguranță schimbării, fie distrugându-se, fie schimbându-se în chip liber. Dar dacă sunt necreate, urmează că sunt negreșit și neschimbătoare. Lucrurile, care au o existență contrară, acelea au contrar și felul de a exista, adică însușirile. Și cine nu va cădea de acord cu noi că toate existențele, toate cele care cad sub simțirea noastră, chiar și îngerii, se schimbă, se prefac și se mișcă în multe feluri! Cele spirituale, adică îngerii, sufletele și demonii, se schimbă potrivit voinței libere, care crește sau se micșorează, fie în progresul în bine, fie în îndepărtarea de bine. Celelalte se schimbă prin naștere și distrugere, prin creștere și micșorare, prin schimbarea însușirilor și mișcarea de la un loc la altul. Prin urmare, fiind schimbătoare, negreșit sunt create; și fiind create, negreșit au fost create de cineva. Creatorul, însă, trebuie să fie necreat. Dar dacă și acela a fost creat, negreșit a fost creat de cineva, și așa mai departe, pînă ce vom ajunge la cineva necreat. Așadar, creatorul fiind necreat, negreșit este și neschimbător. Și cine altul va fi acesta dacă nu Dumnezeu?

Dar și coeziunea însăși și conservarea și guvernarea creației ne învață că există Dumnezeu, care a urzit acest univers, îl ține, îl păstrează și are totdeauna grijă de el. Căci cum ar fi putut ca naturile contrare, adică focul și apa, aerul și pământul, să se unească unele cu altele pentru formarea unei singure lumi, și cum ar putea să rămână nedescompuse, dacă nu le-ar uni o forță atotputernică și nu le-ar păstra totdeauna nedescompuse?

Cine este acela care a orânduit cele cerești și cele pământești, toate cele din aer și toate cele din apă, dar mai vârtos, cele dinaintea acestora, cerul, pământul, aerul, natura focului și a apei? Cine le-a amestecat și le-a împărțit pe acestea? Cine este acela care le-a pus în mișcare și conduce mersul lor neîncetat și neîmpiedicat? Nu este oare făuritorul lor acela care a pus în toate o lege, potrivit căreia totul se conduce și se guvernează? Și cine este făuritorul lor? Nu este oare acela care le-a făcut și le-a adus la existență? Căci nu vom da întâmplării asemenea putere! Dar să admitem că s-au făcut prin întâmplare. A cui este orânduirea acestora? Să o admitem, dacă vrei, și pe aceasta. A cui este atunci conservarea și păstrarea lor, potrivit legilor după care, la început, au fost aduse la existență? Evident, a altcuiva decât a întâmplării. Iar acesta cine este altul dacă nu Dumnezeu?

CAPITOLUL IV

Despre ființa lui Dumnezeu.

Ființa lui este necuprinsă cu mintea

Prin urmare, este evident că există Dumnezeu. Ființa și natura Lui, însă, este cu totul incomprehensibilă și incognoscibilă. Este evident că Dumnezeu este necorporal. Căci, cum ar avea corp ceea ce este infinit, nemărginit, fără de formă, impalpabil, nevăzut, simplu și necompus? Cum ar fi neschimbător, dacă ar fi mărginit și pasibil? Cum ar fi imposibil ceea ce este compus din elemente și ceea ce se descompune iarăși în aceleași elemente? Căci compunerea este principiul luptei; lupta, principiul dezbinării; dezbinarea, principiul descompunerii; iar descompunerea este cu totul străină lui Dumnezeu.

Dacă Dumnezeu ar fi corporal, cum se va putea respecta dictonul că Dumnezeu străbate prin toate și umple toate, după cum spune Scriptura: „Nu umplu Eu, oare, cerul și pământul, zice Domnul?”⁶³. Căci este cu neputință ca un corp să treacă prin corpuri, fără să taie și să fie tăiat, fără să se împletească și să întâmpine împotrivire, după cum se amestecă și se combină toate corpurile lichide.

Dar dacă unii zic că Dumnezeu este un corp imaterial, ca așa-numitul, de înțelepții greci, al cincilea corp, vom spune că este cu neputință, deoarece, negreșit, el se va mișca ca și cerul. Căci acesta spun ei că este al cincilea corp. Cine este, însă, acela care îl mișcă pe acesta? Căci tot ce se mișcă este mișcat de altcineva. Și pe acela, cine? Și aceasta la infinit, până vom ajunge la ceva nemișcat. Iar cel care mișcă pentru prima dată este nemișcat și acesta este Dumnezeu. Oare nu va fi circumscris în spațiu ceea ce este mișcat? Pentru aceea, numai Dumnezeirea este nemișcată, mișcând toate prin mișcarea sa. Deci trebuie să conchidem că Dumnezeirea este necorporală.

Dar nici aceasta nu este ceva care explică ființa Lui, după cum nu o explică nici faptul că este nenăscut, fără de început, neschimbător, incoruptibil și toate câte se spun despre Dumnezeu sau sunt în legătură cu Dumnezeu.

Căci acestea nu indică ce este ființa lui Dumnezeu, ci ceea ce nu este. Cel care voiește să definească ființa cuiva trebuie să spună ce este ființa aceluia, nu ceea ce nu este. Cu privire la Dumnezeu, însă, este cu neputință să spunem ce este ființa Sa.

⁶³ Ieremia XXIII, 24.

Dar este mult mai potrivit să vorbim despre ființa lui Dumnezeu făcând abstracție de toate existențele, căci Dumnezeu nu face parte din existențe. Asta nu înseamnă că Dumnezeu nu există, ci că el este mai presus de toate existențele și mai presus de însăși existența. Și dacă cunoștințele sunt în legătură cu existențele, urmează că ceea ce este mai presus de cunoștință va fi negreșit și mai presus de existență, și din contră, ceea ce este mai presus de existență, va fi și mai presus de cunoștință. Prin urmare, Dumnezeirea este infinită și incomprehensibilă. Și numai aceasta putem înțelege cu privire la ființa sa, anume nemărginirea și incomprehensibilitatea Sa. Toate câte le spunem în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu nu indică natura Lui, ci cele în legătură cu natura Sa. Chiar dacă vom spune că Dumnezeu este bun, că este drept, că este înțelept, sau orice altceva, nu indicăm natura lui Dumnezeu, ci pe acelea în legătură cu natura Lui. Sunt unele, însă, care se spun în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu, care au o putere de negație covârșitoare; de pildă când spunem că Dumnezeu este întuneric, nu înțelegem că Dumnezeu este întuneric, ci înțelegem că nu este lumină, ci ceva mai presus de lumină; și când zicem că este lumină, înțelegem că nu este întuneric.

CAPITOLUL V

Demonstrare că există un singur Dumnezeu și nu mulți Dumnezei

A fost dovedit îndeajuns că există Dumnezeu și că ființa Lui este incomprehensibilă. Că există un singur Dumnezeu și nu mulți Dumnezei este neîndoielnic celor care cred în dumnezeiasca Scriptură. Căci spune Domnul la începutul legii: „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, cel care te-a scos din pământul Egiptului. Să nu ai alți Dumnezei afară de mine”⁶⁴. Și iarăși: „Ascultă, Israile: Domnul Dumnezeul tău este un singur Domn”⁶⁵. Iar prin profetul Isaia spune: „Eu sunt Dumnezeu dintru început și Eu după acestea și afară de Mine nu este Dumnezeu, înaintea Mea n-a fost alt Dumnezeu și după Mine nu va fi și în afară de Mine nu este”⁶⁶. Și Domnul în sfintele Evanghelii spune astfel către Tatăl: „Aceasta este viața veșnică ca să te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat”⁶⁷.

Celor care nu cred în dumnezeiasca Scriptură le vom vorbi în chipul următor.

Dumnezeirea este desăvârșită și nu-i lipsește nimic în ce privește

⁶⁴ Ieșirea XX, 2-3.

⁶⁵ Deuteronomul VI, 4.

⁶⁶ Isaia XLIII, 10-11.

⁶⁷ Ioan XVII, 3.

bunătatea, înțelepciunea și puterea; este fără de început, fără de sfârșit, pururea dăinuitoare, necircumscrișă și, ca să spunem într-un cuvânt, desăvârșită în toate. Dar dacă vom spune că sunt mulți Dumnezeu, este necesar să se observe deosebire între cei mulți, căci dacă nu este deosebire între ei, este mai degrabă unul și nu mulți. Dar dacă este deosebire între ei, unde este desăvârșirea? Căci n-ar fi Dumnezeu dacă ar fi lipsit de desăvârșire, fie în ce privește bunătatea, fie în ce privește puterea, fie în ce privește înțelepciunea, fie în ce privește timpul, fie în ce privește spațiul. Dar identitatea în toate indică mai degrabă un singur Dumnezeu și nu mulți.

Dar cum va putea fi păstrată necircumscrierea, dacă sunt mulți Dumnezeu? Căci acolo unde ar fi unul nu va putea fi celălalt.

Cum va putea fi condusă lumea de mulți? Oare nu se va descompune și nu se va nimici, deoarece se observă luptă între conducători? Căci deosebirea introduce împotrivire. Dar dacă ar spune cineva că fiecare conduce câte o parte, atunci voi întreba: Cine a orânduit acest lucru, și cine le-a făcut împărțeala? Acela ar fi mai degrabă Dumnezeu.

Prin urmare, există un singur Dumnezeu, desăvârșit, necircumscriș, făcător al universului, ținător și conducător, mai presus de desăvârșire și înaintea oricărei desăvârșiri.

Pe lângă acestea, însă, este o necesitate naturală ca unitatea să fie principiul dualității.

CAPITOLUL VI

Despre Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu.

Demonstrare silogistică

Așadar acest unic și singur Dumnezeu nu este fără de Cuvânt. Având Cuvânt, nu-L va avea pe cel neipostatic, căci nu a avut început al existenței și nici nu va înceta de a exista. N-a fost un timp când n-a fost Dumnezeu Cuvântul. Dumnezeu are pururea Cuvântul Său născut din El; nu este neipostatic cum este cuvântul nostru, care se răspândește în aer, ci este enipostatic, viu, desăvârșit. Nu se depărtează în afară de El, ci este pururea cu El. Căci unde va fi, dacă este în afară de El? Pentru că firea noastră este supusă morții și lesne stricăcioasă, pentru aceea și cuvântul nostru este neipostatic. Dumnezeu, însă, pentru că există pururea și pentru că este desăvârșit, va avea și Cuvântul Lui desăvârșit, enipostatic, pururea existent, viu, și are toate câte are cel care l-a născut. Cuvântul nostru, care iese din minte, nu este în totul același cu mintea, dar nici cu totul deosebit de ea; dar pentru că este din minte, este altul decât ea, și pentru că aduce însăși mintea la expresie, nu este cu totul deosebit de ea, ci este una cu ea în ce privește natura, dar deosebit de ea în ce privește subiectul. Tot astfel și Cuvântul lui

Dumnezeu, prin faptul că există prin el însuși, se deosebește de acela de la care are existența; dar prin faptul că arată în El însuși pe acelea care se văd la Dumnezeu, este identic cu El în ce privește natura. Căci după cum se vede desăvârșire în toate la Tatăl, tot astfel se vede și la Cuvântul născut din El.

CAPITOLUL VII

Despre Sfântul Duh. Demonstrare silogistică

Cuvântul trebuie să aibă și Duh, căci și cuvântul nostru nu este lipsit de duh. La noi, însă, duhul este străin ființei noastre. El este tragerea și darea afară a aerului, care intră și iese pentru menținerea corpului, în timpul vorbirii, duhul ajunge glasul cuvântului, dând la iveală în el însuși puterea cuvântului. Dar cu privire la firea dumnezeiască cea simplă și necompusă, trebuie să mărturisim cu cucernicie existența Duhului lui Dumnezeu, pentru ca să nu fie Cuvântul lui Dumnezeu inferior cuvântului nostru. Dar nu este lucru cucernic să gândim că Duhul lui Dumnezeu este ceva străin, introdus din afară în Dumnezeu, după cum este la noi, care suntem firi compuse. Ci, după cum atunci când am auzit de Cuvântul lui Dumnezeu nu am socotit că este neipostatic, nici că rezultă prin învățătură, nici că se exteriorizează prin voce, nici că se răpândește în aer și se pierde, ci că are o existență proprie, că are voință liberă și că este activ și atotputernic, tot astfel și când am fost învățați despre Duhul lui Dumnezeu, care însoțește Cuvântul și face cunoscută activitatea Lui, noi nu gândim că este o suflare neipostatică. Căci dacă s-ar înțelege Duhul, care este în Dumnezeu, după asemănarea duhului nostru, s-ar înjosi măreția firii dumnezeiești. Din contră, noi gândim că Duhul lui Dumnezeu este o putere substanțială, care există într-o ipostasă proprie ei însăși, care purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul și îl face cunoscut. Nu poate să se despartă de Dumnezeu, în care există, și de Cuvântul, pe care îl însoțește, și nici nu se pierde în neexistență, ci există în chip substanțial după asemănarea Cuvântului. Duhul Sfânt este viu, liber, de sine mișcător, activ, voiește totdeauna binele, și în orice intenție a Lui puterea coincide cu voința, este fără de început și fără de sfârșit. Niciodată Cuvântul nu a lipsit Tatălui, nici Duhul Cuvântului.

În chipul acesta, prin unitatea naturii dumnezeiești, se nimicește rătăcirea politeistă a elinilor; iar prin acceptarea Cuvântului și a Duhului se distruge învățătura iudeilor; iar din amândouă ereziile rămâne ceea ce este folositor; din concepția iudaică, unitatea firii, iar din concepția elenismului numai deosebirea persoanelor.

Iar dacă iudeul se opune acceptării Cuvântului și Duhului, să fie combătut și să i se închidă gura de dumnezeiasca Scriptură. Căci despre

Cuvânt a spus dumnezeiescul David: „În veci, Doamne, Cuvântul Tău rămâne în cer”⁶⁸. Și iarăși: „A trimis Cuvântul Lui și i-a vindecat”⁶⁹. Dar cuvântul, care se rostește cu gura, nu este trimis și nici nu rămâne în veci. Iar despre Duhul același David zice: „Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi”⁷⁰. Și iarăși: „Prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor”⁷¹. Și Iov: „Duhul cel Dumnezeiesc m-a făcut; iar suflarea celui atotputernic este aceea care mă ține”⁷². Iar Duhul care se trimite, care zidește, care întărește, care ține, nu este o suflare ce dispăre, după cum nici gura lui Dumnezeu nu este un mădular trupesc. Pe amândouă trebuie să le înțelegem într-un chip vrednic de Dumnezeu.

CAPITOLUL VIII Despre Sfânta Treime

Prin urmare, noi credem într-un singur Dumnezeu, într-un singur principiu, fără de început, necreat, nenăscut, nepieritor și nemuritor, veșnic, infinit, necircumscris, nemărginit, infinit de puternic, simplu, necompus, necorporal, nesticăcios, impasibil, imuabil, neprefăcut, nevăzut, izvorul bunătății și al dreptății, lumină spirituală, inaccesibil; putere, care nu se poate cunoaște cu nici o măsură, ci se măsoară numai cu propria ei voință. Căci poate pe toate câte le voiește. Creează toate făpturile, văzute și nevăzute, le ține și le conservă pe toate, poartă grijă de toate, le stăpânește pe toate le conduce și împărătește peste ele în o împărăție fără de sfârșit și nemuritoare fără să aibă potrivnic, pe toate le umple și nu este cuprins de nimic, ba mai mult, ea cuprinde universul, îl ține și îl domină. Străbate toate ființele fără să se întineze, este mai presus de toate, este în afară de orice ființă, pentru că este supraființială, mai presus de cele ce sunt, mai presus de Dumnezeire, mai presus de bine, mai presus de desăvârșire. Ea delimitează toate începătoriile și toate cetele și stă mai presus de orice începătorie și ceată, este mai presus de ființă, de viață, de cuvânt, de idee. Este însăși lumina, însăși bunătatea, însăși viața, însăși ființa, pentru că nu are existența sau ceva din cele ce sunt de la altcineva. El este izvorul existenței pentru cele care există, al vieții pentru cei vii, al rațiunii pentru cei care participă la rațiune și pentru toți cauza bunătăților. Cunoaște toate înainte de facerea lor.

Credem într-o singură ființă, într-o singură Dumnezeire, într-o

⁶⁸ Psalmi CXVIII, 89.

⁶⁹ Psalmi XVI, 20.

⁷⁰ Psalmi CIII, 31.

⁷¹ Psalmi XXXII, 6.

⁷² Iov XXXIII, 4.

singură putere, într-o singură voință, într-o singură activitate, într-un singur principiu, într-o singură stăpânire, într-o singură domnie, într-o singură împărăție, cunoscută în trei ipostase desăvârșite, dar adorată într-o singură închinăciune, mărturisită și adorată de toată făptura rațională. Ipостasele sunt unite fără să se amestece și despărțite fără să se despartă, lucru care pare și absurd. Credem în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh, în care ne-am și botezat. Căci astfel a poruncit Domnul apostolilor să boteze, zicând: „Botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”⁷³.

Credem într-unul Tatăl, principiul și cauza tuturor; nu s-a născut din cineva; singurul care există necauzat și nenăscut; este făcătorul tuturor.

Este prin fire Tatăl singurului Unuia-Născut, Fiul Său, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și purcedătorul prea Sfântului Duh. Credem și într-unul Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, care s-a născut din Tatăl înainte de toți vecii, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut nu făcut, deoființă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut. Când spunem că Fiul este mai înainte de toți vecii, arătăm că nașterea Lui este în afară de timp și fără de început. Căci Fiul lui Dumnezeu, „strălucirea slavei, chipul ipostasei Tatălui”⁷⁴, înțelepciunea și puterea cea vie⁷⁵, Cuvântul lui cel enipostatic, icoana substanțială, desăvârșită și vie a nevăzutului Dumnezeu⁷⁶, nu a fost adus din neexistență la existență, ci a fost totdeauna împreună cu Tatăl și în Tatăl, născut din el din veșnicie și fără de început. Căci n-a fost cândva Tatăl, când n-a fost Fiul, ci o dată cu Tatăl și Fiul, care s-a născut din El. Căci Dumnezeu nu s-ar putea numi Tată, fără de Fiu. Iar dacă ar fi fără să aibă Fiu, n-ar fi Tată. Și dacă ar avea mai pe urmă Fiu, ar deveni mai pe urmă Tată, nefiind înainte de aceasta Tată, și astfel s-a schimbat din a nu fi Tată în a deveni Tată, lucru mai rău decât orice blasfemie. Căci este cu neputință să spunem că Dumnezeu este lipsit de facultatea firească de a naște. Iar facultatea de a naște constă în a naște din El, adică din propria Sa ființă ceva asemenea cu El după fire.

Este însă necucernic să spunem cu privire la nașterea Fiului că a mijlocit oarecare vreme și că existența Fiului este posterioară existenței Tatălui. Deoarece spunem că nașterea Fiului este din El, adică din natura Tatălui. Iar dacă admitem că Fiul nu coexistă dintru început cu Tatăl, din care este născut, atunci introducem o schimbare în ipostasa Tatălui, anume că nefiind dintru început Tată a devenit pe urmă Tată. În adevăr, chiar dacă lumea s-a făcut pe urmă, totuși nu s-a făcut din ființa lui Dumnezeu. Ea a fost adusă, prin voința și prin puterea Lui, de la neexistentă la existență; dar

⁷³ Matei XXVIII, 19.

⁷⁴ Evrei I, 3.

⁷⁵ I Corinteni I, 24.

⁷⁶ Coloseni I, 15.

prin aceasta nu urmează o schimbare a firii lui Dumnezeu. Nașterea este actul prin care se scoate din ființa celui care naște cel ce se naște asemenea cu el după ființă. Zidirea și crearea, însă, este un act extern, în care ceea ce se zidește și se creează nu provine din ființa celui care zidește și creează, ci este cu totul deosebit de el.

La Dumnezeu, singurul impasibil, neschimbat, imuabil și totdeauna la fel, atât nașterea cât și crearea este impasibilă. Căci fiind prin natură impasibil și nestricăcios, deoarece este simplu și necompus, nu este supus patimii și nici stricăciunii, atât în naștere cât și în creare, și nici nu are nevoie de ajutorul cuiva. Pentru ca cel care naște să nu sufere schimbare și să nu fie Dumnezeu întâi și Dumnezeu pe urmă și să primească adăugire, nașterea la El este fără de început și veșnică, deoarece este opera firii Sale și provine din ființa Lui. Crearea la Dumnezeu este opera voinței și nu este coeternă cu Dumnezeu, căci ceea ce se aduce de la neexistență la existență nu poate să fie coetern cu cel fără de început și cu cel care există pururea. Omul și Dumnezeu nu lucrează la fel. Omul nu aduce nimic de la neexistență la existentă, ci ceea ce face o execută din materia pe care o are mai dinainte; el nu voiește numai, ci și cugetă mai întâi și-și imaginează în minte ceea ce are să facă și apoi lucrează cu mâinile, suferă trudă și osteneală, ba de multe ori nu reușește, prin faptul că lucrul nu se face cum voiește. Dumnezeu, însă, voind numai, a adus toate de la neexistență la existență. Tot astfel nici nu naște Dumnezeu la fel cu omul. Căci Dumnezeu, fiind în afară de timp, fără de început, impasibil, incoruptibil, necorporal, unic, fără de sfârșit, naște în afară de timp, fără de început, impasibil, incoruptibil și fără de împreunare. Nașterea lui incompreensibilă nu are nici început, nici sfârșit. La Dumnezeu nașterea este în afară de timp, pentru că este imuabil; este nestricăcioasă, pentru că este impasibil și necorporal; este fără de împreunare, tot din pricină că este incorporal și din pricină că numai unul Dumnezeu n-are nevoie de altcineva; este fără de sfârșit și fără de încetare, din cauză că este fără de început și în afară de timp, fără de sfârșit și există totdeauna în același mod. Căci ceea ce este fără de început este și fără de sfârșit. Dar ceea ce este fără de sfârșit prin har, negreșit, nu este și fără de început, după cum sunt îngerii.

Prin urmare Dumnezeu, care există totdeauna, naște pe Cuvântul Său, care este desăvârșit, fără de început și fără de sfârșit, pentru ca Dumnezeu să nu nască în timp, El, care are firea și existența mai presus de timp. Omul, însă, evident, naște într-un chip contrar, deoarece el se află sub legea nașterii, a distrugerii, a stricăciunii, a înmulțirii, este îmbrăcat cu trup și posedă în firea sa partea bărbătească și femeiască. Și aceasta din urmă pentru motivul că partea bărbătească are nevoie de ajutorul părții femeiești. Dar milostiv să fie cel care este mai presus de toate și care depășește orice

gândire și înțelegere.

Sfânta sobornică și apostolică Biserică învață că Tatăl există deodată cu Fiul lui Unul-Născut, care din El s-a născut, în afară de timp, fără de stricăciune, impasibil și incomprehensibil. Cum, numai Dumnezeu tuturor lucrurilor știe. După cum focul există deodată cu lumina din el și nu este mai întâi focul și pe urmă lumina, ci deodată; și după cum lumina se naște totdeauna din foc și este totdeauna în el fără să se despartă deloc de el, tot astfel și Fiul se naște din Tatăl, fără să se despartă deloc de El, ci este pururea cu El. Dar cu toate că lumina se naște în chip nedespărțit din foc și rămâne totdeauna cu el, totuși nu are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa focului, deoarece lumina este o calitate naturală a focului. Fiul, Unul-Născut al lui Dumnezeu, însă, deși este născut din Tatăl în chip nedespărțit și neîndepărtat și rămâne pururea cu El, totuși are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa Tatălui.

Cuvântul se numește și „strălucire”⁷⁷, din cauză că s-a născut din Tatăl fără împreunare și în chip impasibil, în afară de timp, nesticăcios și nedespărțit. Se numește Fiu și „chip al ipostasei părintești”⁷⁸, din pricină că este desăvârșit, enipostatic și întru totul asemenea Tatălui, afară de nenaștere. Se numește „Unul-Născut”⁷⁹, pentru că singur El s-a născut într-un chip unic din unicul Tată. Căci nici o altă naștere nu se aseamănă cu nașterea Fiului lui Dumnezeu și nici nu este alt Fiu al lui Dumnezeu. Chiar dacă Sfântul Duh purcede din Tatăl, nu însă în chip de naștere, ci în chip de purcedere. Acesta este alt mod de existență necuprins de minte și necunoscut ca și nașterea Fiului. Pentru aceasta, toate câte are Tatăl, ale lui sunt, afară de nenaștere, care nu indică deosebire de ființă, nici de dregătorie, ci mod de existență. Spre exemplu: Adam este nenăscut, căci este plăsmuit de Dumnezeu; Set este născut, căci este fiul lui Adam; Eva, însă, este purcesă din coasta lui Adam, căci ea nu a fost născută. Toți aceștia nu se deosebesc unii de alții prin fire, căci sunt oameni, ci numai prin modul existenței.

Trebuie să se știe că vorba $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\nu$ scris cu un singur ν înseamnă ceea ce este nezidit, sau ceea ce nu s-a făcut; iar cuvântul $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\nu$, scris cu doi ν , indică ceea ce nu s-a născut. Potrivit primei însemnări ființa se deosebește de ființă, pentru că alta este ființa nezidită, adică $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$, scrisă cu un singur ν și alta cea făcută sau zidită. Potrivit celei de a doua însemnări, nu se deosebește ființa de ființă, căci prima ipostasă a oricărui fel de vietate este $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\sigma$ (nenăscută), dar nu $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$ (nezidită), căci ele au fost zidite de creator și aduse la existență prin cuvântul Lui. Nu s-au născut, pentru că nu era înaintea lor o altă vietate de același fel din

⁷⁷ Evrei I, 3.

⁷⁸ Evrei I, 3.

⁷⁹ Ioan I, 14, 18; III, 16, 18; I Ioan IV, 9.

care să se nască.

Cele trei ipostase supradumnezeiești ale Sfintei Dumnezeiri participă primei însemnări, *αγενητος*, căci sunt de aceeași ființă și nezidite. Celei de a doua însemnări nu participă deloc, deoarece numai Tatăl este nenăscut *αγενιτος*, căci nu are existența de la o altă ipostasă. Numai Fiul este născut, căci s-a născut fără de început și în afară de timp din ființa Tatălui. Numai Duhul Sfânt purcede din ființa Tatălui, nu prin naștere ci prin purcedere. Astfel ne învață Sfânta Scriptură. Dar modul nașterii și al purcederii este nepătruns de minte.

Trebuie să se știe și aceasta că fericitei Dumnezeiri nu i-a fost dat de noi numele de paternitate, de fiime și de purcedere, ci din contră, ni s-au împărtășit noua de acolo, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Pentru aceasta îmi plec genunchii în fața Tatălui, de la care orice paternitate în cer și pe pământ”⁸⁰.

Dacă spunem că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decât Fiul, nu susținem că El precede pe Fiul în timp sau în fire, căci prin El a făcut veacurile. Și întru nimic altceva nu se deosebește decât numai în ceea ce privește cauza, adică Fiul a fost născut din Tatăl și nu Tatăl din Fiul, și că Tatăl, în chip natural, este cauza Fiului după cum spunem că nu provine focul din lumină, ci mai degrabă lumina din foc. Prin urmare, când auzim că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decât Fiul să înțelegem aceasta cu privire la cauză. Și după cum nu spunem că focul are o altă ființă și lumina alta, tot astfel nu este cu puțință să spunem că Tatăl are altă ființă și Fiul alta, ci una și aceeași. Și după cum spunem că focul luminează prin lumina care iese din el, și nu susținem că lumina din el este un organ slujitor al focului, ci mai degrabă o putere naturală, tot astfel spunem că toate câte le face Tatăl le face prin Fiul Său Unul-Născut, nu ca printr-un organ slujitor, ci prin o putere naturală și enipostatică. Și după cum spunem că focul luminează și iarăși spunem că lumina focului luminează, tot astfel „toate câte face Tatăl, de asemenea face și Fiul”⁸¹. Dar lumina nu are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa focului. Fiul, însă, este o ipostasă desăvârșită, nedespărțită de ipostasa Tatălui, după cum am arătat mai sus. Este cu neputință să se găsească în lume o imagine care să exemplifice în ea însăși în chip exact modul de existență al Sfintei Treimi. Căci cum este cu puțință ca ceea ce este făcut, compus, stricăcios, schimbător, circumscris, care are formă și este coruptibil, să arate în chip clar ființa dumnezeiască cea mai presus de ființă și liberă de toate acestea? Este evident, însă, că toată făptura poartă în ea pe cele mai multe din acestea și că toată, potrivit firii ei, este supusă stricăciunii.

De asemenea, credem și în unul Sfântul Duh, Domnul și făcătorul de

⁸⁰ Efeseni III, 14-15.

⁸¹ Ioan V, 19.

viață, care purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul, împreună închinat și slăvit cu Tatăl și cu Fiul, ca fiind de aceeași ființă și coetern. Credem în Duhul cel din Dumnezeu, cel drept, cel conducător, izvorul înțelepciunii, al vieții și al sfințeniei. El este și se numește Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Fiul; nezidit, desăvârșit, creator, atotstăpânitor, atoatelucrător, atotputernic, nemărginit în purtare; El stăpânește întreaga zidire, dar nu este stăpânit; îndumnezeiește, dar nu se îndumnezeiește; desăvârșește, dar nu se desăvârșește; împărtășește dar nu se împărtășește; sfințește, dar nu se sfințește; mângâietor, deoarece primește rugăciunile tuturor; în toate asemenea Tatălui și Fiului; purces din Tatăl și dat prin Fiul, este primit de toată zidirea. Zidește prin El însuși, dă ființă universului, sfințește și ține. Enipostatic, există în propria lui ipostasă, nedespărțit și neseplat de Tatăl și Fiul, având toate câte are Tatăl și Fiul afară de nenaștere și naștere. Tatăl este necauzat și nenăscut, căci nu este din cineva: El își are existența de la El însuși și nici nu are de la altul ceva din ceea ce are, ba, mai mult, El este în chip firesc principiul și cauza modului de existență a tuturor. Fiul este din Tatăl prin naștere. Duhul Sfânt și El este din Tatăl, dar nu prin naștere, ci prin purcedere. Noi cunoaștem că există deosebire între naștere și purcedere, dar care este felul deosebirii nu știm deloc. Nașterea Fiului din Tatăl și purcederea Sfântului Duh sunt simultane.

Așadar, toate câte le are Fiul și Duhul, le are de la Tatăl, și însăși existența. Dacă nu este Tatăl nu este nici Fiul și nici Duhul. Și dacă Tatăl nu are ceva, nu are nici Fiul, nici Duhul. Și din cauza Tatălui, adică din cauză că există Tatăl, există și Fiul și Duhul. Și din cauza Tatălui, și Fiul și Duhul au pe toate câte le au, adică din pricină că Tatăl le are pe acestea, afară de nenaștere, de naștere și de purcedere. Căci cele trei sfinte ipostase se deosebesc unele de altele numai în aceste însușiri ipostatice. Ele nu se deosebesc prin ființă, ci se deosebesc fără despărțire prin caracteristica propriei ipostase.

Spunem că fiecare din cele trei ipostase are o ipostasă desăvârșită, ca să nu admitem o fire compusă desăvârșită din trei ipostase nedesăvârșite, ci o singură ființă, în trei ipostase desăvârșite, simplă, mai presus de desăvârșire și mai înainte de desăvârșire. Căci tot ceea ce este format din lucruri nedesăvârșite este negreșit compus. Dar din ipostase desăvârșite este cu neputință să avem ceva compus. Pentru aceea nici nu spunem că specia este din ipostase, ci în ipostase. Spunem că sunt nedesăvârșite acelea care nu păstrează specia lucrului săvârșit din ele. Piatra, lemnul și fierul fiecare în sine, potrivit naturii lor proprii, sunt desăvârșite; dar raportate la clădirea făcută din ele, fiecare este nedesăvârșită, căci nu este fiecare din ele în sine clădire.

Prin urmare, spunem că ipostasele sunt desăvârșite, pentru ca să nu gândim că firea dumnezeiască este compusă. Căci tot ceea ce este compus

are ca principiu dezbinarea. Și iarăși spunem că cele trei ipostase sunt unele în altele, ca să nu introducem mulțime și gloată de Dumnezeu. Prin cele trei ipostase, cunoaștem că Dumnezeirea este necompusă și neamestecată; iar prin faptul că ipostasele sunt de aceeași ființă, sunt unele în altele și sunt identice în ceea ce privește voința, activitatea, puterea, stăpânirea și mișcarea, cunoaștem, ca să spun așa, că Dumnezeirea este neîmpărțită și că este un singur Dumnezeu. Căci cu adevărat există numai un singur Dumnezeu: Dumnezeu și Cuvântul și Duhul Lui.

Trebuie să se știe⁸² că altceva este examinarea reală și altceva examinarea logică și altceva examinarea abstractă. La toate făpturile deosebirea ipostaselor se examinează real. Căci se examinează real Petru deosebit de Pavel. Dar se examinează logic și abstract ceea ce este comun între ei, ceea ce îi unește, ceea ce îi face unul. Căci gândim cu mintea că Petru și Pavel sunt de aceeași natură și au o natură comună, deoarece fiecare din ei este animal (ființă) rațional și muritor și fiecare este trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Această natură comună, deci, este examinată logic. Căci ipostasele nu sunt unele în altele. Fiecare are ceva special și particular, adică este despărțită în sine și are multe lucruri care o deosebesc de cealaltă ipostasă. Sunt depărtate în spațiu, se despart în timp, se deosebesc în felul de a gândi, în putere, în figură, adică înfățișare, în capacitate, în temperament, în vrednicie, în ocupație și în toate însușirile caracteristice, dar mai presus de toate în aceea că ipostasele nu sunt unele în altele, ci despărțite. Pentru aceea se zice: doi, trei și mai mulți oameni.

Acest lucru se poate vedea la orice făptură. Cu totul dimpotrivă la Sfânta Treime cea mai presus de ființă, deasupra tuturor și incomprehen-sibilă. Căci cu privire la Sfânta Treime ceea ce o unește și o face una este examinat real din pricina coeternității și din pricina identității ființei, activității și voinței, din pricina acordului felului de a gândi și din pricina identității stăpânirii, puterii și bunătății. Nu am spus asemănare, ci identitate și unitate de mișcare, căci este vorba de o singură ființă, o singură bunătate, o singură putere, o singură voință, o singură activitate, o singură stăpânire, una și aceeași, nu trei asemenea unele cu altele, ci una și aceeași mișcare a celor trei ipostase. Căci fiecare dintre ele nu are mai puțină unitate față de altă ipostasă ca față de sine însăși, în sensul că în toate privințele Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt unul, afară de nenastere, naștere și purcedere. Iar deosebirea aceasta se înțelege numai pe cale abstractă. Căci cunoaștem un singur Dumnezeu; iar deosebirea o înțelegem numai în însușirile paternității, fiimii și purcederii, potrivit cauzei, cauzatului și

⁸² Aliniatul acesta are în unele ediții următorul titlu: *Despre deosebirile celor trei ipostase și despre examinarea reală, logică și abstractă*. Acest titlu a fost o notă de pe marginea manuscrisului pe care editatorul a introdus-o în text. Din pricina caracterului titlului, am găsit potrivit să-l trec în notă, și nu în text. Același lucru îl voi face și cu alte note marginale.

desăvârșirii ipostasei, adică modului de existență. Cu privire la Dumnezeuirea cea infinită nu putem vorbi ca despre noi de o depărtare spațială, deoarece ipostasele sunt unele în altele, nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că sunt unite, potrivit cuvântului Domnului, care zice: „Eu sunt în Tatăl și Tatăl în Mine”⁸³, între ipostasele Dumnezeuirii nu există deosebire de voință sau de gândire sau de activitate sau de putere sau de altceva din acelea care dau naștere în noi la deosebire complet reală. Pentru aceea nu spunem că Tatăl și Fiul și Sfântul Duh sunt trei Dumnezei, ci, din contră, că Sfânta Treime este un singur Dumnezeu, Fiul și Duhul se raportează la o singură cauză; nu sunt nici alcătuiți, nici contractați în sensul contopirii lui Sabelie⁸⁴. Căci, după cum am spus, ipostasele Sfintei Treimi se unesc, nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că ele există unele în altele; iar întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor este fără contractare și fără amestecare. Ele nu sunt depărtate unele de altele, și nici împărțite în ce privește ființa, în sensul împărțirii lui Arie⁸⁵. Căci dacă trebuie să spunem pe scurt, Dumnezeuirea este neîmpărțită în cele ce se împart, după cum în trei corpuri solare, care există unul în altul și sunt nedespărțite, avem o singură unire și apropiere a luminii. Așadar, când privim la Dumnezeuire, la prima cauză, la singura stăpânire și la una și la aceeași, ca să spun așa, mișcare și voință a Dumnezeuirii, la identitatea ființei, a puterii, a activității, a domniei, atunci avem în mintea noastră o unitate. Dar când privim la acelea, în care este Dumnezeuirea, sau ca să spun mai precis, care sunt acelea din care este Dumnezeuirea și care sunt de acolo din prima cauză în afară de timp, de aceeași slavă și nedespărțite, adică ipostasele Fiului și Duhului, atunci trei sunt acelea la care trebuie să ne închinăm. Un Tată, Tatăl, care este fără de început, în sensul că este necauzat. Căci nu este din cineva. Un Fiu, Fiul, care nu este fără de început, în sensul că nu este necauzat. Căci este din Tatăl. Dar dacă ai raporta termenul de „început” la timp, atunci și Fiul este fără de început, căci el este făcătorul timpurilor și prin urmare nu cade sub timp. Un Duh, Sfântul Duh, care este din Tatăl, nu în chip firesc, ci purces. Tatăl nu este lipsit de nenaștere, pentru că a născut, nici Fiul de naștere, pentru că a fost născut din cel nenăscut — dar cum? — și nici Duhul nu se schimbă în Tatăl sau în Fiul, pentru că purcede și este Dumnezeu, însușirea este ceva netransmisibil; cum ar putea să rămână însușire ceea ce se transmite sau se preface? Căci dacă Tatăl este Fiul, atunci nu este cu adevărat Tată, căci unul este cu adevărat Tatăl. Și dacă Fiul este Tatăl, atunci nu este cu

⁸³ Ioan XIV, 11.

⁸⁴ Sabelie, un eretic monarhian patripasian, a trăit la sfârșitul secolului II și începutul secolului III.

⁸⁵ Arie, eretic creștin, a trăit în secolul III și IV. A murit probabil în anul 318. Doctrina sa, în origini, aparține monarhienilor dinamici. Arie tăgăduiește deofințimea Fiului cu Tatăl, învățătura lui se poate rezuma în aceste cuvinte ale lui însuși: „Era un timp când Fiul nu exista”. Arie a fost condamnat la sinodul I ecumenic de la Niceea din 325.

adevărat Fiu, căci unul este cu adevărat Fiu și unul Duhul Sfânt.

Trebuie să se știe că nu spunem că Tatăl este din cineva, ci spunem că El este Tatăl Fiului. Pe Fiul nu-L numim nici cauză, nici Tată, ci spunem că El este din Tatăl și este Fiu al Tatălui. Iar Duhul cel Sfânt spunem că este din Tatăl, și-L numim Duh al Tatălui. Nu spunem că Duhul este din Fiul, dar îl numim Duhul Fiului. „Dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, spune dumnezeiescul apostol, acela nu este al lui”⁸⁶. Mărturisim că s-a făcut cunoscut și se dă nouă prin Fiul. „A suflat, spune Sf. Scriptură, și a zis ucenicilor săi: Luați Duh Sfânt”⁸⁷. Fiul și Sfântul Duh sunt din Tatăl, după cum raza și lumina sunt din soare. Soarele este izvorul razei și al luminii. Prin rază ni se dă lumina și ea este aceea care ne luminează și cu care ne împărtășim. Dar nu spunem că Fiul este Fiu al Duhului și nici din Duhul.

CAPITOLUL IX

Despre însușirile lui Dumnezeu

Dumnezeirea este simplă și necompusă. Tot ceea ce este alcătuit din multe și diferite este compus. Dacă am spune că însușirile de a fi nezidit, fără de început, necorporal, nemuritor, veșnic, bun, creator și altele ca acestea sunt deosebiri esențiale ale lui Dumnezeu și că Dumnezeu este compus din acestea, atunci Dumnezeu nu va fi simplu, ci compus. Dar a gândi astfel este cea mai mare impietate. Prin urmare, trebuie să ne gândim că fiecare din atributele lui Dumnezeu nu arată ceea ce este El în ființa Sa, ci indică ceea ce nu este în ființa Lui sau un raport cu ceva din acestea care se deosebesc de El, sau ceva din acelea care însoțesc natura sa sau activitatea lui.

Dintre toate numele care se dau lui Dumnezeu se pare că cel mai propriu este „Cel ce este“, după cum El însuși s-a numit pe munte, lui Moise, când zice: „Spune fiilor lui Israil: M-a trimis Cel ce este”⁸⁸. Căci are adunată în El însuși toată existența, ca o mare infinită și nemărginită a ființei. Dar după cum spune Sfântul Dionisie⁸⁹, numele cel mai potrivit al lui Dumnezeu este „Cel bun”⁹⁰, căci nu este cu puțință să spui despre Dumnezeu că întâi există și apoi este bun.

Al doilea nume este „Dumnezeu“ (ὁ θεός), care derivă de la θεεῖν, ce înseamnă a alerga și a înconjura toate sau de la αἰθεῖν, care înseamnă a

⁸⁶ Romani VIII, 9.

⁸⁷ Ioan XX, 22.

⁸⁸ Ieșirea III, 14.

⁸⁹ Despre Dionisie Aeropagitul și opera sa, să se vadă D. Fecioru: *Sf. Ioan Damaschin. Cultul sfințelor icoane*, București, 1937, nota 3, p. 9-13.

⁹⁰ *Despre numele dumnezeiești*, MG. III, col. 636 C -637 C.

arde, căci Dumnezeu este foc mistuitor a toată răutatea⁹¹, sau de la θεασται, care înseamnă a vedea totul, deoarece lui nu i se poate ascunde nimic și observă toate, în adevăr, a văzut pe toate înainte de facerea lor, avându-le în minte din veșnicie; și fiecare se face la vremea hotărâtă de mai nainte, potrivit veșniciei lui gândiri executive, care se numește predestinare, icoană și exemplu.

Prin urmare primul nume al lui Dumnezeu indică existența Lui, dar nu ce este Dumnezeu⁹². Al doilea nume indică activitatea; iar însușirile că este fără de început, incoruptibil, nefăcut, adică nezidit, necorporal, nevăzut și altele ca acestea ne arată ce nu este Dumnezeu, adică: existența Lui nu are început, nu este supus stricăciunii, nu este zidit, nu este corp, nu este văzut. Însușirile de bun, drept, sfânt și altele ca acestea, care însoțesc firea lui, nu indică însăși ființa Lui. Iar însușirile de domn, împărat și altele ca acestea arată raportul cu acelea care se deosebesc de El. Se numește domn față de acei care sunt domni, împărat, față de acei care sunt împărați, creator față de cele create, păstor față de cei păstoriți.

CAPITOLUL X

Despre unirea și deosebirea dumnezeiască

Toate aceste însușiri trebuiesc atribuite întregii Dumnezeiri în chip comun, identic, fără deosebire, neîmpărțit și unitar. În chip deosebit însă fiecărei ipostase a Dumnezeirii expresiile: Tată, Fiu, Duh, necauzat, cauzat, nenăscut, născut și purces, care nu indică ființa, ci raportul unei ipostase față de celelalte și modul lor de existență.

Așadar, cu toate că știm acestea și suntem conduși prin ele către ființa dumnezeiască, totuși nu înțelegem însăși ființa, ci pe acelea care sunt în legătură cu ființa, după cum, chiar dacă știm că sufletul este necorporal, fără de greutate și fără de formă, totuși nu am înțeles și ființa lui; tot astfel nu cunoaștem nici ființa corpului, chiar dacă știm că este alb sau negru, ci pe acelea care sunt în legătură cu ființa lui. Învățătura cea adevărată, însă, ne învață că Dumnezeirea este simplă și are o singură activitate simplă, bună, care lucrează toate în toți, întocmai ca raza soarelui, care încălzește toate și lucrează în fiecare potrivit capacității sale naturale și puterii sale de receptivitate, deoarece a luat asemenea energie de la Dumnezeu creatorul.

Dar toate acelea care aparțin întrupării dumnezeiești și iubitoare de oameni a Cuvântului Lui dumnezeiesc sunt proprii numai Fiului. Căci la acestea n-a participat nici Tatăl, nici Duhul altfel decât prin bunăvoință și prin facerea de minuni cea negrăită, pe care Dumnezeu Cuvântul, care s-a

⁹¹ Deuteronom IV, 24; Evrei XII, 29.

⁹² Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 15v.

făcut om asemenea nouă, a săvârșit-o ca Dumnezeu neschimbat și Fiu al lui Dumnezeu.

CAPITOLUL XI

Despre expresiile antropomorfe date lui Dumnezeu

În dumnezeiasca Scriptură găsim foarte multe expresii simbolice antropomorfe cu privire la Dumnezeu. Trebuie să se știe că noi, fiind oameni, îmbrăcați în trupul acesta gros, nu putem să înțelegem sau să exprimăm activitățile dumnezeiești, sublime și imateriale ale Dumnezeirii decât numai dacă întrebuițăm imagini, tipuri și simboluri adecvate felului nostru de a gândi. Așadar, toate câte s-au spus antropomorfic despre Dumnezeu sunt spuse în chip simbolic și au un sens mai înalt, căci Dumnezeirea este simplă și fără de formă. Prin ochii lui Dumnezeu, prin pleoape și prin vedere, înțelegem puterea lui atotvăzătoare și cunoștința Lui căreia nu i se poate acunde nimic, de acolo că și noi prin acest simț dobândim o cunoștință și o încredințare mai desăvârșită. Prin urechi și prin auz înțelegem capacitatea lui de a fi milostiv și de a primi rugăciunea noastră, căci și noi prin acest simț ne îmbunăm față de acei care ne roagă, aplecându-ne cu mai multă dragoste urechea spre ei. Prin gură și prin grai înțelegem facultatea prin care își exprimă voința lui; de acolo că și noi facem cunoscute gândurile noastre intime prin gură și prin grai. Prin mâncare și băutură înțelegem conlucrarea noastră cu voința lui, căci noi, prin simțul gustului, împlinim o dorință necesară a firii. Prin miros înțelegem facultatea Lui de a primi gândurile și sentimentele noastre bune față de El⁹³, de acolo că și noi prin acest simț primim mireasma cea bună. Prin față înțelegem arătarea și apariția Sa prin fapte, de acolo că apariția noastră se face prin fața noastră. Prin mâini înțelegem facultatea prin care realizează activitatea Lui, pentru că și noi săvârșim cu ajutorul mâinilor lucrurile necesare și pe cele mai de cinste. Prin mâna dreaptă înțelegem ajutorul lui în lucrurile cele bune, de acolo că și noi ne folosim de mâna dreaptă mai cu seamă în lucrurile mai nobile, mai de cinste și care au nevoie de cea mai multă putere. Prin pipăit înțelegem cunoașterea și perceperea Lui mai exactă a lucrurilor foarte fine și ascunse, de acolo că și cei pe care noi îi pipăim nu pot să ascundă în ei înșiși nimic. Prin picioare și mers înțelegem venirea și prezența Lui ca să ajute pe cei care sunt în nevoi sau ca să pedepsească pe dușmani sau pentru orice altă faptă, de acolo că și noi venim făcând uz de picioare. Prin jurământ înțelegem imutabilitatea hotărârii Sale, de acolo că și noi întărim prin jurământ

⁹³ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 16v.

legămintele unora față de alții. Prin urgie și mânie înțelegem ura și aversiunea față de rău, căci și noi ne mâniem atunci când urâm cele potrivnice opiniei noastre. Prin uitare, somn și somnolență înțelegem întârzierea Lui pentru pedepsirea dușmanilor și amânarea ajutorului obișnuit față de cei ai Lui. Și ca să spun într-un cuvânt, toate expresiile antropomorfe cu privire la Dumnezeu, afară de cele care s-au spus despre venirea în trup a Cuvântului lui Dumnezeu, au un sens ascuns și ne învață din lucrurile proprii firii noastre cele ce sunt mai presus de noi. Cuvântul lui Dumnezeu, însă, a primit pentru mântuirea noastră pe om în întregime, suflet rațional, trup, însușirile firii omenești și afectele naturale și neprihănite.

CAPITOLUL XII Despre aceleași lucruri

În aceste învățături am fost instruiți din cuvintele sfinte, după cum a zis dumnezeiescul Dionisie Areopagitul: Dumnezeu este cauza și principiul tuturor, este ființa existențelor, viața viețuitoarelor, rațiunea existențelor raționale, spiritualitatea existențelor spirituale, rechemarea și învierea celor care au căzut de la El, reînnoire și prefacere pentru cei care au corupt starea naturală, zidire sfințită pentru cei mișcați de vreo tulburare necurată, siguranță pentru cei care stau, cale și călăuză, care înalță, pentru cei care se urcă la dânsul⁹⁴. Voi adăuga, însă, că El este Tatăl celor făcuți de El, — Dumnezeu, care ne-a adus de la neexistență la existență, este mai degrabă Tatăl nostru decât cei care ne-au născut și care au luat de la El și existența și capacitatea de a naște — El este păstorul celor care-L urmează și al celor păstoriți de El; luminarea celor luminați; principiul desăvârșirii celor desăvârșiți; principiul îndumnezeirii celor îndumnezeiți; pacea celor învrăjbiți; simplitatea celor simpli; unirea celor uniți; ființă superioară oricărui început, pentru că este un început mai presus de orice început⁹⁵; bună părtășenie a ceea ce este ascuns, adică a cunoștinței Lui, atât cât este îngăduit și cât este accesibil fiecăruia.

Mai exact încă despre numele dumnezeiești

Pentru că Dumnezeirea este incomprehensibilă, va fi negreșit și fără nume. Așadar, prin faptul că nu cunoaștem ființa ei, să nu căutăm numele ființei ei, căci numele indică lucrurile. Dumnezeu este bun, și pentru a ne împărtăși cu bunătatea Lui, ne-a adus de la neexistență la existență și ne-a

⁹⁴ *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, col. 589 BC.

⁹⁵ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 17v.

înzestrat cu facultatea cunoașterii; cu toate acestea nu ne-a împărțit cu ființa Lui și nici cu cunoștința ființei Lui. Căci este cu neputință ca firea să cunoască în chip desăvârșit o fire superioară ei. Dacă cunoștințele sunt în legătură cu existențele, cum se va putea cunoaște ceea ce este mai presus de existență? Dar pentru ca să participăm cât de puțin cunoștinței lui Dumnezeu și să avem chiar o idee cât de slabă de El, Dumnezeu, din pricina bunătății Lui nespuse, a binevoit să fie numit prin acelea care sunt proprii naturii noastre. Prin urmare, întrucât Dumnezeu este incomprehensibil, este și fără nume. Dar prin faptul că este cauza tuturor și că are mai înainte în El rațiunile și cauzele tuturor existențelor este numit după toate existențele și după cele contrarii, spre exemplu: lumină și întuneric, apă și foc, ca să cunoaștem că ființa lui Dumnezeu nu este acestea, ci este mai presus de ființă și fără nume. Și prin faptul că este cauza tuturor existențelor, este numit după toate cele cauzate.

Pentru aceea unele din numirile dumnezeiești sunt spuse în chip negativ și arată că Dumnezeu este mai presus de ființă, spre exemplu: neființial, netemporal, neînceput, nevăzut, nu în sensul că este mai mic decât cineva sau că îi lipsește ceva — căci toate sunt ale Lui și din El și prin El s-au făcut și în El se țin⁹⁶ — ci pentru că el depășește într-un grad cu totul superior toate existențele: el nu este nimic din existențe, ci este mai presus de toate. Alte numiri sunt date lui Dumnezeu în mod afirmativ, din aceea că el este cauza tuturor. Prin faptul că el este cauza tuturor existențelor și a întregii ființe, se numește „Cel ce este“ și „Ființă“. Iar prin faptul că este cauza oricărei rațiuni și înțelepciuni, a ceea ce este rațional și înțelept se numește „rațiune“ și „rațional“, „înțelepciune“ și „înțelept“; de asemenea se numește „gândire“ și „gânditor“, viață“ și „viu“, „putere“ și „puternic“ și în același fel și cu toate celelalte. Dar mult mai propriu este ca să fie numit din cele mai cinstite și cele mai adecvate Lui. Sunt mai cinstite și mult mai adecvate Lui cele imateriale decât cele materiale, cele curate decât cele întinate, cele sfinte decât cele blestemate, deoarece acestea și participă mai mult la El. Așadar, mult mai propriu va fi numit „soare“ și „loc“ decât întuneric, „zi“ decât noapte, „viață“ decât moarte, „foc“, „duh“ și „apă“, ca elemente vitale, decât pământ; dar înainte de toate și mai mult, „bunătate“ decât răutate, ceea ce este identic cu a spune „existență“ decât inexistență. Și aceasta pentru motivul că binele este existență și cauza existenței, iar răul lipsa binelui sau a existenței. Acestea sunt însușirile negative și afirmative ale lui Dumnezeu. Dar numele cel mai plăcut este acela care rezultă din unirea acestor două, spre exemplu: „Ființă mai presus de ființă“, „Dumnezeire mai presus de Dumnezeire“, „Principiu mai presus de principiu“ și altele ca acestea. Sunt apoi și unele numiri afirmative ale

⁹⁶ Coloseni I, 16.

lui Dumnezeu, care au o putere de negație covârșitoare, spre exemplu: „întuneric“, nu în sensul că Dumnezeu este întuneric, ci că nu este lumină, ci ceva mai presus de lumină.

Prin urmare Dumnezeu se numește „minte“, „rațiune“, „duh“, „înțelepciune“, „putere“, pentru că este cauza acestora, pentru că este imaterial și pentru că este atoatelucrător și atotputernic. Numirile acestea, atât cele negative cât și cele pozitive, se aplică întregii Dumnezeiri. Și la fel, în același chip și fără de deosebire și fiecăreia din ipostasele Sfintei Treimi. Când mă gândesc, însă, la una din ipostase, știu că ea este Dumnezeu desăvârșit și ființă desăvârșită; iar când unesc și număr împreună pe cele trei ipostase știu că sunt un singur Dumnezeu desăvârșit, căci Dumnezeirea nu este compusă, ci este o unitate desăvârșită, neîmpărțită și necompusă, în trei ipostase desăvârșite. Dar când mă gândesc la raportul reciproc al ipostaselor știu că Tatăl este soare mai presus de ființă, izvor al bunătății, abis al ființei, al rațiunii, al înțelepciunii, al puterii, al luminii, al Dumnezeirii; izvor născător și producător al binelui ascuns în El. El este mintea, abisul rațiunii, născătorul Cuvântului, iar prin Cuvânt purcedătorul Duhului revelator. Și ca să nu spun multe, nu este în Tatăl, Cuvânt, înțelepciune, putere, voință decât Fiul, care este singura putere a Tatălui, cauza primară a creării tuturor. Astfel El este născut, cum numai El știe, ca ipostasă desăvârșită din o ipostasă desăvârșită; El este și se numește Fiu. Iar Duhul Sfânt este puterea Tatălui, care revelează cele ascunse ale Dumnezeirii, purces, cum numai El știe, nu născut, din Tatăl prin Fiul. Pentru aceea Duhul cel Sfânt este împlinitorul creării tuturor.

Prin urmare toate câte convin Tatălui care cauzează, izvorului, născătorului, trebuie atribuite numai Tatălui. Toate câte se potrivesc celui cauzat, Fiului născut, Cuvântului, puterii care este cauza primară a creației, voinței, înțelepciunii, trebuie atribuite Fiului. Și toate câte convin puterii cauzate, purcese, revelatoare și desăvârșitoare trebuie atribuite Duhului Sfânt. Tatăl este izvorul și cauza Fiului și a Sfântului Duh, Tată numai al Fiului și purcedător al Duhului Sfânt. Fiul este Fiu, Cuvânt, înțelepciune, putere, icoană, strălucire, chip al Tatălui⁹⁷ și din Tatăl. Sfântul Duh nu este Fiu al Tatălui, ci Duh al Tatălui, pentru că purcede din Tatăl — căci nu este mișcare fără duh — și Duh al Fiului, nu în sensul că este din El, ci în sensul că este purces din Tatăl prin El. Căci numai Tatăl este cauza.

⁹⁷ Evrei I, 3; I Corinteni I, 24; Coloseni I, 15.

CAPITOLUL XIII

Despre locul lui Dumnezeu și că numai Dumnezeirea este necircumscrișă

Locul trupesc este limita conținutului, prin care conținutul este conținut. Spre exemplu: aerul conține, iar corpul este conținut. Nu tot aerul care conține este locul corpului conținut, ci numai limita aerului care conține, care vine în atingere cu corpul conținut, în mod absolut, însă, ceea ce conține nu este în ceea ce este conținut.

Dar există și un loc spiritual unde se gândește și este firea spirituală și necorporală, unde este prezentă, lucrează și este conținută în chip spiritual și nu corporal, căci ea nu are trup ca să fie conținută în mod trupesc. Așadar Dumnezeu, fiind imaterial și necircumscriș, nu este în vreun loc. El este însuși locul Lui, căci umple toate, este mai presus de toate și ține toate. Se spune, însă, că se află într-un loc și se vorbește de loc al lui Dumnezeu, acolo unde se face cunoscută energia Lui. El străbate prin toate fără să se amestece și împărtășește tuturor energia Lui, potrivit capacității fiecăruia și puterii de receptivitate, adică potrivit curățeniei naturale și voliționale. Căci sunt mai curate cele imateriale decât cele materiale și cele virtuose decât cele întovărășite de viciu. Se numește așadar loc al lui Dumnezeu acela care participă mai mult la energia și la harul Lui. Pentru aceasta cerul este tronul Lui⁹⁸, în cer sunt îngerii, care fac voia Lui și care îl slăvesc pururea, în cer este locul Lui de odihnă, iar pământul este așternut picioarelor Lui⁹⁹, căci pe pământ a petrecut, în trup, cu oamenii¹⁰⁰. Sfântul Lui trup este numit picior al lui Dumnezeu. Și biserica se numește loc al lui Dumnezeu, căci am afierosit acest loc spre slăvirea Lui ca pe un loc sfințit, în care ne facem rugăciunile noastre către El. De asemenea, se numesc locuri ale lui Dumnezeu și locurile în care ni s-a făcut cunoscută energia Lui fie prin corp, fie fără corp.

Trebuie să se știe că Dumnezeirea este neîmpărțită, deoarece este în întregime pretutindeni și nu este împărțită parte cu parte în chipul celor corporale, ci este în întregime în toate și în întregime mai presus de toate. Îngerul¹⁰¹ nu este conținut într-un loc în chip corporal¹⁰² încât să primească chip și să ia formă. Se spune însă¹⁰³ că este într-un loc, prin faptul că este

⁹⁸ Isaia LVI, 1; Fapte VII, 49.

⁹⁹ Isaia LVI, 1; Fapte VII, 49.

¹⁰⁰ Baruh III, 38.

¹⁰¹ În fruntea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală a manuscrisului: „*Despre locul îngerului și al sufletului și despre noțiunea de necircumscriș*“.

¹⁰² Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 20r.

¹⁰³ Ibidem.

prezent în chip spiritual și lucrează potrivit firii lui și nu este în altă parte, ci este circumscris în chip spiritual acolo unde lucrează. Nu poate să lucreze în același timp în diferite locuri. Numai Dumnezeu poate să lucreze în același timp pretutindeni, îngerul, prin iuțea firii și prin faptul că este gata, adică grabnic de a se muta, lucrează în diferite locuri. Dumnezeirea, însă, pentru că este pretutindeni și mai presus de toate, lucrează simultan în diferite moduri printr-o energie unică și simplă.

Sufletul este unit în întregime cu tot corpul și nu parte cu parte. Nu este conținut de el, ci îl conține, după cum focul conține fierul; și fiind în el, lucrează propriile sale lucrări.

Ceea ce este circumscris este limitat în spațiu sau în timp sau în gândire; iar ceea ce este necircumscris nu este limitat de nici una din acestea. Necircumscrisă este numai Dumnezeirea, pentru că este fără de început și fără de sfârșit, cuprinde totul și nu este sesizată de rațiune. Numai Dumnezeu este incomprehensibil, indefinit, necunoscut de nimeni, dar numai el se cunoaște pe sine însuși, îngerul, însă, este circumscris în timp, căci existența lui are început; este circumscris în spațiu, deși în chip spiritual, în sensul în care am spus mai sus; este circumscris și în gândire. Îngerii cunosc reciproc de ce mărime este firea lor¹⁰⁴. Ei sunt mărginiți în chip desăvârșit de Creator. Corpurile, însă, sunt circumscrise în timp, pentru că au început și sfârșit, sunt circumscrise în spațiu și în gândire.

Dumnezeirea¹⁰⁵ este cu totul imuabilă și neschimbată. Ea a hotărât mai dinainte, prin preștiința Sa, pe toate cele care nu sunt în puterea noastră și a determinat pe fiecare la timpul și locul propriu și potrivit. Potrivit acestui principiu, „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului”¹⁰⁶. Este evident că a judecat Tatăl și Fiul — ca Dumnezeu — și Sfântul Duh. Dar însuși Fiul — ca om — se va pogorî în chip trupesc și va sta pe tronul slavei¹⁰⁷ — pogorârea și tronul sunt acțiuni ale unui corp circumscris — și va judeca pe toată lumea cu dreptate¹⁰⁸.

Toate sunt distanțate de Dumnezeu, nu prin loc, ci prin fire. La noi prudența, înțelepciunea și sfatul vin și se duc, pentru că sunt niște stări ale sufletului. La Dumnezeu, însă, nu este așa. La El nimic nu se produce și dispăre, căci El este neschimbat, imuabil și nu trebuie să admitem accidente la El. La Dumnezeu binele coincide cu ființa¹⁰⁹. Cel care dorește neconținut pe Dumnezeu îl vede, căci Dumnezeu este în toate. Existențele depind de cel care există și nu este vreo existență, care să nu aibă existența sa în cel

¹⁰⁴ Ibidem, f. 20v.

¹⁰⁵ Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: „*Rezumatul celor spuse despre Dumnezeu, despre Tatăl, despre Fiul și despre Sfântul Duh; și despre Cuvânt și Duh*“.

¹⁰⁶ Ioan V, 22.

¹⁰⁷ Matei XIX, 28; XXV, 31.

¹⁰⁸ Fapte XVII, 31.

¹⁰⁹ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 21r.

care există. Dumnezeu este amestecat în toate, pentru că ține firea. Iar Dumnezeu Cuvântul s-a unit după ipostasă cu Sfântul lui trup și s-a amestecat fără amestecare cu firea noastră.

Nimeni nu vede pe Tatăl afară de Fiul și Duhul¹¹⁰.

Fiul este voința, înțelepciunea și puterea Tatălui. Nu trebuie să vorbim cu privire la Dumnezeu despre calitate, ca să nu spunem că El este compus din ființă și calitate.

Fiul este din Tatăl și toate câte le are, de la El le are, pentru aceea nici nu poate să facă nimic de la El însuși¹¹¹, căci nu are o energie deosebită de a Tatălui.

Dar pentru că Dumnezeu este prin fire nevăzut, se face văzut prin activitățile Sale și-l cunoaștem din structura și conducerea lumii.

Fiul este icoana Tatălui, iar Duhul icoana Fiului, prin care Hristos, locuind în om, dă acestuia asemănarea cu Dumnezeu.

Duhul cel Sfânt este Dumnezeu; El stă la mijloc între cel nenăscut și cel născut, și este unit de Tatăl prin Fiul. Se numește Duh al lui Dumnezeu, Duh al lui Hristos, minte a lui Hristos, Duh al Domnului, însuși Domn, Duh al adopției, al adevărului, al libertății, al înțelepciunii — căci este făcătorul tuturor acestora. Prin ființa lui umple toate, ține toate, umple lumea cu ființa Lui și este necuprins de lume din pricina puterii Lui.

Dumnezeu este o ființă veșnică și neschimbătoare, creatoarea existențelor și este adorată cu gând cucernic.

Dumnezeu este și Tatăl, cel care există veșnic, nenăscut, pentru că nu s-a născut din cineva, dar a născut pe Fiul cel de o veșnicie cu El. Dumnezeu este și Fiul, care este totdeauna cu Tatăl și este născut din El în afară de timp, veșnic, nestricăcios, impasibil, nedespărțit. Dumnezeu este și Duhul cel Sfânt, putere sfințitoare, enipostatică, purcede în chip nedespărțit din Tatăl și se odihnește în Fiul, deoființă cu Tatăl și cu Fiul.

Cuvântul este acela care este totdeauna prezent în chip ființial împreună cu Tatăl. Cuvântul este iarăși mișcarea naturală a minții, potrivit căreia se mișcă, gândește și judecă, fiind ca o lumină și strălucire a ei. Cuvânt este iarăși cuvântul mintal, care vorbește în minte. Și iarăși există cuvântul rostit, cârtește vestitorul gândirii. Așadar Dumnezeu-Cuvântul este substanțial și enipostatic. Celelalte trei feluri de cuvânt sunt puteri ale sufletului, care nu există într-o ipostasă proprie. Dintre acestea, primul este o odraslă naturală a minții, deoarece izvorăște totdeauna din ea în chip natural; al doilea se numește cuvântul mintal, iar al treilea, cuvânt rostit cu gura.

Duhul are mai multe sensuri, înseamnă, în primul loc, Sfântul Duh. Și puterile Sfântului Duh se numesc duhuri. Duh se numește și îngerul cel

¹¹⁰ Ioan VI, 46.

¹¹¹ Ioan V, 30.

bun; duh și demonul; duh și sufletul. Sunt cazuri când și mintea se numește duh. Duh este și vântul; duh și aerul.

CAPITOLUL XIV Însușirile firii dumnezeiești

Însușirea de a fi nezidit, fără de început, nemuritor, infinit, veșnic, imaterial, bun, creator, drept, luminător, neschimbător, impasibil, necircumscris, necuprins, indefinit, nemărginit, nevăzut, incomprehensibil, perfect, stăpân absolut, liber, atotconducător, dătător de viață, atotputernic, infinit de puternic, sfinților, împărtășitor, cuprinzător și conservator al universului, proniatorul tuturor, toate aceste însușiri și altele ca acestea le are Dumnezeu prin fire, nu le-a luat din altă parte, ci ea împărtășește tot binele făpturilor Sale, potrivit puterii de receptivitate a fiecăreia.

Ipostasele locuiesc și stau unele în altele, căci, ele sunt nedepărtate și nedespărțite unele de altele și au neamestecată întrepătrunderea uneia în alta, nu în sensul că ele se contractă sau se amestecă, ci în sensul că ele sunt unite între ele: Fiul este în Tatăl și Duhul, Duhul în Tatăl și Fiul, iar Tatăl în Fiul și Duhul, fără ca să se contragă, să se confunde sau să se amestece. Există la ele unitate și identitate de mișcare, căci cele trei ipostase au un singur impuls și o singură mișcare, lucru cu neputință de văzut la firea creat.

Luminarea și energia divină este una, simplă și neîmpărțită, și cu toate că lucrează în chip mântuitor asupra fiecăreia din cele care există în exemplare singulare și împarte tuturor părțile constitutive ale firii sale proprii, totuși rămâne simplă; se multiplică, fără să se împartă, în fiecare din cele care există în exemplare singulare și le adună, le întoarce pe acestea spre simplitatea ei. Toate o doresc și în ea își au existența. Iar ea împărtășește tuturor existența după cum au firea. Ea este existența existențelor, viața viețuitoarelor, rațiunea existențelor raționale, spiritualitatea existențelor spirituale. Ea este mai presus de spiritualitate, mai presus de rațiune, mai presus de viață și mai presus de ființă.

În afară de acestea ea străbate prin toate fără să se amestece, dar prin ea nu trece nimic. Mai mult, ea cunoaște totul printr-o cunoștință simplă. Vede totul în chip simplu cu ochiul său dumnezeiesc atotvăzător și imaterial, atât pe cele prezente cât și pe cele trecute și pe cele ce au să fie, înainte de facerea lor. Este fără de păcat, iartă păcatele și mântuiește. Poate să facă pe toate câte le voiește; dar nu voiește să facă pe toate câte le poate, căci poate să piardă lumea, dar nu vrea.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Despre veac

Acela a făcut veacurile care există înainte de veacuri, către care zice dumnezeiescul David: „Din veac și până în veac Tu ești”¹¹², iar dumnezeiescul apostol: „Prin care a făcut și veacurile”¹¹³.

Trebuie să se știe că numele de veac are multe sensuri, căci înseamnă multe lucruri. Veac se numește și viața fiecărui om. Veac se numește iarăși și timpul de o mie de ani. Iarăși se numește veac toată viața prezentă. Veac se numește și veacul ce va să fie, cel fără de sfârșit după înviere. Se numește iarăși veac, nu timpul, nici o parte din timp, care se măsoară cu mișcarea și drumul soarelui, adică cel format din zile și nopți, ci un fel de mișcare și un interval de timp care merg împreună cu cele veșnice.

Lumea aceasta are șapte veacuri, anume de la facerea cerului și pământului și până la sfârșitul și învierea obștească a oamenilor. Există un sfârșit particular, moartea fiecăruia; este însă și un sfârșit obștesc și general, când va fi învierea obștească a oamenilor. Al optulea veac este veacul ce va să fie.

Înainte de întemeierea lumii, când nu era soare care să despartă ziua de noapte, nu era un veac care să se poată măsura, ci un fel de mișcare și interval de timp care mergea împreună cu cele veșnice. Și potrivit acestei concepții este un singur veac. Pentru aceea Dumnezeu se numește și veșnic (αἰώνιος), dar și mai înainte de veșnicie, căci El a făcut însuși veacul. Numai Dumnezeu, fiind fără început, este făcătorul tuturor, al veacurilor și al tuturor existențelor. Iar când vorbesc de Dumnezeu, este clar că eu vorbesc de Tatăl, de Fiul lui Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos și de Duhul Lui cel prea Sfânt, singurul Dumnezeuul nostru.

Se vorbește și de veacurile veacurilor, pentru că cele șapte veacuri ale lumii prezente cuprind multe veacuri, adică viețile oamenilor. Se vorbește și de un singur veac, pentru că cuprinde în el toate veacurile. Veacul de acum și cel ce va să fie se numește veacul veacului. Prin cuvintele: viață veșnică și pedeapsă veșnică se indică nesfârșirea veacului ce va să fie. Căci după înviere timpul nu se va mai număra cu zile și cu

¹¹² Psalmi LXXXIX, 2.

¹¹³ Evrei I, 2.

noapți. Va fi mai degrabă o singură zi neînserată, când soarele dreptății va străluci luminos peste cei dreapți. Pentru cei păcătoși va fi o noapte adâncă, fără de sfârșit.

Dacă astfel stau lucrurile, cum va fi cu puțință să se numere timpul celor o mie de ani ai apocatastasei origeniste?¹¹⁴ Prin urmare Dumnezeu este singurul făcător al veacurilor, cel care a creat universul, cel care există mai înainte de veacuri.

CAPITOLUL II

Despre creație

Așadar, pentru că bunul și prea bunul Dumnezeu nu s-a mulțumit cu contemplarea Lui proprie, ci prin mulțimea bunătății Sale a binevoit să se facă ceva care să primească binefacerile Sale și să se împărtășească din bunătatea Lui, aduce de la neexistență la existență și creează universul, atât pe cele nevăzute, cât și pe cele văzute, și pe om, care este alcătuit din elemente văzute și nevăzute, în timp ce gândește, creează; iar gândul se face lucru, realizându-se prin Cuvânt și desăvârșindu-se prin Duh.

CAPITOLUL III

Despre îngeri

El este făcătorul și creatorul îngerilor; El i-a adus de la neexistență la existență și i-a zidit după propriul Lui chip, o natură necorporală, un fel de duh și de foc imaterial, după cum spune dumnezeiescul David: „Cel care face pe îngerii Lui duhuri și pe slugile Lui pară de foc”¹¹⁵. Prin aceste cuvinte arată că ei sunt ușori, arzători, calzi, străbătători, grabnici spre dorul de Dumnezeu și slujirea Lui, îndreptați spre cele de sus și liberi de orice gând material.

Așadar, îngerul este o ființă spirituală, veșnic mișcătoare, liberă, necorporală; slujește lui Dumnezeu și a primit în firea lui nemurirea în har. Care este, însă, natura și definiția ființei lui, numai ziditorul o știe. Se spune că este necorporal și imaterial în raport cu noi, deoarece tot ceea ce se pune în comparație cu Dumnezeu, singurul incomparabil, este grosolan și material. Numai Dumnezeirea este în realitate imaterială și necorporală.

Așadar, îngerul are o fire rațională, spirituală, liberă și schimbătoare în felul de a gândi sau de a voi, căci tot ceea ce este creat este schimbător.

¹¹⁴ Prin apocatastasă se înțelege reînțoarcerea tuturor existențelor raționale în Dumnezeu, de unde își au originea, prin nimicirea morții, spiritualizarea corpurilor și transformarea lumii materiale.

¹¹⁵ Psalmi CIII, 5; Evrei I, 7.

Numai ceea ce este necreat este neschimbător. Tot ceea ce este rațional este și liber. Așadar, pentru că îngerul are o fire rațională și spirituală, este liber; iar pentru că este creat și schimbător, are facultatea de a rămâne și a progresa în bine sau de a se îndrepta spre rău (cazul îngerilor căzuți n.n.).

Îngerul este incapabil de pocăință, pentru că este necorporal. Omul, însă, din pricina slăbiciunii corpului are parte de pocăință.

Îngerul nu este nemuritor prin fire, ci prin har, căci tot ceea ce are început are și sfârșit potrivit naturii lui. Numai Dumnezeu este veșnic, dar mai degrabă este mai presus de veșnicie. Căci cel care a făcut timpurile nu este sub timp, ci deasupra timpului.

Îngerii sunt lumini spirituale secundare, care își au lumina din lumina primară fără de început. Nu au nevoie de limbă și de auz, ci transmit unii altora propriile lor gânduri și hotărâri fără să rostească cuvânt.

Toți îngerii au fost zidiți prin Cuvânt și au fost desăvârșiți de Sfântul Duh prin sfințire, participând la luminare și la har în măsura vredniciei și rangului lor.

Îngerii sunt circumscriși, căci atunci când sunt în cer nu sunt pe pământ și când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ nu rămân și în cer. Nu sunt limitați de pereți, de uși, de încuietori și de peceți, căci sunt nelimitați. Eu spun nelimitați. Cu toate acestea ei nu apar așa cum sunt celor vrednici, căror Dumnezeu va voi ca ei să se arate, ci sub o formă oarecare, în așa fel încât să-i poată vedea aceia căroră li se arată. Nelimitat însă, prin fire și în sensul propriu al cuvântului, este numai cel nezidit, căci toată zidirea este limitată de Dumnezeu, care a zidit-o.

Ei au din afară sfințenia ființei lor, de la Duhul. Au, prin harul dumnezeiesc, darul profeției. Nu au trebuință de căsătorie, căci nu sunt muritori.

Fiind spirite, ei sunt în locuri spirituale. Nu sunt circumscrisi și în felul celor corporale, natura lor nu are o formă trupească și nici nu au cele trei dimensiuni, ci sunt prezenți în chip spiritual și activează acolo unde li s-ar porunci; cu toate acestea ei nu pot să fie și să activeze simultan în două locuri deosebite.

Nu știm dacă ființa lor este aceeași sau se deosebește a unora de a altora. Numai Dumnezeu, care i-a făcut, știe, El care știe toate. Se deosebesc însă unii de alții prin luminare și prin rang, fie că au rangul potrivit gradului de luminare, fie că participă luminării potrivit rangului în care sunt; ei se luminează reciproc potrivit superiorității rangului sau firii. Este, însă, evident, că cei care sunt mai sus împărtășesc celor mai de jos lumina și cunoștința.

Îngerii sunt puternici și gata spre a îndeplini voința divină. Prin iuțea firii lor se găsesc îndată pretutindeni unde ar porunci învoirea dumnezeiască. Ei păzesc părțile pământului. Sunt înainte stătătorii

neamurilor și ai locurilor, după cum au fost orânduți de creator. Ne conduc și ne ajută în lucrurile noastre. Negreșit, potrivit voinței și poruncii dumnezeiești, ei sunt superiori nouă și stau totdeauna împrejurul lui Dumnezeu¹¹⁶.

Ei se înclină greu spre rău, dar nu sunt neînclinați. Acum, însă, au ajuns neînclinați, nu din pricina firii lor, ci prin har și prin stăruința în unicul bine.

Văd pe Dumnezeu atât cât le este cu putință și aceasta este hrana¹¹⁷ lor.

Sunt mai presus de noi, pentru că sunt necorporali și liberi de orice pasiune trupească; cu toate acestea nu sunt impasibili, căci numai Dumnezeirea este impasibilă.

Iau forma pe care le-ar porunci-o Stăpânul Dumnezeu și astfel se arată oamenilor și le revelează tainele dumnezeiești.

Locuiesc în cer și au un singur lucru de făcut: să laude pe Dumnezeu și să slujească voinței lui dumnezeiești.

Prea Sfântul și prea sfințitul și marele teolog Dionisie Areopagitul spune că toată teologia, adică Sfânta Scriptură ne indică 9 ființe cerești. Dumnezeiescul învățător le împarte pe acestea în trei cete de câte trei. El spune că cea dintâi ceată este aceea care se află totdeauna lângă Dumnezeu și, potrivit predaniei, este unită de aproape și nemijlocit cu Dumnezeu. Aceasta este ceata Serafimilor cu șase aripi, a Heruvimilor cu mulți ochi și a Tronurilor celor prea sfinte. A doua ceată este ceata Domniilor, a Puterilor și a Stăpînirilor. A treia ceată și cea din urmă, a începătoriilor, a Arhanghelilor și a îngerilor¹¹⁸.

Unii spun că îngerii s-au făcut înaintea oricărei făpturi, după cum spune Grigore Teologul¹¹⁹: „La început Dumnezeu gândește puterile îngerești și cerești și gândul Lui s-a făcut faptă”¹²⁰. Alții spun că s-au făcut după ce s-a creat primul cer. Toți, însă, mărturisesc că s-au făcut înainte de plăsmuirea omului. Dar eu sunt de părerea lui Grigore Teologul. Căci trebuia să fie zidită mai întâi ființa spirituală și apoi cea sensibilă și în urmă, din cele două, însuși omul.

Dar toți care spun că îngerii sunt creatorii vreunei ființe, aceștia sunt gura tatălui lor, diavolul. Căci îngerii, fiind creaturi, nu sunt creatori. Făcătorul, proneitorul și țiitorul tuturor este Dumnezeu, singurul nezidit,

¹¹⁶ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 25r.

¹¹⁷ În ediția de la Verona, f. 25r în loc de “hrana” are: “desfătarea”.

¹¹⁸ *Despre ierarhia cerească*, Migne PG, III, col. 200 D – 201 A. Lucrarea a fost tradusă în românește de Pr. Cicerone Iordăchescu și tipărită în anul 1932 și a fost reeditată în anul 1994, la Institutul European, Iași.

¹¹⁹ Sf. Grigore Teologul, numit și Grigore din Nazianz, a trăit între 329(330) - 389(390). Despre Sf. Grigore din Nazianz să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 6-7.

¹²⁰ *Cuvântul XXXVIII, la Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, Migne PG, XXXVI, col. 320 C: *Cuvântul XLV, la Sfintele Paști*, MG, XXXVI, col. 629 A.

cel lăudat și slăvit în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh.

CAPITOLUL IV Despre diavol și demoni

Dintre aceste puteri îngerești, înainte stătătorul cetei terestre, căruia Dumnezeu i-a încredințat păzirea pământului, nu a fost făcut rău prin natură, ci a fost bun, a fost făcut pentru bine și nu avea în el de la creator nici cea mai mică urmă de răutate; cu toate acestea n-a suferit lumina și cinstea pe care creatorul i-a dăruit-o, ci, prin voința lui liberă, s-a îndreptat de la starea sa naturală la o stare contra naturii sale și s-a ridicat împotriva lui Dumnezeu care l-a făcut¹²¹, voind să se împotrivescă Lui. El este cel dintâi care s-a depărtat de bine și a căzut în rău. Răul nu este nimic altceva decât lipsa binelui, după cum și întunericul este lipsa luminii. Căci binele este lumina spirituală; în chip asemănător și răul este întuneric spiritual. Lumina deci, fiind creată de creator, a fost bună căci „Dumnezeu a văzut toate câte a făcut și iată foarte bune”¹²², dar a ajuns întuneric prin voința sa liberă. Mulțimea nenumărată de îngeri așezați sub el s-a dezlipit, i-a urmat lui și a căzut împreună cu el. Așadar cu toate că erau de aceeași natură cu îngerii, totuși au devenit răi, înclinându-și de bunăvoie voința lor de la bine spre rău.

Demonii nu au nici stăpânire, nici putere contra cuiva, decât numai dacă li se îngăduie de Dumnezeu în scopul mântuirii, cum este cazul cu Iov¹²³ și după cum este scris în Evangheliile despre porci¹²⁴. Dar o dată ce Dumnezeu le îngăduie, au putere, se schimbă și iau forma pe care o vor după fantezia lor.

Nici îngerii lui Dumnezeu, nici demonii nu cunosc cele viitoare; cu toate acestea proorocesc, îngerii proorocesc pentru că Dumnezeu le revelează și le poruncește să proorocească. Pentru aceea se realizează toate câte spun ei. Dar și demonii proorocesc: uneori pentru că văd cele ce se întâmplă departe, alteori prin conjectură. Pentru aceea de multe ori mint și nu trebuiesc crezuți, chiar dacă uneori spun adevărul, în chipul în care am arătat. Ei cunosc și Scripturile.

Toată răutatea și patimile necurate au fost născocite de ci. Li s-a îngăduit să ispitească pe om, dar nu au putere să forțeze pe cineva. Căci noi avem facultatea de a primi ispita sau de a nu o primi. Pentru acest motiv s-a pregătit diavolului și demonilor lui și celor care îl urmează, focul nestins și

¹²¹ Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 26r.

¹²² Facerea I, 31.

¹²³ Iov I, 12.

¹²⁴ Matei VIII, 30-32; Marcu V, 12-13; Luca VIII, 32-33.

pedeapsa veșnică¹²⁵.

Dar trebuie să se știe că ceea ce este moartea pentru oameni, aceea este căderea pentru îngerii. După cădere ei nu mai au posibilitatea pocăinței, după cum nu o au nici oamenii după moarte.

CAPITOLUL V Despre zidirea văzută

Însuși Dumnezeu nostru, proslăvit în Treime și Unime „a făcut cerul și pământul și toate câte sunt în ele”¹²⁶, aducând pe toate de la neexistență la existență. Pe unele, cum este cerul, pământul, aerul, focul și apa, nu le-a făcut din o materie preexistentă; pe altele, cum sunt viețuitoarele, plantele, semințele, le-a făcut din cele care au fost create de el. Acestea s-au făcut la porunca creatorului din pământ, apă, aer și foc.

CAPITOLUL VI Despre cer

Cerul este totalitatea zidirilor văzute și nevăzute, înăuntrul lui sunt puterile spirituale ale îngerilor și în el sunt închise și înconjurate toate cele sensibile. Numai Dumnezeirea este necircumscrisă; ea le umple pe toate, le conține pe toate, le înconjoară pe toate, pentru că este mai presus de toate și le-a creat pe toate.

Dar pentru că Sfânta Scriptură vorbește de cer și de „cerul cerului”¹²⁷ și de „cerurile cerurilor”¹²⁸, și pentru că spune că fericitul Pavel a fost răpit până la al treilea cer¹²⁹, spunem că la facerea universului am primit și facerea cerului, despre care filosofii păgâni, însușindu-și învățăturile lui Moise, spun că este o sferă fără de stele. Mai mult, Dumnezeu a numit tăria cer¹³⁰ și a poruncit ca acesta să fie în mijlocul apei, orânduind ca el să separe apa care este deasupra tăriei și apa care este dedesubtul tăriei¹³¹. Dumnezeiescul Vasile¹³², inițiat fiind din dumnezeiasca Scriptură, spune că natura acestuia este fină ca fumul¹³³. Alții spun că este lichidă, pentru că s-a

¹²⁵ Matei XV, 41.

¹²⁶ Psalmi CXLV, 6.

¹²⁷ Psalmi LXVII, 34, CXIII, 24.

¹²⁸ Psalmi CXLVIII, 4.

¹²⁹ II Corinteni XII, 2.

¹³⁰ Facerea I, 8.

¹³¹ Facerea I, 6.

¹³² Sf. Vasile cel Mare, părinte bisericesc, a trăit între 330-379. Despre Sf. Vasile să se vadă: D Fecioru, *op. cit.*, nota 8. p. 23-24.

¹³³ *Omilia I la Hexaimeron: „I.a început a făcut Dumnezeu cerul și pământul“*; Migne PG, XXIX, col. 20

făcut în mijlocul apelor. Alții, că este formată din cele patru elemente. Alții numesc cerul al cincilea element, altul decât cele patru.

Unii au socotit că cerul înconjură universul în formă de cerc, că este în formă de sferă și ori din ce parte l-ai privi el este partea cea mai înaltă, iar partea de la mijloc a locului cuprins de el este partea cea mai de jos. Corpurile ușoare și fine au primit de la creator partea de deasupra; iar cele grele și care trag în jos, locul cel mai de jos, care este mijlocul. Elementul cel mai ușor și care tinde cel mai mult în sus este focul; acesta, spun ei, este așezat îndată după cer, și îl numesc eter. După el, mai jos, este aerul. Pământul și apa, însă, pentru că sunt mai grele și tind mai mult în jos, atârnă în partea cea mai de la mijloc. Toată această orânduire este pentru motivul că ele sunt contrarii: jos pământul și apa — apa, însă, este mai ușoară decât pământul, pentru aceea este și mai mobilă decât el — mai sus de pământ și de apă, peste tot, de jur împrejur, ca o îmbrăcăminte, aerul; și peste tot împrejurul aerului, eterul. Iar în afară de toate, în formă de cerc, cerul.

Ei spun că cerul se mișcă în formă de ciclu și că strânge împreună pe cele dinăuntru în așa fel că ele rămân fixe și nu cad.

Ei spun că cerul are șapte zone, una mai înaltă decât alta. Ei susțin că cerul are o natură foarte fină, ca fumul și că fiecare zonă are câte o planetă. Au spus că sunt șapte planete: Soarele, Luna, Jupiter, Mercur, Marte, Venus și Saturn. Ei spun că Venus este când luceafărul de dimineață, când luceafărul de seară. Au numit pe acestea planete, pentru că se mișcă contrar mișcării cerului: cerul și celelalte stele se mișcă de la răsărit la apus, dar numai acestea se mișcă de la apus la răsărit. Și acest lucru îl vom observa la mersul lunii, care în fiecare seară dă puțin îndărăt.

Toți care au spus că cerul este sferic susțin că el se depărtează în chip egal de la pământ și în sus și în lături și în jos. În jos și în lături adică, potrivit felului nostru de a simți, pentru că, potrivit celor spuse mai sus, cerul ocupă în toate părțile locul de sus și pământul pe cel de jos. Ei spun că cerul înconjură pământul în formă de sferă și trage împreună cu el, prin mișcarea lui foarte iute, soarele, luna și stelele. Și când soarele este deasupra pământului, avem aici zi; iar când este sub pământ, avem noapte. când soarele se pogoară sub pământ, aici este noapte, iar acolo zi.

Alții și-au închipuit că cerul este semisferic, pornind de la cuvintele lui David, grăitorul celor dumnezeiești: „Cel ce întinzi cerul ca o piele”¹³⁴, cuvinte care arată cortul, și de la cuvintele fericitului Isaia: „Cel ce ai pus cerul ca o boltă”¹³⁵. Aceștia spun că atunci când soarele apune, luna și stelele înconjoară pământul de la apus spre miază-noapte și sosesc astfel iarăși la răsărit. Dar, fie că este așa, fie că este în chipul celălalt, toate s-au făcut

C – 21 A.

¹³⁴ Psalmi CIII, 3.

¹³⁵ Isaia XL, 22.

și s-au statornicit prin porunca lui Dumnezeu și au dobândit ca temelie neclintită voința și sfatul dumnezeiesc: „El a spus și s-au făcut; El a poruncit și s-au zidit; le-a întemeiat în veac și în veacul veacului. Poruncă a pus și nu va trece”¹³⁶.

Cerul cerului este așadar primul cer, care este deasupra țării. Iată două ceruri, căci Dumnezeu a numit și țaria cer. În mod obișnuit, însă, în Sfânta Scriptură se numește cer și aerul, pentru că se vede sus. „Binecuvântați, spune Scriptura, pe toate păsările cerului”¹³⁷, adică ale aerului. Căci aerul și nu cerul este locul prin care merg păsările. Iată trei ceruri, despre care a vorbit dumnezeiescul apostol¹³⁸. Dar dacă ai vrea să iei pe cele șapte zone ca șapte ceruri, nu se vătăma cu nimic cuvântul adevărului. De obicei în limba ebraică cerul este numit la plural ceruri. Așadar când voia să zică cerul cerului, a zis „cerurile cerurilor”¹³⁹, ceea ce indică cerul cerului, adică cerul de deasupra țării; iar când spune „apele de deasupra cerurilor”¹⁴⁰, potrivit uzului limbii ebraice este numit cu pluralul ceruri sau aerul și țaria sau cele șapte zone ale țării sau țaria.

Toate cele create, potrivit firii lor, sunt supuse stricăciunii și prin urmare și cerurile. Se țin, însă, și se conservă prin harul lui Dumnezeu. Numai Dumnezeu este prin fire fără de început și fără de sfârșit; pentru aceea s-a și spus: „Acestea pier, iar tu rămâi”¹⁴¹. Totuși cerurile nu vor pieri complet: „Căci se vor învechi și ca o haină se vor strânge și se vor schimba”¹⁴², și va fi cer nou și pământ nou”¹⁴³.

Cerul este cu mult mai mare decât pământul. Ființa cerului, însă, nu trebuie să o cercetăm, căci ne este necunoscută.

Nimeni să nu socotească că cerurile sau luminătorii lui sunt însuflețiți, căci sunt neînsuflețiți și nesimțitori. Pentru aceea când dumnezeiasca Scriptură spune: „Să se veselească cerurile și să se bucure pământul”¹⁴⁴, atunci cheamă la veselie pe îngerii din cer și pe oamenii de pe pământ. Scriptura obișnuiește să personifice și să vorbească de cele neînsuflețite ca de cele însuflețite, cum sunt următoarele texte: „Marea a văzut și a fugit; Iordanul s-a tras îndărăt”¹⁴⁵; și „Ce-ți este ție mare că fugi și ție Iordane că te tragi îndărăt?”¹⁴⁶. Și munții și dealurile se întrebă care sunt motivele săltării

¹³⁶ Psalmi CXLVIII, 5-6.

¹³⁷ Daniil III, 80.

¹³⁸ II Corinteni XII, 2.

¹³⁹ Psalmi CXLVIII, 4.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Psalmi CI, 27; Evrei I, 11.

¹⁴² Psalmi CI, 27; Evrei I, 11-12.

¹⁴³ Apocalipsa XXI, 1; II Petru III, 13.

¹⁴⁴ Psalmi XCV, 11.

¹⁴⁵ Psalmi CXIII, 3.

¹⁴⁶ Psalmi CXIII, 5.

lor¹⁴⁷. Tot astfel obișnuim și noi să spunem: S-a adunat orașul. Prin aceste cuvinte nu voim să indicăm clădirile, ci pe locuitorii orașului. „Și cerurile vor povesti slava lui Dumnezeu”¹⁴⁸; prin aceste cuvinte nu vrea să arate că cerurile slobozesc glas, care să se audă de urechi sensibile, ci că ele, prin măreția lor, ne prezintă puterea creatorului, iar noi, observând frumusețea lor, lăudăm pe creator ca pe artistul cel mai desăvârșit.

CAPITOLUL VII

Despre lumină, foc, luminători, soare, lună și stele

Focul este unul din cele patru elemente. Este ușor și se ridică mai sus decât toate celelalte; este caustic și luminător în același timp. A fost creat de creator în prima zi. Căci dumnezeiasca Scriptură zice: „Și a zis Dumnezeu să se facă lumină și s-a făcut lumină”¹⁴⁹. Unii susțin că focul nu este altceva decât lumină. Alții spun că lumina este focul cosmic, care se află deasupra aerului, pe care îl numesc eter.

Așadar Dumnezeu a făcut lumina la început, adică în prima zi; ea este frumusețea și podoaba întregii creațiuni văzute. Căci ia lumina și toate rămân necunoscute în întuneric, fără să poată să-și arate frumusețea lor. „Dumnezeu a numit lumina zi, iar întunericul l-a numit noapte”¹⁵⁰, întunericul nu este o existență, ci un accident, deoarece este lipsa luminii. Aerul nu are în ființa lui lumina. Așadar aerul lipsit de lumină, l-a numit Dumnezeu întuneric. De asemenea întunericul nu este ființa aerului, ci întunericul este lipsa luminii, întunericul este mai mult un accident decât o existență. N-a fost numită întâi noaptea, ci ziua, pentru aceea întâi este ziua și pe urmă noaptea și noaptea urmează zilei. Iar de la începutul zilei până la ziua cealaltă este o zi și o noapte. Scriptura a spus: „Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață: ziua întâia”¹⁵¹.

Așadar în cele trei zile, la porunca dumnezeiască, răspândindu-se și adunându-se lumina, s-a făcut ziua și noaptea, în a patra zi a făcut Dumnezeu luminătorul cel mare, adică soarele ca să conducă și să stăpânească ziua¹⁵² — prin el se constituie ziua, căci ziua este timpul când soarele este deasupra pământului, iar durata unei zile este drumul soarelui pe deasupra pământului de la răsărit la apus — luminătorul cel mic, adică luna și stelele, ca să conducă și să stăpânească noaptea și să o lumineze¹⁵³.

¹⁴⁷ Psalmi CXIII, 6.

¹⁴⁸ Psalmi XVIII, 1.

¹⁴⁹ Facerea I, 3.

¹⁵⁰ Facerea I, 5.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Facerea I, 16.

¹⁵³ Ibidem.

Noaptea este timpul în care soarele este dedesubtul pământului, iar durata nopții este drumul soarelui pe sub pământ de la apus la răsărit. Prin urmare luna și stelele au fost orânduite ca să lumineze noaptea; asta nu înseamnă că ele sunt în timpul zilei mereu sub pământ, căci sunt stele pe cer deasupra pământului și în timpul zilei, ci că soarele, prin strălucirea lui mai puternică, ascunde atât stelele cât și luna și nu le îngăduie să se vadă.

Creatorul a pus în acești luminători lumina cea dintâi creată, nu pentru că nu avea altă lumină, dar pentru ca să nu rămână inactivă acea lumină. Căci luminătorul nu este însăși lumina, ci cel care conține lumina.

Învățații spun că printre acești luminători sunt șapte planete; ei spun de asemenea că ele au o mișcare contrară cerului. Din pricina aceasta le-au numit planete. Ei spun¹⁵⁴ că cerul se mișcă de la răsărit la apus și planetele de la apus la răsărit; iar cerul trage împreună cu el pe cele șapte planete prin mișcarea lui, pentru că este mai iute. Numele celor șapte planete sunt acestea: Luna, Mercur, Venus, Soarele, Marte, Jupiter, Saturn, în fiecare zonă a cerului se află câte una din cele șapte planete:

În prima, adică în cea de mai sus, Saturn

În a doua, Jupiter

În a treia, Marte

În a patra, Soarele

În a cincea, Venus

În a șasea, Mercur

În a șaptea și cea mai de jos, Luna

Ele își urmează fără încetare calea pe care creatorul le-a orânduit-o lor și așa cum le-a întemeiat, după cum spune dumnezeiescul David: „Luna și stelele pe care tu le-ai întemeiat”¹⁵⁵. Prin cuvintele „le-ai întemeiat” a arătat fixitatea și imutabilitatea orânduirii și așezării date lor de Dumnezeu. Căci le-a rânduit „la timpuri, la semne, la zile și la ani”¹⁵⁶. Pentru aceea prin soare se constituie cele patru anotimpuri: primul, primăvara, căci în el a făcut Dumnezeu universul. Acest lucru îl arată și faptul că și până acum în acest anotimp odrăslesc florile. Primăvara este de asemenea anotimpul când ziua este egală cu noaptea. Primăvara ziua este de douăsprezece ore și noaptea de douăsprezece ore. Ea constă prin răsărirea soarelui din jumătatea locului de unde răsare soarele. Este temperată, crescătoare de sânge, caldă și umedă. Ține mijlocul între iarnă și vară: este mai caldă și mai uscată decât iarna, dar mai rece și mai umedă decât vara. Acest timp se întinde de la 21¹⁵⁷ martie până la 24 iunie. În urmă, când răsăritul soarelui

¹⁵⁴ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 30v.

¹⁵⁵ Psalmi VIII, 4.

¹⁵⁶ Facerea I, 14.

¹⁵⁷ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 30v.

se urcă spre părțile mai de nord ale locului de unde răsare soarele, urmează anotimpul de vară, care ține mijlocul între primăvară și toamnă, căci are căldura primăverii și uscăciunea toamnei. Este caldă, uscată și crește fierea galbenă. Acest anotimp are ziua cea mai mare, de cincisprezece ore, iar noaptea foarte mică, având o durată de nouă ore. Se întinde de la 24 iunie până la 25 ale lunii septembrie. Apoi, după ce soarele se întoarce iarăși la jumătatea locului de unde răsare soarele, vine anotimpul de toamnă în locul celui de vară. El este cam la mijloc între frig și căldură, între uscăciune și umiditate și ține mijlocul între anotimpul de vară și anotimpul de iarnă, căci are de la cel de vară uscăciunea, iar de la cel de iarnă frigul. Toamna este friguroasă și uscată și crește în veninul cel negru. Acest anotimp are iarăși ziua egală cu noaptea: ziua este de douăsprezece ore și noaptea de douăsprezece ore. Se întinde de la 25 septembrie până la 25 decembrie. Dar când soarele se pogoară spre partea cea mai mică și cea mai de jos, adică spre partea de miazăzi a locului de unde răsare soarele, vine anotimpul iernii. El este friguros și umed și ține mijlocul între toamnă și primăvară, căci are frigul de la anotimpul de toamnă, iar umezeala de la anotimpul de primăvară. Acest anotimp are cea mai mică zi, fiindcă este de nouă ore, și cea mai mare noapte, pentru că este de cincisprezece ore; ea crește în flegmă; se întinde de la 25 decembrie până la 21 martie. Căci creatorul, în chip înțelept, a avut grijă mai dinainte să nu cădem în boli grele, prin trecerea de la cea mai mare răceală sau căldură sau umezeală sau uscăciune la temperaturile contrare acestora. Căci rațiunea știe că sunt vătămătoare schimbărilor bruște.

În chipul acesta soarele produce anotimpurile și prin ele anul, și zilele și nopțile; pe unele când răsare soarele și este deasupra pământului, pe altele când apune și este sub pământ. Soarele dă lumină și celorlalți luminători, adică lunii și stelelor.

Învățații spun că dintre stele, sunt pe cer douăsprezece zodii, care au o mișcare contrară soarelui, lunii și celorlalte cinci planete și că prin cele douăsprezece zodii trec cele șapte planete. Soarele face o lună în fiecare zodie și timp de douăsprezece luni străbate cele douăsprezece zodii: Numele celor douăsprezece zodii și lunile lor sunt acestea¹⁵⁸:

Berbecul primește soarele în luna lui martie 21.

Taurul în luna lui aprilie 23.

Gemenii în luna lui mai 24.

Racul în luna lui iunie 24.

Leul în luna lui iulie 25.

Fecioara în luna lui august 25.

Cumpăna în luna lui septembrie 25.

¹⁵⁸ Sub aceste nume erau cunoscute constelațiile – n.n.

Scorpia în luna lui octombrie 25.

Săgetătorul în luna lui noiembrie 25.

Cornul Caprei în luna lui decembrie 25.

Vărsătorul de apă în luna lui ianuarie 25.

Peștii în luna lui februarie 24.

Iar luna străbate cele douăsprezece zodii în fiecare lună, deoarece este mai joasă și trece prin ele mai repede. Căci după cum dacă vei face un cerc înăuntru altui cerc, cercul dinăuntru va fi mai mic, tot astfel și drumul lunii, care este mai joasă, este și mai mic și se termină mai iute.

Elinii spun că prin răsăritul, apusul și prin conjuncția acestor stele, a soarelui și a lunii, se conduc destinele noastre. Cu aceasta se ocupă astrologia. Dar noi susținem că ele sunt semne de ploaie, de secetă, de frig, de căldură, de umezeală, de uscăciune, de vânturi și de alte asemenea, dar nici într-un caz semne ale faptelor noastre, căci noi am fost făcuți liberi de creator și suntem stăpânii faptelor noastre. Dacă facem toate din cauza mișcării stelelor, facem cu necesitate ceea ce facem: iar ceea ce se face cu necesitate nu este nici virtute, nici viciu. Iar dacă nu am dobândit nici virtute, nici viciu, atunci nu suntem vrednici nici de laude, nici de pedepse. Dumnezeu va fi nedrept dacă dă unora bunătăți, iar altora necazuri. Apoi Dumnezeu nu va cârmui și nici nu va purta grijă de faptele sale, dacă toate se conduc și se produc din necesitate. De prisos va fi rațiunea noastră, căci nu suntem stăpânii nici unei fapte și în deșert deliberăm. Dar negreșit rațiunea ni s-a dat în scopul deliberării; pentru aceea tot ceea ce este rațional este și liber.

Noi spunem că stelele nu sunt cauza celor care se întâmplă, nici a producerii celor care se fac¹⁵⁹, nici a distrugerii celor care pier, ci mai degrabă semne ale ploilor și ale schimbării aerului. Poate că ar spune cineva că stelele, dacă nu sunt cauzele războaielor, sunt totuși semnele lor. Calitatea aerului, însă, care rezultă din pricina soarelui, lunii și a stelelor, dă naștere într-un fel sau altul la diferite temperamente, stări sufletești și dispoziții. Dar stările sufletești fac parte din actele care sunt în puterea noastră; căci atunci când se schimbă¹⁶⁰ sunt stăpânite și sunt conduse de rațiune.

De multe ori se produc și comete, care sunt niște semne ce vestesc moartea regilor. Ele nu fac parte dintre stelele care s-au făcut la început, ci se produc la porunca dumnezeiască în timpul hotărât și dispar iarăși. În timpul nașterii trupești, iubitoare de oameni și mântuitoare a Domnului, care pentru noi s-a făcut, s-a arătat magilor o stea¹⁶¹, care nu era dintre

¹⁵⁹ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 32v.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Matei II, 2.

stelele care au fost făcute la început. Și lucrul acesta este evident din aceea că steaua mergea când de la răsărit la apus, când de la miazănoapte la miazăzi, când se ascundea, când apărea. Iar aceasta nu este rînduiala și natura stelelor.

Trebuie să se cunoască că lumea, este luminată de soare, nu pentru că Dumnezeu nu a avut de unde să-i dea lumină proprie, ci ca să pună în natură ritm și ordine, pentru ca unul să conducă, iar altul să fie condus, ca și noi să ne învățăm de a comunica unii cu alții, de a da și de a ne supune; în primul loc însă, lui Dumnezeu, făcătorul și ziditorul și stăpânul; apoi celor puși de el să conducă. Și să nu cercetăm pentru ce conduce acesta și nu eu, ci să primim pe toate cele de la Dumnezeu cu mulțumire și cu recunoștință.

Soarele și luna eclipsează. Faptul acesta vădește nebunia acelor care adoră zidirea în locul ziditorului¹⁶², și ne învață că sunt schimbătoare și trecătoare. Și tot ce este schimbător nu este Dumnezeu, căci tot ceea ce este schimbător, potrivit firii sale proprii, este supus stricăciunii.

Soarele eclipsează atunci când corpul lunii, devenind ca un zid despărțitor, îl umbrește și nu-i dă voie să ne transmită lumina. Așadar, cât de mult corpul lunii va acoperi soarele, atât de mare este și eclipsa. Să nu te miri dacă corpul lunii este mai mic, căci unii spun că și soarele este cu mult mai mare decît pămîntul; sfinții părinți spun, însă, că este egal cu pămîntul și cu toate acestea de multe ori îl acoperă un nor mic sau chiar o colină sau un zid.

Eclipsa lunii se întâmplă atunci când o acoperă umbra pămîntului, când luna este în a cincisprezecea zi, și când se găsește în partea contrară în centrul cel mai înalt, adică soarele este sub pămînt, iar luna deasupra pămîntului. Luna eclipsează prin faptul că pămîntul umbrește luna și nu ajunge lumina solară să o lumineze.

Trebuie să se știe că luna a fost făcută de creator lună plină, adică așa cum este în a cincisprezecea zi, căci trebuia să fie desăvârșită. După cum am spus, soarele a fost creat în a patra zi, deci luna a luat-o înaintea soarelui cu unsprezece zile. Căci din ziua a patra până în ziua a cincisprezecea sunt unsprezece zile. Pentru aceea, într-un an cele douăsprezece luni ale lunii au mai puțin cu unsprezece zile decît cele douăsprezece luni ale soarelui. Lunile soarelui au 365 de zile și o pătrime. Pentru aceea, adunând această pătrime timp de patru ani, avem o zi; iar anul acela se numește bisect și are 366 de zile. Anii lunii au 354 de zile. Căci luna, după ce s-a născut, adică după ce s-a înnoit, crește până ce ajunge la 14 zile și trei sferturi; apoi începe să scadă până în ziua a douăzeci și noua și jumătate, când ajunge complet neluminată. Și iarăși unindu-se cu soarele renaște și se reînnoiește, aducându-ne aminte de

¹⁶² Romani I, 25.

învierea noastră. Așadar în fiecare an dă soarelui pe cele 11 zile. Pentru aceea la evrei în al treilea an se întâmplă o adăugire de zile, și anul acela are 13 luni, din adaosul celor 11 zile.

Este clar că soarele, luna și stelele sunt corpuri compuse și, potrivit firii lor, sunt supuse stricăciunii. Natura lor, însă, nu o cunoaștem. Unii susțin că focul, dacă nu este unit cu materia, este invizibil; pentru aceea atunci când se stinge dispare. Alții susțin că atunci când se stinge se preface în aer.

Ciclul zodiacal se mișcă oblic. El este împărțit în 12 părți, care se numesc zodii. Zodia are 30 de grade, iar gradul 60 de minute. Așadar, cerul are 360 de grade, emisfera de deasupra pământului are 180 de grade și cea de sub pământ 180 de grade.

Casele planetelor

Berbecul și Scorpia sunt casele lui Marte; Taurul și Cumpăna ale lui Venus; Gemenii și Fecioara ale lui Mercur; Racul a Lunii; Leul a Soarelui; Săgetătorul și Peștii ale lui Jupiter; Cornul Caprei și Vărsătorul de Apă ale lui Saturn.

Înălțimile

Berbecul are înălțimea Soarelui; Taurul a Lunii; Racul a lui Jupiter; Fecioara a lui Marte; Cumpăna a lui Saturn; Cornul Caprei a lui Mercur; Peștii a lui Venus.

Fazele lunii

Conjuncție, când luna se află în același grad în care este soarele; naștere¹⁶³, când se depărtează de soare 15 grade; răsărit, când apare¹⁶⁴, în formă de seceră, de două ori, când se depărtează 60 de grade; pe jumătate, de două ori, când se depărtează 90 de grade; la primul pătrar, de două ori, când se depărtează 120 de grade; aproape plină și aproape complet strălucitoare, de două ori, când se depărtează 150 de grade; lună plină, când se depărtează 180 de grade. Am spus „de două ori“, odată la creșterea lunii, altă dată la descreșterea lunii, în două zile și jumătate, luna străbate fiecare zodie.

¹⁶³ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 34v.

¹⁶⁴ Ibidem.

CAPITOLUL VIII Despre aer și vânturi

Aerul este un element foarte fin. Este umed și cald, mai greu decât focul și mai ușor decât pământul și apa. Este cauza respirației și a vorbirii, fără de culoare, adică nu are prin natură culoare, este limpede și transparent. Are capacitatea de a primi lumina. Servește celor trei simțuri ale noastre, căci prin el vedem, auzim, mirosim. Are capacitatea de a primi căldura și frigul, uscăciunea și umiditatea. Toate mișcările lui spațiale sunt în sus, în jos, în afară, înăuntru, la dreapta, la stânga și mișcarea circulară.

Aerul nu are în sine lumină, ci este luminat de soare, lună, stele și foc. Aceasta este ceea ce a spus Scriptura că „întuneric era deasupra abisului”¹⁶⁵, voind să arate că aerul nu are în sine lumină, ci că alta este ființa luminii.

Vântul este o mișcare a aerului. Sau: vântul este un curent de aer, care-și schimbă numele după deosebirea locurilor de unde suflă.

Aerul are locul lui. Căci locul fiecărui corp este conținutul lui. Și ce altceva conțin corpurile dacă nu aerul? Sunt diferite locuri de unde se face mișcarea aerului și de la care vânturile își capătă numele. Toate vânturile sunt în număr de douăsprezece. Se zice că aerul este stingerea focului sau abur de apă fierbinte. Prin natura sa, aerul este cald. Dar se răcește în vecinătatea apei și a pământului, pentru că părțile de jos ale lui sunt reci, iar cele de sus calde.

Vânturile¹⁶⁶ suflă în chipul următor: din regiunea cerului de unde soarele răsare la solstițiul de vară suflă vântul numit Chechias (vântul de la sud-est) și vântul Mesis (vântul de la nord-est). Din regiunea cerului de unde soarele răsare la echinocțiu, suflă numai vântul Apiliotis (vântul de est). Din regiunea cerului de unde soarele răsare la solstițiul de iarnă, suflă vântul numit Evros (vântul de la est-sud-est). Din regiunea cerului unde soarele apune iarna, suflă vântul numit Lips (vântul de la sud-vest). Din regiunea cerului unde soarele apune la echinocțiu, suflă vântul numit Zefir (vântul de vest). Din regiunea cerului unde soarele apune vara, suflă vântul numit Argestis sau Olimpias sau chiar Iapix (vântul de la vest-nord-vest). Este apoi vântul numit Notos (vântul de la sud) și vântul numit Aparctias (vântul de la nord), care suflă unul împotriva altuia. Este și un vânt intermediar între Aparctias și Chechias, vântul numit Boreas (crivățul). Vântul intermediar între Evros și Notos se numește Foenix, numit și

¹⁶⁵ Facerea I, 2.

¹⁶⁶ Aliniatul atesta este așezat în ediția de la Verona într-un capitol separat, după capitolul IX al traducerii de față.

Evronotos (vântul de la sud-sud-est). Vântul intermediar între Notos și Lips se numește Livonotos, numit și Levconotos (vântul de la sud-sud-vest). Vântul intermediar între Aparctias și Arghestis se numește Thraschias, numit de băștinași Cherchios (vântul de la nord-nord-vest).

Popoarele care locuiesc marginile lumii sunt acestea: în partea de unde suflă vântul Apiliotis, locuiesc bactrianii¹⁶⁷. În partea de unde suflă vântul Evros, locuiesc indienii, în partea de unde suflă vântul Foenix se află Marea Roșie și Etiopia, în partea de unde suflă vântul Livonotos, locuiesc locuitorii de dincolo de Siria¹⁶⁸, numiți garamanți¹⁶⁹. În partea de unde suflă vântul Lips, locuiesc etiopienii și maurii occidentali. În partea de unde suflă Zefirul se află coloanele lui Hercule, începuturile Libiei și ale Europei, în partea de unde suflă vântul Arghestis se află Iberia, Spania de azi. În partea de unde suflă vântul Thraschias, locuiesc celții și popoarele megieșe. În partea de unde suflă vântul Aparctias locuiesc sciții cei de dincolo de Tracia. În partea de unde suflă vântul Boreas se află Pontul¹⁷⁰, Meotis¹⁷¹ și locuiesc sarmații¹⁷². În partea de unde suflă vântul Chechias se află Marea Caspică și locuiesc sachii¹⁷³.

CAPITOLUL IX

Despre ape

Apa este unul din cele patru elemente, cea mai bună creație a lui Dumnezeu. Apa este un element umed, rece, greu, care tinde în jos și ușor de vărsat. Despre aceasta face mențiune dumnezeiasca Scriptură când zice: „Și era întuneric deasupra abisului și Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apei”¹⁷⁴. Căci abis nu este nimic altceva decât apă multă al cărei sfârșit este incomprehensibil oamenilor. La început apa acoperea tot pământul. Mai întâi a făcut Dumnezeu tăria, care a despărțit apa cea de deasupra tăriei și apa cea de dedesuptul tăriei¹⁷⁵. Căci la porunca dumnezeiască tăria a fost întărită în mijlocul abisului apelor. Pentru aceea a spus Dumnezeu să se facă tărie și s-a făcut¹⁷⁶. Dar pentru care motiv a pus Dumnezeu apa deasupra tăriei? Din pricina arșiței cea fierbinte a soarelui și

¹⁶⁷ Bactnaniile sunt locuitorii unui ținut din Asia centrală, a cărui capitală era Bactra.

¹⁶⁸ Sirta este numele dat de cei vechi, păstrat și azi, la două golfuri ale coastei de nord a Africii.

¹⁶⁹ Garamanții sunt un vechi popor al Africii în Libia interioară la sud-estul Numidiei.

¹⁷⁰ Pontul = Marea Neagră.

¹⁷¹ Meotis = Marea de Azov.

¹⁷² Sarmații, locuitorii Sarmației, care se întindea la răsărit de fluviul Don. Sarmația se întindea de la Marea Baltică până la Marea Caspică și Marea Neagră.

¹⁷³ Sachii, un popor al Asiei vechi în Sciția asiatică.

¹⁷⁴ Facerea I, 2.

¹⁷⁵ Facerea I, 6-7.

¹⁷⁶ Facerea I, 6.

a eterului. Căci îndată după tărie se întinde eterul. Iar soarele împreună cu luna și stelele sunt în tărie. Dacă n-ar fi fost apa acolo, s-ar fi aprins tăria din pricina căldurii.

Apoi a poruncit Dumnezeu să se adune apele într-o singură adunare¹⁷⁷. Iar prin faptul că spune „o singură adunare“ nu arată că ele s-au adunat într-un singur loc — căci iată zice mai jos: „Și adunările apelor le-a numit mări”¹⁷⁸ — ci cuvântul citat mai sus a arătat că apele s-au făcut simultan, aparte, despărțite de pământ. Așadar, s-au adunat apele în locurile lor de adunare și s-a zărit uscatul¹⁷⁹. De aici cele două mări¹⁸⁰, care înconjoară Egiptul, căci el se află la mijlocul celor două mări. S-au format¹⁸¹ cele două mări care au diferite mări¹⁸², munți, insule, capuri și limanuri și conțin diferite golfuri, țarmuri și coaste. Țărm se numește locul nisipos, iar coastă locul pietros și povârnit, care are adâncime chiar de la început. La fel s-a format și marea răsăriteană, care se numește Indiană și cea boreală care se numește Caspică. De aici s-au format și lacurile.

Oceanul este un fel de fluviu, care înconjoară tot pământul. Despre el mi se pare că a spus Sfânta Scriptură: „râu iese din paradis”¹⁸³ care are apă bună de băut și dulce. El procură apa mărilor. Aceasta zăbovind în mări și stând nemișcată se amărăște; pe lângă aceasta, soarele și trombele de apă trag totdeauna în sus partea cea mai fină. De aici se formează norii și se fac ploile. Prin filtrare apa se îndulcește.

Oceanul se împarte în patru începuturi, adică în patru fluvii. Numele unuia este Fison, adică Gangele indic; numele celui de-al doilea este Geon; acesta este Nilul, care se coboară din Etiopia în Egipt; numele celui de-al treilea este Tigru, iar numele celui de-al patrulea este Eufratul¹⁸⁴. Sunt și alte foarte multe fluvii și foarte mari, dintre care unele se varsă în mare, iar altele dispar în pământ. Pentru aceea tot pământul este sfredelit și găurit, ca și cum ar avea niște vine, prin care primind apa din mare, dă la iveală izvoarele. Cum este felul pământului așa este și apa izvoarelor, căci apa mării se filtrează, se curăță prin pământ și în chipul acesta se îndulcește. Iar dacă locul de unde iese izvorul se întâmplă să fie amar sau sărat, atunci și apa izvorăște după felul pământului. De multe ori, însă, când apa este strâmtorată și curge cu forța, se încălzește. Din această pricină izvorăsc în

¹⁷⁷ Facerea I, 9.

¹⁷⁸ Facerea I, 10.

¹⁷⁹ Facerea I, 9.

¹⁸⁰ Adică Marea Roșie și Marea Mediterană.

¹⁸¹ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 35v.

¹⁸² Am tradus cuvântul *πελαγος* tot prin mare, căci limba română n-are un cuvânt corespunzător, care să redea sensul lui *πελαγος*. Raportul dintre *πελαγος* și *θαλασσα* este același ca între parte și întreg și pentru aceea „pelagurile“ iau numele de la țările lângă care se găsesc, cf. A. Constandinidis, *Marele dicționar al limbii grecești*, vol. III, Atena, 1904, p. 513.

¹⁸³ Facerea II, 10.

¹⁸⁴ Facerea II, 10-14.

chip natural ape calde.

Prin porunca dumnezeiască s-au făcut în pământ scobituri și astfel s-au strâns apele în locurile lor de adunare. Prin aceasta s-au făcut munții. Din apa, pe care Dumnezeu a făcut-o la început, a poruncit Dumnezeu să scoală suflet viu¹⁸⁵, deoarece Dumnezeu avea să reînnoiască pe om prin apă și prin Sfântul Duh, care se purta la început deasupra apelor¹⁸⁶. Cuvintele acestea le-a spus dumnezeiescul Vasile. Și a scos viețuitoare, atât pe cele mici cât și pe cele mari, chiți, balauri, pești care înoată în apă și păsări zburătoare. Prin păsări se unește apa, pământul și aerul, căci ele s-au făcut din apă, locuiesc pe pământ și zboară în aer. Apa este elementul cel mai bun, este absolut trebuincios și curățător al murdăriei, nu numai a celei trupești, dar și a celei sufletești dacă primește harul Duhului.

Despre mări

Helespontul primește marea Egee. Helespontul se termină la localitățile Abidos și Sistos. După Helespont vine Propontis, care se termină la localitățile Halchidon și Bizanț; aici sunt strâmtoarele de unde începe Pontul. După Pont vine lacul Meotis. Iarăși, de la începutul Europei și al Libiei se află Marea Iberică, care se întinde de la coloanele lui Hercule până la Munții Pirinei. Marea Ligurică se întinde până la marginile Tiriniei. Marea Sardinică, care este dincolo de Sardinia și se întinde în jos spre Libia. Marea Tiriniacă, care se termină în Sicilia și se începe de la marginea extremă a Mării Ligurice. Apoi Marea Libică. Apoi Marea Cretană, Marea Sicilică, Marea Ionică și Marea Adriatică, care se revarsă din Marea Sicilică, pe care o numesc Golful Corintic sau Marea Alchionidă. Marea cuprinsă între capurile Sunion și Scila se numește Marea Saronică. Apoi Marea Mitroică și Marea Icarică în care sunt insulele Ciclade. Apoi Marea Carpatică, Pamfilică și Egipteană. Iar dincolo de Marea Icarică se revarsă Marea Egee.

Iar călătoria pe mare în Europa, de la gura râului Tanais¹⁸⁷ până la coloanele lui Hercule sunt 609.709 stadii; în Libia, de la Tinghis¹⁸⁸ până la portul Canopic 209.252 stadii. În Asia, de la Canope până la râul Tanais, împreună cu golfurile, călătoria pe mare este de 4.111 stadii. La un loc țărmlumii locuite de noi împreună cu golfurile este de 1.309.072 stadii.

¹⁸⁵ Facerea I, 20.

¹⁸⁶ *Omilia II la Hexaemeron: „Pământul era nevăzut și netocmit“*, Migne PG, XXIX, col. 41 C - 44 C.

¹⁸⁷ Tanais = fluviul Don.

¹⁸⁸ Tinghis = Tangerul.

CAPITOLUL X

Despre pământ și produsele lui

Pământul este unul din cele patru elemente. El este uscat, rece, greu, imobil. A fost adus de la neexistență la existență de Dumnezeu, în prima zi. „La început, spune Scriptura, a făcut Dumnezeu cerul și pământul”¹⁸⁹. Nici un om n-a putut să spună locul pe care stă pământul și temelia lui. Unii susțin că este așezat și fixat pe ape, după cum spune dumnezeiescul David: „Celui ce a întărit pământul pe apă”¹⁹⁰. Alții spun ca este fixat pe aer. Altul spune: „Cel ce ai întemeiat pământul pe nimic”¹⁹¹. Și iarăși David, grăitorul celor dumnezeiești, ca din partea creatorului, spune: „Eu l-am întărit pe stâlpii lui”¹⁹², numind puterea de susținere a lui stâlpi. Iar cuvintele: „pe mări l-a întemeiat”¹⁹³, arată că natura apei este de a se vărsa pretutindeni în jurul pământului. Așadar chiar dacă admitem că este așezat pe el însuși sau pe aer sau pe ape sau pe nimic, trebuie să nu ne depărtăm de gândul cel curat, ci să mărturisim că toate sunt guvernate și ținute prin puterea ziditorului.

După cum spune dumnezeiasca Scriptură, la început pământul era acoperit cu apă și netocmit, adică fără podoabă¹⁹⁴. Când a poruncit Dumnezeu, însă, s-au făcut locurile în care s-au strâns apele și atunci au luat naștere munții, iar la porunca dumnezeiască pământul a primit propria sa podoabă fiind înfrumusețat cu tot felul de ierburi și de plante¹⁹⁵. Porunca dumnezeiască a pus în ele puterea de creștere, de nutriție și de rodire, care este asemănătoare puterii de naștere. La porunca creatorului, pământul a produs tot felul de neamuri de animale, de târătoare, de fiare și de vite¹⁹⁶. Toate sunt pentru întrebuințarea potrivită a omului. Din acestea unele pentru hrană, spre exemplu: cerbii, oile, căprioarele și cele asemenea; altele pentru lucru, spre exemplu: cămilele, boii, caii, măgarii și cele asemenea; altele pentru plăcere, cum sunt maimuțele, iar dintre păsări, mierlele și papagalii și cele asemenea. Dintre plante și ierburi, pământul produce unele cu rod, altele pentru mâncare, altele mirositoare; florile sunt dăruite spre desfătarea noastră, spre exemplu: trandafirul și cele asemenea; altele pentru vindecarea bolilor. Căci nu este vreo viețuitoare, nici vreo plantă în care creatorul să nu fi pus o oarecare energie, care să nu fie folositoare spre

¹⁸⁹ Facerea I, 1.

¹⁹⁰ Psalmi CXXXV, 6.

¹⁹¹ Iov XXVI, 7.

¹⁹² Psalmi LXXIV, 3.

¹⁹³ Psalmi XXIII, 2.

¹⁹⁴ Facerea I, 2.

¹⁹⁵ Facerea I, 12.

¹⁹⁶ Facerea I, 20, 24-25

trebuința oamenilor. Căci Dumnezeu, pentru că cunoaște pe toate înainte de facerea lor, a știut că omul, prin voia sa liberă, are să calce porunca și are să fie supus stricăciunii; pentru acest motiv a creat toate spre trebuința lui potrivită, pe unele în tărâie, pe altele pe pământ și pe altele în apă.

Într-adevăr, înainte de călcarea poruncii toate erau supuse omului, căci Dumnezeu l-a pus stăpân peste toate cele de pe pământ și din ape¹⁹⁷. Șarpele era prietenul omului; se apropia de el mai mult decât toate celelalte viețuitoare și vorbea cu el prin mișcări plăcute. Pentru aceea, prin el, diavolul, autorul răului, a sfătuit pe strămoși¹⁹⁸. Pământul producea roade în chip automat spre trebuința viețuitoarelor supuse omului. Pe pământ nu era nici ploaie, nici iarnă. Dar, după călcarea poruncii, „când s-a alăturat de animalele cele neînțelegătoare și s-a asemănat lor”¹⁹⁹, și când pofta irațională a condus în el rațiunea, când a nesocotit porunca Stăpânului, atunci și zidirea supusă lui s-a revoltat contra stăpânului pus de creator, iar lui i s-a poruncit să lucreze în sudoare pământul din care a fost luat²⁰⁰.

Dar nici acum nu este fără de folos trebuința fiarelor sălbatice, căci omul, temându-se de ele, îl fac să-și aducă aminte și să cheme în ajutor pe Dumnezeu care le-a făcut. După călcarea poruncii, potrivit hotărârii Domnului, a răsărit din pământ și spinul. Potrivit acestei porunci, spinul s-a unit cu desfătarea trandafirului spre a ne aduce nouă aminte de călcarea poruncii, din pricina căreia pământul a fost condamnat să producă spini și ciulini²⁰¹.

Trebuie să credem că acestea așa sunt prin faptul că până acum Cuvântul Domnului lucrează la dăinuirea acestora, când zice: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul”²⁰².

Unii spun că pământul este sferic, iar alții că este conic. El este cu mult mai mic decât cerul, ca un punct spânzurat în mijlocul acestuia. El va trece și se va schimba²⁰³. Fericit cel care moștenește pământul celor blînzi²⁰⁴. Căci pământul care are să primească pe sfinți este nemuritor. Cine ar putea să admire după vrednicie înțelepciunea infinită și necuprinsă de minte a creatorului? Sau cine ar putea să mulțumească cum se cuvine celui care a dat atâtea bunătăți? Provinciile²⁰⁵ sau satrapiile cunoscute ale pământului sunt următoarele: în Europa 35, în marele continent al Asiei 48 de provincii, 12 canoane.

¹⁹⁷ Facerea I, 29-30.

¹⁹⁸ Facerea III,1-5.

¹⁹⁹ Psalmi XLVIII, 13.

²⁰⁰ Facerea III, 19.

²⁰¹ Facerea III, 18.

²⁰² Facerea I, 22, 28.

²⁰³ Psalmi CI, 27; Evrei I, 11.

²⁰⁴ Matei V, 5.

²⁰⁵ Aliniatul aceste lipsește în ediția de la Verona.

CAPITOLUL XI Despre paradis

Dar pentru că Dumnezeu a voit să facă pe om din o fire văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea Sa²⁰⁶, ca pe un împărat și stăpân al întregului pământ și al celor ce sunt în el, i-a zidit înainte un fel de palat împărătesc, în care trăind va avea o viață fericită și norocită. Și acesta este paradisul dumnezeiesc, plantat în Eden cu mâinile lui Dumnezeu, camera întregii bucurii și veselii. Căci Eden înseamnă desfătare. Este situat în partea de răsărit, mai sus decât tot pământul. Are o climă temperată și este luminat de un aer foarte fin și foarte curat, acoperit cu plante veșnic înflorite, plin de miros cu bună mireasmă, umplut de lumină, depășind noțiunea oricărei frumuseți și podoabe sensibile: un ținut cu adevărat dumnezeiesc și o locuință vrednică de cel făcut după chipul lui Dumnezeu, în el nu locuia nici o ființă irațională, ci numai omul, plâsmuirea mâinilor dumnezeiești.

În mijlocul lui a sădit Dumnezeu pomul vieții și pomul cunoștinței²⁰⁷. Pomul cunoștinței a fost o încercare, o ispitire și un exercițiu al ascultării și neascultării omului. Pentru aceea pomul cunoștinței a fost numit pomul cunoștinței binelui și răului²⁰⁸ și a fost numit astfel pentru că a dat celor care se împărtășesc din el puterea de a cunoaște propria lor fire. Acesta era un lucru bun pentru cei desăvârșiți; dar pentru cei mai puțin desăvârșiți și pentru cei care sunt mai lacomi în poftă era un lucru rău, după cum este rea hrana tare pentru cei fragezi și care au nevoie încă de lapte²⁰⁹. Căci Dumnezeu, care ne-a creat, nu voia ca noi să ne îngrijim, să ne tulburăm cu privire la multe lucruri, nici să ne neliniștim și să ne îngrijim mai dinainte de viața noastră.

Tocmai lucrul acesta l-a experimentat Adam. Căci, după ce a gustat, a cunoscut că era gol și și-a făcut un acoperământ; și luând frunze de smochin, s-a acoperit²¹⁰. Dar înainte de a gusta „erau goi amîndoi“ atât Adam cât și Eva „și nu se rușinau“²¹¹. Atât de impasibili a voit Dumnezeu să ne facă! Căci acesta este punctul culminant al impasibilității. Dumnezeu a voit încă să ne facă și fără de grijă, în așa fel ca noi să avem un singur lucru de făcut, acela al îngerilor, de a lauda fără încetare și neîntrerupt pe ziditorul, de a ne bucura de contemplarea Lui și de a lăsa pe seama Lui

²⁰⁶ Facerea I, 26.

²⁰⁷ Facerea II, 9.

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ Evrei V, 11-14.

²¹⁰ Facerea III, 7.

²¹¹ Facerea II, 25.

grija noastră. Acest lucru ni l-a grăit și prin profetul David, zicând: „Aruncă Domnului grija ta, și El te va hrăni”²¹². Iar în Evanghelii, învățând pe ucenicii Lui, spune: „Nu vă îngrijiți cu sufletul vostru ce veți mânca, nici cu trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca”²¹³. Și iarăși: „Căutați împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea vi se vor adăuga vouă”²¹⁴. Iar către Marta: „Marto, Marto, te grijești și spre multe te silești, dar un lucru trebuiește, căci Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la dânsa”²¹⁵, adică de a șede lângă picioarele lui și de a asculta cuvintele Lui. Pomul vieții era un pom care avea o energie dătătoare de viață, sau din care puteau să mănânce numai cei care erau vrednici de viață și nesupuși morții. Unii și-au închipuit că paradisul este sensibil, iar alții că este spiritual. Dar mie mi se pare că după cum omul a fost creat în același timp corporal și spiritual, tot astfel și locașul preasfânt al acestuia a fost creat în același timp și corporal și spiritual și avea o înfățișare dublă. Căci, după cum am istorisit, omul locuia cu trupul într-un loc cu totul dumnezeiesc și foarte frumos, iar cu sufletul locuia într-un loc foarte înalt și incomparabil de frumos. Dumnezeu, care locuia în el, era casa lui; Dumnezeu era îmbrăcăminte și strălucitoare; harul lui Dumnezeu îl înveșmânta; se desfăta ca un alt înger cu singurul fruct prea dulce al contemplației lui Dumnezeu; cu această contemplare se și nutrea; aceasta pe bună dreptate a fost numită pomul vieții. Dulceața împărtășirii dumnezeiești dă celor care se împărtășesc cu ea viață neîntreruptă de moarte. Și aceasta este ceea ce Dumnezeu a numit „tot pomul“, zicând: „Din tot pomul care este în paradis, veți mânca”²¹⁶. Dumnezeu este lotul, în El și prin El se ține totul.

Pomul cunoștinței binelui și răului este discernământul unei contemplații multiple, adică cunoașterea propriei sale naturi. Ea este bună pentru cei desăvârșiți și pentru cei care s-au fixat în contemplația dumnezeiască, pentru că ea vestește prin ea însăși măreția creatorului. Ea este bună de asemenea și pentru cei care nu se tem de cădere, prin aceea că au ajuns cu timpul la o oarecare deprindere a unei asemenea contemplații. Nu este, însă, bună pentru cei care sunt tineri și care sunt mai lacomi cu pofta, pentru că neavând sigură rămânerea în mai bine și pentru că nu sunt fixați solid în contemplarea singurului bine, grija de propriul lor corp îi atrage și îi smulge spre ea.

Astfel, socotesc eu că paradisul dumnezeiesc a fost dublu și, în adevăr, părinții purtători de Dumnezeu au predat aceasta; unii învățând că este sensibil, alții că este spiritual. Este cu puțință ca prin cuvintele „tot

²¹² Psalmi LIV, 25.

²¹³ Matei VI, 25.

²¹⁴ Matei VI, 33.

²¹⁵ Luca X, 41-42.

²¹⁶ Facerea II, 16.

„pomul“ să se înțeleagă cunoștința puterii dumnezeiești care se capătă din creaturi, după cum zice dumnezeiescul apostol: „Cele nevăzute ale lui de la zidirea lumii, se văd fiind cunoscute prin făpturi”²¹⁷. Dar cea mai înaltă decât toate cunoștințele și decât aceste contemplații este cunoștința noastră, adică a naturii noastre, după cum spune dumnezeiescul David: „Minunată a fost cunoștința Ta din mine”²¹⁸, adică din structura mea. Această cunoștință era primejdioasă pentru Adam, deoarece era de curând făcut, pentru motivele pe care le-am spus.

Sau se poate ca prin „pomul vieții” să se înțeleagă cunoștința dumnezeiască²¹⁹, care se capătă din toate cele sensibile, și înălțarea prin ele la făcătorul, creatorul și ²²⁰ cauza tuturor. Pentru aceasta l-a numit și „tot pomul”, indicând prin aceste cuvinte desăvârșirea, nedespărțirea²²¹, care poartă în sine singura participare la bine. Prin „pomul cunoștinței binelui și răului” indică mâncarea sensibilă și plăcută care în aparență este dulce, dar în realitate pune pe cel care se împărtășește cu ea în comunitate cu relele. Căci spune Dumnezeu: „Din tot pomul din rai să mănânci”²²². Prin aceste cuvinte socotesc că a vrut să zică: „Suie-te, prin toate făpturile, la Mine, făcătorul, și culege din toate un singur fruct, pe Mine, viața cea adevărată. Toate să-ți rodească viața, iar împărtășirea cu Mine fă-o întărirea existenței tale. În chipul acesta vei fi nemuritor”. „Dar din pomul cunoștinței binelui și răului nu mâncați din el; căci în ziua în care veți mânca din el cu moarte veți muri”²²³, în chip natural mâncarea sensibilă este o completare a ceea ce se pierde, ea se dă afară și se distruge. Este deci cu neputință ca să rămână nesticăcios cel care se împărtășește cu mâncarea sensibilă.

CAPITOLUL XII

Despre om

Dumnezeu a creat astfel lumea spirituală, adică pe îngeri și pe toate cetele cerești. Căci este clar că aceștia au o natură spirituală și incorporeală. Iar când zic incorporeală o pun în comparație cu grosolănia materiei, căci numai Dumnezeirea este cu adevărat imaterială și necorporeală. A creat încă și lumea materială, adică cerul, pământul și cele care sunt așezate în ele. Lumea spirituală este înrudită cu el — căci înrudită cu Dumnezeu este firea rațională care se poate sesiza numai cu mintea — iar lumea materială este

²¹⁷ Romani I, 20.

²¹⁸ Psalmi CXXXIII, 5.

²¹⁹ În text: mai dumnezeiască.

²²⁰ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 41v.

²²¹ Ibidem.

²²² Facerea II, 16.

²²³ Facerea II, 17.

cu totul depărtată de el, pentru că ea cade sub simțuri. Dar după cum spune grăitorul celor dumnezeiești, Grigore, „trebuia să se facă o împreunare din cele două lumi, ca o dovadă a unei înțelepciuni mai mari și a bogăției față de firi, ca să fie un fel de unire între natura văzută și cea nevăzută”²²⁴. Eu spun că expresia „trebuia” indică voința creatorului, căci ea este orânduirea și legea cea mai potrivită. Nimeni nu va întreba pe plăsmuitor: De ce m-ai făcut așa? Căci olarul are puterea să construiască din lucrul său diferite vase spre a arăta înțelepciunea sa²²⁵.

Așa stând lucrurile, Dumnezeu creează pe om cu mâinile Sale proprii din natura văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea Sa²²⁶. A făcut corpul din pământ, iar suflet rațional și gânditor îi dădu prin insuflarea Sa proprie²²⁷. Aceasta numim „chip dumnezeiesc”, căci cuvintele „după chipul” indică rațiunea și liberul arbitru, iar cuvintele „după asemănare” arată asemănarea cu Dumnezeu în virtute, atât cât este posibil.

Trupul și sufletul au fost făcute simultan și nu numai întâi unul și apoi celălalt, după cum în chip prostesc afirmă Origen²²⁸.

Dumnezeu a făcut pe om inocent, drept, virtuos, lipsit de supărare, fără de grijă, luminat cu toată virtutea, încărcat cu toate bunătățile, ca o a doua lume, un microcosm în macrocosm, un alt înger închinător, compus, observatorul lumii văzute, inițiat în lumea spirituală, împăratul celor de pe pământ, condus de sus, pământesc și ceresc, vremelnic și nemuritor, văzut și spiritual, la mijloc între măreție și smerenie, același și duh și trup; duh, din pricina harului, iar trup din pricina mândriei; duh, ca să rămână și să laude pe binefăcător, trup ca să sufere și prin suferință să-și amintească și să se instruiască când se mândrește cu măreția. Animal condus aici, adică în viața prezentă, dar mutat în altă parte, adică în veacul ce va să fie; iar termenul final al tainei este îndumnezeirea sa prin înclinația către Dumnezeu. Se îndumnezeiește prin participarea la iluminarea dumnezeiască și nu prin transformarea sa în ființa dumnezeiască.

Dumnezeu l-a făcut pe om prin fire fără de păcat, iar prin voință liber. Spun fără de păcat, nu pentru că ar fi incapabil de a păcătui — căci numai Dumnezeirea este incapabilă de păcat — ci pentru că nu are în firea sa facultatea de a păcătui, ci mai mult în libertatea voinței. Avea adică puterea să rămână și să progreseze în bine ajutat fiind de darul dumnezeiesc, după cum avea și putere să se întoarcă de la bine și să ajungă la rău, lucru pe care Dumnezeu îl îngăduia, pentru motivul că omul era

²²⁴ Cuvântul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului, Migne PG, 36, col. 321 C.

²²⁵ Romani IX, 21; Isaia, XXIX, 16, XLV, 9; Ieremia, XVIII, 6.

²²⁶ Facerea I, 26.

²²⁷ Facerea II, 7.

²²⁸ Origen, cel mai mare scriitor bisericesc al primei perioade patristice, a trăit între 185 și 254. Despre Origen să se vadă: T.M. Popescu, *Denaturarea istoriei lui Origen*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1926, XLIV, p. 246-254, 378-383, 580-586, 631-635, 710-718, și D. Fecioru, *op. cit.*, nota I, p. 181.

înzestrat cu liberul arbitru. Nu este virtute ceea ce se face prin forță. Sufletul este o substanță vie, simplă, necorporală, prin natura sa, invizibilă ochilor trupești, nemuritoare, rațională, spirituală, fără de formă; se servește de un corp organic și îi dă acestuia puterea de viață, de creștere, de simțire și de naștere. Nu are un spirit deosebit de el, ci spiritul său este partea cea mai curată a lui. Căci ceea ce este ochiul în trup, aceea este spiritul în suflet. Sufletul este liber, volițional, activ, schimbător, adică schimbător prin voință pentru că este zidit. Pe toate acestea le-a primit în chip natural, prin harul celui care l-a creat, prin care a primit și existența precum și de a exista prin fire în acest chip.

Pe cele necorporale²²⁹ și nevăzute și fără de formă le înțelegem în două feluri. Pe unele le înțelegem că au aceste însușiri în virtutea ființei lor, iar pe altele în virtutea harului. Unele există cu aceste însușiri prin natura lor, iar altele în comparație cu grosolănia materiei. Dumnezeu are aceste însușiri prin fire; îngerii, însă, demonii și sufletele se spune că sunt necorporali prin har și în comparație cu grosolănia materiei.

Corp este ceea ce are trei dimensiuni, adică lungime, lățime și înălțime sau grosime. Orice corp constă din patru elemente; iar corpurile viețuitoarelor din cele patru humori.

Trebuie să se știe că sunt patru elemente: pământul, care este uscat și rece; apa, care este rece și umedă; aerul, care este umed și cald; focul, care este cald și uscat. De asemenea sunt și patru humori, în analogie cu cele patru elemente: fierea neagră, corespunzătoare pământului, este uscată și rece; flegma, corespunzătoare apei, căci este rece și umedă; sângele, corespunzător aerului, căci este umed și cald; fierea galbenă, corespunzătoare focului, căci este caldă și uscată. Fructele constau din elemente, iar humorile din fructe. Corpurile viețuitoarelor sunt compuse din humori și se descompun în acestea. Căci tot ceea ce este compus se descompune în acelea din care este compus.

Trebuie să se știe²³⁰ că omul comunică cu existențele neînsuflețite, participă la viața celor neraționale și se împărtășește cu spiritualitatea celor spirituale. Comunică cu existențele neînsuflețite prin corpul și prin amestecul celor patru elemente; cu plantele și prin acestea, dar și prin puterea de nutriție, de creștere și de însămânțare, adică de naștere; cu cele neraționale prin acestea și încă prin dorință, adică mânie și poftă și prin simțire și prin mișcarea impulsivă.

Sunt cinci simțuri: văzul, auzul, mirosul, gustul, tactul (pipăitul n.n.). Mișcării impulsive îi aparține facultatea de a trece de la un loc la altul, de a

²²⁹ Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: „*Câte sensuri are cuvântul: necorporal?*“.

²³⁰ Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: „*Omul comunică cu cele neînsuflețite, cu cele iraționale și cu cele raționale*“.

mișca tot corpul, de a vorbi și de a respira. Acestea sunt în puterea noastră de a le face și de a nu le face.

Omul se alătură prin rațiune de naturile necorporate și spirituale, deoarece el raționează, cugetă, judecă fiecare lucru, năzuiește după virtute și iubește punctul culminant al virtuților, cucernicia. Pentru aceea omul este un microcosm.

Trebuie să se știe că proprii corpului sunt numai tăierea, scurgerea și schimbarea. Schimbarea, în ce privește calitatea, adică încălzirea, răcirea și cele asemenea. Curgerea, în ceea ce privește deșertarea, căci sunt date afară cele uscate, cele umede și răsuflarea, de a căror completare are nevoie. Pentru aceea atât foamea cât și setea sunt afecte naturale. Tăierea este despărțirea humorilor unele de altele, desfacerea lor după formă și materie.

Proprii sufletului sunt pietatea și cugetarea. Iar comune și sufletului și corpului sunt virtuțile. Ele se referă la suflet, dar sufletul pentru îndeplinirea lor se servește de corp.

Trebuie să se știe că raționalul prin fire conduce iraționalul. Puterile sufletului se împart în: putere rațională și putere irațională. Puterea irațională are două părți: una care nu ascultă de rațiune, adică nu se supune rațiunii, alta care ascultă și se supune rațiunii. Partea neascultătoare și nesupusă rațiunii se împarte în facultatea vitală, care se numește și puls, facultatea seminală, adică de naștere și facultatea vegetativă, care se numește și nutritivă. Acesteia din urmă îi aparține și facultatea de creștere, care dă formă corpurilor. Aceste facultăți nu se conduc de rațiune, ci de natură. Partea care ascultă și se supune rațiunii se împarte în mânie și poftă, îndeobște, partea irațională a sufletului se numește pasională și apetitivă. Trebuie să se știe că mișcarea impulsivă aparține părții sufletului supusă rațiunii.

Facultatea de nutriție, de naștere și pulsul aparțin părții nesupuse rațiunii. Puterea de creștere, de nutriție și de naștere se numește vegetativă, iar pulsul se numește putere vitală.

Puterile părții nutritive sunt patru: atrăgătoare, care atrage hrana; păstrătoare, care ține hrana și nu permite să fie eliminată îndată; transformatoare, care transformă mâncarea în humori; eliminatorie, care elimină și evacuează prin anus ceea ce este de prisos.

Trebuie să se știe că facultățile oricărei viețuitoare se împart în facultăți sufletești, facultăți vegetative și facultăți vitale. Facultățile sufletești sunt acelea care se îndeplinesc în chip voluntar, adică mișcarea impulsivă și simțirea. Mișcarea impulsivă este facultatea de a schimba locul, de a mișca tot corpul, de a vorbi și de a respira. Acestea sunt în puterea noastră de a le face și de a nu le face. Facultățile vegetative și vitale sunt acelea care se îndeplinesc în chip involuntar. Facultăți vegetative sunt: puterea de nutriție, puterea de creștere și puterea seminală. Facultatea vitală

este pulsul. Acestea se îndeplinesc fie că vrem, fie că nu vrem.

Trebuie să se știe că lucrurile se împart în lucruri bune și în lucruri rele. Când se așteaptă un lucru bun se naște pofta; când este prezent, plăcerea. De asemenea, iarăși, când se așteaptă un lucru rău se naște frica; când este prezent, tristețea. Trebuie să se știe că atunci când spunem aici bine, vorbim fie de binele real, fie de binele aparent. Tot asemenea și despre rău.

CAPITOLUL XIII

Despre plăceri

Dintre plăceri, unele sunt sufletești, altele trupești. Sufletești sunt acelea care aparțin sufletului în sine, cum este plăcerea spre studiu și spre contemplație. Trupești sunt acelea la care participă și sufletul și trupul. Pentru aceasta se numesc trupești toate cele care se raportează la hrană, la legături sexuale și cele asemenea. Dar nimeni nu va găsi plăceri proprii numai corpului.

Iarăși, dintre plăceri, unele sunt adevărate, altele false. Plăcerile curat sufletești sunt plăcerile științei și ale contemplației; iar plăcerile la care participă și corpul sunt plăcerile senzitive. Dintre plăcerile la care participă și corpul, unele sunt în același timp și naturale și necesare; fără de ele nu este cu putință de trăit, cum sunt mâncărurile, care satisfac trebuința naturii, și hainele cele necesare. Alte plăceri sunt naturale, dar nu și necesare, cum sunt raporturile sexuale firești și legitime. Ele contribuie la conservarea întregului neam. Este însă cu putință să trăiești în feciorie fără ele. Alte plăceri nu sunt nici necesare, nici naturale, cum este beția, desfrînarea, îmbuibările care depășesc trebuința, căci acestea nu contribuie nici la menținerea vieții noastre și nici la continuarea neamului. Din contră, ele mai degrabă vătăma. Pentru aceea cel care trăiește după Dumnezeu trebuie să le urmeze pe acelea care sunt în același timp și necesare și firești și să pună în al doilea rând pe cele firești dar necesare, săvârșindu-le la timpul, modul și măsura potrivită. Celelalte trebuie îndepărtate cu totul.

Trebuie să se socotească plăceri bune acelea care nu sunt însoțite de durere, care nu pricinuiesc căință, care nu nasc altă vătămare, care nu trec dincolo de măsură, care nu ne sustrag mult timp de la lucrările noastre importante și care nu ne robesc.

CAPITOLUL XIV

Despre mâhnire

Felurile mâhnirii sunt patru: întristarea, necazul, invidia și mila. Întristarea este mâhnirea care te face fără glas. Necazul este mâhnirea care îngreunează. Invidia este mâhnirea provocată de bunurile altora. Mila este mâhnirea provocată de relele altora.

CAPITOLUL XV

Despre frică

Frica se împarte în șase feluri: în ezitare, în sfială, în rușine, în încremenire, în groază și în neliniște. Ezitarea este frica în vederea unei acțiuni ce are să se îndeplinească. Sfiala este frica care rezultă din așteptarea dojenii. Aceasta este cea mai hună stare sufletească. Rușinea este teama care provine din o faptă dezonorantă. Nici această stare sufletească nu este fără nădejde pentru mântuire. Încremenirea este frica care rezultă din o mare închipuire. Groaza este frica ce se naște din o închipuire neobișnuită. Neliniștea este frica că nu vom izbuti, adică frica de nereușită. Căci ne neliniștim atunci când ne temem că faptele noastre nu vor reuși.

CAPITOLUL XVI

Despre mânie

Mînia este fierberea sângelui din jurul inimii, care se produce prin exhalarea sau amestecarea fierii. Pentru aceea mânia se numește în limba greacă și $\chi\omicron\lambda\eta$ și $\chi\omicron\lambda\omicron\sigma$, adică fiere. Mânia este uneori o dorință de răzbunare, căci fiind nedreptățiți sau socotind că am fi nedreptățiți, ne mâhnim. Atunci rezultă o stare sufletească care este amestecată din poftă și mânie.

Felurile mâniei sunt trei: iritarea, care se numește în limba greacă $\chi\omicron\lambda\eta$ și $\chi\omicron\lambda\omicron\sigma$, adică fiere, resentimentul și ura. Când mânia începe și se pornește, se numește iritare, $\chi\omicron\lambda\eta$ și $\chi\omicron\lambda\omicron\sigma$. Resentimentul este atunci când iritarea stăruie; resentimentul se numește și ranchiună ($\mu\nu\eta\sigma\iota\kappa\alpha\kappa\iota\alpha$), care derivă de la a rămâne ($\mu\epsilon\nu\epsilon\iota\nu$) și de la a fi predat memoriei ($\tau\eta\ \mu\eta\mu\eta\ \pi\alpha\rho\alpha\delta\iota\delta\omicron\sigma\theta\alpha\iota$).

Ura ($\kappa\omicron\tau\omicron\sigma$) este mânia care pândește timp de răzbunare. Numele său derivă de la $\kappa\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota$, care înseamnă a șede.

Mânia este sutașul rațiunii, răzbunătorul poftei. Când dorim un lucru și suntem împiedicați de cineva ne mâniem contra lui, ca unii ce suntem nedreptățiți, prin aceea că rațiunea judecă că faptul întâmplat merită indignarea la cei care păzesc orânduiala lor firească.

CAPITOLUL XVII

Despre facultatea de imaginație

Facultatea de imaginație este o putere a sufletului irațional. Ea lucrează prin organele simțurilor și se numește și percepție. Imaginabil și perceptibil este ceea ce cade sub imaginație și sub percepție, după cum vederea este însăși puterea optică, iar vizibil ceea ce cade sub vedere, spre exemplu: o piatră sau altceva din acestea. Imaginația este un afect al sufletului irațional, produs de un lucru ce cade sub imaginație. Halucinația este un afect zadarnic al sufletului irațional, care nu are ca pricină nici un lucru ce cade sub imaginație. Organul puterii de imaginație este cavitatea anterioară a creierului.

CAPITOLUL XVI 11

Despre simțire

Simțirea este o facultate a sufletului care percepe sau cunoaște lucrurile materiale. Simțurile sunt organele adică membrele prin care simțim. Sensibile sunt obiectele care cad sub simțire. Sunt cinci simțiri și de asemenea cinci simțuri.

Prima simțire este *văzul*. Simțurile și organele vederii sunt nervii din creier și ochii, în primul loc vederea percepe culoarea. Dar odată cu culoarea percepe corpul colorat, mărimea lui, forma, locul unde este, distanța de cele din jur, numărul, mișcarea și starea, dacă este aspru, moale, neted și neneted, ascuțit, slab, constituția sa, dacă este de apă sau de pământ, adică lichid sau uscat.

Al doilea simț este *auzul*, care percepe glasurile și sunetele. Distinge subțirimea, grosimea, dulceața și tăria lor. Organele sunt nervii cei moi ai creierului și construcția urechilor. Numai omul și maimuța nu mișcă urechile.

Al treilea simț este *mirosul*. Acesta se face prin nări, care trimit mirosurile în creier și merg până la marginile cavității anterioare ale creierului. Facultatea mirosului percepe mirosurile. Cea mai generală deosebire a mirosurilor este mirosul plăcut și neplăcut și o medie a acestora când nu sunt nici plăcute nici neplăcute. Avem miros plăcut când cele

umede din corpuri se coc bine. Când se coc pe jumătate avem o dispoziție mijlocie. Și avem miros neplăcut când se coc mai puțin sau deloc.

Al patrulea simț este *gustul*. El percepe sau simte sucurile. Organele lui sunt limba și mai mult vârful ei și partea de deasupra a gurii, pe care unii o numesc cerul gurii, în acestea sunt răspândiți nervii care vin din creier. Ei anunță părții conducătoare a sufletului percepția care s-a făcut, adică simțirea. Iar așa-numitele calități gustative ale sucurilor sunt acestea: dulceața, iuțimea, acrima, oțetirea, aciditatea, amărăciunea, sărătura, grăsimă, vâscozitatea. Căci gustul este facultatea care le distinge pe acestea. Apa, însă, este fără de gust în raport cu aceste calități, căci ea nu are nici una din ele. Iar oțetirea este creșterea și înmulțirea acidității.

Al cincilea simț este *pipăitul*. Acesta este comun tuturor viețuitoarelor. El rezultă prin nervii care sunt trimiși de creier în tot corpul. Pentru aceea tot corpul, dar și celelalte organe ale simțurilor au simțul tactil. Cad sub simțul tactil căldura și frigul, moalele, tarele, vâscozul, uscatul²³¹, fărâmiciosul, greul și ușorul. Căci acestea se cunosc numai prin pipăit. Sunt comune tactului și văzului: asprul, netedul, uscatul, lichidul, grosul, subțirele, susul, josul, locul și mărimea, când va fi de așa fel încât să se poată percepe cu atingerea simțului tactil, desul și rarul sau răritul, rotundul, dacă este mic, și alte forme. De asemenea, simțul tactil percepe cu ajutorul memoriei și al gândirii corpul care este aproape. Tot astfel simțul tactil percepe numărul până la doi sau trei și pe cele mici ale acestora, care sunt ușoare de perceput. Pe acestea le percepe mai degrabă vederea decât tactul.

Trebuie să se știe că ziditorul a construit duble pe fiecare din organele simțurilor, pentru ca atunci când se vătăma unul să îndeplinească celălalt funcția sa. Căci a făcut doi ochi, două urechi, două nări ale nasului și două limbi, care sunt despărțite la unele viețuitoare, ca la șerpi, iar la altele unite, ca la oameni. Cu simțul tactului a înzestrat tot corpul afară de oase, nervi, unghii, coarne, păr, încheieturi și alte câteva asemenea.

Trebuie să se știe că văzul vede în linie dreaptă; mirosul și auzul nu numai în linie dreaptă, ci în orice direcție; iar tactul și gustul nu percep nici în linie dreaptă, nici în altă direcție, ci numai atunci când se apropie de obiectele sensibile lor.

CAPITOLUL XIX

Despre puterea de cugetare

Puterii de cugetare îi aparțin judecățile, sentimentele, impulsurile

²³¹ Uscatul, adăugat după ediția de la Verona, 1531, f. 47r.

spre acțiune, aversiunile și evitățile acțiunii, în chip special îi aparțin înțelegerea celor spirituale, virtuțile, științele, principiile artelor, puterea de deliberare și puterea de alegere. Puterea de cugetare este de asemenea aceea care ne prevestește viitorul cu ajutorul visurilor. Pitagorienii, imitând pe evrei, spun că aceasta este singura prezicere adevărată. Organul puterii de cugetare este cavitatea medie a creierului și sufletul animal care este în el.

CAPITOLUL XX

Despre puterea de memorie

Puterea de memorie este cauza și sediul memoriei și al aducerii aminte. Memoria este o reprezentare rămasă în urma unei percepții și a unei gândiri care a avut loc în mod activ, sau, cu alte cuvinte, memoria este păstrarea percepției și a gândirii. Sufletul sesizează sau percepe cele sensibile prin organele simțurilor, în chipul acesta avem opinia. Pe cele spirituale le percepe cu mintea și avem gândirea. Dar când păstrează icoanele aceloră despre care și-a format o opinie sau despre care a gândit, capătă numele de memorie.

Trebuie să se știe că înțelegerea celor spirituale nu o avem decât prin învățare sau prin gândire naturală și nu prin percepție. Pe cele sensibile ni le amintim de la sine. Pe cele spirituale, însă, ni le amintim dacă le-am învățat; dar despre ființa lor nu avem nici o amintire.

Reamintirea se numește redobândirea cunoștințelor adunate în memorie, cunoștințe care s-au pierdut prin uitare. Uitarea este pierderea cunoștințelor adunate în memorie. Puterea de imaginație percepe prin simțuri pe cele materiale și le transmite puterii cugetătoare sau celei raționale, căci amândouă sunt identice. Aceasta, după ce le primește și le judecă, le transmite memoriei. Organul memoriei este cavitatea posterioară a creierului, numit și creierul mic și sufletul animal din el.

CAPITOLUL XXI

Despre cuvântul mintal și cuvântul rostit

Partea rațională a sufletului se împarte iarăși în cuvântul mintal și cuvântul rostit.

Cuvântul mintal este o mișcare a sufletului, care are loc în gândire fără de nici o exprimare. Pentru aceea de multe ori, chiar când tăcem, desfășurăm în noi înșine o întreagă vorbire și discutăm când visăm. Potrivit acestei calități mai ales, noi toți suntem raționali. Căci și cei care sunt muți din naștere sau au pierdut vocea din cauza unei boli sau a unei patimi, nu

sunt mai puțin raționali.

Cuvântul rostit activează în voce și în discuții, este adică cuvântul care se rostește cu limba și cu gura; pentru aceea se și numește cuvânt rostit. El este vestitorul gândirii. Potrivit acestei calități ne numim cuvântători.

CAPITOLUL XXII Despre patimă și activitate

Cuvântul patimă este omonim. Se numește patimă, patima trupească, spre exemplu: bolile și rănille. Se numește iarăși patimă, patima sufletească, spre exemplu: pofta și mânia. Îndeobște și în general, patima animală este aceea căreia îi urmează plăcere sau²³² durere. Durerea urmează patimii, dar nu însăși patima este durere, căci cele nesimțitoare deși pățimesc, totuși nu simt durere. Prin urmare patima nu este identică cu durerea, ci durerea este simțirea patimii. De aceea patima, ca să cadă sub simțuri, trebuie să fie considerabilă, adică mare.

Definiția patimilor sufletești este aceasta: patima sufletească este o mișcare sensibilă a puterii apetitive, provocată de reprezentarea unui bine sau rău. Sau altfel: patima sufletească este o mișcare irațională a sufletului, provocată de ideea de bine sau de rău. Ideea de bine provoacă pofta; ideea de rău provoacă mânia. Dar patima generală adică comună se definește astfel: patima este o mișcare care se petrece în cineva, provocată de altcineva.

Activitatea este o mișcare eficace. Iar eficace este ceea ce se mișcă prin sine. Astfel mânia este o activitate a părții irascibile a sufletului și un afect (παθος) al celor două părți ale sufletului și încă al întregului corp, când este dus de mânie cu forța spre fapte. Mișcarea s-a făcut în cineva, provocată de altcineva și tocmai aceasta se numește patimă.

Și în alt chip activitatea se numește patimă. Activitatea este o mișcare în conformitate cu firea, iar patima o mișcare contra firii. Potrivit acestei definiții activitatea se numește patimă când nu se mișcă potrivit firii, fie că este provocată prin ea însăși, fie că este provocată prin altul. Mișcarea pulsului inimii, pentru că este o mișcare naturală, este o activitate; palpitația însă, fiindcă este fără măsură și nu este naturală, este patimă și nu activitate.

Nu se numește patimă orice mișcare a părții pasionabile a sufletului, ci numai mișcările cele mai puternice și care ajung la simțire. Cele mici și cele imperceptibile nu sunt niciodată patimi. Căci trebuie ca patima să aibă

²³² Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 47r.

o intensitate considerabilă. Pentru aceea definiției patimii i se mai adaugă: mișcare percepută de simțire, deoarece mișcările mici, care scapă simțirii, nu produc patima.

Trebuie să se știe că sufletul nostru are două feluri de puteri: puteri de cunoaștere și puteri vitale. Puterile de cunoaștere sunt următoarele: mintea (νοῦς), judecata pură (διανοία), opinia (δοξά), imaginația (φαντασισ), percepția (αισθησισ). Puterile vitale, adică cele care privesc partea apetitivă a sufletului sunt: voința (δονλησισ) și alegerea (προαιρεσισ). Dar pentru ca să fie mai clare cele ce spunem, vom vorbi mai pe larg despre acestea. Și în primul rând să vorbim despre puterile de cunoaștere.

Despre imaginație și percepție s-a vorbit îndeajuns în cele de mai sus. Prin percepție se naște în suflet afectul (παθος), care se numește imaginație. Din imaginație se naște opinia. Judecata pură apoi, după ce examinează părerea, dacă este adevărată sau falsă, judecă ceea ce este adevărat. Pentru aceea și cuvântul judecată pură derivă de la διόοεια = a judeca și de la διακρινειν = a examina pentru a decide. Iar ceea ce s-a judecat și s-a hotărât ca adevărat se numește cunoaștere.

Sau în alt chip: trebuie să se știe că prima mișcare a minții se numește gândire simplă (νοησισ). Gândirea simplă raportată la ceva se numește gând (εννοια). Dacă gândul persistă și fixează sufletul asupra ceea ce s-a gândit se numește reflexie (ενθυμησισ). Dacă reflexia rămâne în ceea ce s-a gândit și se verifică și se examinează pe sine însăși²³³ se numește înțelegere (γρονησισ). Dacă înțelegerea se mărește, dă naștere la raționament (δισλογισμοσ), care se numește și cuvânt mintal (ενδισθετοσ λογοσ). Pe acesta definindu-l, unii spun că este mișcarea cea mai completă a sufletului, care are loc fără vreo exprimare în puterea de raționare a sufletului. Ei spun că din ea rezultă cuvântul rostit (προφορικος λογοσ) care se grăiește cu ajutorul limbii. Așadar, după ce am vorbit despre puterile de cunoaștere, să vorbim despre puterile vitale sau apetitive.

Trebuie să se știe că în suflet a fost sădită o putere care dorește ceea ce este conform naturii și care ține pe toate cele care sunt în chip substanțial legate de fire. Această putere se numește voire (Θελησισ). Ființa dorește să existe, să trăiască și să se miște spiritual și senzual, râvnind după propria sa existență naturală și deplină. Pentru aceasta unii definesc această voință naturală θελημα astfel: Voința naturală este o dorință rațională și vitală, care depinde numai de cele naturale. Pentru aceea voirea (θελησισ) este însăși dorința naturală, vitală și rațională a tuturor celor ce constituie natura; ea este o putere simplă. Dorința ființelor neraționale; pentru că nu este rațională nu se numește voire.

²³³ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 48r.

Iar voința ($\delta\omicron\lambda\eta\sigma\iota\sigma$) este un anumit fel de voire naturală, adică o dorință naturală și rațională a unui lucru. Căci puterea de a dori în mod rațional se află în sufletul oamenilor. Așadar, când dorința rațională se mișcă în chip natural către un lucru, se numește voință ($\delta\omicron\lambda\eta\sigma\iota\sigma$). Căci voința este o dorință și un elan rațional către un lucru.

Se zice voință atât despre cele ce sunt în puterea noastră cât și despre cele ce nu sunt în puterea noastră, adică atât despre cele posibile, cât și despre cele imposibile. Căci de multe ori dorim să fim desfrânați sau să păzim curățenia sufletească sau să dormim sau altceva asemenea; acestea sunt în puterea noastră și posibile. Voim însă să fim împărați și aceasta nu este în puterea noastră. Voim probabil să nu murim niciodată; aceasta, însă, este din cele imposibile.

Voința țintește scopul și nu mijloacele care duc la scop. Scop este lucrul voit ($\tau\omicron\ \delta\omicron\lambda\eta\tau\omicron\nu$), spre exemplu: a împărați, a fi sănătos. Mijlocul care duce la scop este acela asupra căruia se poate delibera ($\tau\omicron\ \delta\omicron\lambda\epsilon\upsilon\tau\omicron$), adică modul prin care noi trebuie să fim sănătoși sau să ajungem împărați. După voință vine cercetarea și gândirea. Și după acestea, dacă lucrul este în puterea noastră, urmează sfatul ($\delta\omicron\lambda\eta$), adică deliberarea ($\delta\omicron\lambda\epsilon\upsilon\sigma\iota\sigma$). Deliberarea este o dorință examinatoare a acelor care sunt în puterea noastră de a le săvârși. Căci deliberăm dacă trebuie să ne apucăm de un lucru sau nu. Apoi judecăm ceea ce este mai bine; această operație se numește judecată ($\kappa\rho\iota\sigma\iota\sigma$). Apoi suntem dispuși și iubim ceea ce a fost judecat pe temeiul deliberării; această operație se numește opinie ($\gamma\nu\omega\mu\eta$). Căci dacă judecăm, dar nu suntem dispuși spre ceea ce a fost judecat, adică nu-l iubim, atunci nu se numește opinie. Apoi după dispoziție urmează preferința ($\pi\rho\omicron\alpha\iota\rho\epsilon\sigma\iota\sigma$), adică alegerea ($\epsilon\pi\iota\lambda\omicron\gamma\eta$). Preferința este a lua și a alege din două lucruri, care stau în față, pe unul înaintea celuilalt. Apoi ne pornim spre faptă: aceasta se numește impuls ($\omicron\rho\mu\eta$). Apoi se întrebuintează și se numește întrebuintare ($\chi\rho\eta\sigma\iota\sigma$). După întrebuintare dorința încetează.

La ființele iraționale, când se naște dorința spre ceva, urmează îndată și impulsul către faptă. Dorința celor fără de rațiune este irațională și ele se conduc de dorința naturală. Pentru aceasta dorința celor iraționale nu se numește nici voire, nici voință, căci voirea este o dorință naturală, rațională și liberă. La oameni, însă, care sunt ființe raționale, dorința naturală este condusă mai mult decât conduce. Căci omul se mișcă în chip liber și cu rațiune, pentru că în el sunt unite puterile de cunoaștere și puterile vitale. El dorește în chip liber, voiește în chip liber, examinează și gândește în chip liber, deliberează în chip liber, judecă în chip liber, se dispune în chip liber, alege în chip liber, se mișcă în chip liber, lucrează în chip liber cele naturale.

Trebuie să se știe că noi cu privire la Dumnezeu vorbim despre

voință, dar nu vorbim despre preferință în sensul propriu al cuvântului, căci Dumnezeu nu deliberează. A delibera înseamnă a nu avea cunoștință de ceva. Nimeni nu deliberează despre ceea ce este cunoscut. Iar dacă deliberarea este o consecință a neștiinței, negreșit că și preferința. Dumnezeu, deci, pentru că cunoaște toate într-un chip simplu, nu deliberează.

Nici cu privire la sufletul Domnului nu vorbim despre deliberare și preferință, căci nu era neștiutor. Chiar dacă firea sa omenească nu cunoștea pe cele viitoare, totuși, pentru că a fost unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, avea cunoștința tuturor lucrurilor, nu prin har, ci, după cum s-a spus, potrivit unirii ipostatice, deoarece același a fost și Dumnezeu și om. Pentru aceea sufletul Domnului nici n-a avut o voință gnomică, ci Sfântul Lui suflet a avut o voință naturală, simplă, la fel cu aceea care se vede în toate persoanele omenești. Nu a avut opinie, adică voință gnomică (το θελητου)²³⁴ potrivit voinței Lui dumnezeiești, nici altă voință decât voința Lui dumnezeiască. Căci opinia se deosebește în același timp cu persoanele, cu excepția Dumnezeirii, sfinte, simple, necompuse și nedespărțite, în Dumnezeire, pentru că ipostasele nu se despart, nici nu se depărtează în nici un chip, nici voința gnomică nu se desparte. De asemenea, pentru că în Dumnezeire este o singură fire, este o singură voință naturală. Dar pentru că și ipostasele sunt nedespărțite, există o singură voință gnomică și o singură mișcare a celor trei ipostase. Cu privire la oameni, însă, pentru că este o singură fire, este și o singură voință naturală. Dar pentru că ipostasele sunt despărțite și sunt depărtate unele de altele în spațiu, în timp și în dispoziția față de lucruri și față de multe altele, pentru aceea și voințele și opiniile sunt deosebite. Acum, cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că naturile Lui sunt deosebite, sunt deosebite și voințele naturale ale Dumnezeirii Lui și ale omeneirii Lui, adică puterile voliționale. Dar pentru că este o singură ipostasă și unul singur care voiește, unul este și lucrul voit, adică voința gnomică, anume voința Lui omenească urmează voinței Lui dumnezeiești, și voiește pe acelea pe care voința Lui dumnezeiască a voit ca ea să le voiască.

Trebuie să se știe că altceva este voirea (θελησις) și altceva este voința (δουλησις) și altceva este lucrul voit (το θελητικον) și altceva cel înzestrat cu facultatea de a voi (το θελητικον) și altceva cel care voiește (ὁ θελων) Voirea este puterea simplă de a voi. Voința este voirea îndreptată spre un lucru. Lucrul voit, lucrul supus voinței, adică ceea ce voim, spre exemplu: dorința se mișcă spre mâncare. Simpla dorință este o voire rațională. Cel înzestrat cu puterea de a voi este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: omul. Cel care voiește, este acela care face uz de voire.

²³⁴ Am tradus το θελητου prin: voință gnomică, potrivit celor spuse de Sf. Ioan Damaschin la sfârșitul acestui capitol.

Trebuie să se știe că voința (θελημα) arată când voirea (θελησις) adică puterea de a voi și se numește voință naturală (θελημα φυσικον), când lucru voit(το θελητον) și se numește voință gnostică (θελημα γνωμηκον).

CAPITOLUL XXIII

Despre activitate

Trebuie să se știe că toate facultățile amintite mai sus, cele de cunoaștere, cele vitale, cele naturale și cele tehnice se numesc activități. Activitatea este puterea și mișcarea naturală a fiecărei ființe. Și iarăși: activitatea naturală este mișcarea înăscută a fiecărei ființe. Pentru aceea este clar că existențele care au aceeași ființă au și aceeași activitate, iar acelea care au naturi deosebite au și activitățile deosebite. Căci este cu neputință ca ființa să fie lipsită de o activitate naturală.

Activitatea naturală este iarăși puterea care aduce la expresie orice ființă. Și iarăși: Activitatea naturală este prima putere veșnic mobilă a sufletului gânditor, adică rațiunea ei veșnic mobilă, care izvorăște continuu în chip natural din ea. Și iarăși: Activitatea naturală este puterea și mișcarea fiecărei ființe, de care este lipsită numai neexistența.

Se numesc activități și faptele, spre exemplu: a vorbi, a merge, a mânca, a bea și cele asemenea. Dar și afectele cele naturale se numesc de multe ori activități, spre exemplu: foamea, setea și altele asemenea. Se numește iarăși activitate și îndeplinirea puterii.

În două moduri se zice că ceva este în putere și în act. Spunem că sugarul este filolog în putere, căci are facultatea de a învăța și de a deveni filolog. Spunem iarăși că filologul este filolog și în putere și în act; în act, că are cunoștința gramaticii; în putere, că poate să interpreteze, dar nu interpretează. Spunem iarăși că este filolog în act, când activează, adică când interpretează.

Trebuie să se știe că al doilea mod este comun și celui în putere și celui în act. În al doilea loc celui în putere și în primul loc celui în act.

Prima, singura și adevărată activitate a firii este voința voluntară sau rațională și liberă, care constituie firea noastră omenească. Cei care lipsesc pe Domnul de această fire nu știu pe ce se întemeiază când spun că El este Dumnezeu întrupat.

Activitatea este o mișcare eficace a firii. Iar eficace se numește ceea ce se mișcă de la sine.

CAPITOLUL XXIV

Despre fapte voluntare și involuntare

Pentru că actul voluntar este într-o acțiune și actul socotit involuntar într-o acțiune, mulți așează actul cu adevărat involuntar nu numai în afect, dar și în acțiune. Pentru aceea trebuie să se știe că acțiunea este o activitate rațională. Acțiunilor le urmează lauda sau blamul. Unele din ele se săvârșesc cu plăcere, altele cu durere. Unele din ele sunt dorite de cel care săvârșește, altele evitate.

Dintre cele dorite, unele sunt dorite totdeauna, altele numai câțva timp. Tot așa și cu cele evitate. Și iarăși, unele dintre acțiuni dau naștere la milă și se învrednicesc de iertare și altele sunt urâte și pedepsite. Actului voluntar îi urmează negreșit lauda sau blamul și se săvârșește cu plăcere; acțiunile sunt dorite de cei care le săvârșesc fie totdeauna, fie atunci când se săvârșesc. Actul involuntar se învrednicește de iertare sau de milă, se face cu durere; actele involuntare nu sunt dorite și nici actul nu se îndeplinește de la sine, chiar dacă este silit.

Actul involuntar se săvârșește sau prin forță sau prin neștiință. Prin forță, când principiul determinant sau cauza este în afară, adică când suntem siliți de altcineva, fără să fim complet convinși, fără să contribuim din propriul nostru impuls, fără să colaborăm deplin la faptă și fără să facem prin noi înșine lucrul la care suntem siliți. Aceasta definind-o spunem: act involuntar este acela al cărui principiu este extern, la care cel silit nu contribuie prin propriul său impuls. Principiu numim cauza eficientă. Act involuntar săvârșit prin neștiință este atunci când nu suntem noi cauza neștiinței, ci se întâmplă astfel. Spre exemplu: dacă cineva fiind beat ucide, a omorât din neștiință, dar nu involuntar, căci el a provocat cauza neștiinței, adică beția. Dar dacă cineva trăgând cu arcul în locul obișnuit, a omorât pe tatăl său, care trecea pe acolo, se zice că a făcut aceasta din neștiință și involuntar.

Așadar, actul involuntar este de două feluri: prin forță și prin neștiință. Actul voluntar, însă, este contrar amândurora; căci actul voluntar nu se săvârșește nici prin forță, nici prin neștiință. Prin urmare, actul voluntar este acela al cărui principiu, adică cauza, este în însuși acela care știe toate detaliile prin care și în care este acțiunea. „Detalii“ sunt acelea pe care retorii le numesc circumstanțe. Spre exemplu: *cine*, adică săvârșitorul; *pe cine*, adică cel care a suferit acțiunea; *ce*, adică ceea ce s-a săvârșit, spre exemplu: a omorât; *cu ce*, adică cu ce instrument; *unde*, adică locul; *cînd*, adică în ce timp; *cum*, adică modul acțiunii; *pentru ce*, adică pentru care pricină.

Trebuie să se știe că sunt unele acte medii între cele voluntare și cele involuntare. Acestea, deși sunt neplăcute și dureroase, totuși le acceptăm, în locul unui rău mai mare. Spre exemplu: aruncăm din cauza naufragiului cele ce sunt în corabie.

Trebuie să se știe că copiii și ființele iraționale acționează voluntar, totuși nu și prin alegere. De asemenea, toate câte le facem din cauza mâniei fără ca să deliberăm înainte, le facem voluntar, totuși nu și prin alegere. Spre exemplu: ne vine prietenul pe neașteptate; venirea lui este pentru noi voluntară, dar nu și prin alegerea noastră. Sau: s-a întâmplat să dăm pe negândite peste o comoară; am dat peste dânsa în chip voluntar, dar nu și prin alegere. Toate acestea sunt acte voluntare, pentru că ne bucurăm de ele, dar nu sunt și prin alegere, deoarece nu sunt săvârșite prin deliberare. Și negreșit, după cum s-a spus, deliberarea precedează alegerea.

CAPITOLUL XXV

Despre cele ce sunt în puterea noastră, adică despre liberul arbitru

Discuția asupra liberului arbitru, adică asupra celor ce sunt în puterea noastră, pune mai întâi problema dacă este ceva în puterea noastră. Aceasta pentru motivul că mulți se opun acestei afirmații. În al doilea loc pune problema: care sunt cele în puterea noastră și asupra cărora avem stăpânire. În al treilea loc pune problema de a cerceta cauza pentru care Dumnezeu creându-ne ne-a făcut liberi.

Revenind așadar la prima problemă, să demonstrăm mai întâi că sunt în puterea noastră unele acte chiar din acelea recunoscute de ei că nu sunt în puterea noastră. Și să spunem în modul următor.

Ei susțin că pricina tuturor celor care se întâmplă este sau Dumnezeu, sau necesitatea, sau soarta, sau natura, sau norocul, sau întâmplarea. Opera lui Dumnezeu este ființa și pronia; opera necesității este mișcarea celor care sunt totdeauna la fel; opera soartei este ceea ce se îndeplinește prin ea cu necesitate, căci și soarta este opera necesității; opera naturii este nașterea, creșterea, distrugerea, vegetalele și animalele; opera norocului, cele rare și neașteptate. Căci ei definesc și norocul ca o coincidență și un concurs a două cauze, care își au începutul în alegere, dar care au un alt rezultat decât cel natural. Spre exemplu: cineva săpând o goapă, găsește o comoară. Nici cel care a pus comoara nu a pus-o astfel încât altul să o găsească, nici cel care a găsit-o n-a săpat astfel încât să găsească comoara; ci unul ca să o dezgroape când va voi, iar celălalt ca să sape groapa. Dar s-a întâmplat altceva decât ceea ce intenționau amândoi. Opera întâmplării sunt cele ce se întâmplă celor neînsuflețite și iraționale în

chip nefiresc și atehnic. Astfel spun ei.

În care din acestea deci să clasăm acțiunile omenești, dacă omul nu este cauza și principiul acțiunii? Căci nu este cu cale să atribuim lui Dumnezeu acțiunile rușinoase uneori și nedrepte; nici necesității, căci ele nu sunt întotdeauna la fel; nici soartei, căci ei spun că cele ale soartei fac parte din cele necesare și nu din cele posibile; nici naturii, căci operele naturii sunt viețuitoarele și vegetalele; nici norocului, căci acțiunile oamenilor nu sunt rare și neașteptate; nici întâmplării, căci ei susțin că cele produse de întâmplare aparțin celor neînsuflețite sau iraționale. Rămâne deci ca însuși omul, care acționează și lucrează, să fie principiul faptelor sale și să aibă liberul arbitru. Mai mult. Dacă omul cu nici un chip nu este principiul acțiunii sale, este zadarnic să aibă facultatea de a delibera. Căci la ce îi va folosi deliberarea, dacă nu este deloc stăpânul acțiunii sale? Orice deliberare se face în vederea acțiunii. Iar a declara că este de prisos partea cea mai frumoasă și cea mai de preț din om, ar fi una din cele mai mari absurdități. Prin urmare, dacă deliberează, deliberează în vederea acțiunii, căci orice deliberare este în vederea acțiunii și din pricina acțiunii.

CAPITOLUL XXVI Despre cele ce se întâmplă

Despre cele ce se întâmplă unele sunt în puterea noastră, altele nu sunt în puterea noastră. În puterea noastră sunt acelea pe care suntem liberi să le facem și să nu le facem, adică toate acelea pe care le facem voluntar. Căci nu s-ar zice că acționăm voluntar, dacă fapta nu ar fi în puterea noastră. Și într-un cuvânt sunt în puterea noastră acelea cărora le urmează blamul sau lauda și peste care este îndemn și lege. În sens propriu sunt în puterea noastră toate cele sufletești și asupra cărora deliberăm. Iar deliberarea este pentru cele deopotrivă posibile. Iar deopotrivă posibil este lucrul pe care îl facem și contrariul lui. Alegerea acestuia o face mintea noastră. Ea este principiul acțiunii. Prin urmare sunt în puterea noastră cele deopotrivă posibile, ca a te mișca și a nu te mișca, a porni și a nu porni, a dori cele ce nu sunt necesare și a nu le dori, a minți și a nu minți, a da și a nu da, a te bucura de ceea ce se cuvine și de asemenea a nu te bucura de ceea ce nu se cuvine și câte sunt de felul acestora, care sunt faptele virtuții și ale viciului. Față de acestea suntem liberi. Dintre cele deopotrivă posibile fac parte și artele. Este în puterea noastră de a învăța-o pe aceea pe care am voi-o și de a nu o învăța.

Trebuie să se știe că alegerea a ceea ce este de făcut este în puterea noastră. De multe ori însă, fapta este împiedicată, potrivit unui mod oarecare al proniei dumnezeiești.

CAPITOLUL XXVII

Pentru care motiv am fost făcuți cu voință liberă?

Prin urmare noi spunem că liberul arbitru însoțește în chip nemijlocit rațiunea și că prefacerea și schimbarea este înnăscută în cele ce se nasc. (Tot ceea ce este născut este schimbător, deoarece este necesar să fie schimbătoare acelea a căror naștere a început prin schimbare. Iar schimbarea este a fi adus de la neexistență la existență și a deveni altceva din o materie dată.) Cele neînsuflețite și cele iraționale se schimbă prin modificările corporale pomenite mai sus; cele raționale, prin alegere. Facultatea de a raționa are o parte teoretică și alta practică. Partea teoretică înțelege existențele așa cum sunt. Partea practică deliberează și hotărăște măsura dreaptă a lucrurilor care se săvârșesc. Partea teoretică se numește rațiune pură, iar cea practică, rațiune practică. Și iarăși, partea teoretică se numește înțelepciune, iar cea practică prudență. Tot cel care deliberează, deliberează pentru că are în stăpânirea sa alegerea celor care trebuie făcute, cu scopul de a alege ceea ce s-a judecat ca preferabil de deliberare și, alegându-l, să-l facă. Iar dacă este așa, urmează că liberul arbitru subzistă cu necesitate rațiunii. Astfel, sau nu va fi omul rațional sau, dacă este rațional, va fi stăpânul faptelor și înzestrat cu liberul arbitru. Pentru acest motiv cele iraționale nu au liberul arbitru, căci ele sunt conduse de natură mai mult decât o conduc. Pentru acest motiv nici nu se opun dorinței naturale, ci, îndată ce doresc ceva, se mișcă spre faptă. Omul însă, fiind rațional, conduce mai mult firea decât este condus de ea. Pentru aceea când dorește, dacă ar voi, are putere să-și înfrâneze dorința sau să-i urmeze. Din pricina acestor considerații, cele iraționale nu sunt nici lăudate, nici blamate; omul, însă, este și lăudat și blamat.

Trebuie să se știe că îngerii, fiind ființe raționale, sunt înzestrați cu liberul arbitru. Și pentru că sunt creați sunt și schimbători. Acest lucru l-a arătat diavolul. El a fost creat bun de creator, dar, în virtutea liberului arbitru, el și cu puterile care au apostaziat împreună cu el, adică demonii, a ajuns descoperitorul răutății, în timp ce celelalte cete ale îngerilor au persistat în bine.

CAPITOLUL XXVIII

Despre cele ce ne sunt în puterea noastră

Dintre cele ce nu sunt în puterea noastră unele au principiile sau cauzele în cele ce sunt în puterea noastră, adică răsplata faptelor noastre în

veacul de acum și în cel ce va să fie, iar toate celelalte depind de sfatul dumnezeiesc. Facerea tuturor lucrurilor își are originea în Dumnezeu; distrugerea, însă, a fost introdusă din pricina răutății noastre spre pedeapsă și folos. „Dumnezeu nu a făcut moartea și nici nu se bucură de pierderea celor vii”²³⁵. Moartea a fost introdusă mai degrabă prin om, adică prin călcarea lui Adam²³⁶; la fel și cu celelalte pedepse. Toate celelalte, însă, trebuie atribuite lui Dumnezeu. Facerea noastră o datorăm puterii Lui creatoare; menținerea noastră, puterii Lui de conservare; conducerea și mântuirea, puterii Lui proneitoare; desfătarea veșnică de cele bune, bunătății Lui față de aceia care păzesc starea naturală în care am fost creați. Dar pentru că unii tăgăduiesc pronia, să spunem puține cuvinte despre pronie.

CAPITOLUL XXIX

Despre pronie

Pronia este grija pe care o are Dumnezeu de existențe. Și iarăși: Pronia este voința lui Dumnezeu, în virtutea căreia toate existențele primesc conducerea potrivită. Dar dacă pronia este voința lui Dumnezeu, este necesar ca, potrivit dreptei rațiuni, toate câte se fac prin pronie să fie făcute în chipul cel mai bun și cel mai vrednic de Dumnezeu, în așa fel încât nu poate să se facă ceva mai bun. Este necesar ca același să fie și creator al existențelor și proniator. Căci nu este nici potrivit, nici logic, ca altul să fie creatorul existențelor și altul proniatorul. Dacă ar fi așa ar urma negreșit ca amândoi să fie imperfecti: unul în a crea, altul în a purta de grijă. Prin urmare Dumnezeu este și creator și proniator. Iar puterea Lui creatoare, conservatoare și proniatoare este voința Lui cea bună: „Toate câte a voit, Domnul a voit în cer și pe pământ”²³⁷. Voinței Lui nu i s-a împotrivit nimeni²³⁸. A voit să facă pe toate și s-au făcut; vrea ca lumea să se mențină și se menține și se fac toate câte vrea.

Iar că Dumnezeu poartă de grijă și că poartă bine de grijă, oricine o va putea vedea în chipul cel mai drept din următoarea argumentare. Singur Dumnezeu este prin fire bun și înțelept. Așadar pentru că este bun, poartă de grijă, căci cel care nu poartă de grijă nu este bun. Căci și oamenii și cele neraționale în chip firesc poartă de grijă de odraslele lor; iar cel care nu poartă de grijă este hulit. Apoi, pentru că Dumnezeu este înțelept, poartă de grijă de existențe în chipul cel mai bun.

²³⁵ Înțelepciunea lui Solomon I, 13.

²³⁶ Romani V, 12.

²³⁷ Psalmi CXXXIV, 9-10.

²³⁸ Romani IX, 19.

Observând acestea, trebuie să admirăm toate operele proniciei, pe toate să le lăudăm, pe toate să le primim fără de cercetare, chiar dacă multora li se par nedrepte. Aceasta pentru motivul că pronia lui Dumnezeu este incognoscibilă și incomprehensibilă, iar gândurile și faptele noastre și cele viitoare sunt cunoscute numai Lui. Când spun „toate“ înțeleg pe cele care nu sunt în puterea noastră; căci cele care sunt în puterea noastră nu sunt de domeniul proniciei, ci al liberului nostru arbitru.

Unele din acelea care sunt de domeniul proniciei sunt prin bunăvoință, altele prin îngăduință. Prin bunăvoință, acelea care fără discuție sunt bune; iar prin îngăduință, în diferite moduri²³⁹, căci de multe ori îngăduie ca și dreptul să cadă în nenorociri spre a arăta altora virtutea ascunsă în el, după cum este cazul lui Iov²⁴⁰. Altă dată îngăduie ca să se facă ceva absurd, ca prin fapta absurdă în aparență să se săvârșească ceva mare și minunat, după cum este mântuirea oamenilor prin cruce²⁴¹. În alt chip, Dumnezeu îngăduie ca cel cuvios să sufere cele rele, ca să nu cadă din conștiința lui cea dreaptă, sau ca să nu alunece în mândrie din pricina puterii și harului dat lui, cum a fost cazul cu Pavel²⁴². Este părăsit cineva pentru o bucată de vreme pentru îndreptarea altuia, ca să capete învățătură ceilalți care privesc la starea lui, după cum a fost cu Lazăr și cu bogatul²⁴³. Căci în chip natural ne căim când vedem pe unii că suferă. Este părăsit cineva pentru slava altuia sau pentru păcatele lui proprii sau ale părinților, după cum a fost orbul din naștere²⁴⁴ spre slava Fiului omului. Iarăși se îngăduie ca cineva să sufere spre râvna altuia pentru ca, prin faptul că slava celui ce suferă se mărește, să se facă activă suferința în alții, în nădejdea slavei viitoare²⁴⁵ și în dorința bunurilor ce au să fie²⁴⁶, după cum este cazul cu mucenicii. Uneori se îngăduie să cadă cineva și în o faptă rușinoasă spre îndreptarea unei alte patimi mai rele. Spre exemplu: dacă cineva se laudă cu virtuțile sau cu faptele lui, Dumnezeu îngăduie ca acesta să cadă în desfănare, pentru ca prin căderea sa, venind la conștiința propriei lui slăbiciuni, să se smerească și, apropiindu-se, să-și mărturisească Domnului păcatele.

Trebuie să se știe că alegerea celor care trebuiesc făcute este în puterea noastră. Ducerea până la capăt a faptelor bune se îndeplinește cu ajutorul lui Dumnezeu, care, potrivit preștiinței Sale, conlucrează cu cei care aleg binele cu dreaptă cunoștință. Ducerea până la capăt a faptelor rele, însă, se îndeplinește prin părăsirea lui Dumnezeu, care iarăși, potrivit

²³⁹ Am completat lacuna din ediția Migne PG, prin opera lui Nemesie, *Despre natura omului*, pe care Sf. Ioan Damaschin o folosește, cf. Migne PG, XL, col. 182 A.

²⁴⁰ Iov I, 12-22.

²⁴¹ I Corinteni I, 18.

²⁴² II Corinteni XII, 7.

²⁴³ Luca XVI, 19-31.

²⁴⁴ Ioan IX, 3.

²⁴⁵ I Petru V, 1.

²⁴⁶ Evrei X, 1.

preștiinței lui, îi părăsește în chip drept²⁴⁷.

Sunt două feluri de părăsiri: este o părăsire mântuitoare și instructivă și altă părăsire complet deznădăjduitoare. Cea mântuitoare și instructivă se face pentru îndreptarea, mântuirea și slava celui care suferă, sau pentru râvna și pilda altora, sau pentru slava lui Dumnezeu. Părăsirea completă, însă, este atunci când omul, cu toate că Dumnezeu a făcut totul pentru mântuire, rămâne insensibil, nevindecat, dar mai degrabă nevindecabil, din pricina propriei lui hotărâri. Atunci se dă pierderii celei desăvârșite, ca Iuda²⁴⁸. Să se milostivească Dumnezeu de noi și să ne ferească de asemenea părăsire!

Trebuie să se știe că felurile proniei lui Dumnezeu sunt multe și nu putem să le interpretăm cu cuvântul și nici să le înțelegem cu mintea.

Trebuie să se știe că toate întâmplările triste duc la mântuire pe cei care le primesc cu mulțumire și ele sunt negreșit pricinuitoare de folos. Trebuie să se știe că Dumnezeu voiește antecedent ca toți să se mîntuiască²⁴⁹ și să dobândească împărăția Lui. Căci nu ne-a plăsmuit ca să ne pedepsească, ci ca să participăm la bunătatea Lui, pentru că el este bun. Dar vrea să fie pedepsiți cei care păcătuiesc, pentru că El este drept.

Așadar, prima voință se numește antecedentă și bunăvoință, căci el este cauza ei; cea de a doua se numește voință consecventă și părăsire, căci își are cauza în noi. Și aceasta din urmă este dublă: una mântuitoare și instructivă spre mântuire, alta deznădăjduitoare spre pedeapsă desăvârșită, după cum am spus. Aceasta cu privire la acelea care nu sunt în puterea noastră.

Dintre cele care sunt în puterea noastră, pe cele bune le voiește antecedent și le binevoiește; pe cele rele, însă, și care în realitate sunt rele nu le vrea nici antecedent, nici consecvent, ci le lasă pe seama liberului arbitru. Căci nu este nici rațional, nici virtute ceea ce se face cu forța. Dumnezeu poartă de grija întregii creații și face bine prin întreaga creație și ne instruieste de multe ori chiar prin demoni, cum a fost cazul lui Iov²⁵⁰ și cu porcii²⁵¹.

CAPITOLUL XXX

Despre preștiință și predestinare

Trebuie să se știe că Dumnezeu știe totul dinainte, dar nu le

²⁴⁷ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția din Verona, 1531, f. 57v.

²⁴⁸ Matei XXVI, 24-25.

²⁴⁹ I Timotei XI, 4.

²⁵⁰ Iov I, 12.

²⁵¹ Matei VIII, 30-32; Marcu V, 12-13; Luca VIII, 32-33.

predestinează pe toate. Cunoaște mai dinainte pe cele ce sunt în puterea noastră, dar nu le predestinează. El nu voiește să se facă răul și nici nu forțează virtutea. Prin urmare predestinarea este opera poruncii preștiutoare a lui Dumnezeu. Predestinează pe cele ce nu sunt în puterea noastră, potrivit preștiinței Lui. Căci de pe acum chiar, prin preștiință Lui, a judecat mai dinainte totul, potrivit bunătății și dreptății Lui.

Trebuie să se știe că virtutea a fost dată în natură de Dumnezeu și El este principiul și cauza a tot binele și este cu neputință ca noi să voim sau să facem binele fără conlucrarea și ajutorul Lui. În puterea noastră este sau a rămâne în virtute și a urma lui Dumnezeu, care ne cheamă spre aceasta, sau a ne îndepărta de virtute, adică de a fi în viciu și de a urma diavolului, care ne cheamă spre aceasta, fără să ne silească. Căci viciul nu este nimic altceva decât îndepărtarea virtuții, după cum și întunericul este îndepărtarea luminii. Dacă rămânem în starea naturală suntem în virtute; dacă ne abatem de la starea naturală, adică de la virtute, și venim la cea contra naturii, ajungem în viciu.

Pocăința este întoarcerea, prin asceză și osteneli, de la starea cea contra naturii la starea naturală și de la diavol la Dumnezeu.

Creatorul a făcut pe om ca bărbat, dându-i harul lui dumnezeiesc și prin aceasta l-a pus în comuniune cu El. Din această cauză omul ca stăpân a dat în chip profetic nume viețuitoarelor, căci ele i-au fost date ca roabe²⁵². Apoi, pentru că este rațional, gânditor și liber, potrivit chipului lui Dumnezeu, pe bună dreptate i s-a încredințat de creatorul și stăpânul obștesc al tuturor conducerea celor pământesti.

Dar Dumnezeu, prin preștiința sa, pentru că știa că omul va călca porunca și va fi supus stricăciunii, a făcut din el femeia, ajutor lui, asemenea lui²⁵³. Femeia este ajutor pentru a menține, după călcarea poruncii, prin nașterea de copii, neamul omenesc. Căci creația primară se numește facere (γενεσις) și nu naștere (γεννησις). Creația este facerea primară săvârșită de Dumnezeu; nașterea, însă, este succesiunea unuia din altul, ca o consecință a condamnării la moarte, din cauza călcării poruncii.

Dumnezeu l-a pus pe Adam în paradis, care era atât spiritual cât și sensibil. În cel sensibil sălășluia cu trupul pe pământ, dar cu sufletul trăia împreună cu îngerii, cultivând gânduri dumnezeiești și hrănindu-se cu ele. Era gol din pricina simplității sale și a vieții lui naturale; se urca numai către creator cu ajutorul fapturilor, bucurându-se și veselindu-se de contemplarea Lui.

Pentru că Dumnezeu a împodobit pe om în chip natural cu voință liberă, i-a dat poruncă să nu mănânce din pomul cunoștinței²⁵⁴. Dar despre pom am

²⁵² Facerea II, 19-20.

²⁵³ Facerea II, 18, 21-23.

²⁵⁴ Facerea II, 17.

vorbit după puterea noastră destul în capitolul despre paradis²⁵⁵. Dumnezeu i-a dat această poruncă făgăduindu-i că dacă va păzi vrednicia sufletului, dând victorie rațiunii, cunoscând pe creator și păzind porunca Lui, va participa fericirii veșnice, va trăi în veci, ajungând mai presus de moarte. Dar dacă va supune sufletul corpului, dacă va prefera plăcerile corpului, neținând seamă de vrednicia lui, asemănându-se animalelor neînțelegătoare²⁵⁶, scuturând jugul creatorului și neglijând porunca Lui dumnezeiască, va fi responsabil de moarte și va fi supus stricăciunii și osteneții, ducând o viață nenorocită. Căci nu era folositor ca omul să dobândească nemurirea fără să fie încă ispitit și încercat, ca să nu cadă în mândria și condamnarea diavolului²⁵⁷. Diavolul din pricina nemuririi sale, după căderea lui de bunăvoie, s-a fixat în rău în chip neschimbat și fără posibilitate de pocăință. După cum iarăși și îngerii, după alegerea de bunăvoie a virtuții, s-au stabilit, prin har, în chip neschimbat în bine.

Prin urmare, trebuia ca omul să fie încercat mai întâi, căci un bărbat neispitit și neîncercat nu este vrednic de nimic. Și în încercare să se desăvârșească prin păzirea poruncii, ca astfel să primească nemurirea drept răsplată a virtuții. Căci omul, fiind la mijloc între Dumnezeu și materie, prin păzirea poruncii, după ce se libera de legătura firească cu existențele, avea să se fixeze în chip nestrămutat în bine, unindu-se cu Dumnezeu potrivit unei stări sufletești speciale. Prin călcarea poruncii, însă, îndreptându-se mai mult spre materie și smulgându-și spiritul său de la cauza lui, adică de la Dumnezeu, și-a impropriat coruptibilitatea, a ajuns pasibil în loc de impasibil, muritor în loc de nemuritor, are nevoie de legături trupești și de naștere seminală, s-a lipit, prin dragostea de viață, de plăceri, ca și când ele ar fi elementele constitutive vieții, și urăște fără nici o teamă pe cei care se sânguiesc să-l lipsească de ele, și a schimbat dragostea de Dumnezeu în dragosle față de materie, iar mânia contra adevăratului dușman al mântuirii a prefăcut-o în mânie față de ceilalți oameni. Așadar, prin invidia diavolului, omul a fost biruit. Căci diavolul invidios și urâtor de bine nu suferea, el, care a căzut din pricina mândriei, să dobândească cele de sus. Pentru aceea mincinosul momește pe nefericitul Adam cu nădejdea Dumnezeirii și după ce îl urcă la aceeași înălțime a mândriei, îl pogoară spre aceeași prăpastie a căderii.

²⁵⁵ Capitolul XI, cartea II.

²⁵⁶ Psalmi XLVIII, 13.

²⁵⁷ I Timotei III, 6.

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Despre dumnezeiasca întrupare, despre purtarea de grijă de noi
și despre mântuirea noastră

Cel îndurat, cel care a dat existența și cel care a dăruit o existență fericită, n-a trecut cu vederea pe omul care a fost amăgit prin acest atac al diavolului, începătorul răutății, n-a trecut cu vederea pe omul care n-a păzit porunca creatorului, care a fost lipsit de har, care s-a dezbrăcat de curajul pe care îl avea față de Dumnezeu, care s-a acoperit cu asprimea vieții plină de dureri — căci aceasta simbolizează frunzele de smochin²⁵⁸ — care s-a îmbrăcat cu murirea, adică cu mortabilitatea și grosolănia corpului — căci aceasta simbolizează îmbrăcarea cu piei²⁵⁹ — care a fost izgonit din paradis²⁶⁰, potrivit dreptei judecăți a lui Dumnezeu, care a fost condamnat la moarte și supus stricăciunii. Nu. Dumnezeu nu l-a trecut cu vederea, ci mai întâi l-a povățuit în multe chipuri, chemându-l să se pocăiască prin suspin și cutremur, prin potopul cu apă, prin distrugerea întregului neam omenesc aproape²⁶¹, prin amestecul și împărțirea limbilor²⁶², prin supravegherea îngerilor²⁶³, prin incendierea orașelor²⁶⁴, prin aparițiile tipice dumnezeiești, prin războaie, prin biruințe, prin înfrângeri, prin semne și minuni, prin diferite puteri, prin lege, prin profeți. Prin toate acestea se căuta să se distrugă păcatul, care se răspândise în multe feluri, care subjugase pe om și care îngrămădisise în viață tot felul de răutate și să readucă pe om la o existență fericită. Dar pentru că prin păcat a intrat moartea în lume²⁶⁵, ca o fiară sălbatică și neîmblinzită, distrugând viața omenească, trebuia ca cel care avea să aducă mântuirea să fie fără de păcat, să nu fie supus prin păcat morții, ci încă prin el să fie întărită și înnoită firea, să fie povățuită prin fapte, să fie învățată calea virtuții, care depărtează de la stricăciune și conduce spre viața veșnică. În sfârșit, Dumnezeu arată noianul cel mare al dragostei de oameni pe care o are pentru om. Căci însuși creatorul și Domnul primește să lupte pentru

²⁵⁸ Facerea III, 7.

²⁵⁹ Facerea III, 21.

²⁶⁰ Facerea III, 23-24.

²⁶¹ Facerea VI, 13.

²⁶² Facerea XI, 7.

²⁶³ Facerea XVIII, 1-33; XIX, 1-22.

²⁶⁴ Facerea XIX, 24-25.

²⁶⁵ Romani V, 12.

creatura Lui și se face învățător cu fapta. Și pentru că dușmanul amăgește pe om cu nădejdea Dumnezeirii²⁶⁶, acum este amăgit, căci Domnul s-a îmbrăcat cu haina trupului și arată în același timp bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și puterea lui Dumnezeu. Bunătatea, pentru că n-a trecut cu vederea slăbiciunea făpturii Lui, ci s-a îndurat de cel căzut și i-a întins mâna. Dreptatea, pentru că omul fiind biruit, nu îngăduie ca altcineva decât omul să învingă pe tiran și nici nu răpește cu forța pe om de la moarte, ci pe acela pe care altă dată moartea îl subjugase prin păcat, pe acesta cel bun și cel drept l-a făcut iarăși biruitor și a mântuit pe cel asemenea prin unul asemenea, lucru ce părea cu neputință. Înțelepciunea, pentru că a găsit dezlegarea cea mai potrivită a acestui lucru imposibil. Căci prin bunăvoința lui Dumnezeu și a Tatălui, Fiul Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu, cel care este în sânul lui Dumnezeu și al Tatălui²⁶⁷, cel deoființă cu Tatăl și cu Sfântul Duh, cel mai înainte de veci, cel fără de început, cel care era dintru început și era cu Dumnezeu și cu Tatăl și era Dumnezeu²⁶⁸ și există în chipul lui Dumnezeu²⁶⁹, se pogoară aplecând cerurile, adică smerind fără să smerească înălțimea Lui cea nesmerită, se pogoară spre robii Lui printr-o pogorâre inexprimabilă și incomprehensibilă. Căci aceasta înseamnă pogorârea. Și fiind Dumnezeu desăvârșit, se face om desăvârșit și săvârșește cea mai mare noutate din toate noutățile, singurul nou sub soare²⁷⁰, prin care se arată puterea infinită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decât ca Dumnezeu să se facă om? Și Cuvântul s-a făcut fără schimbare trup²⁷¹ din Duhul cel Sfânt și din Maria Sfânta Pururea Fecioară Născătoarea de Dumnezeu. Și singurul iubitor de oameni se face mijlocitor între om și Dumnezeu²⁷², fiind zămislit în preacuratul pântece al Fecioarei, nu din voință sau din poftă sau din legătură bărbătească²⁷³ sau din naștere voluptuoasă, ci de la Duhul Sfânt și în chipul celei dintâi faceri a lui Adam. Și se face supus Tatălui, prin luarea firii noastre, vindecând neascultarea noastră și făcându-ni-se pildă de ascultare, în afară de care nu este cu putință să dobândim mântuire.

CAPITOLUL II

Despre modul zămislirii Cuvântului și a întrupării lui dumnezeiești

²⁶⁶ Facerea III, 5.

²⁶⁷ Ioan I, 18.

²⁶⁸ Ioan I, 1-2.

²⁶⁹ Filipeni II, 6.

²⁷⁰ Ecclesiastul I, 9-10.

²⁷¹ Ioan I, 14.

²⁷² I Timotei II, 5.

²⁷³ Ioan I, 13.

Îngerul Domnului a fost trimis la Sfânta Fecioară, care se trage din seminția lui David²⁷⁴: „Căci este evident că Domnul nostru a răsărit din Iuda, din care seminție nimeni nu s-a apropiat de altar”²⁷⁵, după cum a spus dumnezeiescul apostol. Despre aceasta vom vorbi mai precis mai pe urmă. Acesteia binevestindu-i îngerul i-a zis: „Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine”²⁷⁶. Ea s-a înspăimântat din pricina cuvântului, iar îngerul a zis către ea: Nu te teme, Marie, căci ai găsit har la Domnul și vei naște Fiu și îi vei pune numele Iisus”²⁷⁷. „Căci el va mîntui pe poporul lui de păcatele sale”²⁷⁸. Pentru aceea cuvântul Iisus se tălmăcește mîntuitor. Iar ea nedumerindu-se a zis: Cum va fi mie aceasta, pentru că eu nu cunosc bărbat?”²⁷⁹. Iarăși zice îngerul către ea: „Duhul cel Sfânt se va pogorî peste tine și puterea celui prea înalt te va umbri. Pentru aceea și Sfântul născut din tine se va numi Fiul lui Dumnezeu”²⁸⁰. Iar ea a zis către el: „Iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău”²⁸¹.

Deci după asentimentul sfintei Fecioare, Duhul cel Sfânt s-a pogorât peste ea potrivit cuvântului Domnului, pe care l-a spus îngerul, curățind-o și dându-i în același timp și puterea de a primi Dumnezeirea Cuvântului și puterea de a naște. Atunci a umbrit-o înțelepciunea enipostatică și puterea prea înaltului Dumnezeu, adică Fiul lui Dumnezeu, cel deofiintă cu Tatăl, ca o sămânță dumnezeiască și și-a alcătuit Lui din sânghiurile ei sfinte și prea curate, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, pârga frământăturii noastre. Nu și-a alcătuit corpul pe cale seminală, ci pe cale creaționistă, prin Duhul Sfânt. Nu și-a alcătuit forma trupului treptat prin adăugiri, ci a fost desăvârșit dintr-o dată. Însuși Cuvântul lui Dumnezeu s-a făcut ipostasă trupului. Căci Cuvântul dumnezeiesc nu s-a unit cu un trup care exista aparte mai dinainte, ci locuind în pântecul Sfintei Fecioare, și-a construit, fără ca să fie circumscris în ipostasa lui, din sânghiurile curate ale pururea Fecioarei, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, luând pârga frământăturii omenești, și însuși Cuvântul s-a făcut ipostasă trupului. În chipul acesta este simultan și trup: trup al Cuvântului lui Dumnezeu și trup însuflețit, rațional și cugetător. Pentru aceea nu vorbim de om îndumnezeit, ci de Dumnezeu întrupat. Căci fiind prin fire Dumnezeu desăvârșit, același s-a făcut prin fire om desăvârșit. Nu și-a schimbat firea, nici nu avem o iluzie de întrupare, ci s-a unit după ipostasă în chip neamestecat,

²⁷⁴ Matei I, 16; Luca I, 27.

²⁷⁵ Evrei VIII, 14, 13.

²⁷⁶ Luca I, 28.

²⁷⁷ Luca I, 30-31.

²⁷⁸ Matei I, 21.

²⁷⁹ Luca I, 34.

²⁸⁰ Luca I, 35.

²⁸¹ Luca I, 38.

neschimbat și neîmpărțit cu trup însuflețit, rațional și cugetător, care are în el însuși existența, pe care l-a luat din Sfânta Fecioară, fără ca să se schimbe firea Dumnezeirii Lui în ființa trupului și fără ca să se schimbe ființa trupului în firea Dumnezeirii Lui și fără ca să rezulte o singură fire compusă din firea Lui dumnezeiască și din firea omenească pe care a luat-o.

CAPITOLUL III Despre cele două firi contra monofiziților

Firile s-au unit unele cu altele fără să se schimbe și fără să se prefacă. Firea dumnezeiască nu s-a îndepărtat de simplitatea ei proprie, iar firea omenească nici nu s-a schimbat în firea Dumnezeirii, nici n-a devenit inexistentă și nici din cele două firi nu s-a făcut o singură fire compusă. Firea compusă nu poate să fie deoființă cu nici una din cele două firi din care a fost compusă, deoarece din naturi deosebite rezultă ceva deosebit. Spre exemplu: corpul este compus din cele patru elemente, dar nu se spune că este deoființă cu focul, nici nu se numește foc, nici aer, nici apă, nici pământ și nici nu este deoființă cu vreunul din acestea. Dar dacă, după cum spun ereticii, Hristos ar fi fost după unire dintr-o singură fire compusă, atunci s-a schimbat dintr-o fire simplă într-o fire compusă și în realitate ei nu mai este deoființă nici cu firea simplă a Tatălui nici cu aceea a mamei. O astfel de fire nu este compusă din Dumnezeire și omenire, nici nu este în Dumnezeire și omenire și nu va putea fi numit nici Dumnezeu, nici om, ci numai Hristos. Iar cuvântul Hristos nu va fi numele ipostasei, ci, după cum ei gândesc, al unei singure firi.

Dar noi învățăm că Hristos nu este dintr-o fire compusă, nici că a rezultat ceva deosebit din naturi deosebite, după cum rezultă omul din suflet și corp, sau după cum corpul rezultă din cele patru elemente și din cele deosebite, aceleași. Mărturisim că Hristos este din Dumnezeire și omenire, același este și se numește Dumnezeu desăvârșit, și om desăvârșit²⁸², din două și în două firi. Cuvântul Hristos spunem că este numele ipostasei; acest cuvânt nu indică numai o singură natură, pe cea omenească sau pe cea dumnezeiască, ci arată că este din două naturi. Căci El însuși s-a uns pe sine: a uns ca Dumnezeu corpul cu Dumnezeirea Lui, iar ca om a fost uns; căci El este și Dumnezeu și om. Dumnezeirea e ungerea umanității. Căci dacă Hristos ar fi dintr-o singura fire compusă, și dacă este deoființă cu Tatăl, atunci va fi și Tatăl compus și deoființă cu trupul, lucru absurd și plin de toată blasfemia.

²⁸² Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 63r.

Cum va fi cu putință ca o fire să primească deosebiri substanțiale contrare? Cum este cu putință ca aceeași fire să fie în același timp zidită și nezidită, muritoare și nemuritoare, circumscrisă și necircumscrisă?

Dacă ei susțin că Hristos are o singură fire, ei vor spune că ea este simplă și prin aceasta vor mărturisi sau că El este numai Dumnezeu și vor introduce o iluzie de întrupare, și nu întrupare, sau că este numai om, după cum susține Nestorie²⁸³. Unde mai este atunci adevărul că este desăvârșit în Dumnezeire și desăvârșit în omenire? Și când vor putea ei susține că Hristos are două firi, dacă ei spun că după unire El are o singură fire compusă? Este evident fiecăruia, însă, că Hristos înainte de unire are o singură fire.

Ceea ce face ca ereticii să rățăcească este faptul că ei identifică noțiunea de fire și ipostasă. Când spunem că oamenii au o singură fire, trebuie să se știe că nu spunem aceasta referindu-ne la definiția sufletului și a corpului, căci este cu neputință să spunem că sufletul și corpul comparate unul cu altul sunt de o fire. Dar pentru că ipostasele oamenilor sunt foarte multe, toți primesc aceeași definiție a firii, căci toți sunt compuși din suflet și corp, toți participă firii sufletului și posedă ființa corpului și o specie comună. Spunem o singură fire a ipostaselor celor multe și diferite. Cu toate acestea fiecare ipostasă are două firi, este compusă din două firi, adică din suflet și corp.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos nu se poate admite o specie comună. Căci nici nu a fost, nici nu este, nici nu va fi cândva un alt Hristos din Dumnezeire și omenire, în Dumnezeire și omenire, același și Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit. Prin urmare nu se poate vorbi cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos de o singură fire compusă din Dumnezeire și omenire, după cum se poate vorbi cu privire la individ (om) de o singură fire compusă din trup și suflet. Aici este un individ. Hristos, însă, nu este un individ și nici nu există specia Hristos, după cum există specia om. Pentru aceea spunem că unirea s-a făcut din două firi desăvârșite, din cea omenească și cea dumnezeiască; ele nu s-au amestecat, nici nu s-au confundat, nici nu s-au combinat, după cum au zis urgisitul de Dumnezeu Dioscur²⁸⁴, Eutihie²⁸⁵ și Sever²⁸⁶ și ceata lor blestemată; și nici nu s-au unit printr-o unire personală sau morală sau printr-o unire de

²⁸³ Nestorie, patriarh al Constantinopolei de la 428 - 431, a ajuns reprezentantul ereziei care îi poartă numele. Despre Nestorie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, nota 5, p. 172.

²⁸⁴ Dioscur, patriarhul Alexandriei de la 444 - 451, a fost unul din cei mai înverșunați apărători ai lui Eutihie (+ după 451).

²⁸⁵ Eutihie, arhimandritul unei mănăstiri de lângă Constantinopole, mort după 451, a fost scânteia care a dezlănțuit monofizitismul. Punctele doctrinale ale sale se reduceau la următoarele două: a) Hristos nu este deoființă cu noi; b) după unire n-a avut decât o singură fire.

²⁸⁶ Sever, episcopul monofizit al Antiohiei, mort după 530, a fost cel mai subtil și cel mai bun teolog monofizit, înverșunarea cu care combate hotărârile sinodului de la Calcedon (451) și le justifică prin aceea că doctrina sa este identică cu doctrina Sfântului Chiril al Alexandriei (+ 444).

demnitate sau de voință sau de cinste sau de nume sau de bunăvoință, după cum au spus urătorul de Dumnezeu Nestorie, Diodor²⁸⁷, Teodor al Mopsuestiei²⁸⁸ și adunarea lor cea diavolească; ci prin unire, adică după ipostasă, fără schimbare, fără confundare, fără prefacere, fără împărțire și fără depărtare. Mărturisim o singură ipostasă în două firi desăvârșite a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Afirmăm că Dumnezeirea și omenirea au aceeași ipostasă și mărturisim că după unire se păstrează în el cele două firi. Nu așezăm pe fiecare din firi deosebit și separat, ci unite una cu alta într-o singură ipostasă compusă. Spunem că unirea este substanțială, adică reală și nu imaginară. Iar când spunem substanțială nu înțelegem că cele două firi au dat naștere unei firi compuse, ci că sunt unite una cu alta în chip real într-o singură ipostasă compusă a Fiului lui Dumnezeu și stabilim că se păstrează deosebirea lor substanțială. Ceea ce este creat a rămas creat, iar ceea ce este necreat a rămas necreat; ceea ce este muritor a rămas muritor, iar ceea ce este nemuritor a rămas nemuritor; ceea ce este circumscris a rămas circumscris, iar ceea ce este necircumscris a rămas necircumscris; ceea ce este văzut a rămas văzut, iar ceea ce este nevăzut a rămas nevăzut. Unul strălucește prin minuni, iar celălalt s-a supus ocărilor.

Cuvântul își împrăziază cele omenești — căci ale Lui sunt toate cele ale sfântului Lui trup — împărțășește corpului cele ale Lui proprii, potrivit modului comunicării însușirilor, din cauza întrepătrunderii reciproce a părților și a unirii după ipostasă și pentru că a fost unul și același cel care a lucrat atât pe cele dumnezeiești cât și pe cele omenești în fiecare din cele două forme cu tovarășia celeilalte. Pentru aceea se zice că s-a răstignit Domnul slavei²⁸⁹, deși firea Lui dumnezeiască nu a pățimit. Tot astfel se mărturisește că Fiul omului era în cer înainte de patimă, după cum însuși Domnul a spus²⁹⁰. Unul și același a fost Domnul slavei, care a fost prin fire și cu adevărat Fiul omului, adică om. Cunoaștem că atât minunile cât și patimile sunt ale Lui, deși același cu altă natură făcea minunile și cu alta suferea patimile. Aceasta pentru motivul că știm că după cum se păstrează unitatea ipostasei Lui, tot astfel se păstrează și deosebirea substanțială a firilor. Și cum s-ar păstra deosebirea, dacă nu s-ar păstra cele care se deosebesc unele de altele? Iar deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Așadar în ce privește modul prin care se deosebesc firile lui Hristos una de alta, adică cu privire la ființă, spunem că El se unește cu extremitățile: în virtutea Dumnezeirii Sale se unește cu Tatăl și cu

²⁸⁷ Diodor, episcopul Tarsului, mort înainte de 378, a fost întemeietorul școlii exegetice din Antiohia. Din pricina doctrinei sale hristologice poate fi socotit, după cum spune Sf. Chirii al Alexandriei, drept izvorul ereziei nestoriene.

²⁸⁸ Teodor, episcopul Mopsuestiei, a trăit în sec. IV. Despre Teodor să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 3, p. 184.

²⁸⁹ I Corinteni II, 8.

²⁹⁰ Ioan I, 13.

Duhul; iar în virtutea omenirii Sale se unește cu Maica Sa și cu toți oamenii. Dar cu privire la modul prin care sunt unite firile Lui, spunem că se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de ceilalți oameni. Firile se unesc în ipostasa Lui și au o ipostasă compusă, în virtutea căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de noi.

CAPITOLUL IV Despre modul comunicării însușirilor

Am spus în repetate rânduri că altceva este ființa și altceva este ipostasa, și că ființa indică specia comună și cuprinzătoare a ipostaselor de aceeași specie, spre exemplu: Dumnezeu, omul, iar ipostasa arată individul (persoana) adică Tatăl, Fiul, Sf. Duh, Petru, Pavel. Așadar, trebuie să se știe că numele de Dumnezeire și omenire indică ființele sau firile; iar numele de Dumnezeu și om se referă și la fire, ca atunci când spunem că Dumnezeu este ființă incomprehensibilă și că Dumnezeu este unul; se ia, însă, și despre ipostase, când cel particular primește numele celui general, ca atunci când Scriptura zice: „Pentru aceea te-a uns pe Tine, Dumnezeul Tău”²⁹¹. Căci iată a arătat pe Tatăl și pe Fiul. Sau atunci când spune: „Era un om în țara Avsitidi”²⁹², căci a arătat numai pe Iov.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că știm că are două firi și o singură ipostasă compusă din cele două, când avem în vedere firile, le numim Dumnezeire și omenire; dar când avem în vedere ipostasa compusă din firi, îl numim când după amândouă firile: Hristos, Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu întrupat, când după una din părți: Dumnezeu numai, Fiu al lui Dumnezeu, om numai, Fiu al omului, când numai după cele înalte și când numai după cele smerite. Căci unul este cel care este deopotrivă și acela și acesta; unul existând fără vreo pricină totdeauna din Tatăl, iar altul făcându-se mai pe urmă pentru iubirea de oameni.

Când vorbim despre Dumnezeirea Lui nu-i acordăm Dumnezeirii însușirile firii omenești, căci nu spunem că Dumnezeirea este pasibilă sau creată. De asemenea, nici nu atribuim trupului Lui, adică omenirii lui, însușirile Dumnezeirii, căci nu spunem că trupul, adică omenirea, este necreată. Când este, însă, vorba de ipostasă, fie că o numim după cele două firi, fie că o numim după una din părți, îi atribuim însușirile celor două firi. Căci Hristos — și acest nume cuprinde amândouă firile — se numește și Dumnezeu și om, și creat și necreat, și pasibil și impasibil. Când este însă numit după una din părți, Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu, primește

²⁹¹ Psalmi XLIV, 9.

²⁹² Iov I, 1.

însușirile firii cu care s-a unit, adică ale trupului, și este numit Dumnezeu pasibil, Domnul slavei răstignit²⁹³, nu în atât ca Dumnezeu, ci în atât că același este și om. Și când este numit om și Fiu al omului primește însușirile și măririle firii dumnezeiești: copil înainte de veci, om fără de început, nu în atât ca om și copil, ci în atât ca Dumnezeu, care există înainte de veci și care s-a făcut în vremurile din urmă copil. Acesta este modul comunicării însușirilor, anume că fiecare fire dă celeilalte propriile ei însușiri în virtutea identității ipostasei și întrepătrunderii reciproce. Potrivit acesteia putem spune despre Hristos: „Acesta este Dumnezeul nostru, care s-a arătat pe pământ și cu oamenii a petrecut”²⁹⁴, precum și: omul acesta este necreat, impassibil și necircumscris.

CAPITOLUL V Despre numărul firilor

După cum cu privire la Dumnezeire mărturisim o singură fire, și după cum spunem că sunt în realitate trei ipostase și afirmăm că toate însușirile naturale și substanțiale sunt simple, și că cunoaștem deosebirea ipostaselor numai în cele trei însușiri, anume în necauzat și părintesc, în cauzat și firesc, în cauzat și purces, și cunoaștem că ipostasele sunt nedespărțite și nedespreunate unele de altele, unite și întrepătrunse fără confundare — ele sunt unite, dar nu se confundă, căci sunt trei, chiar dacă sunt unite, căci sunt despartite, dar fără să se despreuneze. Și chiar dacă fiecare există în sine, adică este o ipostasă desăvârșită și are o însușire proprie, adică un mod deosebit de existență, totuși sunt unite prin ființă și prin însușirile naturale și prin aceea că nu se despart și nici nu se depărtează de ipostasa părintească; pentru aceea este și se numește un singur Dumnezeu — tot astfel și cu privire la dumnezeiasca și inexprimabila întrupare, care depășește orice minte și orice înțelegere a unicului Dumnezeu Cuvântul al Sfintei Treimi, Domnul nostru Iisus Hristos, mărturisim două naturi, cea dumnezeiască și cea omenească, care s-au legat reciproc și s-au unit după ipostasă, formând din cele două firi o singură ipostasă compusă. Spunem că se păstrează cele două firi și după unire în singura ipostasă compusă, adică în singurul Hristos și că atât ele cât și însușirile lor naturale există în realitate: unite fără să se confunde, despartite fără să se despartă și numărate. Și după cum cele trei ipostase ale Sfintei Treimi sunt unite fără confundare și se despart fără să se despartă și se numără — iar numărul nu produce în ele împărțire sau separare sau înstrăinare și tăiere, căci cunoaștem un singur Dumnezeu: pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh — în

²⁹³ I Corinteni II, 8.

²⁹⁴ Baruh III, 36, 38.

aceiași chip și firile lui Hristos, chiar dacă sunt unite, sunt unite fără să se amestece. Și chiar dacă se întrepătrund reciproc, totuși nu primesc schimbare sau prefacerea uneia în alta. Fiecare fire își păstrează neschimbată însușirea ei naturală. Pentru aceea se și numără, iar numărul nu introduce împărțire. Căci unul este Hristos, desăvârșit în Dumnezeuire și omenire. Numărul nu este cauza naturală a împărțirii sau a unirii, ci indică cantitatea celor numărate, fie că sunt unite, fie că sunt despărțite. Unite în sensul în care spunem că acest zid are 50 de pietre: despărțite în sensul în care spunem că în câmpia aceasta se găsesc 50 de pietre. Sau un alt exemplu: sunt unite în sensul în care în cărbune sunt două naturi, adică foc și lemn; despărțite în sensul că alta este natura focului și alta natura lemnului. Altul este motivul care le unește și le desparte și nu numărul. Așadar, după cum este cu neputință să spui că cele trei ipostase ale Dumnezeirii — chiar dacă sunt unite unele cu altele — fac o singură ipostasă, ca să nu se amestece și să se nimicească deosebirea ipostaselor, tot astfel este cu neputință să spui că cele două firi ale lui Hristos, unite după ipostasă, sunt o singură fire, pentru ca să nu nimicim, să amestecăm și să desființăm deosebirea lor.

CAPITOLUL VI

Întreaga fire dumnezeiască în una din ipostasele ei s-a unit cu întreaga fire omenească și nu parte cu parte

Cele comune și universale sunt atribuite și celor particulare care sunt sub ele. Comun este ființa, ca specie, iar particular ipostasa. Este particular nu că ar avea o parte a firii, căci nu are o parte din ea, ci particular prin număr, spre exemplu: individul. Ipostasele se deosebesc prin număr și nu prin fire. Ființa este afirmată de ipostasă, pentru că ființa este desăvârșită în fiecare din ipostasele de aceeași specie. Pentru aceea ipostasele nu se deosebesc între ele în ceea ce privește ființa, ci în ceea ce privește accidentele, care sunt însușiri caracteristice, însușirile caracteristice, însă, aparțin ipostaselor și nu firii. Ipostasa se definește: ființa împreună cu accidentele. Pentru aceea ipostasa posedă comunul împreună cu particularul și existența în sine. Ființa, însă, nu există în sine, ci este considerată în ipostase. Prin urmare, dacă pătimește una din ipostase, atunci întreaga ființă pătimește, căci a pățimit ipostasa, și se spune că a pățimit în una din ipostasele ei. Dar nu este necesar ca să sufere toate ipostasele de aceeași specie cu ipostasă care suferă.

Astfel, mărturisim că firea Dumnezeirii este în chip desăvârșit întreagă în fiecare din ipostasele ei, toată în Tatăl, toată în Fiul, toată în

Sfântul Duh. Pentru aceea Tatăl este Dumnezeu desăvârșit, Fiul Dumnezeu desăvârșit, Sfântul Duh Dumnezeu desăvârșit. Astfel și în întruparea unicului Dumnezeu Cuvântul al Sfintei Treimi spunem că firea întregă și desăvârșită a Dumnezeirii în una din ipostasele ei s-a unit cu toată firea omenească și nu parte cu parte. Căci spune dumnezeiescul apostol: „în el locuiește în chip trupesc toată deplinătatea Dumnezeirii”²⁹⁵, adică în trupul Lui. Iar ucenicul acestuia, purtătorul de Dumnezeu Dionisie, cel prea bine cunoscător al celor dumnezeiești, spune că Dumnezeirea a comunicat cu noi în întregime în una din ipostasele ei²⁹⁶. Nu suntem siliți să spunem că s-au unit după ipostasă toate ipostasele sfintei Dumnezeiri, adică cele trei, cu toate ipostasele omenirii. Căci prin nimic altceva nu a fost părtaș Tatăl și Sfântul Duh la întruparea Cuvântului lui Dumnezeu decât prin bună voință și voință. Spunem, însă, că s-a unit întreaga ființă a Dumnezeirii cu întreaga fire omenească. Dumnezeu Cuvântul n-a lăsat nimic din cele ce a sădit în firea noastră când ne-a plăsmuit la început, ci le-a luat pe toate, corp, suflet gânditor și rațional și însușirile acestora. Căci viețuitoarea lipsită de una din acestea nu este om. El în întregime m-a luat pe mine în întregime, El în întregime s-a unit cu mine în întregime, ca să-mi dăruiască mie în întregime mântuirea. Căci ceea ce este neluat este nevindecat.

Așadar, Cuvântul lui Dumnezeu s-a unit cu trupul prin intermediul minții, care stă la mijloc între curățenia lui Dumnezeu și grosolănia trupului. Căci mintea este puterea conducătoare a sufletului și a trupului. Mintea este partea cea mai curată a sufletului, iar Dumnezeu este superior minții. Și când cel superior îngăduie, mintea lui Hristos își arată propria sa conducere. Cu toate acestea este supusă, urmează celui superior și lucrează pe acelea pe care voința dumnezeiască le vrea.

Mintea s-a făcut lăcaș Dumnezeirii unite cu ea după ipostasă, după cum și trupul; ea nu locuiește împreună cu Dumnezeirea, după cum rățăcește părerea blestemată a ereticilor, zicând că într-un vas de 50 de litri nu încap 100 de litri, judecând pe cele imateriale în chip material. Căci cum se va putea spune că Hristos este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit și deoființă cu Tatăl și cu noi, dacă în El s-a unit o parte a firii dumnezeiești cu o parte a firii omenești?

Spunem că firea noastră s-a sculat din morți și s-a înălțat și s-a așezat de-a dreapta Tatălui, nu în sensul că toate ipostasele oamenilor au înviat și s-au așezat de-a dreapta Tatălui, ci în sensul că firea noastră întregă este în ipostasa lui Hristos. Căci zice dumnezeiescul apostol: „Ne-a sculat împreună cu El, ne-a așezat împreună cu El, în Hristos”²⁹⁷.

Spunem și aceasta că unirea s-a făcut din ființe comune. Căci orice

²⁹⁵ Coloseni II, 9.

²⁹⁶ *Despre numele dumnezeiești*, Migne, PG, III, 592 A.

²⁹⁷ Efeseni II, 6.

ființă este comună ipostaselor cuprinse sub ea și nu se poate găsi o fire sau ființă particulară și deosebită, pentru că atunci ar fi necesar să spunem că aceleași ipostase sunt și de aceeași ființă și de ființă deosebită și să spunem că Sfânta Treime, potrivit Dumnezeirii ei, este și de aceeași ființă și de ființă deosebită. Prin urmare aceeași fire se găsește în fiecare din ipostasele ei. Iar când spunem după fericiții Atanasie²⁹⁸ și Chiril²⁹⁹ că firea Cuvântului s-a întrupat³⁰⁰ spunem că Dumnezeirea s-a unit cu trupul. Pentru aceea nu putem să spunem că firea Cuvântului a pățimit, căci nu a pățimit în El Dumnezeirea. Spunem, însă, că a pățimit în Hristos firea omenească, fără să lăsăm să se înțeleagă toate ipostasele omenești, ci mărturisim că Hristos a suferit în firea omenească. Astfel când spunem „firea Cuvântului“ indicăm pe însuși Cuvântul. Iar Cuvântul posedă și comunul ființei, dar și particularul ipostasei.

CAPITOLUL VII

Despre singura ipostasă compusă a Cuvântului lui Dumnezeu

Spunem deci că dumnezeiasca ipostasă a Cuvântului lui Dumnezeu a preexistat fără de timp și veșnic, că este simplă, necompușă, necreată, necorporală, nevăzută, impalpabilă, necircumscrișă și are pe toate câte le are Tatăl, pentru că este deoființă cu El; se deosebește de ipostasa părintească prin modul nașterii și prin relație, este desăvârșită și nu se desparte niciodată de ipostasa Tatălui, în vremurile din urmă, însă, Cuvântul, fără să se despartă de sânurile părintești, a locuit, cum numai El știe, în pântecele Sfintei Fecioare, în chip necircumscriș, fără de sămânță și într-un chip incompreensibil și și-a luat în însăși ipostasa Lui cea mai înainte de veci corp din Sfânta Fecioară.

Cuvântul lui Dumnezeu era în toate și mai presus de toate, chiar când era în pântecele Sfintei Născătoare de Dumnezeu, în ea era prin energia întrupării. Așadar s-a întrupat, luând din ea pârga frământăturii noastre,

²⁹⁸ Sf. Atanasie, episcopul Alexandriei, apărătorul dogmei deoființimei Fiului cu Tatăl, a trăit între 295 - 373. Despre Sf. Atanasie să se vadă: T. M. Popescu, *Sfântul Atanasie Patriarhul Alexandriei*, Chișinău, 1927; Pr. Cicerone Iordăchescu, *Sfântul Atanasie*, în „Misionarul“; D. Fecioru, *op. cit.*, nota 2, p. 33-34.

²⁹⁹ f. Chiril, episcopul Alexandriei, mort în 444, a avut același rol pentru hristologie pe care l-a avut Sf. Atanasie pentru deoființimea persoanelor Sfintei Treimi. Despre Sf. Chiril să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 10, p. 132-133.

³⁰⁰ Aici este vorba de celebra formulă: „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul“. Această formulă a apărut într-o mărturisire de credință (MG, XXVIII, col. 25-30), care a circulat sub numele Sfântului Atanasie; de fapt, această mărturisire nu aparține lui Atanasie, ci lui Apolinarie al Laodiceii (+ între 385 - 392). Sf. Chiril al Alexandriei, socotind formula atanasiană, și-o însușește în multe scrieri justificând-o: *Combaterea blasfemiilor lui Nestorie*, MG, LXXVI, col. 60, 61 C; *Cuvânt adresat prea binecredincioaselor împărătese*, MG, LXXVI, col. 1212 A; *Epistola XL*, MG, LXXVII, col. 193 A; *Epistola XLIV*, MG, LXXVI I, col. 224 D; *Epistola XLVI*, MG, LXXVII, col. 245 A. Același lucru îl face și Sf. Ioan Damaschin în lurarea de față, Cartea III. cap. XI.

trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Pentru aceea însăși ipostasa Cuvântului lui Dumnezeu s-a făcut ipostasa trupului, iar ipostasa Cuvântului, care era mai înainte simplă, a devenit compusă. Compusă din două firi desăvârșite, din Dumnezeire și omenire. Ea are atât însușirea caracteristică și determinantă a ființii dumnezeiești a Cuvântului lui Dumnezeu, potrivit căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, cât și însușirile caracteristice și determinante ale trupului, potrivit cărora se deosebește de mamă și de ceilalți oameni. Are apoi și însușirile firii dumnezeiești, potrivit cărora este unit cu Tatăl și cu Duhul, și însușirile firii omenești, potrivit cărora este unit cu Maica Sa și cu noi. Mai mult, se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica Sa și de noi, prin aceea că același este simultan și Dumnezeu și om. Căci știm că aceasta este însușirea cea mai specială a ipostasei lui Hristos.

Prin urmare mărturisim că El este unicul Fiu al lui Dumnezeu și după întrupare și același este și Fiul omului, un Hristos, un Domn, singurul Fiul Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu, Iisus Domnul nostru. Cinstim două nașteri ale Lui, una din Tatăl înainte de veci, mai presus de cauză, de rațiune, de timp și fire, și alta în vremurile din urmă, pentru noi, asemenea nouă și mai presus de noi. Pentru noi, pentru că este pentru mântuirea noastră. Asemenea nouă, pentru că s-a făcut om din femeie și la timpul firesc sorocit pentru naștere. Mai presus de noi, pentru că nu s-a născut din sămânță, ci din Duhul Sfânt și din Sfânta Fecioară Maria, mai presus de legea nașterii. Nu-l propovăduim numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră, și nici numai om, lipsindu-l de Dumnezeire. Nu propovăduim două persoane deosebite, ci una și aceeași, și Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit; în totul Dumnezeu și în totul om; același în totul Dumnezeu împreună cu trupul său și în totul om împreună cu Dumnezeirea Lui mai presus de Dumnezeire. Prin expresia „Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit“, arătăm deplinătatea și desăvârșirea firilor. Prin expresia „în totul Dumnezeu și în totul om“, arătăm unitatea și indivizibilitatea ipostasei.

Mărturisim o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul. Prin expresia „întrupată“ indicăm, împreună cu fericitul Chiril, ființa trupului Așadar, Cuvântul s-a întrupat și n-a pierdut imaterialitatea sa: în întregime s-a întrupat și în întregime este necircumscris. În ce privește corpul se micșorează și se strânge; în ce privește Dumnezeirea este necircumscris, pentru că trupul lui nu se compară cu Dumnezeirea Lui necircumscrisă.

Prin urmare Domnul nostru Iisus Hristos în totul este Dumnezeu desăvârșit, dar nu în întregime Dumnezeu, căci nu este numai Dumnezeu, ci și om; și în totul este om desăvârșit, dar nu în întregime om, căci nu este numai om, ci și Dumnezeu. Căci expresia „în întregime“ arată firea, iar „în totul“ arată ipostasa, după cum expresia „alta“ arată firea, iar expresia

„altul“ arată ipostasă.

Trebuie să se știe că chiar dacă spunem că firile Domnului pătrund unele în altele, totuși știm că întrepătrunderea provine din partea firii dumnezeiești. Căci aceasta străbate prin toate³⁰¹, după cum voiește, dar prin ea nu pătrunde nimic. Și ea împărtășește trupului din măririle sale, dar rămâne impasibilă și nu participă la patimile trupului. Căci dacă soarele, care ne împărtășește nouă din energiile lui, nu participă la cele ale noastre, cu cât mai mult Făcătorul și Domnul soarelui!

CAPITOLUL VIII

Către cei ce spun: firile Domnului se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă

Dacă va întreba cineva despre firile Domnului dacă se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă, vom spune că firile Domnului nu sunt nici un corp, nici o suprafață, nici o linie, nici timp, nici spațiu, ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sunt lucrurile care se numără continuu.

Trebuie să se știe că numărul este pentru acelea ce se deosebesc și este cu neputință să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic, întrucât se deosebesc întru atâta se și numără. Spre exemplu: Petru și Pavel, întrucât sunt uniți nu se numără, căci sunt uniți prin definiția ființei și nu pot să se numească două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă, se numesc două ipostase. Astfel numărul este pentru acelea care se deosebesc; și în modul în care se deosebesc cele ce se deosebesc, în același mod se și numără.

Așadar, firile Domnului sunt unite după ipostasă fără de amestecare, dar se împart fără să se despartă prin definiția și prin modul deosebirii. Prin modul în care sunt unite nu se numără, căci nu spunem că firile lui Hristos sunt două după ipostasă. Dar prin modul în care se împart, fără să se despartă, se numără, căci firile lui Hristos sunt două prin definiția și prin modul deosebirii. Deoarece prin faptul că sunt unite după ipostasă și au întrepătrunderea reciprocă, sunt unite fără amestecare, păstrându-și fiecare propria sa deosebire naturală. Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii se vor reduce la cantitatea întreruptă.

Unul este deci Hristos, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, căruia împreună cu Tatăl și cu Duhul ne închinăm printr-o singură închinăciune împreună cu preacuratul Lui trup, deoarece nu susținem că trupului Lui nu i se cuvine închinăciune. Trupul este adorat în singura ipostasă a Cuvântului,

³⁰¹ Ieremia XXIII, 24.

care s-a făcut ipostasa trupului. Prin aceasta nu ne închinăm făpturii, căci nu ne închinăm trupului Lui ca unui simplu trup, ci ca unuia unit cu Dumnezeu, pentru că cele două firi ale Lui se reduc la o singură persoană și la o singură ipostasă a lui Dumnezeu Cuvântul. Mă tem să ating cărbunele din pricina focului care este unit cu lemnul. Mă închin celor două firi ale lui Hristos din cauza Dumnezeirii unită cu trupul. Căci nu introduc a patra persoană în Treime — să nu fie! —, ci mărturisesc o singură persoană a lui Dumnezeu Cuvântul și a trupului Lui. Căci Treimea a rămas Treime și după întruparea Cuvântului³⁰².

CAPITOLUL IX

Răspuns la întrebarea: dacă există fire neipostatică

Chiar dacă nu există fire neipostatică sau ființă nepersonală — căci atât ființa cât și natura este considerată în ipostase și persoane — totuși nu este necesar ca firile unite unele cu altele după ipostasă să posede fiecare o ipostasă proprie. Aceasta pentru motivul că este cu puțință ca să se împreune într-o singură ipostasă, fără ca să fie neipostatice și fără ca să aibă fiecare o ipostasă deosebită, ci amândouă să aibă una și aceeași ipostasă. Astfel aceeași ipostasă a Cuvântului este ipostasa celor două firi, fără ca să îngăduie ca una din ele să fie neipostatică, fără ca să permită să aibă una față de alta ipostase deosebite și fără ca să fie uneori a acesteia, iar alteori a celeilalte, ci este totdeauna ipostasa amândurora în chip neîmpărțit și nedespărțit. Ipostasa nu este împărțită și despartită și nici nu dă o parte a ei uneia, iar altă parte alteia, ci toată acesteia și toată celeilalte, pentru că este neîmpărțită și completă. Trupul lui Dumnezeu Cuvântul nu există într-o ipostasă proprie, nici nu s-a făcut o altă ipostasă în afară de ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul, ci există în aceea, își are mai degrabă ipostasa sa în ipostasa Cuvântului, și nu are o ipostasă care să existe prin sine însăși.

³⁰² După acest capitol se află în ediția Migne PG un text pe care nu l-am încorporat traducerii, deoarece reproduce, în idei și în cuvinte, textul capitolului IX. Pentru aceasta îl dau în notă. Dar ca să se vadă asemănarea dintre cele două texte, am subliniat textele identice.

Către cei care întreabă dacă cele două firi se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă.

„Firile Domnului nu sunt nici un corp, nici o suprafață, nici linie, nici spațiu, nici timp ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sunt lucrurile care se numără continuu. Firile Domnului sunt unite după ipostasă fără amestecare și se împart fără să se despartă, prin definiția și modul deosebirii. Nu spunem că firile lui Hristos sunt două ipostase sau două după ipostasă. Dar prin modul prin care se împart fără să se despartă, se numără, căci sunt două firi prin definiția și modul deosebirii. Deoarece prin faptul că sunt unite după ipostasă și au întrepătrunderea reciprocă, sunt unite fără amestecare și nu primesc schimbarea uneia în alta, păstrându-și fiecare și după unire propria sa deosebire naturală. Ceea ce este creat a rămas creat, ceea ce este necreat a rămas necreat. Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii, se vor reduce la cantitatea întreruptă. Este cu neputință să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic, întrucât se deosebesc întru atâta se și numără. Spre exemplu: Petru și Pavel, întrucât sunt uniți, nu se numără, căci sunt uniți prin definiția ființei și nici nu sunt, nici nu se numesc două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă se numesc două ipostase. încât deosebirea este cauza numărului“.

Pentru aceea nici nu este neipostatic și nici nu introduce o altă ipostasă în Treime.

CAPITOLUL X Despre Trisaghion

Ca o consecință a celor spuse mai sus, hotărâm că este o hulă adaosul pus la Trisaghion de Petru Gnafevs³⁰³ cel prost, pentru că sau introduce o a patra persoană și face deosebire între Fiul lui Dumnezeu, puterea enipostatică a Tatălui, și între cel răstignit, ca și cum ar fi altul decât „cel puternic“, sau învată că Sfânta Treime este pasibilă și că s-a răstignit împreună cu Fiul și Tatăl și Duhul Sfânt. Departe cu această vorbărie hulitoare și fără rost! Noi raportăm cuvintele „Sfinte Dumnezeule“ la Tatăl și prin aceasta nu dăm numai Lui numele Dumnezeirii, deoarece știm că este Dumnezeu și Fiul și Sfântul Duh. Cuvintele „Sfinte tare“ le raportăm la Fiul, dar nu lipsim pe Tatăl și pe Sfântul Duh de putere. Iar cuvintele „Sfinte fără de moarte“ le raportăm la Duhul Sfânt, fără ca să punem în afară de nemurire pe Tatăl și pe Fiul, ci raportăm în chip simplu și absolut toate numirile dumnezeiești la fiecare dintre ipostase, imitând pe dumnezeiescul apostol care zice: „Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, în care sunt toate, și noi din El; și un singur Domn, Iisus Hristos, prin care sunt toate și noi prin El”³⁰⁴; și un singur Duh Sfânt în care sunt toate și noi în El. Nu numai el, dar și Grigore Teologul, care spune undeva așa: „Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din care sunt toate și un singur Domn, Iisus Hristos, prin care sunt toate și un singur Duh Sfânt în care sunt toate”³⁰⁵. Cuvintele „din care“, „prin care“ și „în care“ nu indică o deosebire de firi — căci dacă ar fi așa nu s-ar putea schimba prepozițiile sau ordinea numelor — ci ele caracterizează însușirile unei singure și neamestecate firi. Și aceasta este evident din aceea că se adună iarăși în una, dacă nu se citește superficial ceea ce se găsește la același apostol: „Din El și prin El și în El toate. A Lui este slava în vecii vecilor, Amin”³⁰⁶. Că Trisaghionul se raportează nu numai la Fiul, ci la Sfânta Treime este martor dumnezeiescul și sfințitul Atanasie³⁰⁷, Vasile³⁰⁸ și Grigore³⁰⁹ și tot

³⁰³ Petru Gnafevs (+ 488), monofizit, a fost în trei rânduri patriarh al Antiohiei: 469(470), 475(476) și 485 - 488. El s-a făcut celebru prin introducerea cuvintelor „care ai fost răstignit pentru noi“ în „Sfinte Dumnezeule“, înainte de: „miluiește-ne pe noi“. Odată introduse aceste cuvinte, urmează că imnul Trisaghion nu se raportează la Sf. Treime, ci numai la Hristos. Dar, îndeobște, Trisaghionul era raportat la Sf. Treime, așa că dacă se admitea adaosul lui Gnafevs, însemna că se introduce vechea erezie patripasiană.

³⁰⁴ Corinteni VIII, 6.

³⁰⁵ *Cuvântul 31, La sfințele Lumini*, MG, XXXVI, col. 348 AB.

³⁰⁶ Romani XI, 36.

³⁰⁷ *Epistolă despre sinoadele ținute în Italia la Rimini și în Seleuda Italiei*, MG, XXVI, col. 760 B.

³⁰⁸ *Cuvântul IV contra lui Eunomiu despre Sfântul Duh*, MG, XXIX, col. 661 A; *Epistola CCXXVI*, MG,

corul purtătorilor de Dumnezeu părinți. Căci sfinții Serafimi ne indică în chip precis prin repetarea cuvântului „sfânt“ de trei ori, pe cele trei ipostase ale Dumnezeirii supraființiale. Prin o singură Domnie, ei indică o singură ființă și împărăție a Treimii teahice. Căci zice Grigore Teologul: „Astfel Sfintele Sfintelor, care sunt acoperite de Serafimi și sunt slăvite de trei ori prin cuvântul «sfânt», se unesc într-o singură Domnie și Dumnezeire”³¹⁰. Același lucru l-a gândit într-un mod foarte frumos și foarte înalt unul din cei dinaintea noastră.

Cei care au compus Istoria Bisericească spun că în timp ce poporul din Constantinopole făcea litanii pentru înlăturarea unei urgii trimise de Dumnezeu, petrecută în timpul arhiepiscopului Proclu³¹¹, s-a întâmplat să fie răpit un copil din norod și a fost învățat în chip tainic imnul Trisaghion prin învățătură îngerească astfel: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi“. Și întorcându-se iarăși copilul a vestit învățătura tainică; și tot norodul a cântat imnul și astfel s-a curmaturgia. Iar în sfântul, marele și ecumenicul al patrulea sinod, adică la Calcedon, s-a predat ca acest imn Trisaghion să se cânte așa. Și astfel se găsește în actele acestui sfânt sinod³¹². Ar fi într-adevăr de râs și de batjocură ca această cântare întreit sfântă, pe care am învățat-o în chip tainic prin îngeri, care a fost crezută din cauză că a încetat nenorocirea, care a fost ratificată și întărită de sinodul atâtor sfinți părinți și care a fost mai întâi cântată de Serafimi, ca să se arate Dumnezeirea în trei ipostase, să se calce în picioare și să se îndrepte așa-zicând de părerea nejudecată a lui Gnafevs, ca și cum el ar fi mai presus de Serafimi. Dar ce obrăznicie, ca să nu zic nebunie! Noi, însă, așa spunem chiar dacă ar crăpa demonii: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi“.

CAPITOLUL XI

Despre firea considerată în specie și în individ. Despre deosebire, unire și întrupare. Cum trebuie înțeleasă expresia:
„O singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul“

Firea se înțelege sau abstract — căci nu există prin sine însăși — sau comun în toate ipostasele de aceeași specie, unindu-le, și se numește fire considerată în specie, sau integral prin adăugarea accidentelor, așa cum există într-o ipostasă, și se numește fire considerată în individ; ea este

XXXII, col. 848 C.

³⁰⁹ *Cuvântul XXXVI, La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, MG, XXXVI, col. 320 BC.

³¹⁰ *Cuvântul XXXVI, La Teofanie, adică la Nașterea Domnului*, MG, XXXVI, col. 320 BC.

³¹¹ Proclu a fost patriarh al Constantinopolei între 437 și c. 446. Să se vadă și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 62.

³¹² Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris - Leipzig, VI, col. 936 C.

aceeași cu cea considerată în specie. Dumnezeu Cuvântul întrupat nu a luat nici o fire care se înțelege în chip abstract — căci aceasta nu este întrupare, ci înșelăciune și aparență de întrupare — și nici pe cea considerată în specie — căci n-a luat toate ipostasele — ci a luat pe cea considerată în individ, care este aceeași cu cea considerată în specie — căci a luat pârga frământăturii noastre. Aceasta n-a existat prin sine însăși și n-a fost mai înainte individ ca să fi fost luată ca atare de El, ci a fost o fire care a existat în ipostasa Lui. Căci însăși ipostasa lui Dumnezeu Cuvântul s-a făcut ipostasa trupului, și, potrivit acesteia, „Cuvântul s-a făcut trup”³¹³, fără să se schimbe Cuvântul, trupul s-a făcut Cuvânt fără să se modifice trupul, iar Dumnezeu s-a făcut om. Cuvântul este Dumnezeu și omul este Dumnezeu, din pricina unirii ipostatice. Prin urmare, este același lucru a spune firea Cuvântului și firea considerată în individ. Căci prin aceasta nu se indică în sens propriu și exclusiv nici individul, adică ipostasa, nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată și studiată în una din ipostase.

Altceva este unirea și altceva este întruparea. Unirea indică numai legătura; ea nu indică și cu cine s-a făcut legătura, întruparea, însă, este același lucru cu a spune înomenire, și indică unirea cu trupul, adică cu omul, după cum și înroșirea fierului indică unirea cu focul. Însuși fericitul Chiril în scrisoarea a doua către Suchensos, interpretând cuvintele „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul”, spune astfel: „Dacă atunci când am spus o singură fire a Cuvântului, am fi tăcut fără să adăugăm «întrupată», ci am fi exclus întruparea, poate că ar fi avut o oarecare crezare cuvântul lor, când prefăcându-se întreabă: Dacă «în întregime» este o fire, unde este «desăvârșirea în omenire»? Sau: cum există ființa cea asemenea nouă? Dar pentru că prin expresia «întrupată» s-a introdus desăvârșirea în omenire și indicarea ființei noastre, să înceteze de a se sprijini pe un toiag de trestie”³¹⁴, în acest text Sfântul Chiril a pus firea Cuvântului în loc de fire. Dacă ar fi luat firea în locul ipostasei, ar fi fost firesc să spună același lucru și fără cuvântul „întrupat”, căci nu greșim dacă spunem în chip absolut o singură ipostasă a lui Dumnezeu Cuvântul. De asemenea și Leontie Bizantinul³¹⁵ a înțeles expresia raportând-o la fire și nu la ipostasă. Dar în apologia celui de al doilea anatematism îndreptat către reproșurile lui Teodoreit³¹⁶, astfel zice fericitul Chiril: „Firea Cuvântului,

³¹³ Ioan I, 14.

³¹⁴ *Epistola XLVI*, Migne PG, LXXVI, col. 244 A.

³¹⁵ Leontie Bizantinul (+ 542) este cel mai subtil teolog al epocii lui Iustinian. Lui i se datorește crearea teoriei „enipostasierii” pe care o aplică hristologiei și de care se folosește foarte mult Sf. Ioan Damaschin. El a înțeles cel mai bine acordul care există între formulele efesene și calcedoniene și s-a silit să „arate acest acord și mai cu seamă să convingă pe monofiziți că pot fi calcedonieni fără să fie nestorienii”. Despre raportul lui Leontie cu călugării sciți să se vadă: Pr. V. Sibiescu, *Călugării sciți*, Sibiu, 1936.

³¹⁶ Teodoret (+ c. 460), episcopul Cirului, a fost figura cea mai reprezentativă a școlii din Antonia. Despre Teodoret să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 9, p. 129-130.

adică ipostasa, care este însuși Cuvântul”³¹⁷, Astfel expresia firea Cuvântului nu indică nici numai ipostasa și nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată integral în ipostasa Cuvântului.

S-a spus deci că firea Cuvântului s-a întrupat, adică s-a unit cu trupul. Până acum însă n-am auzit că firea Cuvântului a suferit în trup, ci am fost învățați că Hristos a suferit în trup. Pentru aceea expresia „firea Cuvântului“ nu indică ipostasa. Rămâne deci să spunem că a fi întrupat înseamnă a fi unit cu trupul, iar a se face Cuvântul trup înseamnă că însăși ipostasa Cuvântului a devenit în chip neschimbat ipostasa trupului. S-a spus de asemenea, că Dumnezeu s-a făcut om și că omul s-a făcut Dumnezeu — căci Cuvântul fiind Dumnezeu s-a făcut fără schimbare om. N-am auzit deloc că Dumnezeirea s-a făcut om, sau s-a întrupat sau s-a înomenit. Am fost învățați, însă, că Dumnezeirea s-a unit cu omenirea în una din ipostasele ei. S-a spus, de asemenea, că Dumnezeu capătă formă sau ființă străină, adică a noastră. Căci numele „Dumnezeu“ se dă fiecăreia dintre ipostase, dar numele „Dumnezeire“ nu putem să-l dăm ipostaselor. Căci n-am auzit că Dumnezeire este numai Tatăl sau numai Fiul sau numai Sfântul Duh. Cuvântul Dumnezeire indică firea, iar cuvântul Tată indică ipostasa, după cum și omenirea indică firea, iar Petru indică ipostasa. Cuvântul „Dumnezeu“ indică și comunul firii, dar se dă prin derivație și fiecăreia din ipostase, în același fel și cu cuvântul „om“. Dumnezeu este cel care are fire dumnezeiască, iar om cel care are fire omenească.

Pe lângă acestea toate, trebuie să se știe că Tatăl și Duhul Sfânt sub nici un motiv nu au participat la întruparea Cuvântului decât numai prin minuni, bunăvoință și voie.

CAPITOLUL XII

Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu. Contra nestorienilor

Propovăduim că Sfânta Fecioară este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Prin faptul că cel născut din ea este Dumnezeu adevărat, este adevărată Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut pe Dumnezeul adevărat, întrupat din ea. Spunem că Dumnezeu s-a născut din ea, nu în sensul că Dumnezeirea Cuvântului a luat din ea începutul existenței, ci în sensul că însuși Cuvântul lui Dumnezeu, cel născut înainte de veci, în afară de timp, din Tatăl, care există fără de început și veșnic împreună cu Tatăl și cu Duhul, în zilele cele mai de pe urmă, pentru mântuirea noastră, s-a sălășluit în pântecele ei, s-a întrupat și s-a născut din ea fără să se schimbe.

Sfânta Fecioară n-a născut simplul om, ci un Dumnezeu adevărat: și

³¹⁷ *Către cei care îndrăznesc să apere învățătura lui Nestorie spunând că este justă. Contra lui Teodoret, Migne PG, LXXVI, col. 401 A.*

nu un Dumnezeu simplu, ci un Dumnezeu întrupat. Cuvântul nu și-a pogorât din cer corpul, care să fi trecut prin ea ca printr-un tub, ci a luat din ea un trup de o ființă cu noi pe care l-a ipostasiat în El însuși. Căci dacă și-ar fi adus corpul din cer și n-ar fi luat firea noastră, la ce mai folosește înomenirea? Înomenirea lui Dumnezeu Cuvântul pentru aceasta s-a făcut ca însăși firea, care a păcătuit, care a căzut și care s-a corupt, să învingă pe tiranul, care a înșelat-o și astfel să se elibereze de stricăciune, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Pentru că prin om moartea, tot prin om învierea morților”³¹⁸. Dacă prima este adevărată, este adevărată și a doua.

Dar dacă spune: „Primul Adam, din pământ, pământesc, al doilea Adam, Domnul din cer”³¹⁹, nu afirmă că este din cer corpul lui, ci evident că nu este simplu om. Căci iată l-a numit și Adam și Domn, indicând pe amândoi. Cuvântul „Adam” se tâlmăcește: făcut din pământ; și este neîndoielnic că firea omului este făcută din pământ, pentru că a fost plăsmuită din pământ. Cuvântul „Domn”, însă, arată ființa dumnezeiască.

Și iarăși spune apostolul: „A trimis Dumnezeu pe Fiul Său Unul-Născut, care s-a făcut din femeie”³²⁰. N-a spus „prin femeie”, ci „din femeie”. A arătat așadar dumnezeiescul apostol că însuși Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu și Dumnezeu este cel făcut om din Fecioară și că însuși cel născut din Fecioară este Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu. Căci s-a născut în chip corporal, întrucât s-a făcut om. N-a locuit într-un om mai dinainte făcut, ca în profeți, ci însuși s-a făcut om în chip substanțial și real, adică în ipostasa Lui există un trup însuflețit cu suflet rațional și gânditor și El însuși s-a făcut ipostasa trupului. Aceasta înseamnă cuvintele: „s-a făcut din femeie”. Căci cum ar fi fost sub lege însuși Cuvântul lui Dumnezeu, dacă n-ar fi fost om deoființă cu noi?

Pentru aceea pe bună dreptate și cu adevărat numim Născătoare de Dumnezeu pe Sfânta Maria. Acest nume constituie toată taina întrupării. Iar dacă aceea care a născut este Născătoare de Dumnezeu, negreșit și cel născut din ea este Dumnezeu și, negreșit, este și om. Căci cum s-ar fi născut din femeie Dumnezeu, care are existența înainte de veci, dacă nu s-ar fi făcut om? Este evident că Fiul omului este om. Iar dacă cel născut din femeie este Dumnezeu, este evident că este unul și același atât cel născut din Dumnezeu Tatăl, potrivit ființei dumnezeiești și fără de început, cât și cel care în vremurile din urmă s-a născut din Fecioară, potrivit ființei care are început și cade sub timp, adică ființei omenești. Acest fapt indică o singură ipostasă, două firi și două nașteri ale Domnului nostru Iisus Hristos. Nu numim deloc pe Sfânta Fecioară Născătoare de Hristos. Această denumire a născocit-o spurcatul, pângăritul Nestorie, cel cu cuget iudeu,

³¹⁸ I Corinteni XV, 21.

³¹⁹ I Corinteni XV, 47.

³²⁰ Galateni IV, 4.

vasul necurăției, pentru a desființa termenul: „Născătoare de Dumnezeu“, ca supărător și spre a necinsti pe singura care cu adevărat este mai cinstită decât toată zidirea, pe Născătoarea de Dumnezeu, chiar dacă ar crăpa el împreună cu Satan, tatăl său. Hristos (= *uns*) este și David regele și Aaron arhiereul, căci demnitatea de împărat și preoția se ungeau. Poate să se numească de asemenea Hristos orice om purtător de Dumnezeu; acesta, însă, nu este Dumnezeu prin fire. Astfel urgisitul de Dumnezeu Nestorie s-a semețit să numească purtător de Dumnezeu pe cel născut din Fecioară. Departe de noi de a-l numi sau de a gândi că este purtător de Dumnezeu! Nu, ci îl numim Dumnezeu întrupat. Căci însuși Cuvântul s-a făcut trup, a fost conceput din Fecioară, s-a născut Dumnezeu împreună cu natura pe care a luat-o și care a fost îndumnezeită de El în același timp în care a fost adusă la existență, în așa fel încât cele trei: luarea naturii noastre, existența și îndumnezeirea ei de Cuvânt s-au întâmplat simultan. Și în chipul acesta Sfânta Fecioară se înțelege și se numește Născătoare de Dumnezeu și nu numai din pricina firii Cuvântului, ci și din pricina îndumnezeirii firii omenești. Zămislirea și existența acestora, adică zămislirea Cuvântului și existența trupului în însuși Cuvântul, au avut loc într-un chip minunat în același timp. Însăși Maica lui Dumnezeu a dat în chip minunat Făcătorului să se plăsmuiască, iar lui Dumnezeu și făcătorului universului să se facă om, îndumnezeind ceea ce a luat; unirea a păstrat cele unite așa cum ele au și fost unite, anume nu numai firea dumnezeiască, dar și firească omenească a lui Hristos, cea mai presus de noi și cea asemenea nouă. Nu s-a făcut mai întâi om, și mai pe urmă Dumnezeu, ci totdeauna, din primul moment al existenței, a existat în amândouă chipurile, pentru că de la începutul zămislirii a avut existența în însuși Cuvântul. Este omenesc, deci, potrivit firii omenești; și este a lui Dumnezeu și dumnezeiesc într-un chip supranatural. Mai mult, a avut și însușirile unui corp însuflețit, căci Cuvântul le-a primit pe acestea în virtutea întrupării. Acestea, potrivit ordinii activității naturale, sunt cu adevărat naturale.

CAPITOLUL XIII Despre însușirile celor două firi

Mărturisind că același Iisus Hristos, Domnul nostru, este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, spunem că același le are pe toate câte le are Tatăl, afară de nenaștere și le are pe toate câte le are Adam cel dintâi, afară de păcat numai, adică: corp și suflet rațional și cugetător. Potrivit celor două firi, el are double însușirile naturale ale celor două firi: două voințe naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; două activități naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; doi liberi arbitri naturali, cel dumnezeiesc și cel omenesc; și înțelepciune și cunoștință atât dumnezeiască cât și

omeneasca. Căci, fiind deoființă cu Dumnezeu și cu Tatăl, voiește și lucrează liber ca Dumnezeu; dar fiind deoființă și cu noi, același voiește și lucrează liber ca om. Ale Lui sunt minunile, ale Lui sunt și patimile.

CAPITOLUL XIV

Despre voințele și libertățile voințelor Domnului nostru Iisus Hristos

Așadar, pentru că Hristos are două firi, spunem că are două voințe naturale și două activități naturale. Dar pentru că este o singură ipostasă a celor două firi ale lui, spunem că este unul și același cel care voiește și cel care lucrează în chip natural potrivit celor două firi, din care, în care și care este Hristos, Dumnezeul nostru. El nu voiește și nu lucrează în chip despărțit, ci unit, căci voiește și lucrează în fiecare din cele două forme cu participarea celeilalte. Căci cele care au aceeași ființă au aceeași voință și activitate; dar cele care au ființa deosebită, acelea au și voința și activitatea deosebită. Și contrariul: cele care au aceeași voință și activitate, acelea au aceeași ființă; iar cele care au voința și activitatea deosebită, acelea au și ființa deosebită.

Pentru aceea cu privire la Tatăl și la Fiul și la Sfântul Duh deducem identitatea firii din identitatea activității și a voinței; iar cu privire la dumnezeiasca întrupare, deducem deosebirea firilor din deosebirea activităților și voințelor. Cunoscând deosebirea firilor, mărturisim o dată cu aceasta și deosebirea voințelor și a activităților. Căci după cum numărul firilor — înțeles și rostit în chip cucernic — ale aceluiași și ale unui singur Hristos nu împarte pe unul Hristos, ci indică deosebirea firilor păstrată și în unire, tot astfel și numărul voințelor și activităților legate în chip substanțial de firile Lui — căci cu amândouă firile Lui voia și lucra mântuirea noastră — nu introduce împărțire — să nu fie! — ci arată atât numai păstrarea și conservarea lor chiar în unire. Căci afirmăm că voințele și activitățile sunt însușiri firești și nu ipostatice. Aceasta este puterea volițională și activă, potrivit căreia voiește și lucrează, atât pe cele pe care le voiește cât și pe cele pe care le lucrează. Dacă am admite că acestea sunt însușiri ipostatice, atunci am fi siliți să spunem că cele trei ipostase ale Sfintei Treimi sunt cu voințe și activități deosebite.

Căci trebuie să se știe că nu este același lucru a voi și a voi într-un fel oarecare (το πως θελνει). A voi este o însușire a firii ca și a vedea, căci o au toți oamenii. Dar a voi într-un fel oarecare nu este o însușire a firii, ci a felului nostru de a gândi, după cum și a vedea într-un fel oarecare, bine sau rău, căci nu toți oamenii voiesc la fel și nici nu văd la fel. Același lucru îl vom admite și despre activități. Căci a voi într-un fel oarecare, a vedea într-un fel oarecare sau a lucra într-un fel oarecare este modul întrebuințării

voinței, vederii și activității și sunt proprii numai aceluia care face uz de ele și îl deosebește de ceilalți în virtutea așa-numitei deosebiri comune.

A voi în mod simplu se numește voire (θελησις) sau putere volițională, care este o dorință rațională și o voință firească. Dar a voi într-un fel oarecare, adică ceea ce este supus voirii, se numește lucru voit (θελητον) și voință gnostică (θελημα γνωμηκον). Iar volițional (θελητικον) este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: firea dumnezeiască, ca și firea omenească, este volițională. Cel care voiește (θελων) este acela care face uz de voire, adică ipostasa, spre exemplu: Petru.

Așadar, pentru că unul este Hristos și una este ipostasa Lui, unul și același este cel care voiește în chip dumnezeiesc și omenesc. Dar deoarece are două firi voliționale, pentru că sunt raționale, — căci tot ceea ce este rațional este și volițional și liber — vom spune despre El că are două voinți, adică două voințe naturale. Același este volițional potrivit celor două firi ale Lui. El a luat puterea volițională care există în chip firesc în noi. Și pentru că unul este Hristos și același care voiește potrivit fiecăreia din cele două firi vom spune despre El că are același lucru voit, nu în sensul că voia numai pe acelea, pe care în chip firesc le-a voit ca Dumnezeu — căci nu este o însușire a Dumnezeirii a voi să mănânci sau să bei sau altele asemenea — ci că El voia pe acelea care ajută la menținerea firii omenești, și aceasta nu în virtutea unei împotriviri de păreri, ci în virtutea însușirii firilor. Căci atunci le voia pe acestea în chip firesc, când voința Lui dumnezeiască le voia și îngăduia trupului să sufere și să facă cele ale sale.

Voirea se află în chip firesc în om; și acest lucru este evident din următoarea argumentare. Dacă facem abstracție de viața dumnezeiască, trei sunt felurile vieții: vegetativă, senzitivă și gânditoare. Însușirea distinctă a vieții vegetative este puterea de nutriție, de creștere și de naștere; a vieții senzitive, mișcarea impulsivă, iar a vieții raționale și gânditoare liberul arbitru. Așadar, dacă în chip firesc se află în viața vegetativă puterea de nutriție, iar în viața senzitivă mișcarea impulsivă, urmează că în chip natural se află în viața rațională și gânditoare liberul arbitru. Liberul arbitru nu este nimic altceva decât voirea. Prin urmare, dacă Cuvântul s-a făcut trup însuflețit, gânditor și liber, s-a făcut și volițional.

Mai mult: noi n-avem nevoie să învățăm cele naturale. Nimeni nu învață să gândească, să trăiască, să flămânzească, să înseteze sau să doarmă. Și nici nu învățăm să voim. Prin urmare a voi este ceva natural.

Și iarăși: în ființele lipsite de rațiune conduce firea; în om, însă, este condusă firea, pentru că omul se mișcă în chip liber potrivit voinței; prin urmare omul este prin fire volițional.

Și iarăși: omul a fost făcut după chipul fericitei și supraființialei Dumnezeiri; firea dumnezeiască, însă, este prin natură și liberă și

volițională; prin urmare omul, fiind o icoană a ei, este prin natură și liber și volițional. Căci părinții au definit liberul arbitru voință.

Mai mult: în toți oamenii există voința și nu la unii există, iar la alții nu există; dar ceea ce se observă în chip obștesc la toți caracterizează firea care este în indivizii de sub ea; prin urmare, omul este prin natură volițional.

Și iarăși: nu se poate spune despre fire că este mai mult sau mai puțin decât este ea; de asemenea, voința există în toți și nu în unii mai mult, iar în alții mai puțin; prin urmare, omul este prin fire volițional. Și acum dacă omul este prin fire volițional, urmează că și Domnul este prin fire volițional, nu numai ca Dumnezeu, dar și pentru că a fost om. După cum a luat firea noastră, tot astfel a luat, prin fire, și voința noastră. Și pentru acest motiv părinții au spus că El și-a format în El însuși voința noastră.

Dacă voința nu este ceva care ține de natură, va fi sau ipostatică sau contra naturii. Dar dacă este ipostatică, Fiul va avea altă voință decât Tatăl, căci ipostaticul este caracterul ipostasei numai. Dar dacă este contra naturii, voința va fi o distrugere a naturii, căci cele contra naturii distrug pe cele potrivit naturii.

Dumnezeu și Tatăl tuturoră voiește sau ca Tată sau ca Dumnezeu. Dar dacă voiește ca Tată, voința Lui va fi alta decât voința Fiului, căci Fiul nu este Tatăl. Dar dacă voiește ca Dumnezeu, și este Dumnezeu și Fiul și este Dumnezeu și Sfântul Duh, urmează că voința este a firii, adică firească.

Încă: dacă, după cum spun părinții, cele care au o singură voință, acelea au și o singură ființă, urmează că una singură este voința Dumnezeirii lui Hristos și una singură a omenirii lui. Prin urmare, una și aceeași va fi ființa acestora.

Și iarăși: dacă, după cum spun părinții, deosebirea firii nu se distinge într-o singură voință, este necesar ca sau să nu vorbească de o deosebire naturală în Hristos cei care vorbesc de o singură voință, sau să nu vorbească de o voință cei cari vorbesc de o deosebire naturală.

Și iarăși: dacă, după cum spune dumnezeiasca Evanghelie, că „venind Domnul în părțile Tirului și ale Sidonului și intrând într-o casă a voit să nu știe nimeni de El, dar n-a putut să se ascundă”³²¹; dacă voința Lui dumnezeiasca este atotputernică și dacă voind să se ascundă n-a putut, urmează că voind ca om n-a putut, deci era volițional și ca om.

Și iarăși: „Venind la locul Căpățâniei, a zis: Mi-i sete. Și i-au dat Lui vin amestecat cu fiere. Și gustând n-a voit să bea”³²². Dacă a însetat ca Dumnezeu și gustând n-a voit să bea, urmează că are afecte și ca Dumnezeu, căci este afect atât setea cât și gustarea. Dar dacă n-a însetat ca

³²¹ Marcu VII, 24.

³²² Matei XVII, 34; Ioan XIX, 28-30.

Dumnezeu, negreșit a înșetă ca om și prin urmare a fost volițional și ca om.

Fericitul Pavel apostolul zice: „S-a făcut ascultător până la moarte, și la moarte pe cruce”³²³. Ascultarea este supunerea unei voințe care există, nu a unei voințe care nu există³²⁴. Căci nu vom spune că ființa lipsită de rațiune este ascultătoare sau neascultătoare. Domnul s-a făcut ascultător Tatălui, nu pentru că a fost Dumnezeu, ci pentru că a fost om. Ca Dumnezeu nu era nici ascultător, nici neascultător, deoarece a fi ascultător, și neascultător, după cum a spus purtătorul de Dumnezeu Grigore, aparține celor care sunt supuse³²⁵. Prin urmare, Hristos a fost volițional și ca om.

Când spunem voință naturală nu afirmăm că aceasta este constrângătoare, ci liberă; căci dacă este rațională, este negreșit și liberă. Nu numai firea dumnezeiască și nezidită nu are nimic constrângător, dar nici firea cugetătoare și creată. Lucrul acesta este evident. Dumnezeu, fiind prin fire bun, prin fire creator și prin fire Dumnezeu, nu este prin constrângere acestea. Căci cine este acela care să-l constrângă?

Trebuie să se știe că liberul arbitru se vorbește în sens omonim, dar în alt fel cu privire la Dumnezeu, în alt fel cu privire la îngeri și în alt fel cu privire la oameni. Cu privire la Dumnezeu în chip supraființial. Cu privire la îngeri în așa fel că la ei executarea merge împreună cu dispoziția spre acțiune, fără ca să se scurgă vreun timp între dispoziție și executare. Având în chip firesc liberul arbitru, fac uz de el neîmpiedicat, căci nu au nici o împotrivire din partea trupului și nici nu au pe cineva care să-i ispitască. Dar cu privire la oameni în așa fel că la ei dispoziția este concepută în timp înaintea execuției. Omul este liber și are în chip firesc liberul arbitru; el are însă și ispita diavolului și mișcarea corpului. Așadar prin ispită și prin greutatea corpului execuția este posterioară dispoziției.

Dacă Adam a ascultat pentru că a voit și dacă a mâncat pentru că a voit, urmează că în noi voința a pățimit pentru prima oară. Iar dacă voința a pățimit pentru prima oară și Cuvântul întrupat n-a luat-o pe aceasta împreună cu firea, urmează că nu ne-am făcut în afară de păcat.

Mai mult: dacă facultatea liberului arbitru al firii omenești este opera Cuvântului, dar Cuvântul n-a luat-o pe aceasta, urmează că sau cunoaște că nu este bună creația Sa, sau ne invidiază dacă ne vindecă această facultate; prin aceasta pe noi ne lipsește de o vindecare completă, iar pe El se arată ca fiind stăpânit de patimă, căci nu vrea sau nu poate să ne mântuiască desăvârșit.

Este cu neputință să spunem ceva compus din două voințe, după cum spunem o ipostasă compusă din două firi. Mai întâi, pentru că sunt

³²³ Filipeni II, 8.

³²⁴ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția din Verona, 1531, f. 79v.

³²⁵ *Cuvântul al patrula teologic, despre Fiul*, Migne PG, XXXVI, col., 109 C.

compuse numai cele care există într-o ipostasă și nu acelea care se găsesc sub o altă noțiune și nu sub a sa proprie. Al doilea, pentru că dacă vom spune că pot forma ceva compus voințele și activitățile, vom fi siliți să spunem că pot forma ceva compus și celelalte însușiri firești, anume însușirea de a fi nezidit și zidit, nevăzut și văzut și altele ca acestea. Cum se va numi voința compusă din voințe? Căci este cu neputință ca ceea ce s-a compus să fie numit cu numele acelora din care a fost compus. Pentru că atunci vom numi fire și nu ipostasă ceea ce a fost compus din firi. Mai mult: dacă vom spune că Hristos are o voință compusă, îl despărțim de Tatăl prin voință, căci voința Tatălui nu este compusă. Prin urmare, rămâne să spunem că numai ipostasa lui Hristos este compusă și comună; și după cum este o ipostasă compusă și comună a firilor tot astfel este și a însușirilor sale firești.

Este cu neputință să vorbim de opinie (γνώμη) și de preferință (προαίρεσις) cu privire la Domnul, dacă ar fi să vorbim în sensul propriu al cuvântului. Căci opinia este o dispoziție pentru ceea ce a fost judecat, după cercetare și deliberare, adică sfat și judecată, asupra lucrului pe care nu-l cunoaștem. După părere urmează preferința, care alege și preferă pe unul în locul altuia. Domnul, însă, pentru că n-a fost simplu om, ci și Dumnezeu, și pentru că știa toate nu avea nevoie de gândire, de cercetare, de deliberare și de judecată; El, în chip firesc, era atras spre bine și se îndepărta de rău. Astfel spune și proorocul Isaia că „înainte de a cunoaște copilul să aleagă pe cele rele, va alege binele; pentru că înainte de a cunoaște copilul binele sau răul, va lepăda răul ca să aleagă binele”³²⁶. Cuvântul „înainte” arată că El nu cercetează și deliberează în felul nostru, ci fiind Dumnezeu și subzistând în chip dumnezeiesc în trup, adică unit cu trupul după ipostasă, avea binele prin fire, pentru că era Dumnezeu și pentru că știa toate. Virtuțile sunt naturale și există în toți în chip natural și deopotrivă, chiar dacă nu toți fac deopotrivă cele ale firii. Căci prin călcarea poruncii ne-am abătut de la cele conforme naturii la cele contra naturii. Domnul, însă, ne-a adus de la cele contra naturii la cele conforme naturii. Aceasta înseamnă cuvintele „după chip și după asemănare”³²⁷. Iar asceza și ostenele acesteia n-au fost născocite pentru a dobândi virtutea, adusă din afară, ci pentru a da la o parte viciul străin și contra firii, după cum și rugina nu este ceva firesc, ci ceva care se depune din pricina neglijenței; prin muncă, însă, o îndepărtăm și dăm la iveală strălucirea naturală a fierului.

Trebuie să se știe că termenul opinie (γνώμη) are multe sensuri și multe însemnări. Uneori înseamnă îndemn, după cum zice dumnezeiescul apostol:

³²⁶ Isaia VII, 15.

³²⁷ Facerea I, 26.

„Despre fecioare nu am poruncă de la Domnul, ci îndemn vă dau”³²⁸. Alteori înseamnă sfat, ca atunci când spune profetul David: „Asupra poporului tău sfat au urzit”³²⁹. Alteori înseamnă hotărâre, ca atunci când Daniil spune: „Pentru cine a ieșit această hotărâre fără de rușine?”³³⁰. Alteori se ia în loc de credință, de părere sau de cugetare și, ca să spun pe scurt, cuvântul opinie (γνώμη) se ia în 28 de sensuri.

CAPITOLUL XV

Despre activitățile care sunt în Domnul nostru Iisus Hristos

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos spunem că are și două activități. Ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl a avut activitate dumnezeiască, iar ca om și deoființă cu noi a avut activitatea firii omenești. Trebuie să se știe că altceva este activitatea (ἐνεργεία), altceva activ (ἐνεργητικό), altceva actul (ἐνεργημα), și altceva cel care activează (ο ενεργων). Activitatea este mișcarea eficace și substanțială a firii; activă este natura de unde provine activitatea; actul este îndeplinirea activității; cel care activează este cel care face uz de activitate, adică ipostasa. Activitatea se numește însă și act, iar actul și activitate, după cum și creatura se numește creație, căci zicem astfel: „toată creația“, indicând creaturile.

Trebuie să se știe că activitatea este o mișcare și ea mai degrabă lucrează sub o cauză externă decât lucrează în mod activ, după cum zice Grigore Teologul în cuvântarea despre Sf. Duh: „Dacă există o activitate, atunci este evident că va lucra sub o cauză externă și nu va lucra din proprie inițiativă, și va înceta imediat după ce va fi lucrat sub impulsul altuia”³³¹.

Trebuie să se știe că însăși viața este o activitate și este prima activitate a viețuitoarei. Activitate este și toată alcătuirea viețuitoarei: puterea de nutriție, de creștere, adică vegetală³³², mișcarea impulsivă, adică senzitivă, facultatea gândirii și a liberului arbitru. Activitatea este îndeplinirea puterii. Dacă toate acestea se văd la Hristos, vom spune deci despre El că are și activitate omenească.

Se numește activitate și primul gând care se naște în noi; el este o activitate simplă și fără relație prin aceea că mintea dă la iveală, prin sine însăși, în chip tainic, propriile ei gânduri, fără de care nu s-ar putea numi pe bună dreptate minte. Se numește iarăși activitate și exteriorizarea și răspândirea

³²⁸ I Corinteni VII, 25.

³²⁹ Psalmi LXXXII, 4.

³³⁰ Daniil II, 15.

³³¹ *Cuvântul XXXI, al cincilea teologic, despre Sfântul Duh*, Migne PG, XXXVI, col.140 A.

³³² Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 82r.

celor gândite prin exprimarea cuvântului. Această activitate, însă, nu este fără relație și simplă, ci ea se găsește într-o relație, pentru că este alcătuită din gândire și cuvânt. Activitate este și însăși relația ce există între săvârșitor și lucrul săvârșit. Se numește activitate și însăși îndeplinirea activității. Prima activitate este o activitate a sufletului numai; a doua este a sufletului care face uz de corp; a treia a corpului însuflețit cu minte; a patra, îndeplinirea. Mintea vede mai dinainte ceea ce are să se întâmple și lucrează prin corp potrivit acestei vederi. Așadar sufletul este cel care conduce; el se folosește de corp ca de un instrument, conducându-l și dirijându-l. Activitatea corpului este alta: ea este condusă și pusă în mișcare de suflet, îndeplinirea aparține și trupului și sufletului; trupului aparține atingerea, ținerea în mâini și cuprinderea a ceea ce se lucrează; sufletului îi aparține forma și înfățișarea a ceea ce se face. Tot astfel și despre Domnul nostru Iisus Hristos, puterea facerii de minuni a fost activitatea Dumnezeirii lui; dar lucrarea cu mâinile, a voi, a spune: „vreau, curățește-te”³³³ a fost activitatea omeneirii Lui. Îndeplinirea aparține pe de o parte firii omenești, cum este ruperea pâinilor³³⁴, auzirea leprosului și rostirea cuvântului „vreau”³³⁵, iar pe de altă parte a celei dumnezeiești cum este înmulțirea pâinilor³³⁶ și curățirea leprosului³³⁷. Prin amândouă, prin activitatea sufletului și a corpului, a arătat unica, aceeași, asemenea și întocmai activitate dumnezeiască a Lui. Căci după cum cunoaștem că firile sunt unite și că au întrepătrunderea una în alta și nu tăgăduim deosebirea acestora, ci le numărăm și cunoaștem că sunt nedespărțite, tot astfel cunoaștem și unirea voințelor și a activităților, cunoaștem și deosebirea și le numărăm, dar nu introducem despărțire. Căci în chipul în care s-a îndumnezeit trupul și n-a suferit schimbarea firii, în același chip și voința și activitatea Lui s-au îndumnezeit, dar nu ies din propriile lor granițe. Căci unul este cel care este și aceasta și aceea, și în chipul acesta și în chipul acela, adică cel care voiește și lucrează dumnezeiește și omenește.

Așadar este necesar să spunem că Hristos a avut două activități, din cauză că a avut două firi. Cele care au firea deosebită, acelea au și activitatea deosebită; iar cele care au activitatea deosebită, acelea au și firea deosebită. Și contrariul: cele care au aceeași fire, acelea au și aceeași activitate; iar cele care au o singură activitate, acelea au și o singură ființă, după cum spun părinții, grăitorii celor dumnezeiești. Așadar, este necesar una din două: sau să spunem că una este și firea lui Hristos, dacă spunem că Hristos are o singură activitate, sau, dacă ne ținem de adevăr și mărturisim potrivit Evan-

³³³ Matei VIII, 3; Marcu I, 41; Luca V, 13.

³³⁴ Matei XIV, 19; Marcu VI, 41; Luca IX, 16; Ioan VI, 11.

³³⁵ Matei VIII, 3; Marcu I, 41; Luca V, 13.

³³⁶ Matei XIV, 19-21; Marcu VI, 36-44; Luca IX, 12-17; Ioan VI, 5-14.

³³⁷ Matei VIII, 3; Marcu I, 42; Luca V, 13.

gheliei și părinților că Hristos are două firi, trebuie să mărturisim și două activități corespunzătoare acestora. Căci fiind, în virtutea Dumnezeirii, deoființă cu Dumnezeu și cu Tatăl, va fi asemenea Lui și în ce privește activitatea. Și apoi fiind, în virtutea omenirii, deoființă cu noi, va fi asemenea nouă în ce privește activitatea. Căci spune fericitul Grigore, episcopul Nisei³³⁸: „Cele care au o singură activitate, negreșit că au și aceeași putere, căci orice activitate este îndeplinirea puterii”³³⁹. Este cu neputință ca firea nezidită și cea zidită să aibă o singură fire, sau o singură putere, sau o singură activitate. Dar dacă vom spune că Hristos are o singură activitate, vom atribui Dumnezeirii Cuvântului afectele sufletului rațional, adică frica, supărarea și neliniștea.

Dacă vei obiecta însă că sfinții părinți vorbind despre Sfânta Treime au spus: cele care au o singură ființă acelea au și o singură activitate, și cele care au o ființă deosebită acelea au și activitatea deosebită și că nu trebuie să aplicăm asupra întrupării termenii întrebuiințați asupra Dumnezeirii, vom spune: dacă părinții au vorbit numai despre Dumnezeire și dacă Fiul după întrupare nu este de aceeași activitate cu Tatăl, nu va fi nici de aceeași ființă. Și atunci cui vom atribui aceste cuvinte: „Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez”³⁴⁰; și: „Fiul face de asemenea pe acelea pe care vede că Tatăl le face”³⁴¹; și: „Dacă nu mă credeți pe Mine, credeți faptelor Mele”³⁴²; și: „Faptele pe care le fac Eu mărturisesc despre Mine”³⁴³; și: „După cum Tatăl învie pe morți și dă viață, tot așa și Fiul dă viață acelorora cărora vrea”³⁴⁴. Toate aceste locuri îl arată nu numai deoființă cu Tatăl și după întrupare, dar și de aceeași activitate.

Și iarăși: dacă purtarea de grijă de toate nu este numai opera Tatălui și a Sfântului Duh, ci și a Fiului și după întrupare, și dacă aceasta este activitate, urmează că și după întrupare este de aceeași activitate cu Tatăl.

Dacă cunoaștem din minuni că Hristos este de aceeași ființă cu Tatăl și dacă minunile sunt o activitate a lui Dumnezeu, urmează că este după întrupare de aceeași activitate cu Tatăl.

Dacă activitatea Dumnezeirii Lui și a trupului Lui este una, atunci ea va fi compusă, iar Hristos va avea sau altă activitate decât Tatăl, sau și Tatăl va avea o activitate compusă. Iar dacă activitatea este compusă, este clar că și firea.

Iar dacă vor spune că prin activitate se introduce persoana, vom

³³⁸ Sf. Grigore de Nyssa (+ c. 385), fratele cel mai mic al Sfântului Vasile, a fost episcopul Nisei. Despre Sf. Grigore să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 4, p. 46.

³³⁹ *Explicarea Rugăciunii Domnești*, MG, XLIV, col. 1160 A,

³⁴⁰ Ioan, V, 17.

³⁴¹ Ioan V, 19.

³⁴² Ioan X, 38.

³⁴³ Ioan X, 25.

³⁴⁴ Ioan V, 21.

spune că dacă prin activitate se introduce persoana, atunci potrivit unei juste inversiuni și energia va fi introdusă prin persoană, în chipul acesta Sfânta Treime va avea trei activități, pentru că are trei persoane sau ipostase; sau, pentru că are o activitate, va avea o persoană sau o singură ipostasă. Sfinții Părinți, însă, au spus în de comun acord că cele care au aceeași ființă au și aceeași activitate.

Mai mult: dacă prin activitate se introduce persoana, atunci cei care au hotărât să nu se vorbească nici de o activitate, nici de două activități ale lui Hristos³⁴⁵ au poruncit să nu se vorbească nici de o persoană a lui și nici de două.

Și după cum cu privire la cuțitul înroșit în foc se păstrează firile focului și ale fierului, tot astfel și cele două activități și îndeplinirile lor. Fierul are proprietatea de a tăia, iar focul proprietatea de a arde; tăierea, însă, este îndeplinirea activității fierului; iar arderea este îndeplinirea activității focului. Deosebirea acestora se păstrează în tăierea cea arsă și în arderea cea tăiată, cu toate că după unirea fierului cu focul nici arderea nu s-a îndeplinit fără tăiere, nici tăierea fără ardere. Și nici nu spunem că sunt două cuțite înroșite în foc din pricina dublei activități naturale și nici nu amestecăm deosebirile lor substanțiale din pricină că este un singur cuțit înroșit în foc. Tot astfel și în Hristos; a Dumnezeirii Lui este activitatea Lui dumnezeiască și atotputernică, iar a omenirii Lui activitatea noastră, îndeplinirea activității omenești este ținerea mâinii copilei și ridicarea, iar a celei dumnezeiești, învierea³⁴⁶. Altceva este aceasta și altceva cealaltă, chiar dacă există nedespărțite una de alta în activitatea Lui teandrică. Dar dacă pentru motivul că ipostasă Domnului este una, va fi și activitatea Lui una, atunci și firea Lui va fi una, pentru că una este ipostasă Lui.

Și iarăși: dacă am spune cu privire la Domnul că are o singură activitate, vom spune că aceasta este sau dumnezeiască sau omenească sau nici una din două. Dacă este dumnezeiască, vom spune că este numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră; dacă este omenească, vom huli, spunând că este simplu om; iar dacă spunem că nu este nici dumnezeiască, nici omenească, vom spune că nu este nici Dumnezeu, nici om, nici deoființă cu Tatăl, nici cu noi. Identitatea după ipostasă s-a făcut prin unire; iar dacă nu-i așa, atunci se distruge deosebirea firilor. Dacă este păstrată, însă, deosebirea firilor, vor fi păstrate negreșit și activitățile acestora. Căci nu există fire fără activitate.

Dacă Stăpânul Hristos are o singură activitate, atunci va fi sau creată sau necreată, căci nu există o activitate intermediară acestora, după cum nu

³⁴⁵ Este vorba de mărturisirea de credință redactată în 636 de Sergie, patriarhul Constantinopolei și semnată de împăratul Heraclie în 638, prin care se interzicea de a se vorbi de o activitate sau două activități în Mântuitorul Hristos.

³⁴⁶ Matei, IX, 25; Marcu, V, 41 -42; Luca, VIII, 54-55.

există nici fire. Așadar, dacă este creată va arăta numai firea cea creată; iar dacă este necreată, va caracteriza numai ființa cea necreată. Căci trebuie negreșit ca însușirile firești să fie corespunzătoare firilor. O fire imperfectă, însă, este cu neputință să existe. Activitatea firească nu există în însușirile cele din afara firii și este evident că nici nu poate să fie, nici nu poate să se cunoască fire fără activitate firească. Căci fiecare, atât timp cât nu se schimbă, își învederează firea sa prin cele ce activează.

Dacă Hristos are o singură activitate, atunci aceeași activitate face și pe cele dumnezeiești și pe cele omenești. Nici una din existențe, atât timp cât rămâne în însușirile ei firești, nu poate să facă ceva contrar firii ei. Focul nu răcește și încălzește și nici apa nu usucă și udă. Prin urmare în chip Hristos, care este prin fire Dumnezeu și care s-a făcut prin fire om, a săvârșit atât minunile cât și patimile, cu o singură activitate?

Așadar, dacă Hristos a luat minte omenească, adică suflet gânditor și rațional, negreșit că El trebuie să fi gândit și trebuie să fi gândit pururea; iar cugetarea este o activitate a minții; prin urmare Hristos a fost activ și ca om și a fost activ pururea.

Prea înțeleptul și marele Sfânt Ioan Hrisostom³⁴⁷, în explicarea Faptelor Apostolilor, spune astfel în a doua omilie: „Nu ar greși cineva dacă ar numi patima Lui faptă, căci prin faptul că a pățimit toate, a făcut lucrul acela mare și minunat, distrugând moartea și făcând toate celelalte”³⁴⁸.

Dacă orice activitate, după cum au decis despre aceasta învățații, se definește ca o mișcare substanțială a unei firi, atunci unde a văzut cineva o fire imobilă sau complet inactivă, sau unde a găsit o activitate, care să nu fie mișcarea unei puteri firești? Dar după cum spune fericitul Chiril, nici un om care cugetă just nu va admite că Dumnezeu și creatura au o singură activitate firească³⁴⁹. Firea omenească nu învie pe Lazăr³⁵⁰ și nici puterea dumnezeiască nu lăcrămează³⁵¹. Căci plânsul este propriu firii omenești, iar viața este proprie vieții enipostatice. Cu toate acestea, fiecare din ele este comună amândurora firilor din cauza identității ipostasei. Căci unul este Hristos și una este persoana Lui, adică ipostasa. Și totuși are două firi, a Dumnezeirii și a omenirii Lui. Așadar, din Dumnezeire decurge în chip firesc slava care a fost comună fiecăreia din cele două firi din pricina identității ipostasei, iar din trup cele smerite, care sunt comune fiecăreia din

³⁴⁷ Despre Sf. Ioan Hrisostom (+ 407) să se vadă T.M. Popescu, în „*Fântâna Darurilor*“, 1937 și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 48-49.

³⁴⁸ *Comentar la Faptele Apostolilor*, Migne PG, LX, col. 18.

³⁴⁹ Citatul nu este al Sfântului Chiril, ci al Sfântului Grigore de Nyssa, *Contra lui Eunomiu*, Migne PG, XLV, col. 705 C. Cf. Dr. Dionys Stiefenhofer, *Des heiligen Johannes von Damaskus Genaue Darlegung des onhodoxen Glaubens*, Munchen, 1923, p. 160, nota 3.

³⁵⁰ Ioan XI, 1-44.

³⁵¹ Ioan XI, 35.

cele două firi. Căci unul este și același cel care este aceasta și aceea, adică Dumnezeu și om, și ale aceluiași sunt atât cele ale Dumnezeirii cât și cele ale omenirii. Dumnezeirea săvârșea minunile, dar nu le săvârșea fără trup; trupul, însă, pe cele smerite, dar nu fără Dumnezeire, în timp ce trupul pătimea, Dumnezeirea era unită cu El, cu toate acestea rămânea impasibilă și săvârșea patimile cele mântuitoare. Și în timp ce Dumnezeirea Cuvântului lucra, sfânta Lui minte era unită cu ea, gândind și știind cele ce se săvârșeau.

Așadar Dumnezeirea împărtășește corpului măririle sale proprii, dar ea nu participă patimilor trupului. Căci n-a suferit trupul Lui prin Dumnezeire așa după cum Dumnezeirea a lucrat prin trup. Trupul n-a fost decât un instrument al Dumnezeirii. Așadar, chiar dacă din primul moment al zămislirii n-a fost nici cea mai mică despărțire între cele două firi, ci faptele fiecăreia din cele două firi au fost continuu ale unei singure persoane, totuși cu nici un chip nu amestecăm pe acelea care s-au săvârșit în mod nedespărțit, ci cunoaștem din calitatea faptelor ale cărei din cele două firi este fiecare faptă.

Prin urmare, Hristos lucrează potrivit fiecăreia din cele două firi ale lui și fiecare fire din cele două lucrează în El cu participarea celeilalte. Cuvântul, în virtutea stăpânirii și puterii Dumnezeirii, lucrează cele ce sunt ale Cuvântului, toate câte sunt domnești și împărățești. Iar corpul lucrează pe ale sale, potrivit voinței Cuvântului, care s-a unit cu el și căruia îi aparține. Corpul nu se mișcă spre efectele firești, nici nu se îndepărta și evita de la sine pe cele dureroase sau pe cele care veneau din afară, ci corpul lui lucra așa potrivit firii sale, prin faptul că voia Cuvântul și îngăduia în vederea mântuirii să pătimească aceasta și să săvârșească propriile sale activități pentru ca, prin faptele firii sale, să fie învederat adevărul.

Dar după cum, în chip supraființial, a luat ființă născându-se din Fecioară, tot astfel lucrează și cele omenești mai presus de om, mergând cu picioare pământești pe apă nestatornică³⁵², nu pentru că apa s-a prefăcut în pământ, ci pentru că, prin puterea suprafirească a Dumnezeirii Lui, apa și-a pierdut calitatea ei de a mai curge și n-a cedat greutatea picioarelor materiale. Nu săvârșea în chip omenească pe cele omenești, căci nu era numai om, ci și Dumnezeu. Pentru aceea și patimile Lui sunt de viață făcătoare și mântuitoare. Și nici nu lucra în chip dumnezeiesc pe cele dumnezeiești, căci nu era numai Dumnezeu, ci și om. Pentru aceea săvârșea minunile prin pipăit, prin cuvânt și prin cele asemenea.

Dar dacă ar spune cineva: noi vorbim de o activitate cu privire la Hristos fără ca să desființăm activitatea omenească; aceasta pentru motivul

³⁵² Matei XIV, 25-26; Marcu VI, 48-49.

că activitatea omenească, în opoziție cu activitatea dumnezeiască, se numește patimă; prin urmare, potrivit acestei cugetări vorbim de o singură activitate cu privire la Hristos.

La aceasta vom spune: potrivit acestui raționament și cei care vorbesc de o singură fire nu vorbesc de aceasta desființând pe cea omenească, ci pentru că firea omenească, în opoziție cu cea dumnezeiască, se numește pasibilă. Dar departe de noi de a numi patimă activitatea omenească din pricina opoziției ei cu activitatea dumnezeiască. Căci, în general vorbind, nu se cunoaște și nici nu se definește existența cuiva din juxtapunere sau din comparație. Dacă ar fi așa, ar urma ca lucrurile să fie alternativ cauzele lor. Căci dacă activitatea omenească este patimă din pricină că cea dumnezeiască este activitate, atunci negreșit că și firea omenească va fi rea din pricină că firea dumnezeiască este bună. Și invers prin antiteză: mișcarea dumnezeiască se numește activitate, pentru că mișcarea omenească se numește patimă, iar firea dumnezeiască va fi bună pentru că firea omenească este rea. În chipul acesta toate făpturile vor fi rele, iar cel care a spus: „Și a văzut Dumnezeu toate câte a făcut și iată foarte bune”³⁵³, minte.

Dar noi spunem că sfinții părinți au numit mișcarea omenească în multe feluri, potrivit problemelor pe care le discutau. Au numit-o putere, activitate, deosebire, mișcare, însușire, calitate și patimă. Au numit-o putere, nu în opoziție cu cea dumnezeiască, ci pentru că este o putere care își are cauza în ea însăși și pentru că este neschimbătoare. Au numit-o activitate, pentru că este ceva caracteristic, care scoate la iveală ceea ce este asemenea în toate cele de aceeași specie. Au numit-o deosebire, pentru că ea face deosebirea între specii. Au numit-o mișcare, pentru că ea indică specia. Au numit-o însușire, pentru că ea constituie specia și se află numai în ea și nu în alta. Au numit-o calitate, pentru că ea este specifică speciei. Au numit-o patimă, pentru că se mișcă — căci toate cele ce sunt din Dumnezeu și după Dumnezeu, prin faptul că se mișcă, suferă, pentru că ele nu sunt prin ele mișcătoare și prin sine puternice. Așadar, după cum s-a spus, nu se numește așa prin opoziție³⁵⁴, ci potrivit felului de a fi, sădit în ea la creație de către cauza făcătoare a universului. Pentru aceea sfinții părinți, dându-i același nume au numit-o activitate. Căci cel care a spus³⁵⁵: „Lucrează în fiecare din cele două forme cu participarea celeilalte”³⁵⁶, ce altceva a făcut decât cel care a spus: „Și postind patruzeci de zile, după aceea a flămânzit”³⁵⁷. Căci a îngăduit firii să lucreze cele ale sale când a

³⁵³ Facerea I, 31.

³⁵⁴ Tradus prin corectarea textului ediției Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 86v.

³⁵⁵ Este vorba de papa Leon cel Mare (+ 461) și de Epistola XXVIII, către Flavian patriarhul Constantinopolei (+ 449).

³⁵⁶ *Epistola XXVIII către Flavian*, Migne PG, LIV, col. 768 B.

³⁵⁷ Matei IV, 2.

voit. Sau ce altceva au spus cei care au afirmat că Hristos are în El o activitate deosebită, sau cei care au afirmat că are o activitate dublă, sau cei care au afirmat că are alta și alta? Aceste din urmă numiri indică prin antonimie pe cele două activități. De multe ori prin antonimie se indică numărul ca prin a zice: dumnezeiesc și omenesc. Căci deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Dar cele care nu există cum pot să se deosebească?

CAPITOLUL XVI

Către cei care spun: Dacă omul are două firi și două activități, este necesar ca Hristos să aibă trei firi și tot atâtea activități

Omul, luat separat, fiind alcătuit din două firi, din suflet și din corp, și avându-le pe acestea neschimbate în el, se poate spune, pe bună dreptate, că are două firi. Fiecare păstrează și după unire însușirea naturală. Nici corpul nu este nemuritor, ci muritor; nici sufletul muritor, ci nemuritor; nici corpul nevăzut, nici sufletul vizibil ochilor trupului, ci unul rațional, gânditor și necorporal, altul, gros, vizibil și irațional. Cele care se împart prin opoziție după ființă nu sunt de aceeași fire; prin urmare sufletul și corpul nu sunt de aceeași ființă.

Și iarăși: omul este ființă rațională și muritoare. Dacă orice definiție indică firile asupra cărora se face definiția și dacă potrivit noțiunii de fire nu este identitate între rațional și muritor, urmează că omul, potrivit legii proprii sale definiții, nu are o singură fire.

Iar dacă se spune uneori că omul are o singură fire, atunci se ia numele firii în locul speciei, ca atunci când spunem că omul nu se deosebește de om prin vreo deosebire a firii. Dar pentru că toți oamenii au aceeași constituție și pentru că sunt compuși din suflet și corp și pentru că fiecare om are două firi, toți se reduc la o singură definiție. Acest lucru nu este absurd. Și sfințitul Atanasie, în lucrarea: „Contra celor care hulesc Duhul Sfânt“, a spus că există o singură fire a tuturor fapturilor, pentru că sunt făcute. El spune astfel: „Este cu puțință să se vadă iarăși că Duhul Sfânt este superior creației, că este altceva decât firea celor făcute și că este propriu numai Dumnezeuirii”³⁵⁸. Tot ceea ce este comun și se observă în mulți, fără ca să fie în unul mai mult, iar în altul mai puțin, se numește ființă. Prin urmare, pentru acest motiv, se zice o singură fire a oamenilor, pentru că orice om este compus din suflet și corp. Despre ipostasa Domnului însă, nu putem spune o singură fire, căci fiecare din firi

³⁵⁸ *Epistola I, către Serapion, contra celor cari hulesc și spun că Duhul cel Sfânt este făptura.* Migne PG, XXVI, col. 589 C.

păstrează, și după unire, însușirea firească și nu este cu puțință să găsim o specie Hristos. N-a fost un alt Hristos, din Dumnezeire și omenire, același și Dumnezeu și om.

Și iarăși: nu este același lucru a fi unul potrivit speciei de om, și a fi unul potrivit ființei sufletului și trupului. A fi unul potrivit speciei de om indică completa asemănare în toți oamenii; a fi unul potrivit ființei sufletului și corpului, însă, distruge însăși existența acelora, ducându-i la completă inexistență. Căci sau cel unul își va schimba ființa în cealaltă ființă, sau din cele două se va face altceva, sau amândouă se vor schimba sau, dacă rămân în definițiile lor proprii, vor fi două firi. Căci, potrivit noțiunii de ființă, nu este identitate între corporal și necorporal. Prin urmare nu este necesar, dacă vorbim de o singură fire cu privire la om — căci vorbim de o singură fire nu pentru că este identică calitatea substanțială a sufletului și a corpului, ci pentru că sunt cu totul asemenea indivizii de sub specia om — să vorbim de o singură fire cu privire la Hristos, pentru că aici nu există o specie care să cuprindă mai multe ipostase.

Mai mult: se spune că tot ceea ce este compus constă din cele imediat compuse. Căci nu spunem că o casă este compusă din pământ și apă, ci din cărămizi și lemn. Dacă ar fi așa ar fi necesar să spunem că omul este compus din cel puțin cinci firi, adică din cele patru elemente și suflet. Tot astfel și cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, nu avem în vedere părțile părților, ci pe cele ce sunt imediat unite, adică Dumnezeirea și omenirea.

Mai mult: dacă noi spunem că omul are două firi, vom fi siliți să admitem la Hristos trei firi; și atunci și voi veți învăța că Hristos este din trei firi, pentru că spuneți că omul este din două firi. Tot astfel și despre activități, căci este necesar ca activitatea să corespundă firii. Că omul se numește și este din două firi este martor Grigore Teologul, care zice: „Sunt două firi, Dumnezeu și omul, pentru că este și suflet și corp”³⁵⁹. Iar în cuvântarea la Botezul Domnului zice astfel: „Pentru că noi suntem dubli, din suflet și corp, din o fire văzută și nevăzută, este dublă și curățirea, prin apă și prin duh”³⁶⁰.

CAPITOLUL XVII

Despre îndumnezeirea firii trupului și a voinței Domnului

Trebuie să se știe că nu spunem că trupul Domnului s-a îndumnezeit, s-a făcut asemenea lui Dumnezeu și Dumnezeu în virtutea unei modificări sau schimbări sau prefaceri sau amestecări a firii, ci, după cum spune

³⁵⁹ *Epistola CI, către presbiterul Clindonie contra lui Apolinarie*, Migne PG, XXXVII, col. 180 A.

³⁶⁰ *Cuvântul XL La Sfântul Botez*, Migne PG, XXXVI, col. 368 A.

Grigore Teologul, „dintre firi, una a îndumnezeit și alta a fost îndumnezeită”³⁶¹, iar eu îndrăznesc să spun că a fost făcută asemenea lui Dumnezeu, căci cel care unge s-a făcut om, iar cel care a fost uns s-a făcut Dumnezeu. Acestea nu prin schimbarea firii, ci prin unirea în vederea întrupării, adică după ipostasă, potrivit căreia trupul s-a unit, fără să se despartă, cu Dumnezeu Cuvântul și prin întrepătrunderea firilor uneia în alta, în chipul în care vorbim și de înrosirea fierului prin foc. După cum mărturisim că întruparea s-a făcut fără modificare și schimbare, tot astfel hotărâm că s-a făcut și îndumnezeirea trupului. Prin faptul că „Cuvântul s-a făcut trup”³⁶², nici Cuvântul n-a ieșit din granițele Dumnezeirii Sale și nici din măririle Sale proprii demne de Dumnezeu și nici trupul, pentru că s-a îndumnezeit, nu și-a schimbat firea lui sau însușirile lui firești. Căci au rămas, și după unire, firile neamestecate, iar însușirile acestora nevătămate. Trupul Domnului, însă, s-a îmbogățit cu activitățile dumnezeiești în virtutea unirii prea curate cu Cuvântul, adică după ipostasă, fără să sufere vreo pierdere însușirile cele firești. Căci nu lucrează cele dumnezeiești în virtutea energiei lui, ci în virtutea Cuvântului unit cu el, Cuvântul arătându-și prin el propria lui energie. Căci fierul înroșit în foc arde, nu pentru că posedă, în virtutea unui principiu firesc, energia de a arde, ci pentru că posedă această energie din pricina unirii cu focul.

Așadar, trupul era muritor prin el însuși, dar dătător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvântul. Tot astfel și cu îndumnezeirea voinței; nu spunem că activitatea firească a ei a fost modificată, ci că s-a unit cu voința Lui dumnezeiască și atotputernică și a devenit voința Dumnezeului înomenit. Pentru aceea voința firii Sale omenești voind să se ascundă n-a putut de la sine³⁶³, din cauză că Dumnezeu Cuvântul a binevoit să-și arate în El însuși existența reală a slăbiciunii voinței omenești. Voind, însă, a curățat pe lepros³⁶⁴ din pricina unirii cu voința dumnezeiască. Trebuie să se știe că îndumnezeirea firii și a voinței este dovada cea mai semnificativă și cea mai demonstrativă despre existența celor două firi și celor două voințe. Căci după cum înroșirea prin foc nu schimbă în foc firea celui înroșit prin foc, ci arată atât pe cel înroșit prin foc, cât și pe cel care înroșește prin foc, și arată că sunt două și nu unul, tot astfel și îndumnezeirea nu dă naștere unei singure firi compuse, ci arată două firi și unirea cea după ipostasă. Căci spune Grigore Teologul: „Dintre firi, una a îndumnezeit și alta a fost îndumnezeită”³⁶⁵. Și prin cuvintele „dintre firi“, „una“ și „alta“ a arătat că sunt două.

³⁶¹ *Cuvântul XXXVIII La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, Migne PG, XXXVI, col. 325 BC.

³⁶² Ioan I, 14.

³⁶³ Marcu VII, 24.

³⁶⁴ Matei VIII, 3; Marcu I, 42; Luca V, 13.

³⁶⁵ *Cuvântul XXXVIII La Teofanie, adică la Nașterea Mântuitorului*, Migne PG, XXXVI, 325 BC.

CAPITOLUL XVIII

Încă despre voințe și liberul arbitru, minte și înțelepciune

Când spunem că Hristos este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, negreșit îi atribuim pe toate cele firești, atât ale Tatălui cât și ale Mamei. S-a făcut om ca să învingă pe cel învins. Căci cel care poate totul nu era lipsit de puterea de a elibera pe om de tiran prin stăpânirea și puterea Sa atotputernică. Aceasta însă ar fi dat motiv de acuzare tiranului, anume că omul a fost învins de el, dar a fost silit de Dumnezeu. Dumnezeu cel milostiv și de oameni iubitor, însă, voind să arate biruitor pe cel căzut, se face om, ca să ridice pe cel asemenea prin unul asemenea.

Nimeni nu tăgăduiește că omul este o ființă rațională și gânditoare. Cum s-a făcut însă Cuvântul om, dacă a luat un trup fără suflet sau un suflet fără minte? Unul ca acesta nu este om. Dar ce folos am fi avut din întrupare, dacă cel care a fost supus pentru prima dată patimii n-a fost mântuit, nici nu a fost reînnoit și nici întărit prin legătura cu Dumnezeu? Căci ceea ce n-a fost luat, n-a fost vindecat. Prin urmare Cuvântul ia pe om în întregime și ia de asemenea și partea lui cea mai bună, care a căzut sub boală, ca să dea mântuire omului în întregime. O minte neînțeleaptă și lipsită de cunoștință nu poate să existe niciodată. Iar dacă este inactivă și imobilă, negreșit este și neexistentă.

Așadar, Dumnezeu Cuvântul, voind să înnoiască pe „cea după chipul lui Dumnezeu”³⁶⁶, s-a făcut om. Dar care era „cea după chipul lui Dumnezeu“, dacă nu mintea? A luat oare Cuvântul partea mai rea din om, lăsând partea mai bună? În adevăr mintea este intermediarul între Dumnezeu și trup, al trupului ca împreună locuitor, al lui Dumnezeu ca chip. Mintea, așadar, se amestecă cu mintea și mintea este la mijloc între curățenia lui Dumnezeu și grosolănia corpului. Dacă Hristos a luat un suflet fără minte, atunci a luat sufletul unei ființe iraționale.

Dacă Evanghelistul a spus: „Cuvântul s-a făcut trup”³⁶⁷, trebuie să se știe că uneori în Sfânta Scriptură omul este numit suflet, ca în următorul text: „Iacov a intrat în Egipt cu 75 de suflete”³⁶⁸; alteori este numit trup, ca în următorul text: „Tot trupul va vedea mântuirea lui Dumnezeu”³⁶⁹. Așadar, Domnul nu s-a făcut trup lipsit de suflet, nici lipsit de minte, ci om. Căci însuși spune: „De ce mă lovești pe mine, omul care v-a vorbit

³⁶⁶ Facerea I, 26.

³⁶⁷ Ioan I, 14.

³⁶⁸ Facerea XLVI, 27.

³⁶⁹ Luca III, 6; Isaia XL, 5.

adevărul?”³⁷⁰. Așadar, a luat trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, care conduce trupul, dar este condus de Dumnezeu Cuvântului.

Prin urmare a avut în chip firesc și ca Dumnezeu și ca om voință. Voința omenească urma și se supunea voinței Lui; nu se mișca prin propria ei opinie, ci voia pe acelea pe care le voia voința Lui dumnezeiască. Căci prin îngăduința voinței dumnezeiești, suferea în chip firesc cele ale Sale. În momentul când a îndepărtat moartea, în chip firesc a îndepărtat-o, a trăit clipe de agonie și s-a înfricoșat pentru motivul că voința Lui dumnezeiască a voit și a îngăduit. Iar când voința Lui dumnezeiască a voit ca voința Lui omenească să aleagă moartea, atunci ea de bunăvoie s-a supus patimii, căci s-a dat pe sine însuși de bunăvoie morții, nu numai ca Dumnezeu, ci și ca om. Pentru aceea ne-a dăruit îndrăzneală contra morții, înainte de mântuirea patimă, Domnul spune astfel: „Tată, dacă este cu puțință trecă de la Mine paharul acesta”³⁷¹. Din aceste cuvinte este clar că El avea să bea paharul ca om, nu ca Dumnezeu. Prin urmare, ca om voiește să trecă paharul, căci cuvintele pronunțate de El exprimă frica firii omenești. „Dar să nu se facă voia Mea”³⁷², adică aceea potrivit căreia sunt de altă ființă decât Tine, ci voința Ta, adică a Mea și a Ta, potrivit căreia sunt deoființă cu Tine. Iar acestea sunt iarăși cuvintele îndrăzelii. Căci sufletul Domnului, care a fost om adevărat, potrivit bunăvoinței Lui, simțind dragostea firească de ființa Sa omenească, a încercat mai întâi slăbiciunea firii Sale la gândul despărțirii de corp, dar fiind întărită de voința dumnezeiască, are iarăși îndrăzneala contra morții. Pentru că același a fost în totul Dumnezeu împreună cu omenirea Lui și în totul om împreună cu Dumnezeirea Lui; același ca om a supus, în El și prin El, lui Dumnezeu și Tatălui ceea ce este omenesc și a fost ascultător Tatălui dându-se pe El însuși exemplul și pilda cea mai bună.

A voit în chip liber prin voința dumnezeiască și omenească. Voința liberă este înnăscută, negreșit, în orice fire rațională. Căci la ce va avea rațiunea dacă nu judecă în chip liber? O dorință naturală a sădit creatorul și în ființele iraționale; aceasta le conduce în chip necesar pentru menținerea firii lor proprii. Căci cele lipsite de rațiune nu pot conduce, ci sunt conduse de dorința naturală. Pentru aceea la ființele iraționale dorința și impulsul spre faptă sunt simultane, căci ele nu fac uz de rațiune, de deliberare, de gândire sau judecată. Pentru aceea nu sunt lăudate și fericite dacă săvârșesc virtutea și nici nu sunt pedepsite dacă fac răul. Firea rațională are în adevăr o dorință naturală care activează; în aceia, însă, care păzesc starea naturală, este condusă și orînduită de rațiune. Căci aceasta este superioritatea rațiunii: voința liberă, pe care o numim o activitate firească în rațiune.

³⁷⁰ Ioan VIII, 23; VIII, 40.

³⁷¹ Matei XXVI, 39; Marcu XIV, 36; Luca XXII, 42.

³⁷² Ibidem.

Pentru aceea când săvârșește virtutea este lăudată și fericită, iar când săvârșește viciul este pedepsită.

Prin urmare, sufletul Domnului a voit mișcându-se în chip liber, dar a voit în chip liber pe acelea pe care voința Lui dumnezeiască a voit ca să le vrea. Trupul nu se mișca la un semn al Cuvântului — Moise și toți sfinții se mișcau la un semn dumnezeiesc — ci același unul fiind și Dumnezeu și om a voit potrivit unei voințe dumnezeiești și omenești. Pentru aceea cele două voințe ale Domnului nu se deosebeau unele de altele în opinie, ci mai degrabă în putere firească. Căci voința Lui dumnezeiască era fără de început, atoatefăcătoare, era însoțită de putere și era impasibilă; voința Lui omenească, însă, a luat început în timp și a suferit înseși afectele naturale și neprihănite. În chip natural ea nu era atotputernică; dar prin faptul că a fost cu adevărat și real voința Cuvântului lui Dumnezeu a fost și atotputernică.

CAPITOLUL XIX Despre activitatea teandrică

Când fericitul Dionisie spune că Hristos a trăit printre oameni cu o activitate nouă, teandrică³⁷³, nu suprimăm activitățile firești ale celor două firi, în sensul că ar spune că a rezultat o singură activitate din cea dumnezeiască și cea omenească — căci dacă ar fi așa, am fi spus și o singură fire nouă, rezultată din cea omenească și cea dumnezeiască. Căci, după cum spun Sfinții Părinți, cele care au o singură activitate acelea au și o singură ființă —, ci fericitul Dionisie a numit cele două activități astfel, voind să arate modul nou și inexprimabil de manifestare al activităților firești ale lui Hristos, mod înrudit cu modul inexprimabil al întrepătrunderii reciproce a firilor lui Hristos, traiul lui ca om, străin și minunat și necunoscut firii existențelor, ca și felul comunicării însușirilor care rezultă din unirea inexprimabilă a firilor. Nu spunem că activitățile sunt despărțite și nici că firile activează despărțit, ci fiecare lucrează în chip unit ceea ce are propriu cu participarea celeilalte. Nici pe cele omenești nu le-a lucrat în chip omenesc, căci n-a fost simplu om, și nici pe cele dumnezeiești numai ca simplu Dumnezeu, pentru că n-a fost simplu om, ci El a fost în același timp și Dumnezeu și om. Căci după cum cunoaștem unirea și deosebirea firească a firilor, tot astfel cunoaștem unirea și deosebirea voințelor și activităților firești.

Trebuie să se știe așadar că despre Domnul nostru Iisus Hristos vorbim când ca despre două firi, când ca despre o singură persoană, dar și una și alta se raportează la un singur concept. Cele două firi sunt un singur Hristos; iar singurul Hristos este cele două firi. Așadar este același lucru

³⁷³ *Epistola IV către Gaius*, Migne PG, III, 1072 C.

când spui: Hristos lucrează potrivit fiecăreia din cele două firi ale Lui, și: fiecare din cele două firi lucrează în Hristos cu participarea celeilalte. Prin urmare firea dumnezeiască participă corpului care lucrează, prin faptul că prin bunăvoința voinței dumnezeiești i se îngăduie să sufere și să facă cele ale Sale și prin faptul că activitatea trupului este negreșit mântuitoare. Aceasta din urmă nu este opera activității omenești, ci a celei dumnezeiești. Trupul participă la Dumnezeirea Cuvântului, care lucrează, pentru că săvârșește lucrările cele dumnezeiești prin corp ca printr-un instrument și pentru că unul este cel care lucrează atât dumnezeiește cât și omenește în același timp.

Trebuie să se știe că sfânta Lui minte lucrează lucrările ei naturale, gândind și cunoscând, că este mintea lui Dumnezeu și că este adorată de toată făptura, amintindu-și de traiul și de patimile Sale de pe pământ. Participă la Dumnezeirea activă a Cuvântului, conduce și guvernează totul, gândind, cunoscând și conducând nu ca minte simplă a unui om, ci ca una unită cu Dumnezeu după ipostasă și care este minte a lui Dumnezeu.

Prin urmare, termenul „activitate teandrică“ arată aceasta, anume că Dumnezeu s-a făcut bărbat, adică s-a înomenit și activitatea Lui omenească a fost dumnezeiască, adică îndumnezeită; activitatea Lui omenească n-a fost lipsită de activitatea Lui dumnezeiască, iar activitatea Lui dumnezeiască n-a fost lipsită de activitatea Lui omenească, ci fiecare este considerată împreună cu cealaltă. Felul acesta se numește perifrază, anume când cineva cuprinde printr-un singur cuvânt două lucruri. După cum spunem că este una atât arderea care taie, cât și tăierea care arde a cuțitului înroșit în foc; dar spunem că altă lucrare este tăierea și alta arderea, și că arderea focului și tăierea cuțitului sunt activitățile unor firi deosebite, tot astfel și când vorbim de o singură activitate teandrică a lui Hristos, înțelegem pe cele două activități ale celor două firi ale Lui, a Dumnezeirii Lui, activitatea dumnezeiască, iar a omenirii Lui, activitatea omenească.

CAPITOLUL XX

Despre afectele firești și neprihănite ale lui Hristos

Mărturisim că Hristos a luat toate afectele firești și neprihănite ale omului. Căci a luat pe om în întregime, și a luat pe toate cele ale omului, afară de păcat. Acesta nu este firesc, nici însămânțat în noi de creator, ci s-a născut în voința noastră liberă, prin noua însămânțare a diavolului, fără a ne stăpâni prin forță. Se numesc afecte firești și neprihănite acelea ce nu sunt în puterea noastră, adică acelea care au apărut în viață din pricina condamnării prilejuite de călcarea poruncii, spre exemplu: foamea, setea, oboseala, durerea, lacrimile, coruptibilitatea, fuga de moarte, frica, agonia,

din care provine sudoarea, picăturile de sânge, ajutorul îngerilor, din pricina neputinței firii și cele asemenea, care există în chip firesc în toți oamenii.

Prin urmare pe toate le-a luat ca pe toate să le sfințească. A fost ispitit³⁷⁴ și a învins ca să ne dea nouă biruință și să dea firii putere de a învinge pe dușman, pentru ca firea învinsă odinioară să învingă³⁷⁵ pe învingătorul de altă dată prin aceleași ispite, prin care a fost învinsă.

Cel rău l-a ispitit pe Hristos din afară și nu prin gânduri, la fel ca și pe Adam. Căci și pe acesta nu l-a ispitit prin gânduri, ci prin șarpe. Domnul, însă, a respins ispita și ca fumul a împrăștiat-o, pentru ca să fie învinse și de noi afectele care l-au ispitit pe El și le-a învins, și Adam cel nou să mântuiască pe Adam cel vechi.

Fără îndoială afectele noastre firești erau în Hristos și conform firii și mai presus de fire. Afectele activau în El conform firii, când îngăduia trupului să sufere cele ale Sale; erau, însă, mai presus de fire, pentru că în Domnul afectele firești nu precedau voința, în El nu se poate vedea nimic silit, ci toate sunt de bunăvoie. Dacă a voit a flămânzit, dacă a voit a însetat, dacă a voit i-a fost frică, dacă a voit a murit.

CAPITOLUL XXI

Despre neștiință și robie

Trebuie să se știe că Hristos a luat o fire ignorantă și roabă. Căci firea omului este roabă lui Dumnezeu, care a făcut-o, și nu cunoaște pe cele viitoare. Așadar, dacă, după cum spune Grigore Teologul, desparți vizibilul de spiritual³⁷⁶, trupul se numește rob și ignorant. Din pricina identității ipostasei, însă, și a unirii nedespărțite, sufletul Domnului a fost îmbogățit cu cunoașterea celor viitoare și cu celelalte faceri de minuni. Trupul oamenilor, potrivit firii Lui, nu este făcător de viață; trupul Domnului, însă, unit după ipostasă cu însuși Cuvântul lui Dumnezeu, nu s-a despărțit de mortabilitatea firească, ci a devenit făcător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvântul și nu putem spune că n-a fost și nu este totdeauna făcător de viață. Tot astfel firea omenească nu posedă în chip substanțial cunoașterea celor viitoare; sufletul Domnului, însă, din pricina unirii cu însuși Dumnezeu Cuvântul și a identității ipostatice a fost îmbogățit, după cum am spus, cu celelalte minuni și cu cunoașterea celor viitoare.

Trebuie să se știe că nu putem să-L numim rob. Căci numele robiei și al stăpânirii nu indică firea, ci relația, cum este numele de Tată și de Fiu.

³⁷⁴ Matei, IV, 1-11; Marcu, I, 12-13; Luca, IV, 1-13.

³⁷⁵ Tradus prin corectarea textului ediției Migne PG, după ediția de la Verona. 1531, f. 93r.

³⁷⁶ Cuvântul XXX, al patrulea cuvânt teologic, despre Fiul, Migne PG, XXXVI, col.124B.

Aceste nume nu indică ființa, ci relația. Așadar, după cum am spus și despre neștiință, tot astfel și aici, dacă desparți prin gânduri pure sau pe cale abstractă, ceea ce este creat de ceea ce este necreat, atunci trupul este rob, dacă nu este unit cu Dumnezeu Cuvântul. Dar o dată ce s-a unit după ipostasă cum va fi rob? Căci unul fiind Hristos, nu poate fi Lui și rob și Domn. Aceste nume nu se spun despre cele absolute, ci despre cele relative. Așadar cui va fi rob? Tatălui? Dar dacă este rob Tatălui nu sunt ale Fiului toate câte le are Tatăl³⁷⁷. Iar rob al Său nu este nici într-un caz. Dar dacă este rob, în ce sens spune apostolul despre noi, care am fost înfiați prin El³⁷⁸: „Încât nu mai ești rob, ci fiu”³⁷⁹? Se numește rob cu numele — căci El nu este rob — deoarece a luat pentru noi chip de rob³⁸⁰ și a fost numit rob împreună cu noi³⁸¹. Impasibil fiind, a robit pentru noi patimilor, și s-a făcut slujitor mântuirii noastre. Dar cei care numesc pe Hristos rob, împart pe unul Hristos în două, întocmai ca Nestorie. Noi, însă, îl numim Stăpânul și Domnul întregii creații și afirmăm că unul Hristos, același Dumnezeu și om în același timp, știe totul. „Căci în El sunt toate visteriile cele ascunse ale înțelepciunii și ale cunoașterii”³⁸².

CAPITOLUL XXII

Despre progresul Domnului în înțelepciune, vârstă și har

„El sporea, spune Scriptura, în înțelepciune, în vârstă și în har”³⁸³. Creștea în vârstă; dar prin creșterea în vârstă scotea la iveală înțelepciunea care se afla în El. Mai mult: El își făcea progres al Său progresul oamenilor în înțelepciune, în har și în îndeplinirea buneivoințe a Tatălui, adică cunoașterea lui Dumnezeu și mântuirea oamenilor, și-și însușea pretutindeni firea noastră. Dar cei care afirmă că El progresa în înțelepciune și în har, ca și cum ar fi primit un adaos la acestea, afirmă implicit că unirea celor două firi nu s-a făcut din primul moment al existenței Sale în trup și nici nu mărturisesc unirea după ipostasă, ci ascultând³⁸⁴ de prostul Nestorie, născocesc o unire relativă și o simplă locuire a Cuvântului în om, „neștiind nici ce vorbesc, nici despre ce lucruri dau adevăritate”³⁸⁵. Căci dacă trupul s-a unit cu adevărat cu Dumnezeu Cuvântul din primul moment al existenței Sale în trup, și mai mult că a existat în El și avea identitatea

³⁷⁷ Ioan XVI, 15.

³⁷⁸ Galateni IV, 4-5.

³⁷⁹ Galateni IV, 7.

³⁸⁰ Filipeni II, 7.

³⁸¹ Filimon 16.

³⁸² Coloseni II, 3.

³⁸³ Luca II, 52.

³⁸⁴ Tradus prin corectarea textului ediției Migne PG, după ediția de la Verona. 1531, f. 94v.

³⁸⁵ I Timotei I, 7.

ipostatică cu El, cum oare nu l-a îmbogățit în chip desăvârșit cu toată înțelepciunea și harul? Trupul nu s-a împărțit de har și nici n-a participat prin har însușirilor Cuvântului, ci, mai degrabă, în virtutea unirii după ipostasă, prin care atât cele omenești cât și cele dumnezeiești sunt ale unuia singur Hristos — căci același era și Dumnezeu și om în același timp - izvorăște lumii harul, înțelepciunea și plinătatea tuturor bunurilor.

CAPITOLUL XXIII

Despre teamă

Numele de teamă are un sens dublu. Este o teamă firească, când sufletul nu vrea să se despartă de corp, din pricina dragostei naturale și a familiarității puse în el de la început de creator, în virtutea căreia, în chip firesc, se teme, agonizează și evită moartea. Definiția acestui fel de teamă este următoarea: teama firească este o putere care se alipește prin teamă de existență. În adevăr, dacă toate au fost aduse de creator de la neexistență la existență, au în chip firesc dorința de a exista și nu de a nu exista. Caracterul firesc al acestora este tendința spre cele ce mențin firea. Prin urmare și Dumnezeu Cuvântul, făcându-se om, a avut această dorință; în cele care mențin firea și-a arătat tendința prin care era împins spre mâncare, băutură și somn și a făcut în chip natural experiența tuturor acestora; în cele care distrug firea, însă, și-a arătat repulsia, ca în timpul patimii când, în chip voluntar, s-a temut de moarte. Chiar dacă cele ce s-au făcut s-au făcut prin legea firii, totuși nu s-au făcut în chip silit, cum este cazul cu noi. Căci voind în chip voluntar le-a primit pe cele firești. Prin urmare, această teamă, frică și agonie aparțin afectelor naturale și neprihănite; ele nu sunt supuse păcatului.

Este apoi o teamă care constă din trădarea gândurilor, din necredința și din neștiința ceasului morții, ca atunci când ne speriem în timpul nopții când se produce vreun zgomot. Această teamă este contra firii și o definim astfel : frica contra firii este teama provocată în noi pe neașteptate. Domnul n-a avut acest fel de frică. Pentru aceea niciodată nu s-a temut în acest fel, afară de momentul patimii, chiar dacă de multe ori s-a temut în virtutea întrupării Sale, căci El cunoștea timpul morții.

Că s-a temut cu adevărat spune sfințitul Atanasie în lucrarea contra lui Apolinarie : „Pentru aceasta Domnul a spus: «Acum s-a tulburat sufletul meu»³⁸⁶. Cuvântul «acum» arată momentul când a voit; totuși a arătat și existența fricii; n-a numit neexistența ei ca existentă, ca și cum cele spuse de El s-ar fi întâmplat în aparență. Toate s-au întâmplat prin fire și cu

³⁸⁶ Ioan XII, 27.

adevărat³⁸⁷. Iar mai jos: „Cu nici un chip Dumnezeuia nu-și împropriază patima fără de un trup care suferă; nici nu arată tulburare sau durere fără de un suflet care se întristează și se tulbură, nici nu se neliniștește sau se roagă fără de o minte care se neliniștește și se roagă. Dar chiar dacă cele săvârșite nu s-au întâmplat prin învingerea firii, totuși s-au săvârșit spre arătarea existenței”³⁸⁸. Cuvintele „cele săvârșite nu s-au întâmplat prin învingerea firii” arată că a suferit acestea de bună voie.

CAPITOLUL XXIV Despre rugăciunea Domnului

Rugăciunea este ridicarea minții către Dumnezeu. Sau: rugăciunea este cererea celor ce se cuvin de la Dumnezeu. Așadar, în ce sens se ruga Domnul la învierea lui Lazăr³⁸⁹ și în timpul patimii³⁹⁰? Căci sfânta Lui minte n-a avut nevoie să se urce către Dumnezeu, o dată ce era unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, și n-avea nevoie să ceară ceva de la Dumnezeu. Căci unul este Hristos. Dar împropriindu-și persoana noastră și formând în El însuși firea noastră, ni s-a făcut nouă pildă, ne-a învățat să cerem de la Dumnezeu, să ne ridicăm mintea spre El, deschizându-ne nouă, prin sfânta Lui minte, urcarea spre Dumnezeu. Căci după cum a suferit afectele, pentru ca să ne dea biruință asupra lor, tot astfel s-a și rugat, ca să ne deschidă, după cum am spus, urcarea către Dumnezeu și să plinească în locul nostru toată dreptatea³⁹¹, după cum a spus către Ioan, și să ne împace cu Tatăl Lui, să-l cinstească ca principiu și cauză și să arate că El nu este potrivnic lui Dumnezeu. Când la învierea lui Lazăr a spus: „Tată, îți mulțumesc că m-ai ascultat. Eu însă știam că totdeauna mă ascuți; dar am spus pentru poporul care se află aici ca să cunoască că Tu m-ai trimis”³⁹², nu este clar tuturor că a rostit aceste cuvinte pentru a cinsti pe Tatăl, ca pe cauza Lui, și a arăta că nu este potrivnic lui Dumnezeu?

Dar când a spus: „Tată, de este cu putință, treacă de la Mine paharul acesta, da nu cum voiesc Eu, ci cum Tu voiești”³⁹³, nu este clar oricărui că ne învață să cerem în ispite ajutor numai de la Dumnezeu, să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre și arată că și-a împropriat cele ale firii noastre și că are cu adevărat două voințe, corespunzătoare firilor Lui, firești, dar nu potrivnice? A spus „Tată”, pentru că este deoființă cu El; a spus „de este cu

³⁸⁷ *Cuvântul I despre întruparea Domnului contra lui Apolinarie*, Migne PG, XXVI. col. 1124 A.

³⁸⁸ *Cuvântul II despre mântuirea întrupare a lui Hristos contra lui Apolinarie*, MG. XXVI, col. 1153 B.

³⁸⁹ Ioan XI, 41-42.

³⁹⁰ Matei XXVI, 39-44; Marcu XIV, 32-41; Luca XXII, 41-46; Ioan XVII, 1-26.

³⁹¹ Matei III, 15.

³⁹² Ioan XI, 41-42.

³⁹³ Matei XXVI, 39; Marcu XIV, 36; Luca XXII, 42.

putință“ nu pentru că nu știa — căci ce este cu neputință la Dumnezeu? — ci pentru ca să ne învețe pe noi să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre. Cu neputință este numai ceea ce Dumnezeu nu, voiește, nici nu îngăduie. A spus: „Dar nu cum voiesc Eu, ci cum Tu voiești”³⁹⁴, deoarece ca Dumnezeu are aceeași voință cu Tatăl; ca om, însă, arată, în chip natural, voința omenirii Lui. În adevăr, aceasta în chip firesc evită moartea.

A spus cuvintele: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce m-ai părăsit”³⁹⁵, pentru că și-a împrumutat persoana noastră. Căci Tatăl nu este Dumnezeul lui Hristos, afară numai dacă, despărțind pe cale abstractă vizibilul de spiritual, s-ar fi așezat în același rând cu noi, și nici n-a fost părăsit vreodată de Dumnezeirea Sa, ci noi suntem cei părăsiți și noi cei trecuți cu vederea. Pentru aceea s-a rugat, pentru că și-a împrumutat firea noastră.

CAPITOLUL XXV

Despre împrumutarea firii noastre

Trebuie să se știe că sunt două feluri de împrumutări: una firească și substanțială și alta personală și relativă, Împrumutarea firească și substanțială este aceea potrivit căreia Domnul, pentru iubirea de oameni, a luat firea noastră și toate însușirile firești, căci s-a făcut om prin natură și cu adevărat și a experimentat însușirile firești, împrumutarea personală și relativă este atunci când ia locul altei persoane, pe baza unei relații oarecare, adică mila sau dragostea, sau când rostește în locul altei persoane pentru ea cuvinte care nici într-un caz nu se potrivesc Lui. Potrivit acestei împrumutări personale și relative și-a împrumutat blestemul și părăsirea noastră și cele asemenea care nu sunt firești, fără ca El să fie sau facă acestea, ci a luat persoana noastră și a fost așezat în același rând cu noi. Un astfel de sens au cuvintele: „S-a făcut blestem pentru noi”³⁹⁶.

CAPITOLUL XXVI

Despre patima corpului Domnului și despre impasibilitatea Dumnezeirii Lui

Prin urmare însuși Cuvântul lui Dumnezeu a suferit toate în trup, în timp ce firea Lui dumnezeiască și singura impasibilă a rămas impasibilă. Căci prin faptul ca a suferit unul Hristos, compus din Dumnezeire și

³⁹⁴ Ibidem.

³⁹⁵ Matei XXVII, 46; Marcu XV, 34.

³⁹⁶ Galateni III, 13.

omenire și care este în Dumnezeu și omenire, a suferit firea cea pasibilă, ca una ce prin natură este pasibilă, dar n-a suferit împreună cu ea și firea impassibilă. Sufletul este pasibil; pentru aceea, când corpul este tăiat el simte durere și suferă împreună cu corpul, cu toate că el n-a fost tăiat. Dumnezeirea, însă, pentru că este impassibilă, n-a suferit împreună cu corpul.

Trebuie să se știe că spunem: Dumnezeu a suferit în trup, dar nici într-un caz că Dumnezeirea a suferit în trup, sau că Dumnezeu a suferit prin trup. Căci dacă atunci când soarele luminează un copac, iar securea taie copacul, soarele rămâne netăiat și impassibil, cu atât mai mult rămâne impassibilă Dumnezeirea impassibilă a Cuvântului unită cu trupul după ipostasă, atunci când trupul suferă! Și după cum dacă cineva varsă apă pe un fier înroșit în foc, unul, adică focul, care are însușirea naturală de a suferi din pricina apei, se stinge, dar fierul rămâne nevătămat, căci nu are însușirea naturală de a se strica din pricina apei, cu cât mai mult suferința nu este proprie Dumnezeirii, singura impassibilă, și cu atât mai mult rămâne depărtată de suferință, atunci când trupul suferea! Dar nu este necesar ca exemplele să se potrivească complet și perfect, în exemple este necesar să se observe asemănarea și deosebirea, căci altfel nu este exemplu. Căci asemănarea în totul va fi identitate și nu exemplu, și aceasta este valabilă mai ales despre cele dumnezeiești. Este însă cu neputință să se găsească exemple întru totul asemenea cu privire la doctrina despre Dumnezeu și despre întrupare.

CAPITOLUL XXVII

Dumnezeirea Cuvântului rămâne nedespărțită de suflet și de corp și în moartea Domnului, și rămâne o singură ipostasă

Domnul nostru Iisus Hristos a fost fără de păcat, „căci păcat n-a făcut cel care ridică păcatul lumii și nici nu s-a găsit viclenie în gura Lui”³⁹⁷. Nu era supus morții, de vreme ce prin păcat a intrat moartea în lume³⁹⁸. Așadar, Domnul moare, primind în locul nostru moartea, se aduce pe sine însuși în locul nostru jertfă Tatălui, căci noi am păcătuit față de Tatăl, și El trebuia ca să-l primească pe El, în locul nostru, preț de răscumpărare ca astfel să ne libereze pe noi de condamnare. Sângele Domnului n-a fost adus ca jertfă tiranului. Să nu fie! Așadar, moartea se apropie și înghițind momeala corpului este străbătută de undița Dumnezeirii; și gustând din corpul infailibil și făcător de viață este distrusă și dă îndărăt pe toți aceia pe care altădată i-a înghițit. Căci după cum întunericul dispare când vine lumina,

³⁹⁷ I Petru, II, 22; Isaia LIII, 9; Ioan I, 29.

³⁹⁸ Romani V, 12.

tot astfel și stricăciunea este alungată la apropierea vieții; atunci toți capătă viață, iar cel care a introdus stricăciunea în viață, distrugere.

Așadar, chiar dacă a murit ca om, și chiar dacă Sfântul Lui suflet s-a despărțit de corpul Lui prea curat, totuși Dumnezeuirea nu s-a despărțit de cele două, adică de suflet și de corp, și astfel nici unica ipostasă nu s-a despărțit în două ipostase. Căci corpul și sufletul au avut de la început, în același timp, existența în ipostasa Cuvântului, și cu toate că în timpul morții a fost despărțit sufletul de trup, totuși fiecare a rămas, având existența în unica ipostasă a Cuvântului. Astfel, unica ipostasă a Cuvântului a fost și ipostasa Cuvântului și a sufletului și a trupului. Niciodată, nici sufletul, nici corpul n-au avut o ipostasă proprie, alta decât ipostasă Cuvântului. Ipostasa Cuvântului a fost totdeauna una și niciodată două. Prin urmare, ipostasa lui Hristos este una totdeauna. Chiar dacă spațial sufletul s-a despărțit de corp, ipostatic, însă, era unit prin Cuvânt.

CAPITOLUL XXVIII

Despre coruptibilitate și distrugere

Numele de coruptibilitate are două sensuri: indică aceste afecte omenești: foamea, setea, oboseala, străpungerea cu cuiele, moartea, adică despărțirea sufletului de corp, și cele asemenea. Potrivit acestei însemnări spunem că trupul Domnului este coruptibil, căci a luat pe toate acestea de bunăvoie. Coruptibilitatea, însă, înseamnă și descompunerea și dispariția completă a corpului în elementele din care a fost compus. Aceasta este numită de mulți mai ales distrugere. Corpul Domnului n-a avut experiența acesteia, după cum spune profetul David: „Că nu vei părăsi sufletul meu în iad, și nici nu vei da ca să vadă cel cuvios al tău distrugere”³⁹⁹.

Este necucernic să spui că este incoruptibil corpul Domnului înainte de înviere, după concepția nebunului Iulian și Gaian, potrivit primului sens al Cuvântului coruptibilitate. Căci dacă era incoruptibil nu era deoființă cu noi și atunci nu s-au întâmplat cu adevărat, ci numai în aparență, acelea care spune Evanghelia că s-au întâmplat, foamea, setea, cuiele, împungerea coastei, moartea. Iar dacă s-au întâmplat aparent, atunci taina întrupării este o înșelăciune și o minciună, atunci aparent și nu adevărat s-a făcut om, atunci aparent și nu adevărat am fost mântuiți. Să nu fie! Iar cei care vorbesc așa să fie lipsiți de mântuire. Noi, însă, am dobândit mântuirea cea adevărată și o vom dobândi. După al doilea sens al cuvântului coruptibilitate, mărturisim că trupul Domnului este incoruptibil, adică nepieritor, după cum ne-au predat purtătorii de Dumnezeu părinți. Dar după

³⁹⁹ Psalmi XV, 10.

învierea din morți a Mântuitorului, spunem că trupul Domnului este incoruptibil și după primul sens. Și Domnul a dăruit prin corpul Lui propriu și corpului nostru învierea și incoruptibilitatea, care urmează după înviere, făcându-ni-se însuși pârga învierii, a incoruptibilității și a impasibilității. „Căci trebuia, spune dumnezeiescul apostol, ca acest corp stricăcios să se îmbrace în nestricăciune”⁴⁰⁰.

CAPITOLUL XXIX

Despre pogorârea în iad

Sufletul îndumnezeit se pogoară în iad, ca după cum celor de pe pământ a răsărit soarele dreptății⁴⁰¹, tot astfel să strălucească lumină și celor de sub pământ și care stau în întuneric și în umbra morții⁴⁰²; ca după cum a binevestit pacea celor de pe pământ, slobozenie celor robiți, vedere celor orbi⁴⁰³, și celor care au crezut a devenit pricina mântuirii veșnice, iar celor care n-au crezut, muștrare a necredinței, tot astfel și celor din iad. „Pentru ca Lui să se plece tot genunchiul celor cerești, celor pământești și celor dedesupt”⁴⁰⁴. Și astfel a slobozit pe cei legați din veci și iarăși a revenit dintre morți deschizându-ne calea către înviere.

⁴⁰⁰ I Corinteni XV, 53.

⁴⁰¹ Maleahi IV, 2.

⁴⁰² Luca I, 79; Isaia IX, 2.

⁴⁰³ Isaia LXI, 1; Luca IV, 18.

⁴⁰⁴ Filipeni II, 10.

CARTEA A PATRA

CAPITOLUL I

Despre cele de după înviere

După învierea din morți a lepădat toate afectele, adică coruptibilitatea, foamea și setea, somnul și oboseala și cele asemenea. Căci chiar dacă a gustat din mâncare după înviere⁴⁰⁵, totuși nu în virtutea unei legi a firii — căci n-a flămânzit — ci în virtutea întrupării Sale, ca să învedereze adevărul învierii, anume că este însuși trupul Lui, care a suferit și a înviat. N-a lepădat nici una din părțile firii, nici corpul, nici sufletul, ci avea și corpul și sufletul rațional și gânditor, volițional și activ și astfel se așează în dreapta Tatălui⁴⁰⁶, voind dumnezeiește și omenește mântuirea noastră și lucrând, pe de o parte dumnezeiește, purtarea de grijă, conservarea și conducerea tuturor, iar pe de altă parte omenește, amintindu-și de viețuirea Sa de pe pământ, văzând și cunoscând că este adorat de toată făptura rațională. Sfântul Lui suflet cunoaște că este unit după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul și că este împreună adorat ca suflet al lui Dumnezeu și nu ca simplu suflet, înălțarea de la pământ la cer și coborârea Lui iarăși sunt activități ale unui corp circumscris: „Căci va veni iarăși, spune Sfânta Scriptură, către voi așa precum l-ați văzut mergând la cer”⁴⁰⁷.

CAPITOLUL II

Despre șederea în dreapta Tatălui

Spunem că Hristos s-a așezat cu trupul în dreapta lui Dumnezeu și a Tatălui, dar nu vorbim de o dreaptă spațială a Tatălui. Căci cum va avea o dreaptă spațială cel necircumscris? Dreapta și stânga au numai lucrurile circumscrise. Numim dreapta Tatălui slava și cinstea Dumnezeirii, în care Fiul lui Dumnezeu, ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl, există înainte de veci, și în care, după ce s-a întrupat în vremurile din urmă, șade și cu trupul, deoarece trupul Lui este slăvit împreună cu El. Căci este închinat de toată creația într-o singură închinăciune împreună cu corpul lut.

⁴⁰⁵ Luca XXIV, 41-43.

⁴⁰⁶ Marcu XVI, 19; Romani VIII, 34; Efeseni I, 20; Coloseni; III, 1; Evrei XIII, 2; I Petru III, 32.

⁴⁰⁷ Fapte I, 11.

CAPITOLUL III

Către cei care spun: dacă Hristos are două firi,
sau adorați creația închinându-vă unei firi create,
sau spuneți că o fire este adorată
și una neadorată

Ne închinăm Fiului lui Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh; înainte de înomenirea Lui îl adorăm necorporal, dar acum, după întrupare, îl adorăm pe același întrupat și făcut om, dar și Dumnezeu. Așadar, trupul lui Hristos, în virtutea firii Sale proprii, dacă vei despărți pe cale abstractă vizibilul de spiritual, este neadorat, pentru că este creat; dar pentru că este unit cu Dumnezeu Cuvântul este adorat din pricina Cuvântului și în Cuvânt. Căci în chipul în care împăratului i se dă închinăciunea și când este dezbrăcat și când este îmbrăcat, iar porfira, ca simplă porfiră, se calcă în picioare și se aruncă, dar când ajunge îmbrăcămintea împărătească este cinstită și slăvită, iar dacă ar disprețui-o cineva este condamnat la moarte, lucru care s-a întâmplat de multe ori, și după cum simplul lemn se poate pipăi, dar când este unit cu focul și făcut cărbune nu poți să-l atingi, nu din cauza lui, ci din cauza focului unit cu el — căci firea lemnului nu este inaccesibilă pipăitului, ci cărbunele, adică lemnul înroșit în foc — tot astfel și trupul, în virtutea firii sale, nu este adorat, dar este adorat în Cuvântul lui Dumnezeu întrupat; nu este adorat din pricina lui, ci din pricina lui Dumnezeu Cuvântul, unit cu el după ipostasă. Și nu spunem că ne închinăm unui simplu trup, ci trupului lui Dumnezeu, adică Dumnezeului întrupat.

CAPITOLUL IV

Pentru ce s-a făcut om
Fiul lui Dumnezeu și nu Tatăl și nici Duhul?
Ce a săvârșit întrupându-se ?

Tatăl este Tată și nu Fiu; Fiul este Fiu și nu Tată; Duhul este Sfântul Duh și nu Tată și nici Fiu. Căci însușirea este imobilă. Altfel cum ar putea să rămână însușire, dacă este mobilă și se schimbă? Pentru aceea Fiul lui Dumnezeu se face Fiu al omului, ca să rămână imobilă însușirea. Fiind Fiul lui Dumnezeu, s-a făcut Fiul omului, întrupându-se din Sfânta Fecioară, iar prin aceasta nu s-a depărtat de însușirea de a fi Fiu.

Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat ca să dăruiască iarăși omului aceea

potrivit căreia l-a făcut la început. Căci l-a făcut „după chipul lui”⁴⁰⁸, adică gânditor și liber, și „după asemănare”⁴⁰⁹, adică desăvârșit în virtuți, atât pe cât este cu puțință firii omenești. Un fel de caracteristici ale firii dumnezeiești sunt acestea: lipsa de grijă, curăția, bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și a fi lipsit de orice răutate. Așadar, la început l-a pus în comuniune cu El — „căci l-a făcut pentru incoruptibilitate”⁴¹⁰ — și l-a ridicat prin comuniunea cu El către incoruptibilitate. Din pricina călcării poruncii, însă, am întunecat și am distrus caracteristicile chipului dumnezeiesc, am ajuns în viciu și am fost lipsiți de comuniunea dumnezeiască. „Căci ce împărtașire are lumina cu întunericul?”⁴¹¹. Și ajungând noi în afara vieții, am căzut în stricăciunea morții. Pentru că Dumnezeu ne-a dat o stare mai bună, dar n-am păzit-o, Cuvântul ia starea mai rea, adică firea noastră, ca să înnoiască, prin El însuși și în El însuși, starea omului „după chipul și după asemănarea lui”⁴¹², ca să ne învețe pe noi viețuirea în virtute — căci ne-a făcut virtutea prin El însuși ușoară de practicat — ca să ne libereze de stricăciune prin comuniunea cu viața, făcându-se pârga învierii noastre și să reînnoiască vasul cel netrebnic și stricat, ca să ne răscumpere de tirania diavolului, chemându-ne la cunoștința de Dumnezeu, să ne întărească și să ne învețe să biruim pe tiran prin răbdare și smerenie.

A încetat religia demonilor, s-a sfințit zidirea prin dumnezeiescul sânge, s-au surpat capiștele și templele idolilor, s-a sădit cunoștința lui Dumnezeu; Treimea cea deoființă, Dumnezeirea nezidită este închinată, un Dumnezeu adevărat, creator și Domn al tuturor; virtuțile sunt îndeplinite, nădejdea învierii s-a dăruit prin învierea lui Hristos; diavolii se înfricoșează de oamenii pe care altă dată îi țineau sub a lor robie. Și lucru minunat este că toate acestea s-au făcut prin cruce, prin patimi și prin moarte, în tot pământul s-a predicat vestea cea bună a cunoașterii lui Dumnezeu și n-a pus pe fugă pe cei potrivnici cu ajutorul războiului, nici cu ajutorul armelor, nici cu ajutorul oștilor; nu, ci puțini oameni goi, săraci, neînvățați, persecutați, bătuți, dați morții, au biruit pe cei înțelepți și pe cei puternici, predicând pe cel răstignit în corp și pe cel care a murit, căci cu ei era puterea atotputernică a celui răstignit. Moartea, atât de înfricoșătoare înainte, este învinsă; ea, socotită altă dată groaznică și odioasă, acum este preferată vieții.

Acestate sunt izbânzile venirii lui Hristos! Acestate sunt semnele puterii lui! Căci n-a mântuit ca prin Moise un popor din Egipt și din robia

⁴⁰⁸ Facerea I, 26.

⁴⁰⁹ Ibidem.

⁴¹⁰ Înțelepciunea lui Solomon II, 23.

⁴¹¹ II Corinteni VI, 14.

⁴¹² Facerea I, 26.

lui Faraon, despărțind marea⁴¹³, ci mai mult, a izbăvit întreaga omenire de stricăciunea morții și de sub robia crudului tiran, a păcatului. Nu duce cu forța spre virtute, nici nu acoperă cu pământ⁴¹⁴, nici nu arde cu foc⁴¹⁵ și nici nu poruncește să fie loviți cu pietre cei păcătoși⁴¹⁶, ci convinge, prin blândețe și îndelungă răbdare, ca oamenii să aleagă virtutea, să lupte prin necazuri pentru ea și să se bucure de roadele ei. Altă dată cei care păcătuiau erau pedepsiți, dar stăruiau mai departe în păcat și păcatul le era socotit ca Dumnezeu; acum, însă, oamenii aleg pentru credință și virtute asupriri, torturări și moarte.

Slavă Ție Hristoase, Cuvinte al lui Dumnezeu, înțelepciune. Putere și Dumnezeule atotputernic! Ce-ți vom da noi neputincioșii, în schimbul tuturor acestora? Căci toate sunt ale tale și nu ceri de la noi nimic altceva decât să ne mântuim; dar și pe aceasta o dai și din pricina nespusei Tale bunătați ești chiar recunoscător celor care o primesc.

Mulțumesc Ție celui care ne-ai dat existența, celui care ne-ai dăruit o fericită existență, celui care ne-ai adus, prin negrăita Ta bunăvoință, iarăși la această stare pe noi, cei căzuți din ea!

CAPITOLUL V

Pentru cei care întrebă

dacă ipostasa lui Hristos este creată sau necreată

Ipostasa Cuvântului lui Dumnezeu înainte de întrupare a fost simplă, necompusă, necorporală, necreată; când s-a întrupat, însă, și a devenit ipostasa trupului, a ajuns compusă din Dumnezeirea pe care o avea întotdeauna, și din trupul pe care l-a luat. Ipostasa are însușirile celor două firi și este cunoscută în două firi. Din această pricină aceeași unică ipostasă este necreată, în virtutea Dumnezeirii, și creată, în virtutea omenirii, văzută și nevăzută. Altfel, suntem siliți sau să împărțim pe unicul Hristos, dacă spunem două ipostase, sau să fie negată deosebirea firilor și să introducem schimbare și amestecare.

⁴¹³ Ieșirea XIV, 16-31.; Deuteronom XI, 4.

⁴¹⁴ Numeri XVI, 31-33; Deuteronom XI, 6.

⁴¹⁵ Numeri XVI, 35.

⁴¹⁶ Iisus Navi VII, 25.

CAPITOLUL VI Când Cuvântul a fost numit Hristos?

Mintea nu s-a unit cu Dumnezeu Cuvântul, după cum mint unii, înainte de întruparea din Fecioară și nici nu s-a numit de atunci Hristos. Această absurditate face parte din neroziile lui Origen, care a susținut preexistența sufletelor. Noi afirmăm, însă, că Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu a devenit Hristos din momentul în care s-a sălășluit în pântecele Sfintei pururea Fecioarei, s-a făcut trup în chip neschimbat și a fost uns trupul cu Dumnezeirea. „Aceasta este ungerea omenirii“, după cum zice Grigore Teologul⁴¹⁷. Iar prea sfințitul Chiril al Alexandriei, scriind către împăratul Teodosie, a spus acestea: „Eu spun că Iisus Hristos nu trebuie să se numească nici Cuvântul din Dumnezeu fără omenire și nici templul care s-a născut din femeie, fără a fi unit cu Cuvântul. Aceasta pentru motivul că prin numele Hristos se înțelege Cuvântul cel din Dumnezeu împreunat în chip tainic cu omenirea, în virtutea unirii săvârșite prin întrupare”⁴¹⁸. Iar în scrierea către împărătese, spune astfel: „Unii spun că numele Hristos se cuvine numai Cuvântului născut din Dumnezeu Tatăl care este gândit și există deosebit. Noi, însă, n-am fost învățați să gândim sau să spunem așa, ci spunem că în momentul în care Cuvântul s-a făcut trup, în același moment a și fost numit Iisus Hristos. Se numește Hristos, pentru că a fost uns cu untdelemnul bucuriei⁴¹⁹, adică cu Duhul de la Dumnezeu și Tatăl. Dar că ungerea este pentru omenire nu se va îndoii nimeni din cei care sunt obișnuiți să judece drept”⁴²⁰. Iar Atanasie, cel de veșnică pomenire, în cuvântul despre mântuitoarea întrupare spune astfel: „Dumnezeul care există înainte de venirea în trup n-a fost om, ci a fost Dumnezeu la Dumnezeu⁴²¹, fiind nevăzut și impasibil. Dar când s-a făcut om este adus prin trup numele Hristos, pentru că numelui îi urmează patima și moartea”⁴²².

Chiar dacă Sfânta Scriptură zice: „Pentru aceea te-a uns pe tine Dumnezeule, Dumnezeul tău, cu untdelemnul bucuriei”⁴²³, totuși trebuie să se știe că de multe ori dumnezeiasca Scriptură întrebuițează timpul trecut în locul viitorului, ca în versetul următor: „După acestea s-a arătat pe

⁴¹⁷ *Cuvântul XXX, al patrulea cuvânt teologic, despre Fiul*, Migne PG, XXXVI, col.132 B.

⁴¹⁸ *Cuvânt adresat prea binecredinciosului împărat Teodosie, despre credința cea adevărată în Domnul nostru Iisus Hristos*, Migne PG, LXXVI, col. 1173 C.

⁴¹⁹ Psalmi XLIV, 9; Evrei I, 9.

⁴²⁰ *Cuvânt adresat prea birtecredincioaselor împărătese*, Migne PG, LXXVI, col. 1220 C.

⁴²¹ Ioan I, 1.

⁴²² *Cuvântul II despre mântuitoarea întrupare a lui Hristos contra lui Apolinarie*, Migne PG, XXV, col. 1133 B.

⁴²³ Psalmi XLIV, 9; Evrei I, 9.

pământ și a petrecut cu oamenii”⁴²⁴; când s-au spus aceste cuvinte nici nu s-a arătat, nici n-a petrecut Dumnezeu cu oamenii. De asemenea, și următorul text: „La râul Vavilonului⁴²⁵, acolo am șezut și am plâns”⁴²⁶, căci aceasta niciodată nu s-a întâmplat.

CAPITOLUL VII

Către cei care întreabă dacă

Sfânta Născătoare de Dumnezeu a născut două firi și dacă au fost răstignite pe cruce două firi

Cuvintele $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$ și $\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$, scrise cu un singur ν , se raportează la fire și indică firea necreată și creată. Cuvintele $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\sigma$ și $\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\omicron\sigma$, scrise cu doi ν , nu se referă la fire, ci la ipostasă și indică ceea ce este nenăscut și născut. Firea dumnezeiască este $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\omicron\sigma$, adică necreată; iar cele ce vin după firea dumnezeiască sunt $\gamma\epsilon\nu\eta\tau\alpha$, adică create. În firea dumnezeiască și necreată se vede nenăscutul în Tatăl, căci n-a fost născut; născutul în Fiul, căci s-a născut din veșnicie din Tatăl; iar purcesul în Sfântul Duh. Primele exemplare ale fiecărei specii de animale sunt $\alpha\gamma\epsilon\nu\nu\eta\tau\alpha$, nenăscute, dar nu $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta\tau\alpha$, necreate, căci ele s-au făcut de creator, dar nu s-au născut din cele asemenea lor. Cuvântul $\gamma\epsilon\nu\epsilon\sigma\iota\sigma$ înseamnă creare, iar cuvântul $\gamma\epsilon\nu\nu\eta\sigma\iota\sigma$ înseamnă naștere. Cu privire la Dumnezeu nașterea este ieșirea numai din Tatăl a Fiului celui deoființă cu El; cu privire la corpuri, însă, nașterea este ieșirea unei ipostase de aceeași ființă din împreunarea bărbatului cu femeia. Din aceasta cunoaștem că nașterea nu este o însușire a firii, ci a ipostaselor. Căci dacă nașterea ar aparține firii, nu s-ar vedea în fire și nașterea și nenașterea. Prin urmare Sfânta Născătoare de Dumnezeu a născut o ipostasă cunoscută în două firi; în ce privește Dumnezeirea Sa a fost născut din Tatăl în afară de timp, dar în ce privește omenirea sa, a fost întrupat în vremurile din urmă din Sfânta Fecioară în timp și s-a născut în trup.

Dacă cei care întreabă ar lăsa să se înțeleagă că cel care s-a născut din Sfânta Născătoare de Dumnezeu este din două firi, spunem: da, sunt două firi, căci același este Dumnezeu și om. Tot astfel și despre răstignire, înviere și înălțare. Aceste fapte nu sunt ale firii, ci ale ipostasei. Hristos, care este în două firi, a suferit și a fost răstignit cu firea cea pasibilă, căci pe cruce a fost răstignit cu trupul și nu cu Dumnezeirea. Dar dacă ar răspunde negativ la întrebarea noastră: dacă au murit două firi, vom spune: prin urmare n-au fost răstignite cele două firi, ci Hristos a fost născut, adică

⁴²⁴ Baruh III, 38.

⁴²⁵ Tradus prin corectarea textului ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531. f 102v.

⁴²⁶ Psalmi CXXXVI, 1.

Cuvântul dumnezeiesc înomenindu-se a fost născut în trup, a fost răstignit în trup, a pățimit în trup, a murit în trup, rămânând, însă, impasibilă Dumnezeirea Lui.

CAPITOLUL VIII

În ce sens se numește prim născut Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu?

Primul născut este cel născut întâi, fie că este unicul născut, fie că este născut înaintea altor frați. Dacă Fiul lui Dumnezeu s-ar numi primul născut, dar nu s-ar numi Unul-Născut, atunci am presupune că este primul născut dintre creaturi, ca și cum ar fi o creatură. Dar pentru că este numit primul născut⁴²⁷ și unul născut⁴²⁸, trebuie să păstrăm cu privire la El, pe amândouă. Spunem că este „primul născut din toată creația”⁴²⁹, pentru că și El este din Dumnezeu, dar și creația este din Dumnezeu; dar pentru că El este Unicul născut, în afară de timp, din ființa lui Dumnezeu și a Tatălui va fi numit pe bună dreptate Fiul Unul-Născut, prim născut și nu prim creat, căci creația nu este din ființa Tatălui, ci a fost adusă de la neexistență la existență prin voința Lui. El este numit „primul născut între mulți frați”⁴³⁰ — căci este unicul născut și din mamă — pentru că a participat în chip asemănător nouă sângelui și trupului și s-a făcut om, iar prin El ne-am făcut și noi fii ai lui Dumnezeu⁴³¹, înfiiți fiind prin botez⁴³². El, care este prin fire Fiul lui Dumnezeu, s-a făcut primul născut între noi, care am ajuns prin poziție și prin har fii ai lui Dumnezeu și am fost numiți frați ai Lui. Pentru aceea a spus: „Mă urc la Tatăl Meu și la Tatăl vostru”⁴³³. N-a spus „Tatăl nostru“, ci „Tatăl meu“, adică este Tatăl Său prin fire, și: „Tatăl vostru“, adică prin har. A spus de asemenea „Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru”⁴³⁴. N-a spus „Dumnezeul nostru“, ci „Dumnezeul Meu“, și înțelegi sensul cuvintelor dacă, pe cale abstractă, desparți vizibilul de spiritual — și „Dumnezeul vostru“, pentru că este creator și Domn.

⁴²⁷ Luca II, 7; Romani VIII, 29; Coloseni I, 15, 18; Evrei I, 6.

⁴²⁸ Ioan I, 14, 18; III, 16, 18; I Ioan IV, 9.

⁴²⁹ Coloseni I, 15.

⁴³⁰ Romani VIII, 29.

⁴³¹ Matei V, 9, 45; Luca VI, 35; Romani IX, 26; II Corinteni VI, 18; Galateni III, 26.

⁴³² Galateni III, 26-27.

⁴³³ Ioan XX, 17.

⁴³⁴ Ibidem.

CAPITOLUL IX

Despre credință și botez

Mărturisim un botez spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Botezul indică moartea Domnului⁴³⁵. Ne îngropăm, deci, prin botez împreună cu Domnul, după cum spune dumnezeiescul apostol⁴³⁶. Și după cum o dată s-a săvârșit moartea Domnului, tot astfel o dată trebuie să ne botezăm. Ne botezăm, după cuvântul Domnului, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh⁴³⁷; iar prin aceste cuvinte suntem învățați mărturisirea în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh. Așadar toți cei care au fost botezați în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh și au fost învățați prin aceasta o singură fire a Dumnezeirii în trei ipostase și se botează din nou, aceștia răstignesc încă o dată pe Hristos, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Căci este cu neputință ca cei odată luminați“ și cele ce urmează, „să se înnoiască iarăși spre pocăință, pentru că ei răstignesc pentru ei din nou pe Hristos și-l batjocoresc”⁴³⁸. Dar toți cei care n-au fost botezați în Sfânta Treime, trebuie rebotezați. Chiar dacă spune dumnezeiescul apostol că „ne-am botezat în Hristos și în moartea Lui”⁴³⁹, spune totuși că nu trebuie să se facă așa invocația de la botez. Prin aceste cuvinte spune atât numai că botezul este tipul morții lui Hristos⁴⁴⁰, deoarece botezul prin cele trei cufundări indică cele trei zile cât a stat Domnul în mormânt. Prin urmare a fi botezat în Hristos înseamnă a se boteza cei care cred în el⁴⁴¹. Și este cu neputință să credem în Hristos dacă n-am fost învățați mărturisirea în Tatăl și în Fiul și în Sfântul Duh. Hristos este Fiul Dumnezeului celui viu, Fiu, pe care Tatăl l-a uns cu Sfântul Duh, după cum spune dumnezeiescul David: „Pentru aceea te-a uns pe tine Dumnezeu, Dumnezeul tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtașii tăi”⁴⁴². Iar Isaia, ca din partea Domnului, spune: „Duhul Domnului peste mine, din cauza căruia m-a uns”⁴⁴³. Domnul, învățând pe ucenicii Săi invocația de la botez, a spus: „Botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”⁴⁴⁴. Dumnezeu ne-a făcut pentru nestrăciune; dar pentru că noi am călcat porunca lui mântuitoare, ne-a condamnat la străciunea morții; totuși, ca să nu fie

⁴³⁵ Romani VI, 4; Coloseni II, 12.

⁴³⁶ Coloseni II, 12.

⁴³⁷ Matei XXVIII, 19.

⁴³⁸ Evrei VI, 4-6.

⁴³⁹ Romani VI, 3.

⁴⁴⁰ Romani VI, 4; Coloseni II, 12.

⁴⁴¹ Galateni III, 27.

⁴⁴² Psalmi XLIV, 9; Evrei I, 9.

⁴⁴³ Isaia LXI, 1; Luca IV, 18.

⁴⁴⁴ Matei XXVIII, 19.

răul veșnic, s-a pogorât, în virtutea milostivirii Sale, spre robi și, făcându-se asemenea nouă, ne-a răscumpărat, prin patima sa, din stricăciune. Ne-a izvorât nouă, din sfânta și prea curata Lui coastă, izvorul iertării. Apa izvorâtă din coasta Sa este spre renaștere și inundarea păcatului și a stricăciunii, iar sângele este băutura pricinuitoare vieții veșnice. Ne-a dat porunci ca să ne renaștem prin apă și prin Duh⁴⁴⁵, deoarece prin rugăciune și invocare Sfântul Duh se pogoară asupra apei. Dar pentru că omul este dublu, din suflet și corp, ne-a dat dublă și curățirea, prin apă și prin Duh. Duhul, pe de o parte, reînnoiește în noi starea după chipul și asemănarea lui Dumnezeu⁴⁴⁶; iar apa, pe de altă parte, curățește, prin harul Duhului, corpul de păcat, și-l eliberează de stricăciune. Apa îndeplinește icoana morții, iar Duhul dă arvună vieții.

De la început „Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor”⁴⁴⁷ și dintru început Scriptura mărturisește despre apă că este curățitoare. Pe timpul lui Noe, Dumnezeu a înecat păcatul mondial prin apă⁴⁴⁸. Prin apă, potrivit legii, se curățește tot cel necurat, până chiar și înseși hainele sunt spălate cu apă⁴⁴⁹. Ilie a arătat că harul Duhului este unit cu apa, căci cu apă a ars jertfa⁴⁵⁰. Și potrivit legii, aproape toate se curătesc cu apă. Căci cele văzute sunt simboluri ale celor spirituale. A doua naștere se petrece în suflet, căci cu toate că suntem creaturi, credința are atâta putere să ne înfieze prin Duh și să ne ducă la fericirea de altă dată.

Prin botez se dă tuturora în mod egal iertare de păcate; harul Duhului însă, în măsura credinței și a curățirii antecedente. Prin urmare, luăm acum prin botez pârga Sfântului Duh; iar renașterea este pentru noi începutul unei alte vieți, pecete, talisman și luminare.

Trebuie cu toată puterea și cu tărie să ne păstrăm pe noi înșine curați de lucrurile întinate, ca să nu ne întoarcem ca și câinele la vărsătura sa⁴⁵¹ și să ne facem iarăși pe noi înșine robii păcatului. „Credința fără fapte este moartă”⁴⁵² după cum și faptele fără credință. Credința adevărată se încearcă prin fapte.

Ne botezăm în Sfânta Treime. Aceasta pentru motivul că cei care se botează au nevoie de Sfânta Treime pentru menținerea și dăinuirea lor și este cu neputință ca să nu fie împreună unele cu altele cele trei persoane ale Sfintei Treimi, căci Sfânta Treime este nedespărțită.

Primul botez a fost botezul potopului⁴⁵³ pentru curmarea păcatului. Al doi-

⁴⁴⁵ Ioan III, 5.

⁴⁴⁶ Facerea I, 26.

⁴⁴⁷ Facerea I, 2.

⁴⁴⁸ Facerea VI, 17-22; VII, 1-24; VIII, 1-18.

⁴⁴⁹ Levitic XV, 10.

⁴⁵⁰ III Regi XVIII, 32-38.

⁴⁵¹ II Petru II, 22.

⁴⁵² Iacob II, 26.

⁴⁵³ Facerea VII, 17-24.

lea, botezul prin mare și nori⁴⁵⁴, căci norul este simbolul Duhului, iar marea simbolul apei. Al treilea, botezul legii vechi, căci tot cel necurat se spăla cu apă, ba încă își spăla și hainele și astfel intra în tabără⁴⁵⁵. Al patrulea, botezul lui Ioan⁴⁵⁶, care a fost introductiv și conducea la pocăință pe cei botezați ca să creadă în Hristos. „Eu, spune Sfântul Ioan Botezătorul, vă botez cu apă, dar cel care vine în urma mea vă va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc”⁴⁵⁷. Așadar, Ioan curățește mai dinainte prin apă, în vederea Duhului. Al cincilea, botezul Domnului⁴⁵⁸, cu care s-a botezat El însuși. Se botează nu pentru că El a avut nevoie de curățire, ci pentru că și-a împrumutat curățirea mea, ca să zdrobească capetele balaurilor în apă⁴⁵⁹, ca să înecă păcatul, ca să înmormânteze pe tot Adamul cel vechi în apă, ca să sfințească pe Botezător, ca să împlinească legea, ca să descopere taina Treimii, ca să ne dea nouă pildă și exemplul de a ne boteza. Și noi ne botezăm cu botezul desăvârșit al Domnului, cel prin apă și prin Duh. Se zice că Hristos botează cu foc, pentru că a revărsat harul Duhului peste sfinții apostoli în chipul limbilor de foc⁴⁶⁰, după cum spune însuși Domnul: „Ioan v-a botezat cu apă, dar voi veți fi botezați cu Sfântul Duh și cu foc, nu mult după aceste zile”⁴⁶¹, sau din pricina botezului pedepsitor al focului ce va să fie. Al șaselea botez este botezul prin pocăință și lacrimi, care este cu adevărat greu. Al șaptelea, botezul prin sânge și mucenicie, cu care însuși Hristos s-a botezat în locul nostru; ci este foarte cinstit și fericit, pentru că nu se pângărește a doua oară cu întinăciunea. Al optulea botez și ultimul⁴⁶², nu este mântuitor, ci pe de o parte distruge răutatea — căci nu mai guvernează răutatea și păcatul — iar pe de altă parte, pedepsește neconținut.

Duhul Sfânt s-a pogorât peste Hristos în formă corporală ca un porumbel⁴⁶³ și arată pârga botezului nostru și cinstește corpul. Pentru că și acesta, adică corpul, este Dumnezeu prin îndumnezeirea lui. Încă de la început a obișnuit ca un porumbel să binevestească sfârșitul potopului⁴⁶⁴. Dar peste sfinții apostoli s-a pogorât în chip de foc⁴⁶⁵. Căci El este Dumnezeu, iar „Dumnezeu este foc mistuitor”⁴⁶⁶.

Botezului îi urmează ungerea cu untdelemn; el indică ungerea

⁴⁵⁴ I Corinteni X, 2; Numeri IX, 15-22.

⁴⁵⁵ Levitic XV, 3-33.

⁴⁵⁶ Matei III, 1-12; Marcu I, 4-8; Luca III, 2-18.

⁴⁵⁷ Matei III, 11; Marcu I, 8; Luca III, 16.

⁴⁵⁸ Matei III, 13-17; Marcu I, 9-11; Luca III, 21-22; Ioan I, 29-34.

⁴⁵⁹ Psalmi LXXIII, 14.

⁴⁶⁰ Fapte II, 1-4.

⁴⁶¹ Fapte I, 5.

⁴⁶² Adică focul cel veșnic de după judecata obștească.

⁴⁶³ Matei III, 16; Marcu I, 10; Luca III, 22; Ioan I, 32.

⁴⁶⁴ Facerea VIII, 11-12.

⁴⁶⁵ Fapte II, 1-4.

⁴⁶⁶ Deuteronom IV, 24; Evrei XII, 29.

noastră, ne face hristoși (=unși) și ne făgăduiește, prin Duhul Sfânt, mila lui Dumnezeu, pentru că porumbelul a dus o ramură de măslin celor care au fost izbăviți de potop⁴⁶⁷.

Ioan a fost botezat punând mâna pe capul dumnezeiesc al Stăpânului⁴⁶⁸ și cu sângele său⁴⁶⁹.

Nu trebuie să se întârzie botezul, când credința acelor care se apropie de el a fost mărturisită prin fapte. Cel care se apropie de botez cu viclenie va fi mai degrabă pedepsit decât va folosi.

CAPITOLUL X Despre credință

Credința este dublă: una, „credința din auzite”⁴⁷⁰. Auzind dumnezeieștile Scripturi credem în învățătura Duhului Sfânt. Ea se desăvârșește prin toate cele legiuite de Hristos, este învederată prin fapte, este cucernică și îndeplinește poruncile aceleia care ne-a reînnoit. Necredincios este acela care nu crede potrivit predaniei Bisericii sobornicești sau acela care are părtășanie cu diavolul prin fapte urâte.

„Credința este iarăși încredințarea despre cele nădăjduite, dovedirea lucrurilor nevăzute”⁴⁷¹, sau o nădejde neîndoielnică și oarbă în cele făgăduite nouă de Dumnezeu și a dobândirii cererilor noastre. Prima credință aparține sufletului nostru, cea de a doua, harurilor duhului.

Trebuie să se știe că prin botez ne tăiem împrejur de tot acoperământul de la naștere, adică de păcat, și devenim israeliți duhovnicești și poporul lui Dumnezeu⁴⁷².

CAPITOLUL XI Despre cruce și încă despre credință

„Cuvântul cruce este nebunie pentru cei pierduți, dar pentru cei care ne mântuim este puterea lui Dumnezeu”⁴⁷³. „Cel duhovnicesc le judecă pe toate, dar omul sufletește nu primește pe cele ale Duhului”⁴⁷⁴. În adevăr,

⁴⁶⁷ Facerea VIII, 11.

⁴⁶⁸ Nici un text din Evangheliile nu se referă că Sf. Ioan Botezătorul a pus mâna pe capul Mântuitorului când l-a botezat. Afirmatia aceasta s-a păstrat prin Tradiție și prin influența iconografiei botezului Domnului.

⁴⁶⁹ Matei XIV, 3-12; Marcu VI, 17-29.

⁴⁷⁰ Romani X, 17.

⁴⁷¹ Evrei XI, 1.

⁴⁷² II Corinteni VI, 16; Evrei VIII, 10; Apocalipsa XXI, 3.

⁴⁷³ I Corinteni I, 18.

⁴⁷⁴ I Corinteni II, 15, 14.

crucea este nebunie pentru cei care nu o primesc cu credință și care nu țin seamă de bunătatea și atotputernicia lui Dumnezeu, ci cercetează cele dumnezeiești cu gânduri omenești și firești. Toate cele ale lui Dumnezeu sunt mai presus de fire, de cuvânt și de cuget. Căci dacă cineva va socoti cum și pentru care pricină a adus Dumnezeu pe toate de la neexistență la existență și va voi să ajungă la această cunoștință prin gândire naturală, nu va înțelege. Această cunoștință este sufletească și demonică⁴⁷⁵. Dar dacă cineva condus prin credință va socoti că ființa dumnezeiască este bună, atotputernică, adevărată, înțeleaptă și dreaptă va găsi pe toate lucioase și netede și cale dreaptă. Este cu neputință să te mântuiești fără credință⁴⁷⁶, căci prin credință se mențin toate, atât cele omenești, cât și cele duhovnicești. Nici plugarul nu taie brazda pământului fără credință, nici negustorul nu-și încredințează unui mic lemn sufletul lui noianului înfuriat al mării, nici nu se fac nunți, nici altceva din cele ce sunt în viață. Prin credință înțelegem că toate s-au adus prin puterea lui Dumnezeu de la neexistență la existență și prin credință izbândim toate, atât pe cele dumnezeiești, cât și pe cele omenești. Credința este un asentiment care nu iscodește lucrurile.

Orice faptă și orice minune a lui Hristos este foarte mare, dumnezeiască și minunată. Dar cea mai minunată decât toate este cinstita Lui cruce. Căci prin nimic altceva decât prin crucea Domnului nostru Iisus Hristos s-a distrus moartea, s-a dezlegat păcatul strămoșesc, s-a prădat iadul, s-a dăruit învierea, ni s-a dat puterea să disprețuim cele prezente și chiar moartea, s-a săvârșit întoarcerea la fericirea primară, s-au deschis porțile raiului, s-a așezat firea noastră în dreapta lui Dumnezeu, ne-am făcut copii și moștenitori ai lui Dumnezeu⁴⁷⁷. Prin cruce toate s-au îndeplinit. „Căci toți câți ne-am botezat în Hristos, spune apostolul, ne-am botezat întru moartea lui”⁴⁷⁸. „Toți câți în Hristos ne-am botezat, în Hristos ne-am îmbrăcat”⁴⁷⁹. „Hristos este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu”⁴⁸⁰. Iată dar că moartea lui Hristos, adică crucea, ne-a îmbrăcat cu înțelepciunea enipostatică și puterea lui Dumnezeu. Cuvântul crucii este puterea lui Dumnezeu, sau pentru că prin ea ni s-a arătat puterea lui Dumnezeu, adică biruința asupra morții, sau pentru că, după cum cele patru brațe ale crucii se țin și se strâng prin încheietura de la mijloc, tot astfel se țin prin puterea lui Dumnezeu înălțimea, adâncimea, lungimea și lățimea⁴⁸¹, adică toată creația

⁴⁷⁵ Demonică în sensul cunoștinței demonice de care vorbește Socrate, așa că ar fi putut fi tradus aici „cunoștință demonică” prin „cunoștință naturală, pe care o dobândim prin propriile noastre puteri sufletești”.

⁴⁷⁶ Evrei XI, 6.

⁴⁷⁷ Matei V, 9, 45; Romani VIII, 17; IX, 26; I Corinteni VI, 18; Galateni III, 26, 29; IV, 7.

⁴⁷⁸ Romani VI, 3.

⁴⁷⁹ Galateni III, 27.

⁴⁸⁰ I Corinteni I, 24.

⁴⁸¹ Efeseni III, 18.

văzută și nevăzută.

Crucea ni s-a dat semn pe frunte în același chip în care s-a dat lui Israil tăierea împrejur. Prin ea ne despărțim cei credincioși de cei necredincioși și ne cunoaștem. Crucea este pavăza, arma și trofeul contra diavolului. Crucea este pecetea pentru ca să nu ne atingă nimicitorul, după cum spune Scriptura⁴⁸². Crucea este scularea celor căzuți, sprijinul celor care stau, reazemul celor slabi, toiagul celor păstoriți, călăuză celor convertiți, desăvârșirea celor înaintați, mântuirea trupului și a sufletului, izgonitorul tuturor răutăților, pricinuitoarea tuturor bunătăților, distrugerea păcatului, răsădina învierii, pomul vieții veșnice.

Prin urmare, acest lemn cinstit cu adevărat și venerabil, pe care Hristos s-a adus jertfă pe sine în locul nostru, trebuie venerat pentru că s-a sfințit prin atingerea cu Sfântul Lui trup și sânge. Trebuieenerate și cuiele și lancea și îmbrăcămintea și Sfintele Lui locașuri, anume: ieslea, peștera, Golgota, mormântul mântuitor și făcător de viață, Sionul, acropola Bisericii, și cele asemenea, după cum a spus dumnezeiescul părinte, David: „Vom intra în locașurile Lui, ne vom închina în locul unde au stat picioarele Lui”⁴⁸³. Că în acest text vorbește despre cruce, se vede din cele ce urmează: „Scoală-te, Doamne, întru odihna Ta”⁴⁸⁴. În adevăr după cruce urmează învierea. Dacă dorim casa, patul, haina celor pe care îi iubim, cu cât mai mult cele ale lui Dumnezeu și ale Mântuitorului prin care am și fost mântuiți!

Ne închinăm, deci, semnului cinstitei și de viață făcătoarei cruci, chiar dacă este făcut din altă materie. Noi nu cinstim materia — să nu fie! — ci semnul, ca simbol al lui Hristos. Căci a spus pe când le vorbea ucenicilor săi: „Atunci va apărea semnul Fiului omului pe cer”⁴⁸⁵; prin aceste cuvinte a indicat crucea. Pentru aceea și îngerul învierii a spus femeilor: „Căutați pe Iisus Nazarineanul cel răstignit?”⁴⁸⁶, iar apostolul: „Iar noi predicăm pe Hristos cel răstignit”⁴⁸⁷. Sunt mulți Hristoși și Iisusi, dar unul este cel răstignit. Îngerul și apostolul n-au spus cel străpuns cu sulița, ci „cel răstignit”. Prin urmare, trebuie să ne închinăm semnului lui Hristos. Acolo undeva fi semnul, acolo va fi și El. Dar nu trebuie să ne închinăm materiei din care este făcut semnul crucii, chiar dacă ar fi din aur și din pietre scumpe, dacă se întâmplă să se distrugă semnul. Ne închinăm deci tuturor celor afierosite lui Dumnezeu, aducând Lui închinăciunea.

Pomul vieții, care a fost sădit de Dumnezeu în rai⁴⁸⁸, a preînchipuit această

⁴⁸² Ieșirea XII, 12-13; Evrei XI, 28.

⁴⁸³ Psalmi CXXXI, 7.

⁴⁸⁴ Psalmi CXXXI, 8.

⁴⁸⁵ Matei XXIV, 30.

⁴⁸⁶ Marcu XVI, 6.

⁴⁸⁷ I Corinteni I, 23.

⁴⁸⁸ Facerea II, 9.

cinstită cruce. Dar pentru că prin pom a venit moartea⁴⁸⁹, trebuia ca prin lemn să se dăruiască viața și învierea. Iacov cel dintâi a închipuit crucea când s-a închinat vârfului toiagului lui Iosif⁴⁹⁰, iar când a binecuvântat pe fiii lui Iosif cu mâinile încrucișate⁴⁹¹ este foarte lămurit că a descris semnul crucii. Toiagul lui Moise a lovit marea în chipul crucii și a mântuit pe Israil, iar pe Faraon l-a înecat⁴⁹². Mâinile întinse în chipul crucii au biruit pe Amalic⁴⁹³. Prin lemn se îndulcește apa cea amară⁴⁹⁴, iar piatra curge și revarsă izvoare⁴⁹⁵. Toiagul lui Aaron face cunoscută vrednicia preoțească⁴⁹⁶. Șarpele, deși era mort, a fost înălțat în triumf pe lemn, iar lemnul mântuiește pe cei credincioși care privesc la dușmanul omorât⁴⁹⁷. Tot astfel a fost pironit Hristos, care nu știa de păcat, într-un trup al păcatului. Moise cel mare a strigat: „Priviți viața voastră atârnată pe lemn, în fața ochilor voștri”⁴⁹⁸. Iar Isaia: „Toată ziua am întins mâinile mele către un popor neascultător și împotriva grăitor”⁴⁹⁹. Cei care ne închinăm acestui semn să dea Dumnezeu să dobândim partea lui Hristos cel răstignit, Amin.

CAPITOLUL XII

Despre închinarea către răsărit

Nu ne închinăm către răsărit fără motiv și nici la întâmplare. Pentru că suntem alcătuiți dintr-o fire văzută și nevăzută, adică spirituală și sensibilă ne închinăm Creatorului într-un chip dublu, după cum cântăm și cu mintea și cu buze trupești, ne botezăm prin apă și prin Duh, și ne unim într-un chip dublu cu Domnul, împărțându-ne tainelor și harului Duhului. Pentru că Dumnezeu este lumină spirituală⁵⁰⁰, iar Hristos în Scripturi se numește și soarele dreptății⁵⁰¹ și răsărit⁵⁰², trebuie să-i afierosim Lui răsăritul spre închinăciune. Tot lucrul bun trebuie afierosit lui Dumnezeu, din care tot lucrul bun se îmbunătățește. Căci spune dumnezeiescul David: „împărățiile pământului, cântați lui Dumnezeu, cântați Domnului care s-a

⁴⁸⁹ Facerea III, 1-24.

⁴⁹⁰ Facerea LXVII, 3.

⁴⁹¹ Facerea LXVIII, 14.

⁴⁹² Ieșirea XIV, 16-29.

⁴⁹³ Ieșirea XVII, 8-13.

⁴⁹⁴ Ieșirea XV, 25.

⁴⁹⁵ Ieșirea XVII, 5-6; Numeri XX, 7-11.

⁴⁹⁶ Numeri VII, 2-8.

⁴⁹⁷ Numeri XXI, 8-9.

⁴⁹⁸ Deuteronom XXVIII, 66.

⁴⁹⁹ Isaia LXV, 2.

⁵⁰⁰ I Ioan I, 5.

⁵⁰¹ Maleahi IV, 2.

⁵⁰² Zaharia VI, 12; Luca I, 78.

suit peste cerul cerului spre răsărituri”⁵⁰³. Mai mult, și Sfânta Scriptură spune: „Dumnezeu a răsădit raiul spre răsărit în Eden”⁵⁰⁴; acolo a pus pe omul plăsmuit de El, pe care, când a călcat porunca, l-a dat afară⁵⁰⁵ și l-a pus să locuiască în fața paradisiului desfătării, adică la apus. Ne închinăm lui Dumnezeu căutând patria de altă dată și uitându-ne către ea. De asemenea cortul lui Moise avea catapeteasma și ilastiriul către răsărit⁵⁰⁶. Seminția lui Iuda, pentru că era mai cinstită și-a fixat locuința spre răsărit⁵⁰⁷. În templul vestit al lui Solomon, poarta Domnului se afla spre răsărit. Dar și Domnul, când a fost răstignit, privea spre apus și așa ne închinăm, uitându-ne la El. Iar când s-a înălțat, a pornit spre răsărit și astfel i s-au închinat apostolii și El va veni tot așa în chipul în care l-au văzut mergând la cer, după cum însuși Domnul a spus: „După cum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, tot așa va fi venirea Fiului omului”⁵⁰⁸. Așteptându-l deci pe El, ne închinăm spre răsărit. Această predanie a apostolilor este nescrisă. Și în adevăr multe ni s-au predat fără să fie însemnate în scris.

CAPITOLUL XIII

Despre Sfintele și Prea Curatele Taine ale Domnului

Dumnezeul cel bun, a tot bun și mai presus de bunătate, care este în totul bunătatea, din pricina bogăției covârșitoare a bunătății Sale, nu s-a mulțumit numai să fie bun, adică să existe numai ființa Sa, fără ca să participe cineva la ea, ci pentru aceasta a făcut mai întâi puterile spirituale și cerești, apoi lumea văzută și sensibilă, apoi din cea spirituală și sensibilă pe om. Prin urmare, toate cele făcute de El, întrucât există, participă bunătății Lui. El este existența tuturor — pentru că „în El sunt toate”⁵⁰⁹ — nu numai pentru că ne-a adus de la neexistență la existență, dar pentru că energia Lui conservă și ține pe cele făcute de El. În chip covârșitor, însă, conservă și ține viețuitoarele, căci acestea participă la bunătatea lui Dumnezeu și prin faptul că există, dar și prin faptul că sunt părtașe vieții. Ființele raționale participă bunătății Lui și pentru motivele arătate mai sus, dar și pentru că au rațiune și mai cu seamă pentru aceasta. Ele sunt oarecum mai aproape de El, cu toate că El negreșit le depășește în chip incomparabil.

⁵⁰³ Psalmi LXVII, 33-34.

⁵⁰⁴ Facerea II, 8.

⁵⁰⁵ Facerea III, 23-24.

⁵⁰⁶ Levitic XVI, 14.

⁵⁰⁷ Numeri II, 3.

⁵⁰⁸ Matei XXIV, 27.

⁵⁰⁹ Romani XI, 36.

Așadar, omul, fiind făcut rațional și liber a primit puterea de a se uni pentru totdeauna cu Dumnezeu prin proprie alegere, dacă va rămâne în bine, adică dacă va asculta de Creator. Dar pentru că a călcat porunca Creatorului său și a fost supus morții și stricăciunii, Făcătorul și Creatorul neamului nostru, din pricina îndurărilor milei Sale, s-a făcut asemenea nouă, făcându-se întru totul om fără de păcat și s-a unit cu firea noastră. Și pentru că ne-a dat chipul Lui și Duhul Lui și nu l-am păzit, el însuși ia firea noastră săracă și slabă ca să ne curățească, ca să ne facă nestricăcioși și să ne facă iarăși părtașii Dumnezeirii Lui.

Trebuia, însă, să se împărtășească de cel mai bun nu numai pârga firii noastre, ci tot omul care vrea să se nască a doua oară, să se nutrească cu o hrană nouă și proprie nașterii, ca astfel să ajungă la măsura desăvârșirii. Prin nașterea lui Dumnezeu Cuvântul, adică prin întrupare, prin botez, prin patimă, prin înviere, a eliberat firea de păcatul strămoșesc, de moarte și de stricăciune, a devenit pârga învierii, s-a făcut pe Sine cale, pildă și exemplu, ca și noi, mergând pe urmele Lui, să ajungem fii⁵¹⁰ și moștenitori ai lui Dumnezeu⁵¹¹ prin poziție așa cum este El prin fire, și împreună moștenitori cu El⁵¹². Așadar, după cum am spus, ne-a dat a doua naștere, pentru ca după cum fiind născuți din Adam, ne-am asemănat Lui, moștenind blestemul și stricăciunea, tot astfel născându-ne din El, să ne asemănăm Lui, moștenind nestricăciunea, binecuvântarea și slava Lui.

Pentru că acest Adam este duhovnicesc trebuia ca și nașterea să fie duhovnicească; tot astfel și mâncarea. Dar pentru că suntem dubli și compuși trebuie ca și nașterea să fie dublă; tot astfel și mâncarea compusă. Nașterea ni s-a dat prin apă și prin Duh⁵¹³, adică prin Sfântul Botez; iar mâncarea este însăși pâinea vieții⁵¹⁴, Domnul nostru Iisus Hristos, cel care s-a pogorât din cer⁵¹⁵. El, voind să primească în locul nostru moartea cea de bunăvoie, în noaptea în care s-a dat pe Sine a lăsat moștenire testament nou sfinților săi ucenici și apostoli și prin ei tuturor celor care cred în El. Așadar, în foișorul Sfântului și slăvitului Sion⁵¹⁶, după ce a mâncat pastele cel vechi cu ucenicii Săi și a plinit testamentul cel vechi, spală picioarele ucenicilor⁵¹⁷; prin aceasta le-a dat un simbol al Sfântului Botez. Apoi, frângând pâinea, le-a dat-o zicând: „Luați, mâncați, acesta este trupul Meu”⁵¹⁸, „care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor”⁵¹⁹. De asemenea,

⁵¹⁰ Matei V, 9, 45; Romani IX, 26; II Corinteni VI, 18; Galateni III, 26.

⁵¹¹ Romani VIII, 17; Galateni III, 29; IV, 7.

⁵¹² Romani VIII, 17.

⁵¹³ Ioan III, 5.

⁵¹⁴ Ioan VI, 48.

⁵¹⁵ Ioan VI, 50.

⁵¹⁶ Matei XXVI, 17-19; Marcu XIV, 12-16; Luca XXII, 7-13.

⁵¹⁷ Ioan XIII, 4-12.

⁵¹⁸ Matei XXVI, 26; Marcu XIV, 22; Luca XXII, 19; I Corinteni, XI, 23-24.

⁵¹⁹ I Corinteni XI, 24.

luând și paharul, în care era vin și apă, l-a dat lor zicând: „Beți din acesta toți, acesta este sângele Meu, al legii celei noi, care pentru voi se varsă spre iertarea păcatelor”⁵²⁰. „Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea”⁵²¹, căci de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, vestiți moartea Fiului omului și mărturisiți învierea Lui până ce va veni”⁵²².

Dacă „Cuvântul lui Dumnezeu este viu și lucrător”⁵²³ și „toate câte a voit Domnul a făcut”⁵²⁴, și dacă a zis: „Să se facă lumină”⁵²⁵ și s-a făcut; „să se facă tărie”⁵²⁶ și s-a făcut; dacă „prin Cuvântul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii Lui, toată puterea lor”⁵²⁷, dacă cerul, pământul, apa, focul, aerul și toată podoaba lor s-au alcătuit prin Cuvântul Domnului și chiar această ființă faimoasă, omul; dacă voind însuși Dumnezeu Cuvântul s-a făcut om și și-a făcut fără sămânță corp Lui și din sângiurile curate și neîntinate ale Sfântei Pururea Fecioare, nu poate oare să facă pâinea Trup al său și vinul și apa, sânge? La facerea lumii a spus: „Să scoată pământul iarbă verde”⁵²⁸ și până acum când plouă, pământul fiind împins și împuternicit scoate vlăstarele sale prin porunca dumnezeiască. Dumnezeu a spus: „Acesta este trupul Meu” și „acesta este sângele Meu” și „aceasta faceți-o întru pomenirea Mea” și se face prin porunca Lui atotputernică, până ce va veni. Căci așa a spus: „Până va veni”⁵²⁹. Și plouă, prin invocare, în această țarină nouă puterea umbritoare a Sfântului Duh. După cum toate câte a făcut Dumnezeu le-a făcut cu energia Sfântului Duh, tot astfel și acum, energia Duhului lucrează cele mai presus de fire, pe care nu le poate cuprinde nimic altceva decât credința. „Cum îmi va fi mie aceasta, zice Sfânta Fecioară, pentru că eu nu cunosc bărbat”⁵³⁰. Iar arhanghelul Gavriil îi răspunde: „Duhul cel Sfânt se va pogorî peste tine și puterea celui prea înalt te va umbri”⁵³¹. Și acum mă întrebi cum pâinea se face trupul lui Hristos și vinul și apa sângele lui Hristos? Ți-o voi spune eu. Sfântul Duh se coboară peste ele și face pe acelea ce sunt mai presus de cuvânt și de cuget.

Se ia pâine și vin. Dumnezeu cunoaște slăbiciunea omenească; El știe că de multe ori se întoarce cu dezgust de la acelea pe care nu le săvârșește în mod obișnuit. Așadar, făcând uz de îngăduința obișnuită face, prin cele obișnuite

⁵²⁰ Matei XXVI, 28; Marcu XIV, 24; Luca XXII, 22; I Corinteni XI, 25.

⁵²¹ I Corinteni XI, 24.

⁵²² I Corinteni XI, 26.

⁵²³ Evrei IV, 12.

⁵²⁴ Psalmi CXXXIV, 6.

⁵²⁵ Facerea I, 3.

⁵²⁶ Facerea I, 6.

⁵²⁷ Psalmi XXXII, 6.

⁵²⁸ Facerea I, 11.

⁵²⁹ I Corinteni XI, 26.

⁵³⁰ Luca I, 34.

⁵³¹ Luca I, 35.

ale firii, pe cele mai presus de fire. Și după cum la botez, pentru că este obiceiul oamenilor să se spele cu apă și să se ungă cu untdelemn, a unit harul Duhului cu untdelemnul și cu apa și a făcut-o baie a renașterii⁵³², tot astfel, pentru că este obiceiul oamenilor să mănânce pâine și să bea apă și vin, a unit cu acestea Dumnezeirea Lui și le-a făcut trupul și sângele Lui, ca să ajungem la cele mai presus de fire prin cele obișnuite și potrivite firii.

Pâinea și vinul sunt în chip real trupul unit cu Dumnezeirea; ele sunt trupul luat din Sfânta Fecioară. Asta nu înseamnă că se pogoară din cer trupul care a fost înălțat, ci că însăși pâinea și vinul se prefac în trupul și sângele Domnului. Dar dacă cauți să afli chipul în care se face aceasta, îți este de ajuns să auzi că se fac prin Duhul Sfânt, după cum Domnul și-a făcut prin Duhul Sfânt, luiși în El însuși, trup din Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Mai mult nu cunoaștem decât că Cuvântul lui Dumnezeu este real, activ, atotputernic, dar modul în care se prefac nu se poate cerceta. Nu este rău să spunem și aceasta, că după cum în chip natural, prin mâncare, pâinea, iar prin băutură, vinul și apa se prefac în trupul și sângele celui care mănâncă și bea, și nu devine alt corp decât corpul lui cel mai dinainte, tot astfel și pâinea punerii înainte, vinul și apa, prin invocarea și pogorîrea Sfântului Duh se prefac în chip supranatural în trupul și sângele lui Hristos și nu sunt doi, ci unul și același.

Pentru cei care cu credință, în chip vrednic, se împărtășesc, împărtășania este spre iertarea păcatelor, spre viața veșnică, spre păzirea sufletului și a trupului; dar pentru cei care se împărtășesc cu necredință în chip nevrednic, este spre muncă și pedeapsă, după cum și moartea Domnului pentru cei care cred a devenit viață și nestrăduire spre desfătarea fericirii veșnice, iar celor necredincioși și ucigătorilor Domnului, muncă și pedeapsă veșnică.

Pâinea și vinul nu sunt tipul trupului și sângelui lui Hristos — să nu fie! — ci însuși trupul îndumnezeit al Domnului, însuși Domnul când a spus: „Acesta este trupul Meu”⁵³³, n-a spus: „acesta este tipul trupului Meu“, ci a spus: „Acesta este trupul Meu“; și n-a spus: „Acesta este tipul sângelui Meu“, ci: „acesta este sângele Meu”⁵³⁴. Și înainte de aceasta, a spus iudeilor: „Dacă nu mâncați trupul Fiului omului și nu beți sângele Lui, nu aveți viață întru voi”⁵³⁵. „Căci trupul Meu este mâncare adevărată și sângele Meu băutură adevărată”⁵³⁶. Și iarăși: „Cel care mă mănâncă va trăi”⁵³⁷.

Pentru aceea să ne apropiem cu toată frica, cu conștiința curată și cu o

⁵³² Tit III, 5.

⁵³³ Matei XXVI, 26; Marcu XIV, 22; Luca XXII, 19; I Corinteni XI, 24.

⁵³⁴ Matei, XXVI 28; Marcu XIV, 24; Luca XXII, 22.

⁵³⁵ Ioan VI, 53.

⁵³⁶ Ioan VI, 55.

⁵³⁷ Ioan VI, 57.

credință neîndoielnică și negreșit ne va fi nouă după cum credem, dacă nu ne îndoim. Să o cinstim pe aceasta cu toată curățenia, atât sufletească cât și trupească, căci este dublă. Să ne apropiem de ea cu o dorință înfocată, și încrucișând palmele să primim trupul celui răstignit. Punând peste dânsul ochii, buzele și fruntea să ne împărtășim cu dumnezeiescul cărbune, pentru ca focul dorinței din noi, luând arderea din cărbune, să ardă complet păcatele noastre, să lumineze inimile noastre, să ne aprindem și să ne îndumnezeim prin împărtășirea focului dumnezeiesc. Cărbune a văzut Isaia⁵³⁸. Cărbunele nu este un lemn simplu, ci este unit cu focul. Tot astfel și pâinea împărtășaniei, nu este pâine simplă, ci unită cu Dumnezeu; iar trupul unit cu Dumnezeu nu este o singură fire, ci una a trupului și alta a Dumnezeirii unite cu el; pentru aceea amândouă împreună nu sunt o fire, ci două.

Melchisedec, preotul Dumnezeului celui prea înalt, a primit cu pâine și cu vin pe Avraam care s-a întors după învingerea celor de alt neam⁵³⁹. Masa aceea preînchipuia masa aceasta mistică, după cum și preotul acela era tipul și icoana adevăratului arhieru Hristos⁵⁴⁰. „Tu, spune Scriptura, ești preot în veac după rânduiala lui Melchisedec”⁵⁴¹. Pâinile punerii înainte⁵⁴² închipuiau această pâine. Aceasta este jertfa cea curată, adică nesângeroasă, care a spus Domnul, prin profet, să i se aducă de la răsăritul soarelui până la apus⁵⁴³.

Trupul și sângele lui Hristos slujesc la menținerea sufletului și trupului nostru; ele nu se mistuiesc, nu se strică, nu se aruncă afară — să nu fie! — ci slujesc ființei și menținerii noastre. Sunt un mijloc de pază pentru orice vătămare și un mijloc de curățare pentru toată întinăciunea, întocmai ca acela prin care cureți, prin foc curățitor, aurul fals pe care l-ai luat, ca să nu fim condamnați împreună cu lumea în veacul ce va să fie⁵⁴⁴ — căci curățăm prin boli și tot felul de neazuri — după cum spune dumnezeiescul apostol: „Dacă ne-am fi judecat pe noi înșine, n-am fi judecați. Dar fiind judecați de Domnul, suntem pedepsiți, ca să nu fim osândiți împreună cu lumea”⁵⁴⁵. Cuvintele acestea se referă la ceea ce a spus puțin mai sus: „încât cel care se împărtășește cu nevrednicie cu trupul și sângele Domnului, osândă luiși mănâncă și bea”⁵⁴⁶. Fiind curățați prin El, ne unim cu trupul Domnului și cu Duhul Lui și ajungem trup al lui Hristos⁵⁴⁷.

⁵³⁸ Isaia VI, 6-7.

⁵³⁹ Facerea XIV, 17-18.

⁵⁴⁰ Evrei VI, 20; VII, 28.

⁵⁴¹ Psalmi CIX, 5.

⁵⁴² Ieșirea XXV, 30; XL, 21; Leviticul XXIV, 5-9.

⁵⁴³ Maleahi I, 11.

⁵⁴⁴ I Corinteni XI, 32.

⁵⁴⁵ I Corinteni XI, 31-32.

⁵⁴⁶ I Corinteni XI, 29.

⁵⁴⁷ I Corinteni X, 16-17; Romani XII, 5; I Corinteni XII, 12, 27.

Pâinea aceasta este pârga pâinii ce va să fie, care este spre ființă. Cuvântul „pâinea cea spre ființă”⁵⁴⁸ indică fie „pâinea ce va să fie“, adică pâinea veacului ce va să fie, fie pe aceea cu care ne hrănim pentru conservarea ființei noastre. Fie că este luat într-un sens, fie că este luat în celălalt, pâinea va fi numită în chip propriu trupul Domnului. Duh făcător de viață este trupul Domnului, căci a fost zămislit din Duhul făcător de viață. Cel născut din Duh, Duh este⁵⁴⁹. Spun aceasta fără să distrug firea trupului, ci voiesc să arăt că acesta este făcător de viață și dumnezeiesc.

Dar dacă unii au numit pâinea și vinul antitipuri ale trupului și sângelui Domnului, după cum a spus purtătorul de Dumnezeu Vasile, nu le-au numit așa după ce ele au fost sfințite, ci înainte de a fi sfințite. Ei au numit astfel acest dar de jertfă.

Ea se numește împărtășanie, căci prin ea ne împărtășim cu Dumnezeirea lui Hristos. Se numește și cuminecătură și este cu adevărat, pentru că prin ea ne cuminecăm cu Hristos și participăm trupului și Dumnezeirii Lui. Prin ea ne cuminecăm și ne unim unii cu alții, pentru că ne împărtășim dintr-o singură pâine și devenim toți un trup⁵⁵⁰ și un sânge al lui Hristos și mădulare unii altora⁵⁵¹, ajungând toți împreună — trup al lui Hristos⁵⁵².

Așadar, cu toată puterea să ne păzim să nu luăm o împărtășanie de la eretici și nici să dăm⁵⁵³. Căci spune Domnul: „Nu dați cele sfinte câinilor, și nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor”⁵⁵⁴, ca să nu ne facem părtași relei lor credințe și osândirii lor. Dacă negreșit împărtășania este unire cu Hristos și a unora cu alții, atunci negreșit ne unim cu toții cei care, potrivit voinței libere, se împărtășesc împreună cu noi. Într-adevăr, această unire se săvârșește prin voință liberă și nu fără asentimentul nostru. Căci, după cum spune dumnezeiescul apostol: „toți suntem un trup, pentru că ne împărtășim dintr-o singură pâine”⁵⁵⁵.

Pâinea și vinul se numesc și antitipuri ale celor viitoare, nu pentru că ele n-ar fi în chip real trupul și sângele lui Hristos, ci pentru că acum participăm prin ele Dumnezeirii lui Hristos, iar atunci numai spiritual prin contemplație.

⁵⁴⁸ Matei VI, 11; Luca XI, 3.

⁵⁴⁹ Ioan III, 6.

⁵⁵⁰ I Corinteni X, 16-17; Romani XII, 5.

⁵⁵¹ Romani XII, 5.

⁵⁵² I Corinteni XII, 27.

⁵⁵³ Ioan Moshu în lucrarea sa: *Limonariul*, istorisește multe întâmplări din viața creștinilor din timpul său, prin care se pune în evidență tocmai acest adevăr, anume de a nu participa cu nici un chip la Sfânta Împărtășanie săvârșită de eretici și de asemenea de a nu împărtăși noi ortodocșii pe eretici cu Sfânta Taină a euharistiei.

⁵⁵⁴ Matei VII, 6.

⁵⁵⁵ I Corinteni X, 17.

CAPITOLUL XIV

Despre genealogia Domnului și despre Sfânta Născătoare de Dumnezeu

Despre Sfânta și prea lăudata pururea Fecioară și Născătoare de Dumnezeu Maria ne-am ocupat pe cât trebuia în cele de mai sus, expunând partea cea mai însemnată, anume că se numește și este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Acum vom completa cele ce au rămas.

Ea a fost predestinată prin sfatul preștiutor și mai înainte de veci al lui Dumnezeu, a fost preînchipuită și mai înainte propovăduită prin Duhul Sfânt, prin diferite simboluri și prin cuvintele profeților. În timpul mai dinainte hotărât, a odrăslit din rădăcina lui David, potrivit făgăduințelor făcute către el. Căci spune: „S-a jurat Domnul adevărul lui David și nu-l va lepăda: din rodul pântecului tău voi pune pe tronul tău”⁵⁵⁶. Și iarăși: „Odată m-am jurat întru cel sfânt al Meu, că nu voi minți pe David. Sămânța lui rămâne în veac și tronul lui ca soarele înaintea Mea și ca luna făcută pentru veșnicie și care este martor credicios în cer”⁵⁵⁷. Și Isaia: „Va răsări toiag din Iesei și floare se va înălța din rădăcina lui”⁵⁵⁸.

Așadar, că Iosif se trage din seminția lui David au arătat precis prea sfințiții Evangheliști Matei și Luca. Matei coboară pe Iosif din David prin Solomon⁵⁵⁹, iar Luca, prin Natan⁵⁶⁰. Amândoi, însă, au trecut sub tăcere genealogia Sfântei Fecioare.

Trebuie, însă, să se știe că nu era obiceiul la evrei și nici în dumnezeiasca Scriptură să se facă genealogia în linie feminină; dar era lege ca să nu se facă căsătorii între seminții⁵⁶¹. Iosif se cobora din seminția davidică; și pentru că era drept — căci așa mărturisește despre el dumnezeiasca Evanghelie⁵⁶² — nu s-ar fi logodit contra legii cu Sfânta Fecioară, afară numai în cazul dacă ea nu se cobora din aceeași seminție. Așadar, evangheliștii s-au mulțumit să arate numai linia descendentă a lui Iosif.

Trebuie să se știe și aceasta că era lege ca atunci când murea un bărbat fără moștenitor să se căsătorească fratele lui cu femeia celui răposat și să se ridice sămânța fratelui⁵⁶³. Cel care se năștea era după fire fiul celui

⁵⁵⁶ Psalmi CXXXI, 11; II Regi VII, 12.

⁵⁵⁷ Psalmi LXXXVIII, 35-36.

⁵⁵⁸ Isaia XI, 1.

⁵⁵⁹ Matei I, 6-16.

⁵⁶⁰ Luca III, 23-31.

⁵⁶¹ Numeri XXXVI, 6-9.

⁵⁶² Matei I, 19.

⁵⁶³ Facerea XXXVIII, 8; Deuteronom XXV, 5-6.

de-al doilea, adică al celui care l-a născut; după lege, însă, al celui răposat.

Din linia genealogică a lui Natan, fiul lui David, Levi a născut pe Melhi și pe Pantira, Pantira a născut pe Barpantira, căci așa se numea. Acest Barpantira a născut pe Ioachim, Ioachim a născut pe Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Natan a avut femeie din linia genealogică a lui Solomon, fiul lui David, din care s-a născut Iacov. Dar când a murit Natan, Melhi, cel din seminția lui Natan, fiu al lui Levi, dar frate al lui Pantira, s-a căsătorit cu femeia lui Natan, mama lui Iacov și din ea a născut pe Ili. Așadar Iacov și Ili au devenit frați din aceeași mamă. Iacov din seminția lui Solomon, iar Ili din seminția lui Natan. Ili cel din seminția lui Natan a murit fără copil și Iacov, fratele lui, cel din seminția lui Solomon, a luat pe femeia lui și a ridicat sămânța fratelui lui și a născut pe Iosif. Așadar, Iosif prin fire este fiul lui Iacov, care se coboară din Solomon, dar după lege al lui Ili, care se coboară din Natan.

Ioachim, s-a căsătorit cu cinstita și vrednica de laudă Ana. După cum Ana cea de altă dată fiind fără de rod a născut pe Samuil, prin rugăciune și făgăduință⁵⁶⁴, tot astfel și aceasta, prin rugăciune și făgăduință către Dumnezeu, primește pe Născătoarea de Dumnezeu, ca și în aceasta să nu rămână cu nimic în urma femeilor slăvite. Așadar, harul — căci așa se talmăcește numele Ana — naște pe Doamna — căci aceasta înseamnă numele Maria — și în adevăr a ajuns Doamna tuturor fapturilor, fiind Maica Creatorului. Se naște în casa lui Ioachim, care se găsea lângă poarta oilor și este adusă la templu. Apoi în casa lui Dumnezeu, sădită și îmbogățită fiind de Duh, a ajuns ca un măslin încărcat de rod, locașul oricărei virtuți, depărtând mintea de orice dorință lumească și trupească, păstrându-și astfel feciorelnic sufletul împreună cu trupul, după cum trebuia, deoarece sânul avea să primească pe Dumnezeu. El, sfânt fiind, întru sfinți se odihnește⁵⁶⁵. Stăruie, deci, în sfințenie și se arată templu sfânt, minunat și vrednic al prea înaltului Dumnezeu.

Pentru că dușmanul mântuirii noastre pândește fecioarele din cauza profeției lui Isaia care spune: „Iată fecioara va avea în pântece și va naște fiu și vor numi numele lui Emanuil, care se talmăcește: cu noi este Dumnezeu”⁵⁶⁶, cel care prinde pe cei înțelepți în viclenia lor⁵⁶⁷, ca să amăgească pe cel care se îngâmă totdeauna cu înțelepciunea, face ca să fie logodită tânăra cu Iosif, este dată de preoți „cartea cea nouă celui care știe carte”⁵⁶⁸. Logodna a fost păzitoare a fecioarei și înșelăciune a celui care pândește fecioarele. Când a venit plinirea vremii⁵⁶⁹ a fost trimis îngerul

⁵⁶⁴ I Regi I, 10-11; 20-21.

⁵⁶⁵ Isaia LVII, 11.

⁵⁶⁶ Isaia VII, 14.

⁵⁶⁷ Iov V, 13; I Corinteni III, 19.

⁵⁶⁸ Isaia XXIX, 11.

⁵⁶⁹ Galateni IV, 4.

Domnului la ea și i-a binevestit zămisirea Domnului⁵⁷⁰. Astfel a zămislit pe Fiul lui Dumnezeu, puterea enipostatică a Tatălui, nu din voința trupului, nici din voința bărbatului⁵⁷¹, adică împreunare și sămânță, ci din bunăvoința Tatălui și din conlucrarea Sfântului Duh. A îngăduit Creatorului să se creeze, Făcătorului să se plăsmuiască. Fiului lui Dumnezeu și lui Dumnezeu să se întrupeze și să se facă om din cărnurile și sângiurile ei curate și neîntinate, plătind datoria strămoasei. Căci după cum aceea a fost plăsmuită fără de împreunare din Adam, tot așa și aceasta a născut pe noul Adam, care s-a născut potrivit legii nașterii, dar mai presus de natura nașterii. Se naște fără de Tată, din femeia și fără de mamă din Tată. Potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut prin femeie; mai presus de natura nașterii, pentru că s-a născut fără Tată; potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut la timpul sorocit nașterii — căci se naște când a împlinit nouă luni și trece în a zecea — mai presus de legea nașterii, căci s-a născut fără să pricinuiască durere. În adevăr, aceleia căreia nu i-a precedat plăcerea nu i-a urmat nici durerea, potrivit cuvintelor profetului: „înainte de a simți dureri, a născut”⁵⁷². Și iarăși: „înainte de a veni vremea durerilor, ea a fugit și a născut băiat”⁵⁷³.

S-a născut dar din ea Fiul întrupat al lui Dumnezeu. Nu s-a născut om purtător de Dumnezeu, ci Dumnezeu întrupat. N-a fost uns ca un profet, prin energie, ci prin prezența deplină a celui care unge, încât cel care unge s-a făcut om, iar cel care a fost uns s-a făcut Dumnezeu. Aceasta nu prin schimbarea firilor, ci prin unirea după ipostasă. Același era atât cel care unge, cât și cel care a fost uns. Ca Dumnezeu s-a uns pe Sine ca om. Cum deci să nu fie Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut din ea pe Dumnezeu întrupat? În adevăr, este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu, Doamnă care stăpânește toate făpturile, roabă și maică a creatorului. După cum atunci când a fost zămislit Cuvântul a păstrat fecioară pe aceea care a zămislit, tot astfel și atunci când a fost născut a păzit nevătămată fecioria ei, trecând numai prin ea și păstrând-o încuiată. Zămisirea s-a făcut prin auz, iar nașterea prin scoaterea obișnuită la iveală a celor care se nasc, cu toate că unii spun povesti că s-a născut prin coasta Maicii Domnului. Căci era cu puțință să treacă prin ușă fără să strice pecețile ei.

Rămâne așadar și după naștere fecioară cea pururea Fecioară, necunoscând deloc bărbat până la moarte. Chiar dacă s-a scris: „Și nu a cunoscut-o până nu a născut pe Fiul ei cel primul născut”⁵⁷⁴, trebuie să se

⁵⁷⁰ Luca I, 26-38.

⁵⁷¹ Ioan I, 13.

⁵⁷² Isaia LXVI, 7.

⁵⁷³ Ibidem.

⁵⁷⁴ Matei I, 25.

știe că prim născut este cel care a fost născut întâi, chiar dacă ar fi unicul născut. Cuvântul „prim născut“ arată că s-a născut primul, dar nu indică negreșit și nașterea altora. Cuvântul „până“ indică pe de o parte sorocul cel hotărîl al vremii nașterii, iar pe de altă parte nu neagă timpul ce urmează după aceasta. Căci zice Domnul: „Iată sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului”⁵⁷⁵; aceasta nu înseamnă că se va despărți după sfârșitul veacului, deoarece dumnezeiescul apostol zice: „Și astfel vom fi totdeauna cu Domnul”⁵⁷⁶, adică după învierea obștească.

Cum ar fi admis legătura cu bărbat, ea care a născut pe Dumnezeu și care a cunoscut minunea din experiența celor care au urmat? Departe cu acest gând! Nu este lucrul unei rațiuni înțelepte de a gândi asemenea lucruri și nici într-un caz de a le face.

Dar însăși fericita, care a fost învrednicită cu darurile supranaturale, care a fost scutită de dureri când a născut, le-a suferit pe acestea în timpul patimii Domnului, suportând sfâșierea inimii din pricina dragostei de mamă, pentru motivul că vede omorât ca pe un făcător de rele pe acela pe care îl știa Dumnezeu prin naștere; atunci a fost sfâșiată de gânduri ca de o sabie. Acest lucru vor să-l spună cuvintele: „Și sabie va trece prin însuși sufletul tău”⁵⁷⁷. Bucuria învierii, însă, care propovăduiește că este Dumnezeu cel care a murit în trup, schimbă durerea.

CAPITOLUL XV

Despre cinstirea sfinților și a moaștelor lor

Trebuie cinstiți sfinții pentru că sunt prieteni al lui Hristos, fii și moștenitori ai lui Dumnezeu, după cum zice Ioan Teologul și Evanghelistul: „Toți cîți l-au primit le-a dat putere să ajungă copii ai lui Dumnezeu”⁵⁷⁸. „Încât nu mai sunt robi, ci fii”⁵⁷⁹; „dar dacă sunt fii sunt și moștenitori, moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori ai lui Hristos”⁵⁸⁰. Iar Domnul în sfintele Evanghelii zice apostolilor: „Voi sunteți prietenii mei. Nu vă mai numesc robi, căci robul nu știe ce face Domnul lui”⁵⁸¹. Dar dacă Creatorul tuturor se numește împăratul împăraților⁵⁸², Domnul domnilor⁵⁸³, Dumnezeul dumnezeilor⁵⁸⁴, negreșit că și sfinții se

⁵⁷⁵ Matei XXVIII, 20.

⁵⁷⁶ I Tesaloniceni IV, 17.

⁵⁷⁷ Luca II, 35.

⁵⁷⁸ Ioan I, 12.

⁵⁷⁹ Galateni IV, 7.

⁵⁸⁰ Romani VIII, 17.

⁵⁸¹ Ioan XV, 14-15.

⁵⁸² Apocalipsa XIX, 17.

⁵⁸³ Apocalipsa XIX, 17; Deuteronom X, 17.

⁵⁸⁴ Deuteronom X, 17; Psalmi XLIX, 1; LXXXIII, 8; CXXXV, 2.

numesc dumnezei, domni și împărați. Dumnezeuul acestora este și se numește Dumnezeu, Domn și Împărat. „Căci eu, spune Dumnezeu lui Moise, sunt Dumnezeuul lui Avraam, Dumnezeuul lui Isaac și Dumnezeuul lui Iacov”⁵⁸⁵. Iar pe Moise Dumnezeu l-a făcut dumnezeul lui Faraon⁵⁸⁶. Nu spun că ei sunt dumnezei, împărați și domni prin fire, ci sunt numiți așa pentru că au împărățit și au stăpânit peste patimi și au păzit nefalsificată asemănarea cu chipul dumnezeiesc, potrivit căruia au fost creați — căci se numește și icoana împăratului împărat — și pentru că sunt uniți cu Dumnezeu după voință și l-au primit locuitor înăuntrul lor, iar prin participarea la El au devenit prin har ceea ce este El prin fire. Pentru ce dar nu trebuie cinstiți cei care au ajuns slujitori și prieteni și fii ai lui Dumnezeu? Căci cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei față de Stăpânul obștesc.

Aceștia au ajuns cămări și locașuri curate ale lui Dumnezeu. „Voi locui și voi umbla întru ei, spune Dumnezeu, și voi fi lor Dumnezeu”⁵⁸⁷. Iar dumnezeiasca Scriptură spune că „sufletele dreptilor sunt în mâna lui Dumnezeu și nu se va atinge de ele moartea”⁵⁸⁸. Moartea celor sfinți este mai degrabă somn decât moarte. „Căci s-au ostenit în veacul de acum și vor trăi până la sfârșit”⁵⁸⁹. Și: „Cinstită este înaintea Domnului moartea cuviosilor Lui”⁵⁹⁰. Și ce este mai cinstit decât a fi în mâna lui Dumnezeu? Dumnezeu este viață și lumină, iar cei care sunt în mâna Domnului sunt în viață și lumină.

Dar că Dumnezeu a locuit prin mijlocirea minții și a trupurilor lor, o spune apostolul: „Nu știți că trupurile voastre sunt templu al Sfântului Duh, care locuiește întru voi?”⁵⁹¹, „Domnul este Duh”⁵⁹². Și: „Dacă va strica cineva templul lui Dumnezeu, Dumnezeu îl va strica pe acela”⁵⁹³. Prin urmare, cum nu trebuie cinstite templele însuflețite ale lui Dumnezeu, locașurile însuflețite ale lui Dumnezeu? Aceștia pe când trăiau au stat cu îndrăzneală înaintea lui Dumnezeu.

Stăpânul Hristos ne-a dat ca izvoare mântuitoare moaștele sfinților, care izvorăsc, în multe chipuri, faceri de bine și dau la iveală mir cu bun miros. Nimeni să nu fie necredincios! Dacă prin voința lui Dumnezeu a izvorât în pustiu apă din piatră tare⁵⁹⁴ și din falca măgarului apă pentru

⁵⁸⁵ Ieșirea III, 6.

⁵⁸⁶ Ieșirea VII, 1.

⁵⁸⁷ II Corinteni VI, 16; Leviticul XXVI, 12-13.

⁵⁸⁸ Înțelepciunea lui Solomon III, 1.

⁵⁸⁹ Psalmi XLVIII, 10.

⁵⁹⁰ Psalmi CXV, 6.

⁵⁹¹ I Corinteni VI, 19.

⁵⁹² II Corinteni III, 17; Ioan IV, 24.

⁵⁹³ I Corinteni III, 17.

⁵⁹⁴ Ieșirea XVII, 5-6; Numeri XX, 7-11.

Samson căruia îi era sete⁵⁹⁵, este de necrezut ca să izvorască mir bine mirositor din moaștele mucenicilor? Cu nici un chip pentru cei care cunosc puterea lui Dumnezeu și cinstea pe care o au sfinții de la Dumnezeu.

În legea veche era socotit necurat tot cel care se atingea de un mort⁵⁹⁶, dar nu erau socotiți necurați înșiși morții. Dar după ce însăși viața și cauza vieții a fost socotită între morți, nu mai numim morți pe cei care au adormit întru nădejdea învierii și cu credința în El. Cum poate să facă minuni un corp mort? Cum dar prin ei demonii sunt puși pe fugă, bolile sunt alungate, bolnavii se vindecă, orbii văd, leproșii se curăță, ispitele și supărările se risipesc și se pogoară toată darea cea bună de la Tatăl luminilor⁵⁹⁷ peste aceia care cer prin ei cu credința neîndoielnică? Cât de mult trebuie să te ostenești ca să găsești un sprijinitor, care să te prezinte împăratului celui muritor și să pună pe lângă el cuvântul pentru tine! Dar nu trebuie oare cinstiți apărătorii întregului neam omenesc, apărători care se roagă lui Dumnezeu pentru noi? Da, trebuie să-i cinstim, ridicând biserici lui Dumnezeu în numele lor, aducând roduri, prăznuind pomenirile lor, bucurându-ne în aceste zile de prăznuire în chip duhovnicesc, pentru ca să fie potrivită bucuria cu aceia care ne-au adunat la prăznuire, pentru ca nu cumva încercând să-i cinstim, din contră să-i supărăm. Prin cele care Dumnezeu este cinstit, prin acelea se vor bucura și slujitorii lui: de acelea de care Dumnezeu se mînie, de acelea se vor mânia și ostașii lui. În psalmi, în imne și în cântări duhovnicești⁵⁹⁸, în umilință și în milostenie față de cei lipsiți, noi credincioșii să cinstim pe sfinți, căci prin acestea mai ales se cinstește Dumnezeu. Să le ridicăm stâlpi, icoane văzute și noi înșine să ne facem, prin imitarea virtuților lor, stâlpi și icoane însuflețite ale lor. Să cinstim pe Născătoarea de Dumnezeu, pentru că este în sens propriu și real Maica lui Dumnezeu. Să cinstim pe proorocul Ioan, pentru că este înainte mergător, botezător, apostol și mucenic — căci, după cum a spus Domnul, „nu s-a ridicat între cei născuți din femei mai mare decât Ioan”⁵⁹⁹ — pentru că și acesta a fost primul propovăduitor al împărăției. Să cinstim pe apostoli, pentru că au fost frați ai Domnului, martori oculari și slujitori ai patimilor Lui „pe care Dumnezeu și Tatăl cunoscându-i mai dinainte, mai dinainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Lui”⁶⁰⁰, „întâi apostoli, al doilea prooroci, al treilea păstori și învățători”⁶⁰¹. Să cinstim pe mucenicii Domnului, aleși din toate categoriile sociale, pentru că sunt ostași ai lui Hristos și au băut paharul Lui atunci când s-au botezat cu

⁵⁹⁵ Judecători XV, 19.

⁵⁹⁶ Numeri XIX, 11; Leviticul XI, 36.

⁵⁹⁷ Iacov I, 17.

⁵⁹⁸ Efeseni V, 19; Coloseni III, 16.

⁵⁹⁹ Matei XI, 11.

⁶⁰⁰ Romani VIII, 29.

⁶⁰¹ I Corinteni XII, 28; Efeseni IV, 11.

botezul morții Lui făcătoare de viață, așa că au ajuns părtași patimilor și slavei Lui. Înainte stătorul lor este protodiaconul și apostolul lui Hristos, primul mucenic Ștefan. Să cinstim și pe cuvioșii noștri părinți, pe purtătorii de Dumnezeu asceți, cei care au luptat cu tărie mucenicia cea mai îndelungată și mai grea a conștiinței, „care au pribegit în piei de oaie și în piei de capră, fiind lipsiți, strâmtorați, îndurând rele, ei de care lumea nu era vrednică, rătăcind în pustii, în munți, în peșteri și în crăpăturile pământului”⁶⁰². Să cinstim pe profeții dinaintea venirii harului, pe patriarhi, pe drepti, pe cei care au vestit mai dinainte venirea Domnului. Privind la traiul tuturor acestora, să le urmăm credința⁶⁰³, dragostea, nădejdea, zelul, viața, stăruința în patimi, răbdarea până la sânge ca să avem părtășie cu ei și la cununile slavei.

CAPITOLUL XVI

Despre icoane

Pentru că unii ne hulesc că ne închinăm și cinstim icoana Mântuitorului și a Stăpânei noastre și încă și a celorlalți sfinți și slujitori ai lui Hristos, să audă că dintru început Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său. Pentru care motiv, oare, ne închinăm unii altora, dacă nu pentru motivul că suntem făcuți după chipul lui Dumnezeu? După cum spune grăitorul de Dumnezeu Vasile cel prea renumit în cele dumnezeiești, „cinstea adusă icoanei se îndreaptă spre originalul ei”⁶⁰⁴. Dar originalul ei este cel înfățișat în icoană, cel după care se face icoana. Pentru care pricină poporul mozaic se închina de jur împrejurul cortului, care purta în el icoana și tipul celor cerești, dar mai degrabă al întregii creații? Dumnezeu spune lui Moise: „Vezi vei face pe toate după chipul care ți-a fost arătat în munte”⁶⁰⁵. Heruvimii, apoi, care umbreau ilastiriul (chivotul)⁶⁰⁶, nu erau lucrurile mâinilor omenești? Ce era templul prea renumit din Ierusalim? Nu făcut de mâini și construit prin meșteșugul oamenilor?⁶⁰⁷.

Dumnezeiasca Scriptură, însă, acuză pe cei care se închină celor cioplite, dar și pe cei care jertfesc demonilor. Jertfeau păgânii, dar jertfeau și iudeii. Păgânii jertfeau demonilor, iar iudeii lui Dumnezeu. Jertfa păgânilor era de disprețuit și de condamnat; jertfa dreptilor, însă, bine primită de Dumnezeu. Noe a jertfit și „Dumnezeu a mirosit mireasma cea

⁶⁰² Evrei XI, 37-38.

⁶⁰³ Evrei XIII, 7.

⁶⁰⁴ *Despre Sfântul Duh, către cel întru sfinți Amfilohie, episcopul Iconiei*, Migne PG, XXXII, col. 149 C.

⁶⁰⁵ Ieșirea XXV, 40; Evrei IX, 5.

⁶⁰⁶ Ieșirea XXV, 20; XXXVI, 9.

⁶⁰⁷ III Regi VI, 1-37; II Paralipomena III, 1-16.

cu bun miros”⁶⁰⁸ a bunei lui voințe primind mireasma cea bine plăcută a bunei voinței sale către El. Astfel idolii păgânilor sunt de disprețuit și opriți, căci erau închipuirile demonilor. Pe lângă acestea cine poate să facă chipul Dumnezeului nevăzut, necorporal, necircumscris și fără de formă? Este culmea nebuniei și a lipsei de credință să înfățișezi Dumnezeirea. Pentru acest motiv în Testamentul Vechi nu era obișnuită întrebuițarea icoanelor. Dar când Dumnezeu, din pricina milostivirii milii Lui, s-a făcut om cu adevărat pentru mântuirea noastră și s-a făcut om, nu cum s-a arătat lui Avraam în chip de om⁶⁰⁹ și nici cum s-a arătat profeților, ci s-a făcut om în chip substanțial și real — a locuit pe pământ, a petrecut cu oamenii⁶¹⁰, a făcut minuni, a suferit, a fost răstignit, a înviat, s-a înălțat și toate acestea s-au întâmplat în chip real și a fost văzut de oameni; deci când s-au făcut acestea, s-a înfățișat în icoană chipul Lui spre a ne aduce aminte de El și spre a căpăta învățătură noi, care n-am fost de față atunci, pentru ca fără să fi văzut, dar auzind și crezând, să avem parte de fericirea Domnului. Dar pentru că nu toți știu carte, și nici nu se ocupă toți cu cititul, părinții au socotit ca să fie pictate acestea în icoane ca niște fapte de vitejie spre a ne aduce aminte repede de ele. În adevăr, de multe ori neavând în minte patima Domnului, dar văzând icoana răstignirii lui Hristos, ne aducem aminte de patima mântuitoare, și căzând în genunchi ne închinăm. Nu ne închinăm materiei, ci celui ce este înfățișat în icoană, după cum nu ne închinăm materiei din care este făcută Evanghelia, nici materiei crucii, ci chipului crucii. Deci prin ce se deosebește crucea care are chipul Domnului de una care nu-l are? Tot astfel și cu privire la Maica Domnului. Cinstea dată ei se urcă spre cel întrupat din ea. Tot astfel și cu isprăvile sfinților bărbați, isprăvi care ne îndeamnă spre bărbăție, spre râvnă, spre imitarea virtuții lor și spre slava lui Dumnezeu. Căci după cum am spus, cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei față de stăpânul obștesc, și cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană. Tradiția închinării la icoane este nescrisă, după cum nescrisă este și închinarea spre răsărit, închinarea la cruce, și altele foarte multe asemenea acestora.

Se povestește și o istorie: Pe când Avgar era împărat în orașul edesenilor, a trimis pe un pictor să picteze chipul Domnului, dar din pricină că pictorul n-a putut să-l picteze din cauza luminii strălucitoare a feții, Domnul, punând haina pe obrazul Lui dumnezeiesc și de viață făcător, s-a imprimat pe haină chipul Lui și astfel a trimis-o lui Avgar, care o dorea⁶¹¹.

⁶⁰⁸ Facerea VIII, 21.

⁶⁰⁹ Facerea XVIII, 1; XIX, 27.

⁶¹⁰ Baruh III, 38.

⁶¹¹ Acest fapt mai este menționat de Sf. Ioan Damaschin în: *Primul tratat apologetic contra celor care atacă Sfintele icoane*, sub această formă: „A venit la noi cuvânt din bătrâni, că Avgar, regele Edesei, auzind de Domnul, s-a aprins de dragoste dumnezeiască și a trimis soli, cerându-i să-l viziteze; iar dacă ar

Dar că și apostolii au predat foarte multe în chip nescris o scrie Pavel, apostolul neamurilor: „Deci dar, fraților, stați bine și țineți predaniile noastre pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră”⁶¹². Iar către Corinteni spune: „Vă laud, fraților, că vă aduceți aminte de toate ale mele, și țineți predaniile așa cum vi le-am dat”⁶¹³.

CAPITOLUL XVII Despre Scriptură

Dumnezeu, propovăduit de Vechiul și Noul Testament, lăudat și slăvit în Treime, este unul, deoarece Domnul zice: „N-am venit să stric legea, ci să o plinesc”⁶¹⁴. El a lucrat mântuirea noastră, pentru care este toată Scriptura și toată taina. Și iarăși: „Cercetați Scripturile, căci ele mărturisesc despre mine”⁶¹⁵. Și apostolul spune: „în multe părți și în multe feluri Dumnezeu a vorbit odinioară părinților noștri prin profeți, iar în zilele din urmă ne-a vorbit prin Fiul”⁶¹⁶. Așadar au vorbit prin Sfântul Duh legea și profeții, evanghelistii, apostolii, păstorii și învățătorii.

„Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu” și negreșit „și folositoare”⁶¹⁷, încât este un lucru foarte bun și foarte folositor sufletului ca să cercetăm dumnezeieștile Scripturi, întocmai ca un copac sădit la izvoarele apelor⁶¹⁸, tot astfel și sufletul udat cu dumnezeiasca Scriptură se îngrașă și dă rod copt, credința ortodoxă, se împodobește cu frunze totdeauna verzi, adică cu fapte plăcute lui Dumnezeu. Prin Sfintele Scripturi suntem îndreptați spre virtute și contemplație netulburată. În ele găsim îndemn spre orice fel de virtute și îndepărtare de la toată răutatea. Dacă suntem iubitori de învățătură vom fi și cu multă învățătură, căci prin silință, prin osteneală și prin harul lui Dumnezeu, care dă, se duc la bun sfârșit toate. „Cel care cere primește, cel care caută găsește, și celui care bate i se va deschide”⁶¹⁹. Să batem, deci, la paradisul prea frumos al Scripturilor, la paradisul cel cu bun miros, cel prea dulce, cel prea frumos, cel ce răsună la urechile noastre cu tot felul de cântări ale păsărilor

refuza să facă aceasta, a poruncit unui pictor să-i facă chipul Lui. Lucrul acesta știindu-l cel care cunoaște toate și poate toate, a luat o bucată de pânză și lipind-o de fața sa a imprimat acel chip, care se păstrează până azi”. (Sf. Ioan Damaschin, *Cutul Sfintelor icoane*, traducere din grecește cu un studiu introductiv de D. Fecioru, București, 1937, p. 37).

⁶¹² II Tesaloniceni II, 15.

⁶¹³ I Corinteni XI, 2.

⁶¹⁴ Matei V, 17.

⁶¹⁵ Ioan V, 39.

⁶¹⁶ Evrei I, 1-2.

⁶¹⁷ II Timotei III, 16.

⁶¹⁸ Psalmi I, 3.

⁶¹⁹ Luca XI, 10.

spirituale purtătoare de Dumnezeu, cel care se atinge de inima noastră, care o mîngăie când este întristată, o potolește când este mâniată și o umple de o bucurie veșnică, care ne înalță mintea noastră pe spatele strălucitor ca aurul și prea luminat al porumbiței dumnezeiești și o suie cu aripile prea strălucitoare către Fiul Unul-Născut și moștenitorul săditorului viei celei spirituale și prin el o aduce la Tatăl luminilor. Să nu batem superficial, ci mai degrabă cu osîrdie și cu stăruință. Să nu trîndăvim de a bate. Căci în chipul acesta ni se va deschide. Dacă citim o dată, de două ori, și nu înțelegem ceea ce citim, să nu ne trîndăvim, ci să stăruim, să medităm, să întrebăm. Căci spune Scriptura: „întrebă pe tatăl tău și-ți va vesti și pe bătrânii tăi și-ți vor spune”⁶²⁰. Cunoștința nu este a tuturor. Să scoatem din izvorul paradisiului apă veșnic curgătoare și prea curată, care saltă spre viața veșnică. Să ne veselim, să ne desfătăm fără de saț, căci are un har nesfârșit. Dar dacă am putea să culegem ceva folositor și din literatura laică, nu este oprit. Să fim, însă, zarafi încercați ca să adunăm aurul cel bun și curat și să înlăturăm pe cel falsificat. Să luăm învățăturile cele bune, iar pe zeii cei ridicoli și poveștile neroade să le aruncăm câinilor. Căci am putea dobândi din ele cel mai bun argument contra lor.

Trebuie să se știe că Vechiul Testament are douăzeci și una de cărți, după numărul literelor alfabetului ebraic. Alfabetul ebraic are douăzeci și două de litere, dintre care cinci se dublează, așa că fac douăzeci și șapte. sunt duble literele Haf, Mem, Nun, Pe și Sadi. Pentru aceea și cărțile Vechiului Testament se socotesc în acest chip douăzeci și două, dar se găsesc douăzeci și șapte, din cauză că cinci din ele se dublează. *Rut* se adaugă la *Judecători* și se numără la *Evrei* o singură carte. Cartea întâia și a doua a *Împăraților* se socotesc o carte; cartea a treia și a patra a *Împăraților*, o carte; cartea întâia și a doua a *Paralipomenelor*, o carte; carte întâia și a doua a lui *Esdra*, o carte. Astfel cărțile Vechiului Testament sunt formate din patru pentateuhuri⁶²¹ și rămân alte două cărți, încât cărțile canonice sunt următoarele: Cele cinci cărți ale legii: *Facerea*, *Ieșirea*, *Leviticul*, *Numerii*, *Deuteronomul*. Acesta formează primul pentateuh și se numesc Legea. Apoi alt pentateuh, așa-numitele grafia, iar de alții numite aghiografe; acestea cuprind următoarele cărți: *Iisus al lui Navi*, *Judecători* cu *Rut*, cartea întâi și a doua a *Împăraților*, o carte, cartea a treia și a patra a *Împăraților*, o carte, și cele două cărți ale *Paralipomenelor*, o carte. Acestea formează al doilea pentateuh. Al treilea pentateuh, cărțile în versuri: *Iov*, *Psaltirea*, *Proverbele lui Solomon*, *Eclesiastul* al aceluiași, *Cântarea Cântărilor* a aceluiași. Al patrulea pentateuh, cel profetic cei doisprezece profeți, o carte, *Isaia*, *Ieremia*, *Iezechil*, *Daniil*. Apoi cele două cărți ale lui *Esdra*, unite într-o carte și *Ester*. Iar *Panaretul*, adică *Înțelepciunea lui*

⁶²⁰ Deuteronom XXXII, 7.

⁶²¹ Pentateuh = cinci cărți.

Solomon și Înțelepciunea lui Iisus, pe care tatăl lui Sirah a compus-o în evreieste, dar nepotul acestuia, Iisus, fiul lui Sirah, a tradus-o în grecește, sunt cărți folositoare și bune de citit, dar nu se numără în canon și nici nu stau în chivot.

Cărțile Noului Testament sunt următoarele: patru *Evanghelii*, cea după *Matei*, cea după *Marcu*, cea după *Luca*, cea după *Ioan*; *Faptele sfinților apostoli* scrise de evanghelistul Luca; șapte epistole sobornicești: una a lui *Iacov* două ale lui *Petru*, trei ale lui *Ioan*, una a lui *Iuda*; patrusprezece epistole ale apostolului *Pavel*; *Apocalipsa* evanghelistului Ioan și *Canoanele* sfinților apostoli scrise de Clement.

CAPITOLUL XVIII

Despre textele din Scriptură privitoare la Hristos

Textele din Scriptură privitoare la Hristos se împart în patru categorii generale: unele i se potrivesc înainte de întrupare, altele în unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu firea omenească, altele după unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu firea omenească și altele după înviere.

Textele care se potrivesc lui Hristos înainte de întrupare sunt de șase feluri. Unele din acestea arată unirea firii și deofiintimea lui cu Tatăl, ca următoarele texte: „Eu și Tatăl una suntem”⁶²²; și: „Cel care m-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl”⁶²³; și: „Care există în chipul lui Dumnezeu”⁶²⁴ și cele asemenea.

Alte texte arată desăvârșirea ipostasei lui Hristos, ca acestea: „Fiul lui Dumnezeu”⁶²⁵ „Chipul ipostasei Lui”⁶²⁶ și acest text: „înger de mare sfat, sfetnic minunat”⁶²⁷ și cele asemenea.

Alte texte arată întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor, ca acesta: „Eu în Tatăl și Tatăl în Mine”⁶²⁸ și arată că El își are temelia Sa indivizibilă în ființa Dumnezeirii, cum sunt expresiile: Cuvânt⁶²⁹, înțelepciune⁶³⁰, putere⁶³¹

⁶²² Ioan X, 30.

⁶²³ Ioan XIV, 9.

⁶²⁴ Filipeni II, 6.

⁶²⁵ Matei IV, 3, VIII, 29, XIV, 33; XVI, 16, XXVI, 63; XXVII, 40, 43, 54; Marcu III, 11; V, 7; XV, 39; Luca I, 35; IV, 3, 9, 41; VIII, 28; Ioan I, 34, 49; III, 18; V, 25; IX 35; X 36; XI, 4, 27; XIX, 7; XX, 31; Faptele Apostolilor VIII, 37; IX, 20; Romani 1,4, 9; V, 10; VIII, 3, 29, 32; I Corinteni, 1, 9; II Corinteni 1,19; Galateni I, 16; II, 20; IV, 4, 6; Efeseni IV, 13; Coloseni I, 13; I Tesaloniueni I, 10; Evrei IV, 14; VI, 6; VII, 3; X, 29; I Ioan I, 3, 7; III, 8, 23; IV, 9, 15; V, 5; V, 9, 10, 11, 12, 13, 20; II Ioan 3; Apocalipsa II, 18.

⁶²⁶ Evrei I, 3.

⁶²⁷ Isaia IX, 6.

⁶²⁸ Ioan X, 38; XIV, 10, 11; XVII, 21.

⁶²⁹ Ioan I, 1, 14; I Ioan I, 1; Apocalipsa IX, 13.

⁶³⁰ I Corinteni I, 24.

⁶³¹ Ibidem.

și strălucire⁶³². Cuvântul își are temelia Sa indivizibilă în minte — aici vorbesc de Cuvântul substanțial⁶³³ — înțelepciunea de asemenea, puterea, în cel puternic, strălucirea în lumină și izvorăsc din ele.

Alte texte arată raportul lui Hristos cu Tatăl, care este cauza Lui, cum este acesta: „Tatăl este mai Mare decât Mine”⁶³⁴. Din El are atât existența cât și pe toate câte le are. Existența o are pe calea nașterii, nu a creației, cum este acest text: „Eu am ieșit și vin de la Tatăl”⁶³⁵; și „Eu trăiesc din cauza Tatălui”⁶³⁶. Și are pe toate câte le are Tatăl, dar nu prin participare și nici prin instrucție, ci ca de la cauza Sa, cum este acest text: „Fiul nu poate să facă de la Sine nimic, dacă nu va vedea pe Tatăl făcând astfel”⁶³⁷. Dacă nu este Tatăl, nu este nici Fiul. Fiul este din Tatăl și în Tatăl și simultan cu Tatăl și nu după Tatăl. Tot astfel și ceea ce face, din El și cu El. Există una, singura și aceeași — nu asemenea, ci aceeași — voință, activitate și putere a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.

Alte texte arată că toate cele ale lui Hristos se împlinesc prin activitatea Lui potrivit bunăvoinței părintești, nu ca printr-un instrument sau printr-un rob, ci ca prin Cuvântul, înțelepciunea Lui substanțială și enipostatică, din pricină că se observă în Tatăl și în Fiul o singură mișcare, ca acest text: „Toate s-au făcut prin El”⁶³⁸; și acesta: „Trimis-a Cuvântul lui și i-a vindecat”⁶³⁹; și acesta: „Ca să cunoască că Tu m-ai trimis”⁶⁴⁰.

Alte texte sunt spuse în chip profetic. Din acestea unele se raportează la cele viitoare, spre exemplu: „Va veni în chip văzut”⁶⁴¹ și textul din Zaharia: „Iată împăratul tău vine la tine”⁶⁴², și cuvintele spuse de Mihea: „Iată Domnul pleacă din locul Lui și se va coborî și se va urca pe înălțimile pământului”⁶⁴³. Alte texte se raportează la cele viitoare, dar sunt spuse ca și cum s-ar fi întâmplat, ca acest text: „Acesta este Dumnezeuul nostru. După aceasta s-a arătat pe pământ și a petrecut între oameni”⁶⁴⁴, și acesta: „Domnul m-a zidit început căilor Lui spre lucrările Lui”⁶⁴⁵; și acesta: „Pentru aceasta te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeuul tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtașii tăi”⁶⁴⁶ și cele asemenea.

⁶³² Evrei I, 3.

⁶³³ Despre cuvântul substanțial, cuvântul mintal și cuvântul rostit să se vadă mai sus Cartea I,6,13.

⁶³⁴ Ioan XIV, 28.

⁶³⁵ Ioan XVI, 28.

⁶³⁶ Ioan VI, 57.

⁶³⁷ Ioan V, 19.

⁶³⁸ Ioan I, 3.

⁶³⁹ Psalmi CVI, 20.

⁶⁴⁰ Ioan XI, 42.

⁶⁴¹ Psalmi XLIX, 2.

⁶⁴² Zaharia IX, 9.

⁶⁴³ Mihea I, 3.

⁶⁴⁴ Baruh III, 36, 38.

⁶⁴⁵ Pildele lui Solomon VIII, 22.

⁶⁴⁶ Psalmi XLIV, 9.

Textele privitoare la Hristos, texte care i se potrivesc înainte de unire, pot fi spuse despre El și după unirea firii dumnezeiești cu firea omenească. Dar nici într-un caz nu pot fi spuse despre El înainte de unire acelea care i se potrivesc Lui după unire, decât în chip profetic, după cum am spus.

Textele care i se potrivesc Lui în unirea firii dumnezeiești cu firea omenească sunt de trei feluri.

Primul fel, când vorbim despre partea Lui superioară; atunci spunem îndumnezeirea, încuvântarea, înălțarea trupului și cele asemenea. Prin acestea noi arătăm bogăția care s-a adăugat trupului prin unirea și coeziunea cu Dumnezeu Cuvântul cel prea înalt.

Al doilea fel, când vorbim despre partea Lui inferioară; atunci spunem întruparea lui Dumnezeu Cuvântul, înomenire, golire, sărăcire, smerenie. Acestea și cele asemenea lor se spun despre Cuvânt și Dumnezeu din pricina unirii cu firea omenească.

Al treilea fel, când vorbim despre amândouă în același timp; atunci spunem unire, comuniune, ungere, coeziune, conformare și cele asemenea. Din pricina acestui de-al treilea fel sunt spuse cele două feluri amintite mai sus. Prin unire se arată ce a primit fiecare din cele două, în virtutea unirii și a întrepătrunderii celui care există împreună cu El. În virtutea unirii ipostatice se zice că trupul se îndumnezeiește, că devine Dumnezeu și asemănător lui Dumnezeu Cuvântul. Și la fel: Dumnezeu Cuvântul s-a întrupat, s-a făcut om, se numește făptură și se numește „cel din urmă”⁶⁴⁷. Asta nu înseamnă că cele două firi se prefac într-o fire compusă, — căci este cu neputință ca însușirile firești contrarii să se găsească într-o singură fire — ci în sensul că cele două firi, unite după ipostasă, au întrepătrunderea reciprocă fără confundare și fără amestecare, întrepătrunderea n-a venit din partea trupului, ci din partea Dumnezeirii, căci este cu neputință ca trupul să pătrundă prin Dumnezeire. Dar firea dumnezeiască, o dată ce a pătruns prin trup, a dat și trupului întrepătrunderea inexprimabilă cu ea, pe care o numim unire.

Trebuie să se știe că se vede contrariul privitor la primul fel și al doilea fel al textelor care se potrivesc lui Hristos în unire. Când vorbim despre trup, spunem îndumnezeire, încuvântare, înălțare, ungere. În adevăr, acestea sunt din partea Dumnezeirii, dar se văd la trup. Când vorbim, însă, despre Cuvânt, spunem golire, întrupare, înomenire, smerenie și cele asemenea. Acestea, după cum am spus, se spun despre Cuvânt și Dumnezeu ca din partea trupului. Căci a suferit de bună voie acestea.

Textele privitoare la Hristos după unirea firii dumnezeiești cu firea omenească sunt de trei feluri.

⁶⁴⁷ Apocalipsa I, 17.

Primul fel care arată firea Lui dumnezeiască, ca acesta: „Eu sunt în Tatăl și Tatăl în Mine”⁶⁴⁸; și „Eu și Tatăl una suntem”⁶⁴⁹. Toate câte se spun despre El înainte de întrupare acelea se vor spune despre El și după întrupare, afară de faptul că n-a luat trup și însușirile firești ale acestuia.

Al doilea fel, cel care arată firea Lui omenească, ca acest text: „De ce căutați să mă omorâți pe Mine, omul, care v-am vorbit adevărul”⁶⁵⁰ și acesta: „Astfel trebuie să se înalțe Fiul omului”⁶⁵¹ și cele asemenea.

Textele care se spun sau s-au scris privitor la firea omenească a lui Hristos, fie că El a vorbit, fie că El a săvârșit, sunt de șase feluri.

Unele din ele s-au săvârșit și s-au spus în virtutea firii Lui omenești în vederea întrupării, spre exemplu: nașterea din Fecioară, creșterea și progresul în vârstă, foamea, setea, oboseala, lacrimile, somnul, străpungerea cu cuie, moartea și cele asemenea, care sunt afecte firești și neprihănite, în toate acestea există o unire a firii dumnezeiești cu firea omenească, fără de care nu este învederată existența trupului, deoarece firea dumnezeiască n-a suferit nimic din acestea, dar a săvârșit mântuirea noastră.

Alte texte s-au spus în chip de prefăcătorie, cum este întrebarea: „Unde l-ați pus pe Lazăr?”⁶⁵², mergerea la smochin⁶⁵³, ascunderea Sa⁶⁵⁴ sau retragerea Sa încetul cu încetul⁶⁵⁵, rugăciunea⁶⁵⁶ și cuvintele: „S-a făcut că merge mai departe”⁶⁵⁷. De acestea și de cele asemenea n-avea nevoie nici ca om, nici ca Dumnezeu, ci lua o atitudine omenească, după cum cerea trebuința și folosul. Astfel rugăciunea a făcut-o pentru a arăta că nu este contra lui Dumnezeu și că cinstește pe Tatăl ca pe cauza Sa. A întrebat⁶⁵⁸, nu pentru că nu știa, ci ca să arate că este om cu adevărat, împreună cu existența lui ca Dumnezeu. S-a retras încetul cu încetul⁶⁵⁹, ca să ne învețe să nu lucrăm cu îndrăzneală și nici să ne lăsăm în voia soartei.

Alte texte s-au spus în virtutea împrării noastre și a relației cu noi, cum este textul acesta: „Dumnezeul meu, Dumnezeu meu, pentru ce m-ai lăsat”⁶⁶⁰; și acesta: „Pe cel care n-a cunoscut păcat, l-a făcut păcat în locul nostru”⁶⁶¹; și acesta: „S-a făcut blestem în locul nostru”⁶⁶²; și acesta:

⁶⁴⁸ Ioan X, 38; XIV, 10,11; XVII, 21.

⁶⁴⁹ Ioan X, 10.

⁶⁵⁰ Ioan VIII, 40.

⁶⁵¹ Ioan III, 14.

⁶⁵² Ioan XI, 34.

⁶⁵³ Matei XXI, 19; Marcu XI, 13.

⁶⁵⁴ Marcu I, 35-37; Ioan VIII, 59; XII, 36.

⁶⁵⁵ Luca IV, 30; Ioan VIII, 59.

⁶⁵⁶ Ioan XI, 41-42.

⁶⁵⁷ Luca XXIV, 28.

⁶⁵⁸ Ioan XI, 34.

⁶⁵⁹ Luca IV, 30; Ioan VIII, 59.

⁶⁶⁰ Matei XXVII, 46.

⁶⁶¹ II Corinteni V, 21.

„Fiul însuși se va supune celui care i-a supus Lui toate”⁶⁶³. Hristos n-a fost părăsit niciodată de Tatăl nici ca Dumnezeu, nici ca om; de asemenea El n-a fost nici păcat, nici blestem și nici n-are nevoie să se supună Tatălui. Ca Dumnezeu este egal Tatălui și nu este nici potrivnic Lui și nici supus Lui; ca om n-a fost niciodată neascultător celui care l-a născut, ca să fi trebuit să se supună. A spus aceste cuvinte, deci, ca să arate că și-a împroriat persoana noastră și că s-a așezat în rândul nostru. În adevăr, noi am fost cei acuzați de păcat și de blestem, pentru că am fost nesupuși și neascultători, și din pricina aceasta am fost părăsiți.

Alte texte s-au spus potrivit despărțirii pe care o facem cu mintea între firile lui Hristos. Dacă vei despărți cu mintea pe acelea care sunt în realitate nedespărțite, adică trupul de Cuvânt, atunci Hristos se numește și rob⁶⁶⁴ și ignorant⁶⁶⁵. El avea o fire roabă și ignorantă și dacă trupul nu s-ar fi unit cu Dumnezeu Cuvântul, ar fi fost rob și ignorant. Dar din pricina unirii după ipostasă cu Dumnezeu Cuvântul, n-a fost nici rob, nici ignorant, în sensul acesta Hristos a numit pe Tatăl Său Dumnezeu.

Alte texte s-au spus ca să ne facă cunoscut cine este El și să ne încredințeze pe noi de acest adevăr, cum este textul acesta: „Tată, slăvește-Mă cu slava pe care am avut-o la Tine înainte de a fi lumea”⁶⁶⁶. El era și este slăvit, dar slava Lui nu ne era făcută cunoscută nouă și nici nu fusese crezută. Și cuvintele spuse de apostol: „celui care a fost hotărât Fiu al lui Dumnezeu în putere, după Duhul sfințeniei, din pricina învierii din morți”⁶⁶⁷. În adevăr a fost făcut cunoscut și a fost crezut în lume și prin minuni, prin înviere și prin pogorârea Sfântului Duh. Și acest text: „Sporea în înțelepciune și har”⁶⁶⁸.

Alte texte sunt spuse despre Hristos în virtutea împrorierii persoanei iudeilor, socotindu-se pe Sine însuși împreună cu iudeii, după cum zice către samarineancă: „Voi vă închinați la ceea ce nu știți, noi ne închinăm la ceea ce știm, căci mântuirea este din iudei”⁶⁶⁹.

Al treilea fel de texte privitoare la Hristos după unire sunt acelea care indică o ipostasă și care reprezintă pe cele două firi, spre exemplu: „Eu trăiesc din cauza Tatălui și cel care mă mănâncă pe Mine acela va trăi din cauza mea”⁶⁷⁰; și acesta: „Mă duc la Tatăl și nu mă veți mai vedea”⁶⁷¹; și

⁶⁶² Galateni III, 13.

⁶⁶³ I Corinteni XV, 28.

⁶⁶⁴ Isaia XLIX, 6; Filipeni II, 7.

⁶⁶⁵ Matei XXIV, 36; Marcu XIII, 32.

⁶⁶⁶ Ioan XVII, 5.

⁶⁶⁷ Romani I, 4.

⁶⁶⁸ Luca II, 52.

⁶⁶⁹ Ioan IV, 22.

⁶⁷⁰ Ioan VI, 57.

⁶⁷¹ Ioan XVI, 10, 16.

acesta: „N-ar fi răstignit pe Domnul slavei”⁶⁷²; și acesta: „Nimeni nu s-a suit în cer decât cel care s-a coborât din cer, Fiul omului, care este în cer”⁶⁷³ și cele asemenea.

Dintre textele care s-au spus despre Hristos după înviere unele se potrivesc Dumnezeirii Sale, ca acesta: „Botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”⁶⁷⁴, adică în numele Fiului pentru că este Dumnezeu. Și acesta: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului”⁶⁷⁵ și cele asemenea, căci este cu noi pentru că este Dumnezeu. Alte texte din această categorie se potrivesc omenirii Lui, ca acesta: „Au cuprins picioarele Lui”⁶⁷⁶; și acesta: „Și acolo mă vor vedea”⁶⁷⁷ și cele asemenea.

Textele spuse despre Hristos după înviere, texte care i se potrivesc omenirii Lui, sunt de diferite feluri.

Unele texte sunt spuse ca întâmplare în chip real, dar nu în virtutea firii omenești, ci în virtutea întrupării, pentru a da încredințare că a înviat însuși trupul care a suferit, cum sunt rănilor⁶⁷⁸, mâncarea, băutura cea de după înviere⁶⁷⁹.

Alte texte sunt spuse ca întâmplare în chip real și în chip firesc, ca de a se duce de la un loc la altul fără să se ostenească și de a intra prin ușile încuiate⁶⁸⁰.

Alte texte sunt spuse în chip de prefăcătorie, ca acesta: „Se prefăcea că vrea să meargă mai departe”⁶⁸¹.

Alte texte scot la iveală firile, ca acesta: „Mă urc la Tatăl Meu și Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu și la Dumnezeul vostru”⁶⁸²; și acesta: „Va intra împăratul slavei”⁶⁸³; și acesta: „A stat în dreapta mării într-o cele înalte”⁶⁸⁴.

Alte texte sunt spuse în virtutea împărțirii pe care o facem pe cale abstractă între firile lui Hristos, pentru că El s-a pus pe Sine însuși în același rând cu noi, ca acest text: „Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru”⁶⁸⁵.

Trebuie așadar să atribuim pe cele înalte firii dumnezeiești,

⁶⁷² I Corinteni II, 8.

⁶⁷³ Ioan III, 13.

⁶⁷⁴ Matei XXVIII, 19.

⁶⁷⁵ Matei XVIII, 20.

⁶⁷⁶ Matei XVIII, 9.

⁶⁷⁷ Matei XVIII, 10.

⁶⁷⁸ Luca XXIV, 39; Ioan XX, 20, 27.

⁶⁷⁹ Luca XXIV, 42-43; Ioan XXI, 5-13.

⁶⁸⁰ Ioan XX, 19.

⁶⁸¹ Luca XXIV, 28.

⁶⁸² Ioan XX, 17.

⁶⁸³ Psalmi XXIII, 7,9.

⁶⁸⁴ Evrei I, 3.

⁶⁸⁵ Ioan XX, 17.

superioară patimilor și trupului, iar pe cele smerite, firii omenești, adică singurului Hristos, care este Dumnezeu și om, și trebuie să știm că amândouă, atât cele înalte cât și cele smerite, sunt ale unuia și ale aceluiași, Domnul nostru Iisus Hristos. Dacă cunoaștem caracterul fiecăreia din ele și dacă vedem că amândouă sunt săvârșite de o singură persoană, atunci vom crede drept și nu vom rătăci. Din toate acestea se cunoaște deosebirea firilor unite și că în Hristos nu există identitate între Dumnezeire și omenire în ceea ce privește calitatea naturală a lor, după cum spune dumnezeiescul Chiril: „Unul este Fiul și Hristos și Domnul”⁶⁸⁶; și pentru că este unul, una este și persoana Sa, căci cu nici un chip nu este împărțită unirea cea după ipostasă din pricina cunoașterii deosebirii firii lor.

CAPITOLUL XIX

Dumnezeu nu este cauza răului

Trebuie să se știe că este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința lui Dumnezeu activitatea Sa, ca atunci când spune apostolul în epistola către romani: „Sau n-are putere olarul peste lutul lui să facă din aceeași frământătură un vas de cinste și altul de necinste?”⁶⁸⁷. El face și pe acestea și pe acelea, căci numai El este creatorul tuturor; totuși El nu construiește lucruri cinstite și necinstite, ci voia liberă a fiecăruia. Acest lucru este evident din cele ce spune însuși apostolul în a doua epistolă către Timotei: „într-o casă mare nu sunt numai vase de aur și de argint, ci și de lemn și de lut, unele sunt spre cinste, altele spre necinste. Deci de se curățește cineva pe sine de acestea, va fi vas de cinste, sfințit și de bună trebuință stăpânului, potrivit pentru tot lucrul bun”⁶⁸⁸. Este clar că în chip voluntar se îndeplinește curățirea, căci spune: „Dacă se curățește cineva pe sine”. Și este justă și inversiunea termenilor: dacă nu se va curăți, va fi un vas de necinste, nefolositor stăpânului și vrednic de distrugere. Așadar citatul de mai sus și acesta: „Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare”⁶⁸⁹, și acesta: „Le-a dat Dumnezeu duh de amorțire, ochi ca să nu vadă, urechi ca să nu audă”⁶⁹⁰, nu trebuiesc înțelese că sunt săvârșite de Dumnezeu, ci că Dumnezeu le îngăduie din cauza liberului arbitru și din cauză că binele este neforțat.

Este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința Lui

⁶⁸⁶ *Epistola IV, către Nestorie*, Migne PG, LXXVII, col. 45 C; *Epistola XLV, prima epistolă către Suchensos, episcopul Diocesareii, despre credință*, Migne PG, LXXVII, col. 233 A; *Epistola L, către Valerian, episcopul Iconiei*, Migne PG, LXXVII, col. 257 B.

⁶⁸⁷ Romani IX, 21.

⁶⁸⁸ II Timotei II, 20-21.

⁶⁸⁹ Romani XI, 32.

⁶⁹⁰ Isaia XXIX, 10; Romani XI, 8.

activitate și faptă a Sa. Când Scriptura spune: „Dumnezeu face rele”⁶⁹¹ și: „Nu este răutate în oraș pe care n-a făcut-o Domnul”⁶⁹², nu arată că Dumnezeu este cauza relelor, ci cu totul altceva. Cuvântul „răutate” are sens dublu: uneori arată răul prin natură; acesta este contrar virtuții și voinței lui Dumnezeu; alteori arată răul și durerosul în raport cu simțirea noastră, adică supărările și nenorocirile. Acestea sunt numai în aparență rele, deoarece sunt dureroase, dar în realitate sunt bune. Pentru cei care pricep rostul lor, ajung pricinile convertirii și ale mântuirii. Acestea, spune Scriptura, se întâmplă prin Dumnezeu.

Trebuie să se știe că noi suntem cauza acestor rele, căci din relele voluntare se nasc relele involuntare.

Trebuie să se știe și aceasta: este obiceiul Scripturii să exprime cauzal pe unele care trebuiesc exprimate incidental, ca acest text: „Ție unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut, ca să te îndreptezi întru cuvintele Tale și să biruiești când vei judeca Tu”⁶⁹³. Cel care a păcătuit n-a păcătuit cu scopul ca Dumnezeu să învingă, și nici Dumnezeu n-are nevoie de păcatul nostru ca să se arate prin acesta învingător — căci Dumnezeu este, în chip incomparabil, biruitorul tuturor, chiar al acelor care nu păcătuiesc, deoarece este creator, incomprehensibil, nezidit și pentru că are o slavă naturală și nu una primită din afară — ci ca să se arate biruitor al răutății noastre, prin faptul că ne pedepsește, în virtutea dreptății Sale, dacă păcătuim și ne iartă dacă ne pocăim. Totuși nu am păcătuit în vederea acestui scop, ci pentru că așa se întâmplă lucrul. Spre exemplu: dacă cineva stă și lucrează și vine un prieten, el spune: prietenul a venit ca să nu lucrez astăzi. Prietenul, însă, n-a venit ca să nu lucreze, ci așa s-a întâmplat. El nu lucrează, fiind ocupat cu primirea prietenului. Se numesc și acestea incidentale, pentru că așa se întâmplă lucrurile. Dumnezeu nu vrea să fie numai drept, dar ca toți să se asemene Lui atât cât este cu putință.

CAPITOLUL XX

Nu sunt două principii

Vom cunoaște din cele ce urmează că nu sunt două principii, unul bun și altul rău. Binele și răul sunt contrarii unul altuia, se distrug unul pe altul și nu există unul în altul și nici unul cu altul. Prin urmare fiecare din ele va fi în o parte a universului, în primul loc, fiecare va fi circumscris nu numai de univers, dar chiar și de o parte a universului.

În afară de aceasta: cine este acela care împarte fiecăruia locul? Căci

⁶⁹¹ Isaia XLV, 7.

⁶⁹² Amos III, 6.

⁶⁹³ Psalmi L, 6.

nu vor spune că binele și răul s-au înțeles și s-au învoit unul cu altul, deoarece răul, care aduce pace și care trăiește în bună învoială cu binele, nu este rău, și nici binele nu este bine când trăiește în prietenie cu răul. Dar dacă altcineva a hotărât locul propriu fiecăruia, atunci acela va fi mai degrabă Dumnezeu.

Este necesar, însă, una din două: sau să se apropie și să se distrugă reciproc, sau să existe ceva mediu, în care nu va fi nici binele, nici răul, ca un fel de barieră, care să despartă binele de rău. Și atunci nu vor fi două principii, ci trei.

Este necesar de asemenea una din două din acestea: sau să fie în pace, lucru pe care răul nu-l poate, căci a fi în pace nu este rău; sau să se lupte, lucru pe care nu-l poate binele, căci acela care se luptă nu este în chip desăvârșit bine. Sau să lupte răul, iar binele să nu se opună și să fie distrus de rău, sau să fie totdeauna chinuit și să sufere răul; dar acesta nu este caracterul binelui. Prin urmare nu există decât un singur principiu, liber de orice rău.

Dar dacă așa stă lucrul, spun ereticii, de unde provine răul? Căci este cu neputință ca răul să se nască din bine. La acestea spunem că răul nu este nimic altceva decât lipsa binelui și o abatere de la starea conformă firii la una contrară firii. Răul nu are existență prin fire. Toate câte a făcut Dumnezeu, așa cum s-au făcut, sunt foarte bune⁶⁹⁴. Dacă rămân așa cum au fost zidite sunt foarte bune. Dar dacă se îndepărtează, în chip voluntar, de la starea conformă naturii și dacă vin la o stare contra naturii, ajung în rău.

Potrivit firii lor toate sunt roabe și supuse creatorului. Dar când una din făpturi s-a revoltat și n-a ascultat de făcător, a format în ea însăși răul. Răutatea nu este o ființă, nici o însușire a ființei, ci un accident, adică abaterea de bunăvoie de la starea conformă firii la una contrară firii, care este păcatul.

De unde provine, așadar, păcatul? El este născocirea voinței libere a diavolului. Dar este diavolul rău? Așa cum a fost creat nu este rău, ci bun, căci a fost creat de creator înger luminos și prea strălucitor și liber, pentru că este rațional. De bunăvoie, însă, s-a depărtat de virtutea firească și a ajuns în întunericul răutății, depărtându-se de Dumnezeu, singurul bun, făcător de viață și făcător de lumină. Căci prin Dumnezeu tot binele se îmbunătățește. Și întrucât se îndepărtează de El prin voință — căci nu se îndepărtează prin loc — a ajuns în rău.

CAPITOLUL XXI

Pentru care motiv Dumnezeu, dacă este preștiutor,

⁶⁹⁴ Facerea I, 31.

a mai creat pe cei care aveau să păcătuiască
și care nu aveau să se pocăiască

Dumnezeu, din pricina bunătății Sale, aduce cele ce sunt de la neexistență la existență. El cunoaște mai dinainte pe cele ce vor fi. Dacă cei păcătoși n-aveau să existe și nici n-aveau să fie răi, atunci nici n-ar fi fost cunoscuți de mai înainte. Cunoștințele sunt în legătură cu existențele, iar precunoștințele sunt în legătură cu cele ce vor fi. În primul loc este existența și apoi existența bună sau existența rea. Dar dacă Dumnezeu ar fi oprit să existe aceia care aveau să existe în virtutea bunătății lui Dumnezeu și care aveau să fie răi din pricina propriei lor voințe, atunci răul ar fi biruit bunătatea lui Dumnezeu. Prin urmare Dumnezeu face bune pe toate câte le face; dar fiecare ajunge bun sau rău prin propria lui alegere. Și dacă Domnul a spus: „că era mai bine omului aceluia să nu se fi născut”⁶⁹⁵, nu a spus-o blamând propria Lui creatură, ci blamând răutatea, care s-a produs în creatura Lui, prin propria ei alegere și lenevire. Căci lenevirea propriei voințe a făcut pentru el nefolositoare facerea de bine a lui Dumnezeu. Aceasta este la fel cu următorul exemplu: dacă cineva primește de la împărat bogăție și dregătorie și va tiraniza pe binefăcătorul Lui, atunci împăratul pe bună dreptate îl va prinde și îl va pedepsi, dacă vede că el stăruie mereu în tirania lui.

CAPITOLUL XXII

Despre legea lui Dumnezeu și legea păcatului

Ființa dumnezeiască și voința Lui este bună și mai presus de bunătate. Aceea este bun ceea ce vrea Dumnezeu. Legea este porunca care învață aceasta, pentru ca rămânând în ea să fim în lumină. Călcarea acestei porunci este păcatul. Păcatul se naște prin ispita diavolului și prin acceptarea noastră nesilită și liberă. Păcatul se numește și lege⁶⁹⁶.

Legea lui Dumnezeu⁶⁹⁷, urcându-se în mintea noastră, ne atrage spre ea și excită conștiința noastră. Conștiința noastră se numește „legea minții noastre”⁶⁹⁸. Ispita celui rău, adică legea păcatului, urcându-se în mădularele trupului nostru⁶⁹⁹, ne ispitește prin trup. Dacă am călcat o dată de bunăvoie legea lui Dumnezeu și am acceptat ispita diavolului, atunci i-a dat ispitei intrare, vânzându-ne pe noi înșine păcatului. Pentru aceea corpul nostru

⁶⁹⁵ Matei XIV, 21.

⁶⁹⁶ Romani VII, 23.

⁶⁹⁷ Roamni VII, 25.

⁶⁹⁸ Romani VII, 23.

⁶⁹⁹ Ibidem.

este dus cu ușurință spre păcat. Mirosul și simțirea păcatului care se găsește în trupul nostru, adică pofta și plăcerea trupului, se numește și „legea din mădularele trupului nostru“.

Așadar „legea minții mele”⁷⁰⁰, adică conștiința, se bucură de legea lui Dumnezeu, adică de poruncă⁷⁰¹ și o voiește. Legea păcatului, însă, adică ispita care vine prin legea cea din mădulare, adică prin pofta corpului, prin înclinația, prin mișcarea și prin partea irațională a sufletului, luptă, în virtutea firii mele compuse, contra legii minții mele, adică a conștiinței și mă face prizonier pe mine, care voiesc legea lui Dumnezeu și care o iubesc și care nu vreau păcatul⁷⁰². Prin dulceața plăcerii și prin pofta trupului și a părții iraționale a sufletului, după cum am spus, rătașește și este convins să slujească păcatului. „Dar ceea ce era cu neputință legii, întrucât era neputincioasă din pricina cărnii, aceea a făcut Dumnezeu, trimițând pe Fiul Lui în asemănarea trupului păcatului”⁷⁰³ — căci a luat trup, dar nici într-un caz păcatul — „a osândit păcatul în trup ca să fie împlinită dreptatea legii în aceia care nu umblă potrivit trupului, ci potrivit Duhului”⁷⁰⁴. Căci „Duhul vine în ajutor slăbiciunii noastre”⁷⁰⁵ și dă putere legii minții noastre contra legii din mădularele noastre. Căci cuvintele: „Nu știm să ne rugăm cum trebuie, dar însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspinuri negrăite”⁷⁰⁶, arată că ne învață ce vom cere în rugăciune. Prin urmare este cu neputință să indeplinim poruncile Domnului fără de răbdare și rugăciune.

CAPITOLUL XXIII

Contra iudeilor, despre sâmbătă

Ziua a șaptea a fost numită sabbat (= sâmbătă). Cuvântul „sabbat” înseamnă odihnă, căci în ea „s-a odihnit Dumnezeu de toate lucrurile Lui”⁷⁰⁷, după cum spune dumnezeiasca Scriptură. Pentru aceea numărul zilelor merge la șapte și se reîntoarce iarăși și începe de la ziua dintâi. Numărul șapte este în cinste la iudei, deoarece Dumnezeu a poruncit să nu fie cinstit la întâmplare, ci cu pedepse foarte grele, în caz de călcare a poruncii⁷⁰⁸. Dumnezeu n-a poruncit aceasta fără motiv, ci pentru anumite motive mistice, pe care le înțeleg bine bărbații duhovnicești și cei înzestrați cu harul profetiei.

⁷⁰⁰ Ibidem.

⁷⁰¹ Romani VII, 22.

⁷⁰² Romani VII, 23.

⁷⁰³ Romani VIII, 3.

⁷⁰⁴ Romani VIII, 3-4.

⁷⁰⁵ Romani VIII, 26.

⁷⁰⁶ Ibidem.

⁷⁰⁷ Facerea II, 2.

⁷⁰⁸ Numeri XV, 32-36.

După cât cunosc eu neînvăţatul, iată motivul pentru care se ţine sâmbăta. Şi voi începe de la cele mai de jos şi de la cele mai grosolane. Dumnezeu, cunoscând grosolănia, iubirea de plăcerile trupului şi înclinarea completă către materie a poporului israelitean şi cunoscând în acelaşi timp şi lipsa lui de judecată, a poruncit să se ţină sâmbăta, în primul loc „ca să se odihnească şi robul şi vita“, după cum este scris⁷⁰⁹, deoarece „bărbatul drept are milă de sufletele vitelor lui”⁷¹⁰; în al doilea loc, ca să fie, prin despărţirea de grijile materiale, liber spre a se aduna către Dumnezeu ca să-şi petreacă toată ziua a şaptea în psalmi, în imne, în cântări duhovniceşti, în studiul dumnezeieştilor Scripturi şi să se odihnească în Dumnezeu. Când nu era lege şi nu era nici Scriptura inspirată de Dumnezeu, nici sâmbăta nu era afierosită lui Dumnezeu. Când însă a fost dată prin Moise Scriptura inspirată de Dumnezeu, i s-a afierosit lui Dumnezeu sâmbăta, ca măcar în ea să se ocupe cu studiul ei cei care nu-şi afierosesc întreaga lor viaţă lui Dumnezeu, cei care nu slujesc din dragoste Stăpânului ca unui Tată, ci să dea ca nişte robi nerecunoscători măcar o mică şi neînsemnată parte a vieţii lor lui Dumnezeu, şi aceasta de frica tragerii la răspundere şi a pedepselor care urmează din călcarea poruncii. „Legea nu este pentru cel drept, ci pentru cel nedrept”⁷¹¹. Cel dintâi care a călcat ţinerea sâmbetei a fost Moise. Când acesta a stat lângă Dumnezeu 40 de zile şi apoi încă alte 40⁷¹², negreşit că se chinuia pe sine cu postul în zilele de sâmbăta, cu toate că legea porunceşte să nu ne chinuim pe noi înşine în ziua sâmbetei⁷¹³. Dar dacă ar spune iudeii că aceasta s-a întâmplat înainte de darea legii, ce vor spune despre Ilie Testiveanul, care a mers cale de 40 de zile cu o singură mâncare?⁷¹⁴ Acesta a dezlegat sâmbăta, chinuindu-se pe sine în sîmbetele celor 40 de zile, nu numai prin post, dar şi prin călătorie. Şi Dumnezeu, care a dat legea, nu s-a supărat de aceasta, ci ca o recompensă a virtuţii, i s-a arătat lui în Horib⁷¹⁵. Ce vor spune despre Daniil? N-a stat el trei săptămâni nemâncat?⁷¹⁶ Oare nu-şi circumscriu toţi israeliţii copilul sâmbăta, dacă se întâmplă să cadă în a opta zi?⁷¹⁷ Oare israeliţii nu postesc postul cel mare, prescris de lege, chiar dacă ar cădea sâmbăta?⁷¹⁸ Oare nu calcă şi preoţii şi leviţii sâmbăta prin lucrările lor de la cort, şi totuşi sunt nevinovaţi? Iar dacă ar cădea o vită în groapă sâmbăta, cel care o scoate

⁷⁰⁹ Ieşirea XX, 10; Deuteronom V, 14.

⁷¹⁰ Pildele lui Solomon XII, 10.

⁷¹¹ I Timotei I, 9.

⁷¹² Ieşirea XXIV, 18; XXXIV, 28; Deuteronom IX, 18.

⁷¹³ Iudita VIII, 6.

⁷¹⁴ III Regi XIX, 8.

⁷¹⁵ III Regi XIX, 9-18.

⁷¹⁶ Daniil X, 2.

⁷¹⁷ Facerea XVII, 12; Leviticul XII, 3.

⁷¹⁸ Leviticul XXIII, 27-44.

este nevinovat, iar cel care o vede și trece este vinovat⁷¹⁹. Oare n-a purtat tot Israelul chivotul lui Dumnezeu, înconjurând zidurile Ierihonului, timp de șapte zile⁷²⁰, în care negreșit a fost și sâmbăta?

Prin urmare, după cum am spus, a fost hotărâtă păzirea sâmbetei, pentru a avea omul timp liber și pentru Dumnezeu, ca să-i dea și Lui cea mai mică parte din timp, și să se odihnească atât robul cât și vita. Păzirea sâmbetei a fost hotărâtă pentru cei care sunt încă copii și care sunt robiți stihiiilor lumii⁷²¹, pentru cei trupești, care nu pot să înțeleagă nimic mai presus de trup și literă. „Dar când a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu pe Fiul Său Unul-Născut, făcut om din femeie, care a fost făcut sub lege, ca să răscumpere pe cei de sub lege, ca să primim înfierea”⁷²². Toți câți l-am primit, ne-a dat celor care credeam în El puterea să ajungem copii ai lui Dumnezeu⁷²³, încât nu mai suntem robi, ci fii⁷²⁴; nu mai suntem sub lege, ci sub har⁷²⁵, nu mai slujim puțin timp Domnului de frică, ci suntem datori să-i afierosim tot timpul vieții noastre și, dezlipindu-ne de păcat, să îngăduim ca robul, adică mânia și pofta, să se îndeletnicească totdeauna cu Dumnezeu; pofta întregă să o îndreptăm mereu către Dumnezeu; mânia să o înarmăm contra celor potrivnici lui Dumnezeu; iar pe dobitoc, adică trupul, de asemenea dându-i odihnă de robia păcatului, să-l îndemnăm să slujească poruncilor dumnezeiești.

Acestea ne poruncește legea duhovnicească a lui Hristos, iar cei care o păzesc ajung superiori legii mozaice. „Când a venit ceea ce este desăvârșit, ceea ce este din parte s-a desființat”⁷²⁶, acoperământul legii, adică catapeteasma s-a rupt prin răstignirea Mântuitorului⁷²⁷, Duhul a strălucit cu limbi de foc⁷²⁸ litera s-a desființat, cele trupești au încetat, s-a împlinit legea robiei și ni s-a dăruit legea libertății⁷²⁹. Acum sărbătorim odihna desăvârșită a firii omenești, adică ziua învierii, în care Domnul Iisus, conducătorul vieții și Mântuitorul, ne-a introdus în moștenirea făgăduită celor care adoră duhovnicește pe Dumnezeu, în care a intrat El, înainte mergătorul nostru, înviind din morți și, dechizându-i-se ușile raiului, s-a așezat cu trupul de-a dreapta Tatălui⁷³⁰, unde vor intra și cei care păzesc legea cea duhovnicească.

⁷¹⁹ Matei XII, 11.

⁷²⁰ Iisus Navi VI, 1-27.

⁷²¹ Galateni IV, 3.

⁷²² Galateni IV, 4-5.

⁷²³ Matei V, 9, 45; Luca VI, 35; II Corinteni VI, 18; Galateni III, 26; IV, 6.

⁷²⁴ Galateni IV, 7.

⁷²⁵ Romani VI, 14.

⁷²⁶ I Corinteni XIII, 10.

⁷²⁷ Matei XXVII, 51, Marcu XV, 38; Luca XXIII, 48.

⁷²⁸ Fapte II, 3.

⁷²⁹ Iacov I, 25; II, 12.

⁷³⁰ Marcu XVI, 19; Romani VIII, 34; Efeseni I, 20; Coloseni III, 1; Evrei XII, 2; I Petru III, 22.

Așadar nouă, celor care umblăm în Duh și nu în literă⁷³¹, ne incumbă toată lepădarea celor trupești, adorarea cea duhovnicească și unirea cu Dumnezeu. Tăierea împrejur este lepădarea plăcerii trupești, este lepădarea celor de prisos și nu a celor necesare. În adevăr, prepuțiul nu este nimic altceva decât piele de prisos a părții sexuale, căci orice plăcere care nu se face de la Dumnezeu și în Dumnezeu este un prisos de plăcere. Tipul acesteia este prepuțiul. Sâmbăta însă, este odihna de păcat, încât amândouă ajung una și astfel când sunt săvârșite de cei duhovnicești nu săvârșesc nici cea mai mică călcare de lege.

Mai mult: trebuie să se știe că numărul șapte indică întreg timpul prezent, după cum spune prea înțeleptul Solomon ca „să dea parte celor șapte și chiar celor opt”⁷³². Iar grăitorul de Dumnezeu David, cântând despre a opta⁷³³, a cântat despre starea ce va să fie după învierea din morți. Așadar, când legea a poruncit să se odihnească în ziua a șaptea de cele trupești, dar să se îndeletnicească cu cele duhovnicești, a arătat în chip mistic adevăratului popor israelitian, care poate să vadă pe Dumnezeu cu mintea, ca să se aducă pe sine însuși tot timpul lui Dumnezeu și să se ridice peste cele trupești.

CAPITOLUL XXIV

Despre feciorie

Cei trupești și cei iubitori de plăceri blamează fecioria și aduc drept mărturie următorul text: „Blestemat este cel care nu ridică sământa în Israel”⁷³⁴. Dar noi având încredere în Dumnezeu Cuvântul, care s-a întrupat din Fecioară, spunem că fecioria este de la început și că dintru început a fost sădită în firea oamenilor. Omul a fost plăsmuit din pământ virgin. Din Adam numai a fost făcută Eva. În paradis domnea fecioria. Dumnezeiasca Scriptură spune că atât Adam cât și Eva erau goi și nu se rușinau⁷³⁵. Când însă au călcat porunca, au cunoscut că erau goi și, rușinându-se, și-au cusut lor învelitori. Și după călcarea poruncii, când au auzit: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce”⁷³⁶, când prin călcarea poruncii a intrat moartea în lume, atunci „a cunoscut Adam pe Eva, femeia Lui, și a zămislit și a născut”⁷³⁷. Pentru aceea a fost înființată căsătoria, ca să nu se distrugă și să se desființeze, din pricina morții, neamul omenesc, pentru că, prin nașterea

⁷³¹ Romani II, 29; VII, 6; II Corinteni III, 6.

⁷³² Ecclesiastul XI, 2.

⁷³³ Psalmul VI.

⁷³⁴ Deuteronomul XXV, 9.

⁷³⁵ Facerea II, 25.

⁷³⁶ Facerea III, 19.

⁷³⁷ Facerea IV, 1.

de copii, avea să se mântuiască neamul omenesc.

Poate că cei care au făcut obiecția de mai sus vor întreba: ce vor să spună cuvintele: „Bărbat și femeie”⁷³⁸ și cuvintele: „Creșteți și vă înmulțiți”⁷³⁹. La acestea vom spune: cuvintele „Creșteți și vă înmulțiți” nu indică numaidecât înmulțirea oamenilor prin împreunarea conjugală. Dumnezeu putea să facă să se înmulțească neamul omenesc și în alt chip dacă ar fi păzit până la sfârșit necălcată porunca. Dar Dumnezeu, prin preștiința Sa, cel care știe pe toate înainte de nașterea lor, știind că au să calce porunca și au să fie condamnați la moarte, anticipând aceasta, a făcut bărbatul și femeia și a poruncit să crească și să se înmulțească. Să mergem mai departe în cele spuse și să vedem și superioritatea fecioriei, care este tot una cu a vorbi despre castitate.

Poruncindu-i-se lui Noe să intre în corabie, și încredințându-i-se să păstreze sămânța lumii, îi poruncește astfel: „Intră tu și fiii tăi și femeia ta și femeile fiilor tăi”⁷⁴⁰. I-a despărțit pe ei de femei, pentru că trebuia să treacă în curăție noianul de ape și potopul acela mondial. Dar după încetarea potopului spune: „Ieși tu și femeia ta și fiii tăi și femeile fiilor tăi”⁷⁴¹. Iată este îngăduită iarăși căsătoria pentru înmulțirea neamului omenesc. Apoi Ilie, conducătorul carului care suflă foc, omul care străbate cerul⁷⁴², n-a îmbrățișat necăsătoria și a fost mărturisit prin înălțarea sa mai presus de oameni? Cine a închis cerurile?⁷⁴³ Cine a sculat morții?⁷⁴⁴ Cine a tăiat Iordanul?⁷⁴⁵ Nu Ilie, care a trăit în feciorie? Dar Elisei, ucenicul acestuia, arătând aceeași virtute, n-a moștenit îndoit darul Duhului, când l-a cerut?⁷⁴⁶ Dar cei trei tineri? Nu prin faptul că au păzit fecioria au ajuns superiori focului, căci, prin feciorie, trupurile n-au putut fi mistuite de foc?⁷⁴⁷ Nu vom trece sub tăcere nici pe Daniil, al cărui trup a fost întărit de feciorie încât dinții fiarelor n-au putut să-l înghită⁷⁴⁸. Oare Dumnezeu când a voit să se arate israeliților, n-a poruncit să-și curețe corpul?⁷⁴⁹ Oare preoții nu se curățau pe ei înșiși, când pășeau în Sfânta Sfântelor? Oare legea n-a numit curățenia mare făgăduință făcută lui Dumnezeu?

Trebuie așadar să se înțeleagă în chip mai duhovnicesc porunca legii. Există o sămânță duhovnicească, zămislită prin dragoste și teamă de

⁷³⁸ Facerea I, 27.

⁷³⁹ Facerea I, 28.

⁷⁴⁰ Facerea VII, 7.

⁷⁴¹ Facerea VIII, 16.

⁷⁴² IV Regi II, 11.

⁷⁴³ III Regi XVII, 1.

⁷⁴⁴ III Regi XVII, 17-24.

⁷⁴⁵ IV Regi II, 8.

⁷⁴⁶ IV Regi II, 9-14.

⁷⁴⁷ Daniil III, 12-28.

⁷⁴⁸ Daniil VI, 16-22.

⁷⁴⁹ Ieșirea XIX, 15.

Dumnezeu într-un pântece sufletesc, care suferă și naște duhul mântuirii. Astfel trebuie înțelese cuvintele: „Fericit cel care are sămânță în Sion și rude în Ierusalim”⁷⁵⁰. Este oare fericit, chiar dacă va fi curvar, bețiv, idololatra, numai dacă are sămânță în Sion și rude în Ierusalim? Nici un om care cugetă just nu va vorbi așa.

Fecioria este viața îngerilor, însușirea oricărei firi necorporale. Spunem aceasta fără să hulim căsătoria — să nu fie! — căci știm că Domnul a binecuvântat căsătoria atunci când a trăit printre oameni⁷⁵¹ și știm și pe cel care a spus: „Cinstită este căsătoria și patul neîntinat”⁷⁵². Știm totuși că fecioria este superioară căsătoriei. Atât în virtuți cât și în vicii sunt grade mai înalte și mai joase. Cunoaștem că toți muritorii, afară de începătorii neamului omenesc, sunt odrasle ale căsătoriei. Aceia sunt plăsmuiri ale fecioriei și nu ale căsătoriei. Necăsătoria, însă, după cum am spus, este imitarea îngerilor. Prin urmare pe cât este superior îngerul omului, pe atât mai cinstită este fecioria decât căsătoria. Dar ce spun înger? însuși Hristos, slava fecioriei, născut numai din Tatăl fără de început, neseminal și fără de împreunare, dar și întrupat pentru noi fără de împreunare din Fecioară și făcut om asemenea nouă, însuși a arătat în El însuși fecioria cea adevărată și desăvârșită. Pentru aceea nici nu ne-a poruncit-o, „căci nu toți pricep acest cuvânt”⁷⁵³, după cum însuși a spus. El însă, prin faptă, ne-a învățat și ne-a împuternicit spre aceasta. Dar cui nu-i este clar că acum fecioria domnește între oameni?

Bună este nașterea de copii, pe care o aduce căsătoria! Bună este căsătoria din pricina destrăbălărilor!⁷⁵⁴ Căsătoria le curmă pe acestea și nu îngăduie furiei poftelor să fie mânată spre fapte nelegiuite, din pricina împreunării legale din căsătorie. Bună este căsătoria pentru cei care nu se pot înfrîna! Dar mai bună este fecioria, deoarece cultivă nașterea de copii ai sufletului și aduce lui Dumnezeu rugăciunea, ca un fruct copt. „Cinstită este căsătoria și patul neîntinat, dar pe curvari și pe preacurvari îi va judeca Dumnezeu”⁷⁵⁵.

CAPITOLUL XXV Despre circumcidere

Circumciderea a fost dată lui Avraam înainte de a fi dată legea⁷⁵⁶,

⁷⁵⁰ Isaia XXX, 9.

⁷⁵¹ Ioan II, 1-10.

⁷⁵² Evrei XIII, 4.

⁷⁵³ Matei XIX, 11.

⁷⁵⁴ I Corinteni VII, 2.

⁷⁵⁵ Evrei XIII, 4.

⁷⁵⁶ Facerea XVII, 10-14.

după ce a primit binecuvântările⁷⁵⁷ și făgăduința⁷⁵⁸ ca un semn care îl despărțea pe el, pe cei din el și pe cei din familia lui de neamurile printre care trăia. Acest lucru este evident, căci atunci când în pustie Israel a trăit singur 40 de ani, fără să se amestece cu alt neam, toți cei care s-au născut în pustie n-au fost circumscriși. Dar când Iisus i-a trecut Iordanul, au fost circumscriși și a fost a doua lege a circumciderii. Legea circumciderii s-a dat pe timpul lui Avraam, apoi a încetat în pustie 40 de ani. Dumnezeu a dat din nou lui Iisus al lui Navi legea circumciderii, după ce a trecut Iordanul, cum este scris în cartea lui Iisus al lui Navi: „în timpul acesta a zis Domnul către Iisus: Fă-ți cuțite din piatră, din piatră culturală și șezând circumcide pe fiii lui Israel a doua oară”⁷⁵⁹. Și mai jos: „Timp de 42 de ani s-a învățat Israel în pustia Madvaritidei⁷⁶⁰ și pentru aceasta erau netăiați împrejur cei mai mulți dintre războinicii care au ieșit din Egipt, care nu s-au supus poruncilor lui Dumnezeu, pe care i-a hotărât să nu vadă pământul cel bun, pe care Domnul s-a jurat părinților lor să-l dea lor, pământ în care curge lapte și miere. Și în locul acelora a așezat pe fiii lor, pe care Iisus i-a circumscris, pentru că ei au fost necircumscriși în timpul călătoriei”⁷⁶¹. Astfel circumciderea era un semn, care despărțea pe Israel de celelalte neamuri printre care trăia.

Circumciderea era tipul botezului. Căci după cum circumciderea nu taie o parte folositoare a corpului, ci un prisos nefolositor, tot astfel, prin Sfântul Botez, ni se taie împrejur păcatul. Păcatul, însă, este clar că este un prisos al poftei, și nu o poftă folositoare. Este cu neputință ca cineva să nu poftască deloc, sau să fie complet insensibil plăcerii. Ceea ce este nefolositor din plăcere, adică pofta și plăcerea nefolositoare, aceea este păcatul, pe care îl circumscrie Sfântul Botez, dându-ne semn pe frunte, cinstita cruce, care ne desparte pe noi de păgâni. Toate neamurile au dobândit botezul și au fost pecetluite cu semnul crucii. Dar, în fiecare neam, cel credincios se desparte de cel necredincios. Pentru că s-a arătat adevărul, tipul și umbra sunt nefolositoare. Prin urmare, acum este de prisos circumciderea și este împotriva Sfântului Botez, căci „cel circumscris este obligat să păzească toată legea”⁷⁶². Domnul s-a circumscris⁷⁶³ ca să plinească legea⁷⁶⁴; a păzit toată legea și sâmbăta, ca să plinească și să întărească legea⁷⁶⁵. Dar după ce a fost botezat și după ce

⁷⁵⁷ Facerea XVII, 4-5.

⁷⁵⁸ Facerea XVII, 6-8.

⁷⁵⁹ Iisus Navi V, 2.

⁷⁶⁰ Corelat prin textul Septuagintei. În ediția din Migne PG și de la Verona, f. 134v, are această formă: „Vattaritidei“.

⁷⁶¹ Iisus Navi V, 5-7.

⁷⁶² Galateni V, 3.

⁷⁶³ Luca II, 21.

⁷⁶⁴ Matei V, 17.

⁷⁶⁵ Ibidem.

Duhul cel Sfânt s-a arătat oamenilor, pogorându-se peste El în chip de porumbel⁷⁶⁶, de atunci s-a propovăduit cultul și viața cea duhovnicească și împărăția cerurilor.

CAPITOLUL XXVI

Despre antihrist

Se cuvine să se știe că trebuie să vină antihrist. Este antihrist tot cel care nu mărturisește că Fiul lui Dumnezeu a venit în trup⁷⁶⁷, că este Dumnezeu desăvârșit și că s-a făcut om desăvârșit, fiind în același timp și Dumnezeu. Dar în sens propriu și special, antihrist se numește acela care vine la sfârșitul veacului⁷⁶⁸. Trebuie, însă, mai întâi să se propovăduiască Evanghelia la toate neamurile, după cum a spus Domnul⁷⁶⁹. Și atunci va veni spre musturarea iudeilor potrivit lui Dumnezeu. Domnul le-a spus lor: „Eu am venit în numele Tatălui Meu și nu mă primiți; vine altul în numele Lui și pe acela îl veți primi”⁷⁷⁰. Iar apostolul: „Pentru aceea, pentru că n-au primit dragostea adevărului ca să se mântuiască, va trimite lor Dumnezeu lucrarea înșelăciunii, ca să creadă minciunii, pentru a fi osândiți toți acei care n-au crezut adevărului, ci le-a plăcut nedreptatea”⁷⁷¹. Așadar, iudeii n-au primit pe Domnul Iisus Hristos și Dumnezeu care este Fiul lui Dumnezeu, dar vor primi pe înșelător, pe cel care se numește pe sine Dumnezeu. Căci se va numi pe sine însuși Dumnezeu, îl învață îngerul pe Daniil, spunând așa: „Nu va ține seamă de Dumnezeul părinților lui”⁷⁷². Iar apostolul spune: „Să nu vă amăgească pe voi nici într-un chip, că va veni mai întâi lepădarea de credință și se va arăta omul păcatului, fiul pierzării, potrivit, care se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu sau este închinat, așa încât să șadă el în Biserica lui Dumnezeu, arătându-se pe sineși cum că ar fi Dumnezeu”⁷⁷³. Când spune apostolul „în Biserica lui Dumnezeu“, nu vorbește de Biserica noastră, ci de cea veche⁷⁷⁴, de cea iudaică. Căci antihrist nu va veni la noi, ci la iudei. Nu va veni pentru Hristos, ci contra lui Hristos⁷⁷⁵; pentru acest motiv se și numește antihrist.

Trebuie mai întâi să se predice Evanghelia la toate neamurile⁷⁷⁶. „Și

⁷⁶⁶ Matei III, 16; Marcu I, 10; Luca III, 22; Ioan I, 32.

⁷⁶⁷ I Ioan IV, 3; II Ioan 7.

⁷⁶⁸ Matei XIII, 40; XXIV, 5.

⁷⁶⁹ Matei XXIV, 14.

⁷⁷⁰ Ioan V, 43.

⁷⁷¹ II Tesaloniceni, II, 10-12.

⁷⁷² Daniil XI, 37.

⁷⁷³ II Tesaloniceni II, 3-4.

⁷⁷⁴ Adică de Templul din Ierusalim (n.n.).

⁷⁷⁵ Tradus prin corectarea ediției din Migne PG, după ediția de la Verona, 1531, f. 135v.

⁷⁷⁶ Matei XXIV, 14.

atunci se va arăta cel fără de lege, a cărui venire va fi cu lucrarea satanei, cu toată puterea și cu semne și cu minuni mincinoase, cu toată amăgirea nedreptății la cei care pier, pe care Domnul îl va omorî cu graiul gurii Sale și-l va pierde cu venirea arătării Sale⁷⁷⁷. Deci nu însuși diavolul se face om așa cum s-a înomenit Domnul — să nu fie! — ci se naște om din curvie și primește toată energia lui satan. Căci Dumnezeu, cunoscând mai dinainte toată perversitatea voinței lui, pe care o va avea, îngăduie ca să locuiască diavolul în el.

Se naște deci din curvie, după cum am spus, este crescut în ascuns și pe neașteptate se răscoală, se împotrivește și împărătește. La începutul împărăției lui, dar mai degrabă a tiraniei lui, ia chipul sfințeniei, dar când ajunge stăpânitor, persecută Biserica lui Dumnezeu⁷⁷⁸ și-și face cunoscută toată răutatea lui. Va veni cu „semne și minuni mincinoase”⁷⁷⁹, înșelătoare și nu adevărate și pe cei care au slabă și neîntărită temelia minții îi va înșela și-i va despărți de Dumnezeu cel viu, încât „să se smintească de va fi cu puțință și cei aleși”⁷⁸⁰.

Vor fi trimiși Enoh și Ilie Testiveanul⁷⁸¹, și „vor întoarce inima părinților către copii”⁷⁸², adică sinagoga către Domnul nostru Iisus Hristos și către predica apostolilor, dar ei vor fi omorâți de antihrist. Și va veni Domnul din cer, în chipul în care sfinții apostoli l-au văzut mergând la cer⁷⁸³, Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, cu slavă și putere⁷⁸⁴ și va omorî pe omul fără de legi și pe fiul pierzării cu Duhul gurii Lui⁷⁸⁵. Așadar, nimeni să nu aștepte pe Domnul de pe pământ, ci din cer, după cum însuși ne-a dat încredințare⁷⁸⁶.

CAPITOLUL XXVII

Despre înviere

Credem și în învierea morților. Căci în adevăr va fi, va fi învierea morților. Iar când spunem înviere, spunem învierea corpurilor, deoarece învierea este starea de a doua a celui căzut. Sufletele, însă, pentru că sunt nemuritoare, cum vor învia? Dacă moartea se definește ca o despărțire a sufletului de corp, negreșit că învierea este iarăși unirea sufletului și a

⁷⁷⁷ II Tesaloniceni II, 8-9.

⁷⁷⁸ Matei XXIV, 6-10.

⁷⁷⁹ II Tesaloniceni II, 9.

⁷⁸⁰ Matei XXIV, 24.

⁷⁸¹ Maleahi IV, 5; Matei XVII, 10-12; Marcu IX, 11-12.

⁷⁸² Maleahi IV, 6.

⁷⁸³ Fapte I, 11.

⁷⁸⁴ Luca XXI, 27.

⁷⁸⁵ II Tesaloniceni II, 8.

⁷⁸⁶ Matei XVI, 27; XXV, 31; Luca XXI, 27.

trupului și a doua stare a viețuitoarei care s-a descompus și a căzut. Prin urmare, însuși corpul coruptibil și descompus, însuși va învia incoruptibil. Căci nu este neputincios cel care la început a făcut corpul din țarina pământului și care s-a descompus și s-a întors iarăși în pământul din care a fost luat, nu este neputincios să-l învieze din nou, potrivit hotărârii Creatorului.

Dacă nu este înviere, „să mâncăm și să bem”⁷⁸⁷ și să ducem o viață plăcută și desfătătoare. Dacă nu este înviere, în ce ne deosebim de cele iraționale? Dacă nu este înviere, să fericim fiarele câmpului, care au o viață lipsită de necaz. Dacă nu este înviere, nu există nici Dumnezeu, nici pronie, ci toate sunt conduse și purtate în chip automat. Iată vedem pe foarte mulți drepti că sunt săraci și nedreptățiți și nu au parte în viața aceasta de nici un ajutor, iar pe păcătoși și pe nedrepti că trăiesc în bogăție și în toată desfătarea. Și care om, care judecă just ar admite că aceasta este opera unei drepte judecăți și a unei pronii înțelepte? Prin urmare va fi, va fi înviere. Căci Dumnezeu este drept și răsplăților al celor care îl așteaptă. Dacă sufletul ar fi purtat singur lupta pentru virtuți, numai el ar fi încununat; iar dacă numai el s-ar fi tăvălit în plăceri, pe bună dreptate numai el s-ar fi pedepsit. Dar pentru că nici virtutea nici viciul nu l-a săvârșit sufletul fără trup, în chip drept amândouă vor avea parte de răsplată.

Mărturisește și dumnezeiasca Scriptură că va fi învierea corpurilor. Dumnezeu spune către Noe după potop: „Ca iarba verde v-am dat vouă toate. Numai carne cu sângele sufletului nu mâncați. Căci voi cere sângele vostru sufletelor voastre și îl voi cere din mâna tuturor fiarelor și voi cere sufletul lui din mâna a tot omul, fratele lui. Cel care varsă sângele omului, i se va vărsa sângele lui în locul sângelui aceluia, căci am făcut pe om după chipul lui Dumnezeu”⁷⁸⁸. Cum va cere sângele omului din mâna tuturor fiarelor, decât că vor învia trupurile oamenilor care au murit? Căci nu vor muri fiarele în locul omului.

Și iarăși spune Moise: „Eu sunt Dumnezeuul lui Avraam și Dumnezeuul lui Isaac și Dumnezeuul lui Iacov”⁷⁸⁹. Dumnezeu nu este Dumnezeuul morților“, al celor care au murit și al celor ce nu vor mai fi, „ci al celor vii”⁷⁹⁰ ale căror suflete trăiesc în mâna Lui; iar corpurile vor trăi iarăși prin înviere. Iar David, părintele lui Dumnezeu, spune către Dumnezeu: „Lua-vei duhul lor și se vor sfârși și în țarină se vor întoarce”⁷⁹¹. Iată este vorba despre trupuri. Apoi adaugă: „Vei trimite duhului Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului”⁷⁹².

⁷⁸⁷ I Corinteni XV, 32; Isaia XXII, 13.

⁷⁸⁸ Facerea IX, 3-6.

⁷⁸⁹ Ieșirea III, 6; Matei XXII, 32; Marcu XII, 26; Luca XX, 37.

⁷⁹⁰ Matei XXII, 32; Marcu XII, 27; Luca XX, 38.

⁷⁹¹ Psalmi CIII, 29.

⁷⁹² Psalmi CIII, 30.

Iar Isaia spune: „Vor învia morții și se vor scula cei din morminte”⁷⁹³. Este evident că nu stau în morminte sufletele, ci trupurile.

Iar fericitul Iezechiel zice: „Și s-a făcut, pe când am proorocit eu și iată cutremur și s-au apropiat oasele, os lângă os, fiecare la încheietura lui. Și am văzut și iată s-au născut peste ele nervi și carne a răsărit și s-a suit peste ele și s-a întins pielea deasupra lor”⁷⁹⁴. Apoi arată cum poruncindu-li-se s-au reîntors duhurile⁷⁹⁵.

Și dumnezeiescul Daniil zice: „Și în timpul acela se va ridica Arhanghelul Mihail, cel care stă peste fiii poporului tău. Și va fi timp de întristare, întristare cum n-a mai fost de când s-a făcut neamul omenesc pe pământ până în timpul acela. Și în timpul acela se va mântui poporul Tău, tot cel care va fi găsit scris în carte. Și mulți dintre cei care dormeau în țarina pământului se vor scula. Unii spre viața de veci, alții spre ocară și rușine veșnică. Și cei care au fost înțelegători vor străluci ca lumina tăriei și din dreptii cei mulți ca stelele în veci și încă vor străluci”⁷⁹⁶. Spunând că „mulți dintre cei care dormeau în țarina pământului se vor scula“, este clar că indică învierea trupurilor. Căci nu va spune cineva că sufletele dorm în țarina pământului.

Dar și Domnul în sfințitele Evanghelii, în chip precis, a predat învierea corpurilor: „Vor auzi, spune El, cei din morminte vocea Fiului lui Dumnezeu și vor ieși cei care au făcut fapte bune întru învierea vieții și cei care au făcut fapte rele întru învierea judecății”⁷⁹⁷. Niciodată un om, din cei care judecă just, nu va spune că sufletele sunt în morminte.

Domnul a făcut cunoscută învierea trupurilor nu numai prin cuvânt, ci și prin faptă, în primul loc, a înviat pe Lazăr⁷⁹⁸, care era în mormânt de patru zile, care se stricase și mirosea⁷⁹⁹. Căci n-a înviat sufletul lipsit de trup, ci trupul împreună cu sufletul, și n-a înviat altul, ci însuși acela care se stricase. Căci cum s-ar cunoaște și cum s-ar crede învierea celui mort, dacă nu subzistă însușirile caracteristice? Pe Lazăr l-a înviat pentru a dovedi Dumnezeirea Lui și pentru a ne încredința de învierea Lui și de a noastră. Lazăr avea să se întoarcă iarăși spre moarte, în al doilea loc, însuși Domnul s-a făcut pârga învierii desăvârșite, care nu este supusă morții. Pentru aceea și dumnezeiescul apostol Pavel a spus: „Dacă morții nu înviază, nici Hristos n-a înviat. Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința noastră și deci suntem încă în păcatele noastre”⁸⁰⁰. Și: „Hristos a înviat, pârga celor adormiți”⁸⁰¹. Și: „Primul născut dintre morți”⁸⁰². Și iarăși: „Căci

⁷⁹³ Isaia XXVI, 19.

⁷⁹⁴ Iezechiel XXXVII, 7-8.

⁷⁹⁵ Iezechiel XXXVII, 9-10.

⁷⁹⁶ Daniil XII, 1-3.

⁷⁹⁷ Ioan V, 28-29.

⁷⁹⁸ Ioan XI, 39-44.

⁷⁹⁹ Ioan XI, 39.

⁸⁰⁰ I Corinteni XV, 16-17.

⁸⁰¹ I Corinteni XV, 20.

dacă credem că Hristos a murit și a înviat, așa și Dumnezeu va aduce împreună cu El pe cei adormiți prin Hristos”⁸⁰³. Apostolul a spus „așa“, pentru că Domnul a înviat.

Este clar că învierea Domnului a fost unirea trupului, devenit nesticăcios, și a sufletului — căci trupul și sufletul au fost despărțite în moartea Domnului — căci a zis: „Dărâmați templul acesta și în trei zile îl voi zidi”⁸⁰⁴. Și este martor vrednic de credință sfințita Evanghelie că vorbea de trupul Lui⁸⁰⁵. „Pipăiți-mă și vedeți, spune Domnul ucenicilor Săi, care credeau că văd duh, că Eu sunt și nu m-am schimbat, că duhul n-are carne și oase, după cum vedeți că am Eu”⁸⁰⁶. Și spunând aceasta, le-a arătat lor mâinile și coasta și i-a întins-o lui Toma să o pipăie“. Nu sunt oare de ajuns acestea pentru ca să fie crezută învierea trupurilor?

Iarăși spune dumnezeiescul apostol: „Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nesticăciune și acest trup muritor să se îmbrace cu nemurirea”⁸⁰⁷. Și iarăși: „Se seamănă întru stricăciune, înviază întru nesticăciune; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă; se seamănă trup suflesc” — adică gros și muritor — „înviază trup duhovnicesc”⁸⁰⁸, ca și trupul Domnului după înviere, care a trecut prin ușile încuiate, care nu simțea oboseala și nu avea nevoie de mâncare, somn și băutură. „Căci vor fi, spune Domnul, ca îngerii lui Dumnezeu. Nu mai este căsătorie, nici naștere de copii”⁸⁰⁹. Căci spune dumnezeiescul apostol: „Petrecerea noastră este în ceruri, de unde și așteptăm pe Mântuitorul, pe Domnul Iisus, care va schimba trupul smereniei noastre ca să fie la fel cu trupul slavei Lui”⁸¹⁰. Nu vorbesc de o schimbare în altă formă — departe cu acest gând! — ci mai degrabă de o schimbare din stricăciune în nesticăciune.

„Dar va spune cineva: Cum învie morții?”⁸¹¹. Ce necredință! Ce nebunie! Cel care, prin voință numai, a prefăcut țarina în trup, cel care a poruncit să crească în pânțele o mică picătură de sămânță și să alcătuiască acest trup, care are atâtea înfățișări, cum nu-l va învia iarăși, voind numai, cu atât mai mult cu cât a existat și s-a descompus? „Dar cu care trup vin? Nebune!”⁸¹². Dacă învârtoșenia inimii nu-ți îngăduie să crezi în cuvintele lui Dumnezeu, crezi cel puțin în fapte. „Ceea ce semeni tu nu înviază, dacă nu moare. Și

⁸⁰² Coloseni I, 18.

⁸⁰³ I Tesaloniceni IV, 14.

⁸⁰⁴ Ioan II, 19.

⁸⁰⁵ Ioan II, 21.

⁸⁰⁶ Luca XXIV, 39.

⁸⁰⁷ I Corinteni XV, 53.

⁸⁰⁸ I Corinteni XV, 42-44.

⁸⁰⁹ Marcu XII, 25.

⁸¹⁰ Filipeni III, 20-21.

⁸¹¹ I Corinteni XV, 35.

⁸¹² I Corinteni XV, 35-36.

cea ce semeni nu este trupul care va fi numai grăuntele gol, poate de grâu sau de altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă trup precum a voit și fiecăreia din semințe trupul ei propriu”⁸¹³. Privește, așadar, la semințele îngropate în brazde ca în morminte! Cine este cel care a pus în ele rădăcini, tulpină, frunze, spice și țepii cei foarte fini ai spicului? Nu creatorul tuturor? Nu porunca celui care a creat toate? Crede, deci, că la fel va fi și învierea morților prin voința și semnul dumnezeiesc. Căci la Dumnezeu puterea coincide cu voința.

Prin urmare vom învia. Sufletele se vor uni cu trupurile, iar acestea vor fi nesticăcioase, pentru că vor dezbrăca stricăciunea. Astfel ne vom apropia de înfricoșatul scaun de judecată al lui Hristos⁸¹⁴. Diavolul, demonii lui, omul lui, adică antihrist, cei necredincioși și cei păcătoși vor fi predați focului veșnic⁸¹⁵. Focul acesta nu va fi material ca acesta de aici, ci un foc cum numai Dumnezeu îl știe. Cei care au făcut fapte bune și cu îngerii vor străluci ca soarele spre viața veșnică împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos. Îl vor vedea pururea, vor fi văzuți de El și vor culege bucuria nesfârșită, care vine de la El, lăudându-l împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh, în vecii nesfârșiți ai vecilor, Amin.

⁸¹³ I Corinteni XV, 36-38.

⁸¹⁴ Romani XIV, 10; II Corinteni V, 10.

⁸¹⁵ Matei XXV, 41.